

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Підручник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента В. В. Сокурєнка*

Харків
2017

УДК 351.74(477)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)301.163.1я73
А31

Рецензенти:

Князев С. М. – голова Національної поліції України, кандидат юридичних наук;
Музичук О. М. – декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
Олефір В. І. – проректор з наукової роботи Університету «Україна», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України.

Колектив авторів:

Сокуренок В. В. (д-р юрид. наук, доц.) – передмова, підрозділ 4.6 глави 4; загальна редакція; **Безпалова О. І.** (д-р юрид. наук, проф.) – підрозділ 1.1 глави 1; підрозділи 11.2, 11.3 глави 11 – у співавторстві із Синявською О. Ю.; **Джафарова О. В.** (д-р юрид. наук, проф.) – підрозділи 3.3, 3.4 глави 3; **Троян В. А.** (заступник міністра внутрішніх справ України) – підрозділ 1.4 глави 1; **Синявська О. Ю.** (д-р юрид. наук, проф.) – підрозділи 11.2, 11.3 глави 11 – у співавторстві з Безпаловою О. І.; **Угровецький О. П.** (д-р юрид. наук, доц.) – підрозділ 5.3 глави 5; **Бугайчук К. Л.** (канд. юрид. наук, доц.) – підрозділи 1.2, 1.3 глави 1; **Шатрава С. О.** (канд. юрид. наук, доц.) – підрозділ 3.1 глави 3; **Казанчук І. Д.** (канд. юрид. наук, доц.) – глава 10; **Денисюк Д. С.** (канд. юрид. наук, доц.) – підрозділ 3.2 глави 3; **Резанов С. А.** (канд. юрид. наук, доц.) – глава 2; **Панова О. О.** (канд. юрид. наук, доц.) – підрозділи 4.1–4.3, 4.5, 4.6 глави 4; **Швець Д. В.** (канд. пед. наук) – підрозділ 4.4 глави 4; **Іванцов В. О.** (канд. юрид. наук, доц.) – глава 8; **Руколайніна І. Д.** (канд. юрид. наук, доц.) – глава 7; **Хряпінський А. П.** (канд. юрид. наук, доц.) – підрозділ 9.1 глави 9; **Селюков В. С.** (канд. юрид. наук) – підрозділи 5.1, 5.2, 5.4, 5.5 глави 5; **Качинська М. О.** (канд. юрид. наук) – глава 6; **Чишко К. О.** (канд. юрид. наук) – підрозділи 9.2–9.4 глави 9.

Рекомендовано Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 2 від 28 лютого 2017 р.)

Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренка ; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін. ; передм. В. В. Сокуренка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2017. – 432 с.
ISBN 978-966-610-228-0

У підручнику висвітлено основні положення законодавства України, що регулює адміністративну діяльність органів поліції, розкрито зміст і напрями цієї діяльності, висвітлено особливості превентивної роботи поліції, зокрема в частині налагодження взаємодії поліції та суспільства. Охарактеризовано особливості організації підтримання публічної безпеки та порядку, захисту й дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції, адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції, контролю і нагляду як основи забезпечення законності в діяльності органів поліції. Викладено алгоритм дій поліцейських щодо протидії насильству в сім'ї, протидії нелегальній міграції та у разі настання надзвичайних ситуацій.

УДК 351.74(477)(075.8)
ББК 67.9(4УКР)301.163.1я73

ISBN 978-966-610-228-0

© Колектив авторів, 2017
© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017

ЗМІСТ

Передмова	6
Глава 1. Загальноправова характеристика адміністративної діяльності органів поліції України	8
1.1. Адміністративна діяльність як складова правоохоронної функції держави ...	8
1.2. Зміст, принципи та правове регулювання адміністративної діяльності органів поліції України	17
1.3. Національна поліція України як суб'єкт адміністративної діяльності: правовий статус, основні завдання, функції та повноваження	25
1.4. Поліцейські послуги як основа публічно-сервісної діяльності Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України	33
<i>Питання для самоконтролю</i>	38
Тестові завдання	39
Глава 2. Зміст і напрямки адміністративної діяльності органів поліції України	43
2.1. Види адміністративної діяльності органів поліції України	43
2.2. Напрямки адміністративної діяльності органів поліції України	48
2.3. Правовий інструментарій в діяльності органів поліції України	51
2.4. Проходження служби в органах і підрозділах поліції України	53
<i>Питання для самоконтролю</i>	69
Тестові завдання	69
Глава 3. Превентивна робота органів поліції України	72
3.1. Поняття та види превентивної поліцейської діяльності. Характеристика та особливості застосування превентивних поліцейських заходів	72
3.2. Превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції	76
3.3. Превентивна робота поліції у сфері дозвільної системи	83
3.4. Превентивна робота поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху	91
<i>Питання для самоконтролю</i>	97
Тестові завдання	97
Глава 4. Організація забезпечення публічної безпеки та порядку	100
0	
4.1. Поняття, зміст і значення публічної безпеки та порядку	100
4.2. Правове регулювання забезпечення публічної безпеки та порядку	104
4.3. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів	110
4.4. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження	116
4.5. Основні обов'язки, права й відповідальність нарядів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку	119
4.6. Роль органів поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку в разі введення воєнного стану	124
<i>Питання для самоконтролю</i>	129
Тестові завдання	130
Глава 5. Захист і дотримання прав та свобод людини в діяльності поліції	132

5.1. Права людини та рівень їх забезпечення в Україні. Діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод людини	132
5.2. Забезпечення прав людини на стадії досудового розслідування. Заборона катувань і жорстокого поводження в діяльності поліції	137
5.3. Дотримання прав людини під час затримання й арешту. Дотримання прав людини під час застосування працівниками поліції заходів фізичного впливу (сили) та вогнепальної зброї.....	145
5.4. Розслідування випадків порушення поліцейськими прав людини	155
5.5. Юридичні гарантії професійної діяльності працівників поліції	157
<i>Питання для самоконтролю</i>	160
<i>Тестові завдання</i>	161
Глава 6. Протидія насильству в сім'ї як вид адміністративної діяльності органів поліції України	163
6.1. Правове регулювання протидії насильству в сім'ї: національний та міжнародний вимір	163
6.2. Особливості розгляду поліцейськими заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї	172
6.3. Дії поліцейських щодо реагування на факти психологічного, економічного, фізичного та сексуального насильства в сім'ї	177
6.4. Вчинення насильства в сім'ї щодо неповнолітніх та неповнолітніми членами сім'ї. Діяльність дільничного офіцера поліції щодо протидії домашньому насильству над дітьми	184
6.5. Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильству в сім'ї.....	189
<i>Питання для самоконтролю</i>	192
<i>Тестові завдання</i>	192
Глава 7. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції	194
7.1. Зміст та особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції	194
7.2. Проведення у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам поліції: завдання, принципи та стадії	195
7.2.1. Порушення справи і попереднє з'ясування її обставин.....	197
7.2.2. Розгляд справи.....	198
7.2.3. Оскарження та опротестування постанови у справі, перегляд справи	202
7.2.4. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення	203
7.3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції щодо розгляду та вирішення звернень громадян. Надання відповідей на інформаційні запити ...	205
7.3.1. Поняття та види звернень громадян. Вимоги, які висувуються до звернень громадян, і наслідки недотримання таких вимог	207
7.3.2. Порядок та строки розгляду звернень громадян	211
7.3.3. Надання відповідей на інформаційні запити	215
<i>Питання для самоконтролю</i>	222
<i>Тестові завдання</i>	222
Глава 8. Протидія нелегальній міграції як вид адміністративної діяльності органів поліції України	225
8.1. Поняття, ознаки та причини нелегальної міграції. Механізм протидії нелегальній міграції	225
8.2. Органи поліції як суб'єкт протидії нелегальній міграції	232

8.3. Порядок в'їзду і виїзду іноземців з території України. Видворення нелегальних мігрантів	238
8.4. Провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері міграційних правил	243
8.5. Взаємодія поліції з іншими правоохоронними органами, органами виконавчої влади та громадськістю у сфері протидії нелегальній міграції	248
<i>Питання для самоконтролю</i>	252
<i>Тестові завдання</i>	253
Глава 9. Адміністративна діяльність працівників поліції під час надзвичайних ситуацій	256
9.1. Поняття та зміст надзвичайної обстановки, яка створює особливі умови для роботи поліції	256
9.2. Правові основи організації діяльності поліції в особливих умовах та в разі введення режиму надзвичайного стану	263
9.3. Дії працівників органів поліції при отриманні повідомлення про надзвичайну обстановку	271
9.4. Особливості несення служби в разі введення надзвичайного стану і за надзвичайних обставин	279
<i>Питання для самоконтролю</i>	284
<i>Тестові завдання</i>	284
Глава 10. Контроль і нагляд як основа забезпечення законності в діяльності органів поліції	288
10.1. Контроль і нагляд у професійній діяльності: сутність, співвідношення, значення	288
10.2. Форми та способи забезпечення законності в діяльності працівників органів поліції. Службова дисципліна в органах поліції	292
10.3. Види контролю за дотриманням законності в діяльності працівників поліції та їх загальна характеристика	299
10.4. Оскарження незаконних дій (бездіяльності) працівників поліції як спосіб забезпечення законності діяльності органів поліції	319
10.5. Загальноправова характеристика адміністративного нагляду органів поліції та його види	323
10.6. Особливості здійснення органами поліції адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі	328
<i>Питання для самоконтролю</i>	338
<i>Тестові завдання</i>	338
Глава 11. Взаємодія поліції та суспільства	341
11.1. Взаємодія поліції з органами виконавчої влади	341
11.2. Взаємодія поліції з органами місцевого самоврядування	348
11.3. Взаємодія поліції з інституціями громадянського суспільства	356
<i>Питання для самоконтролю</i>	369
<i>Тестові завдання</i>	369
Термінологічний словник	371
Список використаних та рекомендованих джерел	381
Додатки	413
Предметний покажчик	431

ПЕРЕДМОВА

Оптимізація системи заходів щодо забезпечення належного рівня законності та правопорядку в державі, захисту прав і свобод людини та громадянина є невід'ємною умовою становлення України як дійсно демократичної, соціальної, правової держави. Відповідно до ст. 3 Конституції України саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, на державу та її відповідні органи покладається обов'язок визнання прав і свобод людини та громадянина, створення умов для їх практичного дотримання і гарантування захисту, що досягається в результаті реалізації державою правоохоронної функції.

Одним із основних суб'єктів, на які державою покладається обов'язок щодо забезпечення законності та правопорядку, є Національна поліція України як державний сервісний орган влади, який служить державі й суспільству, захищаючи їхні права та законні інтереси. Необхідність створення цього органу у 2015 році була зумовлена глибинними трансформаційними процесами, що відбувалися й продовжують відбуватися в системі публічного управління. Основною метою зазначених процесів є створення таких управлінських установ та інституцій, які будуть здатними розробляти й ефективно впроваджувати європейські принципи діяльності органів публічної влади, сприятимуть оптимізації національного правотворення і правозастосування в частині забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Саме це і зумовило прийняття фундаментального керівного документа – закону України «Про Національну поліцію», який остаточно врегулював її правовий статус, визначив завдання, функції, структуру, порядок проходження служби в органах поліції, здійснення громадського контролю за її діяльністю та принципи побудови партнерських відносин із громадянським суспільством.

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Серед широкого кола функцій, реалізацією яких уповноважені займатися органи поліції, особливе місце займає адміністративна функція, що здійснюється за допомогою відповідних адміністративно-правових засобів. Саме від того, яким чином побудовано механізм реалізації даної функції, чи відповідає адміністративна діяльність поліції європейським стандартам публічно-сервісної діяльності, залежить стан правопорядку в державі та її окремих регіонах.

Сутність адміністративної діяльності поліції суттєво відрізняється від того змістового наповнення, що було притаманне міліції. Це зумовлено зміною філософії та принципів внутрішньої організації поліції, а також гуманістичною, демократичною та соціальною спрямованістю її завдань, функцій і повноважень. У зв'язку з тим важливого значення набуває вироблення уніфікованих підходів до розкриття змісту адміністративної діяльності органів поліції України, здійснення повноцінного науково-методичного забезпечення діяльності цього правоохоронного органу, підвищення рівня правової підготовки її працівників.

Навчальна дисципліна «Адміністративна діяльність органів поліції» – одна з основних спеціальних дисциплін, яку вивчають у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ. Ця дисципліна належить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки, вивчення яких спрямоване на підготовку висококваліфікованих фахівців для роботи в органах Національної поліції шляхом формування у них системи знань і вмінь, необхідних для реалізації в межах компетенції державної політики у сферах підтримання публічної безпеки й порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності тощо.

Таким чином, основною метою цього видання є створення такого підручника, який би одночасно передбачав поглиблене теоретико-методологічне та прикладне вивчення відповідної навчальної дисципліни. Найважливішими завданнями курсу є формування у курсантів і слухачів знань, умінь та навичок, які відповідають професійно-кваліфікаційним характеристикам основних посад працівників Міністерства внутрішніх справ України та завданням, які постають перед Національною поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

У змісті підручника знайшли своє відображення сучасні теоретичні напрацювання українських і зарубіжних науковців щодо сутності адміністративної діяльності поліції, враховані основні концепції та положення сучасного рівня розвитку діяльності органів поліції, зокрема один із основних векторів розвитку нашої держави – «вектор безпеки», який передбачає цілий комплекс дій правового та організаційного характеру, що, як правило, зумовлені необхідністю здійснення реформи правоохоронної системи.

Використання підручника у навчальному процесі сприятиме вільному орієнтуванню в основних положеннях законодавства України, що регулює адміністративну діяльність органів поліції; системі та структурі органів поліції; завданнях основних підрозділів поліції щодо підтримання публічної безпеки і порядку; видах заходів адміністративного впливу, які застосовуються поліцією під час виконання завдань щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, та умовах, необхідних для їх застосування; формах взаємодії поліції з іншими правоохоронними органами, місцевим самоврядуванням та громадянськістю; особливостях процесуальних документів, які складаються під час адміністративної діяльності поліції. Завдяки ознайомленню з матеріалом, викладеним у підручнику, курсанти і слухачі зможуть доволіно використовувати засвоєні знання для розв'язання типових ситуацій, що виникають під час професійної діяльності поліції, організувати свою діяльність на основі певного алгоритму; орієнтуватися у процесі зміни професійних завдань та ускладнення оперативної обстановки, знаходити шляхи вирішення нетипових завдань, що виникають під час забезпечення публічної безпеки й порядку, спілкування з громадянами та правопорушниками.

Підручник буде корисним курсантам, слухачам, ад'юнктам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів МВС України зі специфічними умовами навчання, працівникам органів державної влади й органів місцевого самоврядування, представникам громадських об'єднань, а також усім, хто цікавиться проблемами правоохоронної та правозахисної діяльності.

Глава 1

ЗАГАЛЬНОПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Основною передумовою становлення України як дійсно правової держави є вироблення та впровадження з урахуванням відповідних європейських стандартів дієвого механізму дотримання принципу верховенства права в діяльності органів державної влади, забезпечення прав і свобод громадян, підтримання належного стану законності та правопорядку. Вирішення цієї проблеми потребує посилення правоохоронної функції держави, зокрема вдосконалення механізму реалізації правоохоронної функції держави, внаслідок чого можна буде досягти зниження рівня злочинності в суспільстві, підвищити рівень правової культури населення.

В чинному законодавстві України не закріплено визначення поняття «правоохоронна функція держави». У ст. 17 Конституції України виділено таку категорію, як «найважливіші функції держави». До числа зазначених функцій належать захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Правоохоронна функція держави, незважаючи на те, що вона відсутня в наведеному переліку, є однією з найважливіших функцій держави; формою реалізації даної функції є такий специфічний вид діяльності, як правоохоронна діяльність, що здійснюється спеціально уповноваженими на те органами – правоохоронними.

Правоохоронна функція держави – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави, обумовлений її соціальним призначенням, який реалізується системою суб'єктів (державних і недержавних), що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) із метою досягнення бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема.

Правоохоронна функція держави має два аспекти – внутрішній та зовнішній. *Зміст внутрішньої правоохоронної функції держави* полягає в охороні конституційного ладу, забезпеченні охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян, власності, природних ресурсів та навколишнього природного середовища, боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями, їх своєчасній профілактиці. Що стосується *зовнішньої правоохоронної функції держави*, то вона полягає в участі держави у вигляді її відповідних державних органів у боротьбі з порушеннями міжнародного правопорядку, боротьбі зі злочинами (в першу чергу, транснаціональними), у міжнародному забезпеченні й захисті прав людини

та громадянина, участі в діяльності різноманітних міжнародних організацій правоохоронної спрямованості¹.

Правоохоронні функції держави можна класифікувати за їх значенням на головні та допоміжні. До числа головних правоохоронних функцій держави належать ті функції, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинами та іншими правопорушеннями, їх своєчасною профілактикою. Що стосується допоміжної правоохоронної функції держави, то це вид правоохоронної функції, безумовно, притаманний діяльності всіх правоохоронних органів. Але на відміну від головної правоохоронної функції, яка безпосередньо стосується боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, допоміжна функція виступає в ролі другої. До числа видів допоміжної правоохоронної функції держави належать такі: контрольна (наглядова), дозвільна, нормотворча, правороз'яснювальна, аналітична, інформаційна, координаційна.

Ознаками правоохоронної функції держави є: а) стабільність (усталеність), що означає постійний характер цієї функції протягом тривалого періоду часу; б) комплексність, що є свідченням наявності абсолютно різнопланових суспільних відносин, стосовно яких має здійснюватися правоохорона; в) цілеспрямованість та узгодженість (організованість); г) здійснення значною кількістю суб'єктів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості); ґ) пріоритет прав людини, який має бути загальним правовим орієнтиром діяльності держави, спрямованої на гарантування й забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, а також вироблення дієвого механізму їх реалізації; д) управлінський характер (правоохоронна функція держави конкретизує мету державного управління у правоохоронній сфері). Саме ці ознаки дозволяють говорити про правоохоронну функцію держави як цілісну категорію.

Основними вимогами, за умов дотримання яких можливо досягти найбільш ефективної реалізації правоохоронної функції держави, є:

– наявність збалансованої системи нормативно-правових актів, у яких визначаються основні напрями державної політики у цій сфері, закріплене коло суб'єктів, уповноважених реалізовувати цю політику, та особливості їх взаємодії одного з одним;

– наявність дієвого механізму реалізації приписів відповідних нормативно-правових актів;

– наявність якісного кадрового забезпечення;

– запровадження програми правової освіти населення;

– належне фінансування, матеріально-технічне й інформаційне забезпечення, що дозволить своєчасно та якісно відповідати на всі загрози, що перешкоджають належній реалізації правоохоронної функції держави;

– впровадження стандартів Європейського Союзу в організацію діяльності відповідних органів державної влади².

¹ Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: НікаНова, 2014. С. 29.

В умовах демократизації суспільства та держави, вибору європейського шляху розвитку нашої держави існує нагальна потреба у переосмисленні правоохоронної функції держави, виробленні дієвого механізму її реалізації з урахуванням європейських стандартів у цій сфері. Реалізація державою правоохоронної функції має здійснюватися з урахуванням таких принципів: верховенства права, законності, відкритості та прозорості, заборони зловживання владою, об'єктивності, професіоналізму, етичності, відповідальності, спрощення адміністративних процедур, доступності публічних послуг, електронного урядування та використання електронної пошти. Врахування таких принципів реалізації правоохоронної функції держави сприятиме підвищенню ефективності діяльності відповідних суб'єктів та виведенню її на якісно новий рівень відповідно до загально-визначених європейських стандартів.

Механізм реалізації правоохоронної функції держави буде визнано таким, що функціонує на належному рівні, за умов наявності дієвої системи суб'єктів, основні повноваження яких щодо реалізації правоохоронної функції держави мають бути чітко закріплені на рівні відповідних нормативно-правових актів. Запорукою ефективного функціонування системи суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави є поділ єдиного процесу діяльності на окремі пов'язані між собою функціональні операції та їх розподіл між усіма суб'єктами відповідно до компетенції, визначеної в адміністративно-правових актах.

Суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави є система державних та недержавних органів, інституцій громадянського суспільства й окремих представників громадськості, які в межах своїх повноважень здійснюють цілеспрямовану та узгоджену діяльність з використанням відповідних форм і методів з метою охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав та свобод громадян зокрема.

Суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави поділяються на дві групи – державні та недержавні суб'єкти. *Державні суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави* за характером компетенції поділяються на: а) *загальні суб'єкти* – суб'єкти, які визначають державну політику України у правоохоронній сфері; б) *спеціальні суб'єкти* – суб'єкти, для яких здійснення правоохоронної діяльності є основним призначенням (суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією). До числа *недержавних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави* належать: органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства (громадські організації та політичні партії, громадські консультативні ради, громадські формування правоохоронної спрямованості, волонтерські організації та окремі волонтери тощо) й інші суб'єкти (зокрема адвокатура, нотаріат, громадські експерти, аудитори тощо)³.

Провідним спеціальним суб'єктом, на який покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави, є органи Національної поліції України. У зв'язку з розпочатим процесом реформування правоохоронної системи України, зокрема

² Там само. С. 34.

³ Там само. С. 68–69.

органів поліції, надзвичайно актуальними є питання забезпечення соціально-сервісної орієнтації діяльності поліції, спрямування її на забезпечення повної та безпосередньої реалізації прав і свобод людини та громадянина, розроблення нових форм і методів діяльності органів та підрозділів поліції у сфері реалізації правоохоронної функції держави з урахуванням загальноновизначених міжнародних стандартів.

Основними нормативно-правовими актами, що визначають повноваження Національної поліції України як основного суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави та регулюють її діяльність, є закони України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015, «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992, «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993, «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 23.04.1999, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000, «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014, постанова Кабінету Міністрів Української РСР «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» від 29.07.1991 № 114, постанова Кабміну України «Про затвердження Положення про Національну поліцію» від 28.10.2015 № 877 та ін.

Основними завданнями Національної поліції є:

1) реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав та свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку;

2) внесення на розгляд міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах;

3) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Виконання завдань, покладених на Національну поліцію України, щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється в межах чітко визначених функцій. Під **функціями** слід розуміти основні напрямки діяльності органів поліції у процесі вирішення поставлених перед ними завдань, тобто функції органу поліції охоплюють сукупність методів, способів, прийомів, дій, за допомогою яких виконуються завдання і досягаються цілі, що ставляться перед органами поліції⁴. Кожна з функцій органів поліції конкретизується у функціях їх структурних підрозділів, а функції структурних підрозділів розподіляються у формі функціональних обов'язків кожного окремого працівника⁵. Отже, функції поліції можуть реалізовуватися як у діяльності органів Національної поліції як спеціального суб'єкта реалізації правоохоронної функції держави, так і в діяльності його окремих структурних елементів і працівників. Функції органів Національної поліції за значенням

⁴ Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2009. С. 164–165.

⁵ Там само. С. 165.

завдань, для виконання яких вони здійснюються, можна поділити на такі три групи: основні, забезпечувальні та функції загального керівництва⁶.

Діяльність Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави здійснюється у відповідних формах. У межах формування та реалізації державної політики у правоохоронній сфері органи Національної поліції України здійснюють **правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, освітню та правовиховну діяльність**. Зазначені форми діяльності розрізняються між собою не лише за змістом, а й суб'єктами, що уповноважені їх реалізовувати в системі Національної поліції України, способами реалізації, досягнутими результатами тощо.

Правотворчість є найважливішою формою реалізації правоохоронної функції держави. Метою правотворчості як форми реалізації правоохоронної функції держави є створення цілісної та несуперечливої системи права, норми якої безпосередньо визначають специфіку реалізації правоохоронної функції держави⁷. Зміст правотворчої діяльності органів Національної поліції України в рамках реалізації правоохоронної функції держави полягає в розробленні та прийнятті відомчих нормативно-правових актів. Відомчі нормативно-правові акти є однією з важливих складових адміністративно-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. Саме грамотне застосування норм відповідних відомчих нормативно-правових актів дозволить створити необхідні умови для ефективної діяльності органів Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави.

Що стосується **правозастосовної діяльності органів Національної поліції України**, то у процесі застосування норм права виникає потреба у правозастосовних актах, які містять індивідуально-конкретні правові розпорядження, що встановлюють (закріплюють, змінюють або припиняють) на підставі правових норм конкретні суб'єктивні права й обов'язки персонально зазначених осіб⁸. Діяльність органів поліції в цьому напрямку полягає у виданні правозастосовних актів, які детальніше конкретизують зміст конституційних особистих прав громадян, установлюють підстави, механізм та межі їх реалізації, індивідуалізують ті юридичні факти, які пов'язані з подальшим існуванням особистих прав людини і громадянина⁹. Саме завдяки правозастосовній діяльності органів Національної поліції створюються необхідні умови для найбільш ефективної реалізації правоохоронної функції держави, здійснюється цілеспрямований вплив на поведінку відповідних суб'єктів тощо.

Дуже часто одночасно з поняттям *«правозастосовна діяльність»* застосовується таке поняття, як *«дискреційні повноваження»*. Так, під дискреційними

⁶ Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 28–32.

⁷ Безпалова О. І. Правові форми реалізації правоохоронної функції держави: адміністративно-правовий аспект. *Митна справа*. 2013. Спецвип. № 2. С. 402–409.

⁸ Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ України: навч. посіб. Київ; Харків: НікаНова, 2011. С. 33.

⁹ Хальота А. І. Методи діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню реалізації прав людини. *Право України*. 2001. № 5. С. 43–46.

повноваженнями (розсудом) розуміють правозастосовну діяльність, або повноваження, надане особі, яка наділена владою вибирати між двома і більш альтернативами, коли кожна альтернатива законна, з виділенням владної складової¹⁰. Межі дискреційних повноважень виражаються у праві працівника органів внутрішніх справ прийняти рішення щодо кожної конкретної ситуації, тобто межі повідомляють суб'єкту правозастосування про можливість вибору того чи іншого рішення¹¹. Тобто, говорячи про дискреційні повноваження органів Національної поліції, слід мати на увазі правозастосовну діяльність, зміст якої полягає в реалізації уповноваженими на те органами та підрозділами поліції права здійснювати певні повноваження та виконанні обов'язку щодо здійснення наданих повноважень. У рамках даної діяльності працівники органів поліції мають право з урахуванням вимог нормативно-правових актів та життєвих обставин прийняти відповідне рішення у кожній конкретній справі. Наявність дискреційних повноважень, що є невід'ємним елементом публічної влади, дає можливість посадовій особі органів поліції диференціювати ситуації залежно від обставин, вичерпний перелік яких неможливо вказати в нормі права¹².

Проте необхідно враховувати, що можливість застосування органами Національної поліції дискреційних повноважень є, з одного боку, ознакою існування правової держави, тобто свідченням наявності свободи дій органів і підрозділів поліції та їх посадових осіб¹³. З іншого боку, така свобода має поєднуватися з цілою низкою обмежень, наявність яких сприятиме більш повному забезпеченню прав і свобод людини та громадянина, створенню необхідних гарантій для дотримання зазначених прав, недопущенню зловживання владою працівником органів поліції. У цьому випадку йдеться про адміністративний розсуд у діяльності посадових осіб органів поліції, під яким слід розуміти дозволу законом інтелектуально-вольову діяльність посадової особи Національної поліції, змістом якої є здійснення вибору одного з кількох варіантів правозастосовного рішення, встановленого правовою нормою, для забезпечення законності, справедливості, доцільності й ефективності адміністративного регулювання з метою ухвалення оптимального рішення у справі, максимально повно забезпечуючи досягнення встановлених правом цілей¹⁴. Застосування адміністративного розсуду в діяльності посадових осіб Національної поліції України як різновиду правозастосовної діяльності має бути належним чином регламентоване, здійснюватися в чітко

¹⁰ Бойчук М. І. Сутність меж і обмежень дискреційних повноважень органів внутрішніх справ в контексті принципу верховенства права. *Форум права*. 2012. № 1. С. 112–121. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_1_19.pdf.

¹¹ Там само.

¹² Шатрава С. О. Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 277.

¹³ Безпалова О. І. Компетенція органів внутрішніх справ України щодо реалізації правоохоронної функції держави. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 5. С. 17–26.

¹⁴ Резанов С. А. Адміністративний розсуд в діяльності органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Херсон, 2011. С. 16, 35.

визначених на законодавчому рівні межах, що в результаті дозволить ухвалити найбільш оптимальне рішення у справі.

Правоохоронна діяльність органів поліції України є найважливішою формою серед інших форм діяльності (правотворчої, правореалізаційної, освітньої та правовиховної); кожна з наведених вище форм під час її реалізації безпосередньо перетинається з правоохоронною діяльністю. Правоохоронна діяльність у цілому та діяльність органів Національної поліції зокрема органічно вплетена у соціальне життя суспільства, визначається ним та сама впливає на нього¹⁵.

Правоохоронна діяльність здійснюється з метою охорони і захисту правових норм шляхом застосування заходів юридичного впливу до правопорушників¹⁶, тобто під час здійснення правоохоронної діяльності виникає передбачена законом можливість примусового виконання прав громадян та усунення перешкод на шляху їх реалізації¹⁷. Правоохоронна діяльність виражається в нагляді за дотриманням нормативно-правових розпоряджень як нормативного, так і індивідуального характеру, у створенні таких умов функціонування, що стимулюють правомірну поведінку, в застосуванні юридичних санкцій до осіб, які вчинили правопорушення¹⁸.

Правоохоронна діяльність Національної поліції України має бути спрямована не лише на дотримання вимог нормативно-правових актів та актів індивідуального характеру, а й на здійснення контрольних функцій у цій сфері, виявлення правопорушень та осіб, які їх вчинили, притягнення їх до юридичної відповідальності. Особлива увага має приділятися також створенню таких умов для суспільства й окремих громадян, які будуть стимулювати правомірну поведінку, усувати потенційні загрози належному функціонуванню правоохоронної сфери. Тобто в даному випадку йдеться про профілактичну функцію, яку мають реалізовувати органи Національної поліції України з метою поліпшення криміногенної ситуації в державі, забезпечення безпеки громадян і правопорядку як на всій території держави, так і в окремих її регіонах.

Однією зі складових правоохоронної діяльності органів поліції є адміністративна діяльність, яка вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань відповідними органами та підрозділами поліції. Адміністративна діяльність здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована на охорону публічного порядку, забезпечення публічної безпеки¹⁹. Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 та Положення про Національну поліцію від 28.10.2015 до основних заходів, що вживають органи Національної поліції України в рамках адміністративної діяльності, слід віднести такі:

¹⁵ Сиянвська О. Ю. Щодо питання ефективності діяльності органів внутрішніх справ як соціальної системи. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 24. С. 295.

¹⁶ Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум, 2000. С. 91.

¹⁷ Там само. С. 188.

¹⁸ Гусаров С. М. Зазнач. твір. С. 34.

¹⁹ Адміністративна діяльність міліції: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 3.

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;
- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- вжиття заходів з метою виявлення адміністративних правопорушень; припинення виявлених адміністративних правопорушень;
- вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їх виконання;
- доставлення у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;
- вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;
- регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;
- видання відповідно до закону дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху;
- вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;
- у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;
- вжиття заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;
- здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боеприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;
- вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), а також вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю і здоров'ю державних

виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснення приводу у виконавчому провадженні;

– здійснення розгляду звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Національної поліції, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, тощо.

У результаті аналізу змісту правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності органів поліції України можна дійти висновку, що зазначені форми діяльності мають бути обов'язково збалансованими, розвиватися паралельно одна з одною та орієнтуватися на досягнення єдиної кінцевої мети діяльності органів поліції. Це дозволить досягти оптимального ступеня правової регламентації управлінських відносин, фактичного виконання правових розпоряджень в усіх видах управлінської діяльності і невідворотності відповідальності за будь-яке їх порушення²⁰. До числа основних правових та організаційних заходів, реалізація яких дозволить досягти бажаного результату, належать такі:

– здійснення систематичного контролю за своєчасністю та ефективністю виконання приписів нормативно-правових актів; за результатами такого контролю треба здійснювати аналіз причин та умов, що призвели до невиконання окремих правових норм, та вживати конкретні заходи щодо недопущення їх настання у майбутньому;

– розроблення необхідної нормативно-правової бази, де має бути враховано всі аспекти правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності Національної поліції України, закріплено процес правозастосування за окремими напрямками, визначено особливості взаємодії суб'єктів правотворчості та правозастосування;

– запровадження політики надання якісних правоохоронних послуг населенню, що має стати одним із критеріїв оцінювання роботи органів внутрішніх справ з урахуванням громадської думки²¹;

– оновлення статусу підрозділів превентивної діяльності, більш чітко визначення їх компетенції, форм і методів взаємодії з іншими правоохоронними органами та громадськістю;

– побудова якісної багаторівневої системи звітності та контролю за діяльністю органів поліції, а також запровадження практики відповідальності перед суспільством за неналежне виконання або невиконання покладених на органи внутрішніх справ обов'язків²².

Оптимізація системи органів Національної поліції України та підвищення ефективності їх діяльності щодо реалізації правоохоронної функції держави вимагають удосконалення кадрового забезпечення, впровадження сучасних міжнародних

²⁰ Гусаров С. М. Зазнач. твір. С. 35.

²¹ Науково-методичні рекомендації на тему «Вивчення громадської думки населення регіону про якість роботи органів внутрішніх справ України у напрямку боротьби з незаконним обігом наркотиків» / Шопіна І. М., Беспалова О. І., Бугайчук К. Л. та ін. // Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України: зб. наук. пр. ф-ту з підгот. слідчих ХНУВС за 2013 р. / за заг. ред. С. М. Гусарова. Харків: НікаНова, 2014. С. 207.

²² Беспалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави. С. 274–275.

професійних стандартів діяльності працівників правоохоронних органів. Цього можливо досягти шляхом уведення антикорупційних та антидискримінаційних обмежень для особового складу органів поліції; запровадження періодичної переатестації кадрів (зі змінами критеріїв атестації) за участю представників громадськості та з урахуванням відгуків населення; змістового оновлення системи підготовки персоналу для органів поліції шляхом запровадження сучасної європейської моделі освіти, ступеневої підготовки фахівців та оптимізації мережі навчальних закладів з дотриманням принципу регіонального та пропорційного розміщення. Також важливого значення набуває запровадження дієвого механізму контролю за діяльністю працівників органів Національної поліції, оновлення існуючих форм та методів контролю за виконанням працівниками своїх службових обов'язків, запровадження практики невідворотності персональної відповідальності за дії (бездіяльність) і прийняті рішення.

1.2. ЗМІСТ, ПРИНЦИПИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Вивчення сутності адміністративної діяльності органів поліції України слід здійснювати з урахуванням попередніх здобутків учених у галузі адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС. За їхніми поглядами, адміністративна діяльність органів внутрішніх справ (міліції) визначалася таким чином:

1) урегульована нормами адміністративного права специфічна, виконавчо-розпорядча, підзаконна, державно-владна діяльність з організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень²³;

2) врегульована нормами адміністративного права виконавчо-розпорядча діяльність з організації роботи служб і підрозділів зазначених органів щодо практичного забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод, охорони громадського порядку, громадської безпеки, попередження й припинення правопорушень²⁴;

3) врегульована зазвичай нормами адміністративного права підзаконна, підзвітна, державно-владна діяльність їх апаратів, служб та підрозділів, яка відбувається у співпраці з населенням і місцевими громадами та спрямована на організацію і практичне здійснення заходів щодо охорони громадською порядку, забезпечення громадської безпеки, профілактики правопорушень, а також надання правоохоронних та адміністративних послуг²⁵.

Національна поліція України так само, як і колишня міліція України, належить до правоохоронних органів і входить до системи МВС України, тому її адміністративна діяльність також має схожі ознаки. Натомість зміст цієї діяльності є

²³ Адміністративна діяльність міліції. С. 5.

²⁴ Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: підручник/за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків: Право, 2013. С. 9.

²⁵ Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: навч. посіб. / В. В. Серета, М. П. Гурковський, Ю. С. Назар, Я. М. Когут, А. В. Перепелиця; ред. В. В. Серета. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 18.

вже іншим у зв'язку зі зміною філософії та принципів внутрішньої організації поліції, а також гуманістичною, демократичною та соціальною спрямованістю її завдань, функцій і повноважень.

Адміністративна діяльність органів поліції України – це врегульована нормами адміністративного права державно-владна, підзаконна, організаційно-розпорядча діяльність, спрямована:

а) на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

б) на впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

Ознаки адміністративної діяльності органів поліції України:

1) **здебільшого врегульована нормами адміністративного права.** Предметом регулювання адміністративно-правових норм є суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, уповноважених на здійснення функцій публічного управління. Ці норми права у більшості випадків мають імперативний характер;

2) **державно-владний характер.** Органи Національної поліції реалізують надані їм повноваження від імені держави як її представники. Здійснюючи адміністративну діяльність, поліцейські мають право давати обов'язкові для виконання приписи, вказівки та застосовувати, за необхідності, примусові заходи впливу, що дозволені їм державою;

3) **організаційно-розпорядчий характер.** Організаційна сутність адміністративної діяльності поліції полягає у спільній цілеспрямованій скоординованій діяльності уповноважених осіб Національної поліції щодо вирішення завдань у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, а також функціонування системи органів поліції України. Розпорядчий характер адміністративної діяльності полягає в тому, що уповноважені особи Національної поліції мають право видавати обов'язкові для виконання підпорядкованими органами і підрозділами, а також фізичними та юридичними особами приписи, вказівки і розпорядження;

4) **підзаконний характер.** Національна поліція, реалізуючи надані їй повноваження, діє виключно на підставі та в рамках чинних законів і Конституції України. Усі форми та методи адміністративної діяльності органів поліції мають здійснюватися з урахуванням вимог чинного законодавства та відповідати йому;

5) **соціальна спрямованість.** Поліція, здійснюючи адміністративну діяльність, перш за все надає у визначених законом сферах поліцейські послуги та допомогу особам, які їй потребують. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Крім того, планування службової діяльності органів і підрозділів Національної поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад.

Види адміністративної діяльності органів поліції:

1) *Зовнішня*. Вона спрямована на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

У рамках зовнішньої адміністративної діяльності органи поліції вживають заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах тощо, регулюють дорожній рух та здійснюють контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками, вживають заходів для запобігання і припинення насильства в сім'ї, здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймають рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечують їх виконання, застосовують превентивні та примусові поліцейські заходи і т. ін.

2) *Внутрішня*. Вона стосується впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

В її рамках здійснюється розподіл функціональних обов'язків, визначення структури штатів, планування і контроль роботи поліції, підбір та розстановка кадрів, організація професійної освіти, діловодство тощо. Слід зазначити, що внутрішня адміністративна діяльність охоплює всі служби та підрозділи Національної поліції, в тому числі кримінальну поліцію, органи досудового розслідування.

Внутрішня адміністративна діяльність має допоміжне значення і покликана забезпечити належну організацію роботи органів поліції України щодо виконання покладених на них завдань, спрямованих назовні. Навпаки, зовнішня адміністративна діяльність є основною, оскільки у процесі її здійснення практично реалізуються завдання та функції, що визначають призначення поліції. Вона виходить за рамки внутрішньоорганізаційних відносин і поширюється на громадян, а також на непідпорядковані органи й установи.

До основних принципів адміністративної діяльності органів поліції ми можемо віднести такі:

1) принцип верховенства права. Під час здійснення адміністративної діяльності органи поліції повинні діяти тільки на підставі закону, дотримуватись особистих прав громадян і не вчиняти довільних або протиправних дій. Від особового складу Національної поліції очікується подання прикладу в додержанні законів, застосування яких вона забезпечує;

2) принцип дотримання прав і свобод людини. Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України. Обмеження прав і свобод людини під час адміністративної діяльності допускається виключно на підставах та в порядку, визначених законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинено, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками;

3) принцип законності. Органи Національної поліції України під час здійснення адміністративної діяльності діють виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України.

Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження й накази. Накази, розпорядження і доручення вищих органів, керівників, посадових та службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Особа, яка відмовилася виконати явно злочинний наказ або розпорядження, не підлягає кримінальній відповідальності. Особа, котра виконала явно злочинний наказ чи розпорядження, за діяння, вчинені на виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах, як і керівник, чиє волевиявлення вона виконала. Особа, котра знає про злочинність наказу чи розпорядження, однак виконує його внаслідок примусу, підлягає кримінальній відповідальності за правилами, передбаченими ст. 40 Кримінального кодексу України;

4) принцип відкритості та прозорості. В рамках цього принципу поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, забезпечення публічної безпеки й порядку.

Відповідно до змісту статей 86, 88 закону України «Про Національну поліцію» з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Щорічний звіт про діяльність поліції та територіальних органів поліції повинен містити аналіз ситуації зі злочинністю в країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів. Керівники територіальних органів поліції зобов'язані регулярно оприлюднювати статистичні й аналітичні дані про вжиті заходи щодо виявлення, запобігання та припинення порушень публічного порядку на офіційних веб-порталах органів, які вони очолюють.

Поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є. За режимом доступу публічна інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом. Що стосується публічної інформації з обмеженим доступом, то нею згідно із законом України «Про доступ до публічної інформації» є конфіденційна, таємна та службова інформація;

5) принцип політичної нейтральності. Органи поліції під час здійснення адміністративної діяльності забезпечують захист прав і свобод людини незалежно

від політичних переконань та партійної належності. Виконуючи надані їй повноваження, поліція є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та продати політичну діяльність.

Підкреслимо, що поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях;

6) принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства. У стратегії розвитку органів внутрішніх справ України (п. 7 розділу III) підкреслено, що основний пріоритет у роботі МВС – це встановлення виключно партнерських засад взаємодії з громадами в межах загальновизнаного у світі підходу *community policing* (діяльність поліції в інтересах громади).

Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Для планування службової діяльності працівники органів поліції повинні аналізувати проблеми місцевого населення та окремих груп. Пріоритет у діяльності поліції – не стільки реагування на кримінальні прояви, скільки участь у вирішенні всього комплексу проблем, які має населення конкретної місцевості у сфері дотримання закону.

У п. 12 розділу IV Європейського кодексу поліцейської етики, що є додатком до рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи, що поліція повинна бути організована таким чином, щоб її співробітники заслуговували поваги населення як професіонали, на яких покладено забезпечення виконання закону, і як особи, які надають послуги громадськості. Для того, щоб завоювати довіру населення, поліцейському не достатньо лише діяти згідно із законом, а необхідно також, крім того, застосовувати закон гідно і з повагою до населення, бути професійним, безстороннім, чесним, добросовісним, справедливим, політично нейтральним та ввічливим;

7) принцип безперервності. Органи поліції забезпечують безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право у будь-який час звернутися за допомогою до поліції чи поліцейського. Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань з посиланням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня.

В органах поліції заяви і повідомлення реєструються у будь-який час доби в чергових частинах службовими особами відразу після їх надходження та вносяться до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

Приймання, реєстрація заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події є одним з обов'язків чергових частин органів поліції, діяльність яких

регламентує Інструкція з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, затверджена наказом МВС України від 28.04.2009 № 181.

Облік заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника проводиться уповноваженими працівниками чергових частин органів поліції, працівниками інших структурних підрозділів цих органів, яких призначено підмінними черговими в установленому порядку, оператором телефонної лінії «102» або іншою посадовою особою²⁶.

Безперервність дій поліції сприяє оперативному виявленню, попередженню, припиненню правопорушень та затриманню правопорушників.

Адміністративна діяльність органів поліції України регулюється за допомогою численних нормативно-правових актів. Отже, розглянемо їх залежно від юридичної сили останніх.

1. Конституція України. Конституція становить основу системи і змісту всіх джерел права у нашій державі. Крім того, вона є базою для подальшого розвитку правоохоронного законодавства України, на основі її положень приймаються всі інші нормативні акти, що регулюють діяльність органів поліції України.

У здійсненні адміністративної діяльності органи поліції керуються принципом верховенства права, закріпленим у ст. 3 Конституції України, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Під час виконання своїх завдань органи поліції забезпечують дотримання прав і свобод людини, гарантованих розділом II Конституції України.

Обмеження прав і свобод людини в діяльності органів поліції допускається виключно на підставах і в порядку, визначених ст. 64 Конституції України та законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Органи поліції, виконуючи покладені на них обов'язки, відповідно до положень ст. 24 Основного Закону не можуть надавати особам будь-яких привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Згідно зі ст. 28 Конституції України ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а тому поліцейським під час застосування поліцейських заходів за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

²⁶ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

2. Законодавчі акти (кодекси, закони). Серед основних законів України, що регулюють зовнішню та внутрішню адміністративну діяльність органів поліції України, насамперед слід виділити:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984;
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971;
- закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994;
- закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996;
- закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001;
- закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» від 22.02.2006;
- закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011.
- закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011;
- закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001;
- закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014;
- закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015.

3. Акти Президента України. Президент України на виконання закріплених повноважень видає укази та розпорядження, спрямовані на вдосконалення діяльності органів поліції, її кадрового складу, а також у сфері забезпечення прав і свобод громадян правоохоронними органами держави. Серед прикладів таких актів варто виділити такі:

- указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» від 07.02.2008;
- указ Президента України «Про додаткові заходи із забезпечення гарантій реалізації прав та законних інтересів дітей» від 01.06.2013;
- указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015;
- указ Президента України «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» від 09.12.2015;
- указ Президента України «Про символіку Національної поліції України» від 09.12.2015;
- указ Президента України «Про День Національної поліції України» від 09.12.2015.

4. Акти Кабінету Міністрів України. Відповідно до закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 до його основних завдань належить здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина.

Він утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному

бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи.

До актів Кабінету Міністрів України, що регулюють адміністративну діяльність органів поліції, ми можемо віднести:

- Правила дорожнього руху від 10.10.2001;
- постанову «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16.09.2015;
- Положення про однострій поліцейських від 30.09.2015;
- Положення про Міністерство внутрішніх справ України від 28.10.2015;
- Положення про Національну поліцію від 28.10.2015;
- Положення про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій, від 04.11.2015.

5. Акти Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції України.

Основним завданням МВС є забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг. МВС розробляє проекти державних програм з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, охорони державного кордону, захисту об'єктів і територій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій, а також із питань міграції.

Накази МВС, прийняті в межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності та громадянами, в тому числі органами поліції України. Отже, слід виділити такі затверджені наказом МВС України та Національної поліції України акти:

– Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України від 10.10.2004;

– Інструкцію з організації діяльності чергових частин і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, від 29.04.2009;

– Положення про патрульну службу МВС від 02.07.2015;

– Положення про Департамент патрульної поліції від 06.11.2015;

– Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції від 06.11.2015;

– Інструкцію з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, від 07.11.2015;

– Інструкцію про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, від 09.11.2015;

– Інструкцію з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України від 13.06.2016;

– Інструкцію з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень від 04.07.2016;

– Порядок організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку від 10.08.2016.

6. Міжнародні нормативно-правові акти. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно з положеннями закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності вона керується міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Основуючись на вищевикладеному, міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють адміністративну діяльність органів поліції України, є:

– Загальна декларація прав людини від 10.12.1948;

– Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 20.11.1963;

– Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966;

– Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів провадження і покарання від 09.12.1975;

– Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17.12.1979;

– Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 07.09.1990;

– Європейський кодекс поліцейської етики від 19.09.2001.

1.3. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС, ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування всіх державних інститутів, які гарантуватимуть додержання прав і свобод людини та громадянина.

В цьому аспекті вже давно назріло питання про докорінну перебудову діяльності колишньої міліції України та здійснення її перетворення на Національну поліцію – сучасний правоохоронний орган, який буде здійснювати захист прав і свобод громадян на основі принципів верховенства права, законності, гласності, політичної нейтральності.

Для більшості європейських поліцейських систем досягнення означених вищомог стало можливим за умови реформування, яке відбувалося за кількома провідними принципами. Перелік принципів реформування дещо відрізнявся в кожній країні, що залежало як від політичної ситуації, так і від ступеня готовності державних структур до реорганізації власної діяльності. В узагальненому вигляді

на сьогодні маємо такі принципи реформування правоохоронних органів (як споріднені та універсальні категорії): верховенство права; деполітизація; демілітаризація; децентралізація; підзвітність і прозорість у роботі; тісна співпраця з населенням та місцевими громадами; професійна підготовка персоналу²⁷.

Угодою про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» було закріплено положення про формування нової системи Міністерства внутрішніх справ України та утворення Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку²⁸.

Концептуальні засади щодо створення Національної поліції було закладено у Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, а саме:

– пріоритетним напрямком роботи Національної поліції України має бути служіння як потребам окремих громадян, так і суспільству в цілому;

– діяльність Національної поліції здійснюватиметься в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб;

– усі форми та методи діяльності підрозділів Національної поліції України мають здійснюватися відповідно до чинного законодавства України та не залежати від волі окремих політичних сил;

– обмеження Національною поліцією прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції;

Національна поліція має бути прозорою у своїх діях. Поліцейські підрозділи мають бути достатньо відкриті для форм зовнішнього контролю, в тому числі громадського²⁹.

Верховна Рада України 2 липня 2015 р. ухвалила закон України «Про Національну поліцію», який був підписаний Президентом України 4 серпня 2015 р. Згодом указом Президента України від 9 грудня 2015 р. № 693/2015 4 серпня було визначено Днем Національної поліції України.

Відповідно до закону України «Про Кабінет Міністрів України» 28 жовтня 2015 р. було затверджено Положення про Національну поліцію України.

Згідно зі ст. 1 закону України «Про Національну поліцію» **Національна поліція України** – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України.

²⁷ Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України (проект) // Національна поліція України: офіц. сайт. 10.11.2014. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1221365>.

²⁸ Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/33/f439014n8.pdf>.

²⁹ Питання реформування органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів (КМ) України від 22.10.2014 № 1118-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-p>.

Завданнями Національної поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Забезпечення публічної безпеки і порядку як у звичайних умовах життєдіяльності суспільства та держави, так і в умовах виникнення надзвичайних ситуацій досягається шляхом проведення єдиної державної політики в галузі забезпечення внутрішньої безпеки держави, а отже, й публічної безпеки і порядку, реалізацією заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, що спрямовані насамперед на попередження загроз життєво важливим інтересам держави та суспільства.

Сутність публічної безпеки може бути виражена станом суспільного спокою, відсутності загроз (чи мінімально можливого їх рівня) охоронюваним законом правам, свободам, законним інтересам, а також відповідною системою діяльності, спрямованою на забезпечення вказаного стану.

Публічний порядок у широкому розумінні охоплює всю систему позитивних і негативних суспільних відносин (відносин державних органів між собою, державних органів та громадських організацій чи громадян), метою яких є охорона життя, здоров'я, честі, гідності громадян, їх законних інтересів, забезпечення громадського спокою як у громадських місцях, так і поза їх межами, збереження усіх форм власності, створення реальних умов для нормального функціонування державних органів, громадських організацій і трудових колективів та які регулюються соціальними нормами (як нормами права, так і іншими соціальними нормами неюридичного характеру).

Охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави є пріоритетом діяльності Національної поліції. Це означає, що дотримання прав людини повинно превалювати у стосунках поліції та конкретної особи, усі функції Національної поліції мають бути спрямовані на служіння інтересам людини, на охорону та захист її прав, свобод і законних інтересів.

Протидія злочинності охоплює всі види впливу на злочинність із метою її скорочення, починаючи від розробки відповідних законів та підзаконних актів і закінчуючи індивідуальним виховним впливом на особистість із метою недопущення її протиправної поведінки.

Основними напрямками діяльності Національної поліції у сфері протидії злочинності є:

- виявлення, усунення або нейтралізація причин злочинності, окремих її видів, а також умов, що їй сприяють;
- виявлення та усунення ситуацій на певних територіях або в певному середовищі, які безпосередньо мотивують або провокують вчинення злочинів;
- виявлення у структурі населення груп підвищеного кримінального ризику і зниження цього ризику;

– виявлення осіб, поведінка яких вказує на реальну можливість учинення ними злочинів, і застосування до них стримуючого і коригуючого впливу, а в разі необхідності – здійснення такого впливу і на їх найближче оточення.

Надання послуг з допомоги – це різні за сферою, змістом та обсягом форми сервісної діяльності поліцейських, спрямовані на реалізацію прав, свобод і законних інтересів осіб, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Поняття «послуги» в контексті поліцейської діяльності має на меті акцентувати увагу на виконанні обов'язків держави перед приватними особами, зокрема тих, що спрямовані на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації їхніх прав та охоронюваних законом інтересів.

Основними ознаками поліцейських послуг з допомоги є такі:

а) надання послуги за заявою фізичної особи, у невідкладних випадках таку послугу може ініціювати сам працівник поліції, якщо особа з певних причин не може звернутися особисто;

б) допоміжний характер послуги ґрунтується на необхідності створення поліцією умов для реалізації прав, свобод і законних інтересів конкретних осіб;

в) надання послуг здійснюється лише шляхом реалізації владних повноважень, закріплених за поліцейським;

г) законодавче регулювання права особи на отримання конкретної послуги та закріплення повноважень поліцейського на надання такої послуги;

ґ) результатом надання послуги є адміністративний акт – дія або рішення поліцейського, яким задоволено звернення конкретної особи. Цей акт є адресним (спрямованим на конкретну особу).

Національна поліція складається з таких підрозділів:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

Систему Національної поліції складають:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції.

До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань (додаток А).

Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи у межах граничної чисельності поліції та коштів, визначених на її утримання (додатки Б, В).

Територіальні органи поліції утворює, ліквідує та реорганізовує Кабінет Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції.

Структуру територіальних органів поліції затверджує керівник поліції за погодженням з міністром внутрішніх справ України.

Зокрема, 29 жовтня 2015 р. Міністерство внутрішніх справ України запровадило зміну організаційної структури місцевих органів та підрозділів Національної поліції. Це було пов'язано насамперед із тим, що в малих містах країни і в сільській місцевості (430 міст, 880 селищ, 28 тис. сіл) проживає 24,5 мільйони громадян і кожен із них має бути впевнений, що в разі необхідності отримає кваліфіковану допомогу поліцейського³⁰.

Зараз система місцевих органів поліції у структурі Головних управлінь Національної поліції формується за «кущовим» принципом, який передбачає створення **відділів** поліції, через які буде здійснюватися управління та організація діяльності **відділень** поліції (базових органів) у складі «куща» (додаток Г).

Основними завданнями відділень поліції є:

– зосередження уваги дільничних офіцерів поліції на ефективній превенції та з'ясуванні потреб громадян і спільне з громадою їх вирішення. Насамперед це стосується питань безпеки, правової, інформаційної та моніторингової діяльності;

– створення груп реагування поліції, основним завданням яких є: негайний виїзд на виклик, патрулювання певної зони відповідальності з метою попередження вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи з громадянами, здійснення перевірочних заходів відносно осіб, за якими здійснюється нагляд;

– попередження й розслідування найбільш характерних для невеликих населених пунктів тяжких правопорушень;

– виконання інших функцій, пов'язаних з питаннями забезпечення правопорядку на території обслуговування³¹.

Із компетенції відділень поліції було вилучено функції розслідування складних злочинів, юридичне, кадрове та матеріально-технічне забезпечення, забезпечення і дотримання прав осіб, які утримуються в ізоляторах тимчасового тримання.

Відділ поліції («кущовий» орган) утворюється з розрахунку 1 на 3–6 відділень поліції і, крім виконання завдань, характерних для базових органів поліції, здійснює функції з розслідування складних злочинів, діяльності дорожньої поліції, ізолятора тимчасового тримання, а також організаційно-аналітичного, кадрового, матеріально-технічного забезпечення та контролю за роботою відділень поліції.

Крім того, в рамках оптимізації та підвищення якості правоохоронної функції органів поліції великих міст було здійснено ліквідацію проміжної управлінської ланки у вигляді міських управлінь (Харків, Львів, Запоріжжя, Одеса, Дніпропетровськ, Херсон, Полтава, Миколаїв)³².

³⁰ Аваков А. Поліція. Як це буде працювати: від найменших сіл і невеликих міст – до столиці // Українська правда: сайт. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/5631fd1e5a588>.

³¹ Там само.

³² Там само.

Основні повноваження Національної поліції визначено у ст. 23 закону України «Про Національну поліцію» та п. 4 Положення про Національну поліцію. **Так, Національна поліція України відповідно до покладених на неї завдань:**

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні й адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю і здоров'ю фізичних осіб та публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяву та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

14) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

15) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

16) вживає заходів для запобігання насильству в сім'ї та його припинення;
17) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках і порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

18) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боеприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

19) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону.

Законом окремо виділяються повноваження Національної поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення. Зокрема, поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень³³.

Чинними нормативними актами на поліцейського покладено такі обов'язки:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України й інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

3) поважати й не порушувати прав і свобод людини;

4) надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

³³ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

б) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Звертаючись до особи або в разі звернення особи до поліцейського, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук.

Додаткові обов'язки, пов'язані з проходженням поліцейським служби в поліції, можуть бути покладені на нього виключно законом.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці й порядку або припинення їх порушення застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені статтями 29–46 закону України «Про Національну поліцію».

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

До превентивних поліцейських заходів належать: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка й огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце та обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування.

До заходів примусу належать: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї.

1.4. ПОЛІЦЕЙСЬКІ ПОСЛУГИ ЯК ОСНОВА ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Ухвалення Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», якою були закріплені чотири основні вектори розвитку нашої країни, є важливою передумовою впровадження в державі європейських стандартів життя, виходу України на провідні позиції світу, забезпечення на якісно новому рівні прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Одним із таких векторів є «вектор безпеки», який передбачає цілий комплекс дій правового та організаційного характеру, що, як правило, зумовлені необхідністю здійснення певної реформи. Зазначений вектор розвитку нашої держави передбачає здійснення дев'яти самостійних, але водночас пов'язаних одною метою, реформ. Запропонована та поступово здійснювана реформа правоохоронної системи якраз і передбачає коригування завдань та функцій правоохоронних органів, зміну ставлення осіб органів правопорядку до виконання службових обов'язків у напрямі усвідомлення їх як надання оплачуваних державою послуг із забезпечення насамперед безпеки кожної особи, її особистих та майнових прав, суспільних і державних інтересів³⁴.

Згідно зі ст. 2 закону України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції є *надання поліцейських послуг у сферах*: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги. Введення нового терміна «надання послуг» дозволило зробити значний крок до переосмислення ролі, завдань і призначення Національної поліції, наближення її діяльності до європейських стандартів. Це повинно сприяти поліпшенню реагування на всі звернення громадян, поліпшення виконання публічно-сервісної функції поліції шляхом надання якісних послуг населенню.

Запровадження терміна «**поліцейські послуги**» для характеристики завдань Національної поліції свідчить про намагання змінити філософію цього виду правоохоронного органу – трансформувати його функції з контрольно-репресивних на сервісні. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII задає правильне русло для формування правоохоронного органу нової якості, хоча, безперечно, від тексту цього Закону та назви органу така якість залежить не настільки суттєво, наскільки на неї впливатиме подальша практика добору кадрів, організації їх роботи, матеріально-технічного забезпечення та комунікації поліцейських із суспільством³⁵.

³⁴ Джафарова О. В. Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність» Національної поліції // Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 22 листоп. 2016 р.) / Донецьк. юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2017. С. 72–73.

³⁵ Чим відрізнятиметься нова поліція: головні факти // VGORODE.UA: сайт. URL: <http://lviv.vgorode.ua/news/sobytyia/263243-chym-vidrizniatymetsia-nova-politsiia-holovni-fakty>.

Громадськість погоджується та насправді схвалює здійснення поліцією легітимної влади доти, доки помітно, що поліція виконує свої завдання в етично прийнятні способи й заради гідних демократичних цінностей. У свою чергу, коли вона задовольняє ці вимоги, поліція має повне право розраховувати, що громадськість довірятиме їй виконувати її обов'язки та співпрацюватиме з нею в цьому³⁶.

Забезпечення спокою та закону в суспільстві саме і є класичними загальними цілями поліції та її головною відповідальністю, яку часто називають завданням забезпечення поліцією «публічного порядку». Це дуже широке поняття, яке охоплює цілу низку заходів, що здійснює поліція, серед яких можна назвати охорону безпеки й недоторканності осіб (як фізичних, так і юридичних) і майна (як приватного, так і публічного) та застосування закону у відносинах між державою і приватними особами, а також між особами³⁷.

Запровадження терміна «поліцейські послуги» та введення його у правовий обіг спрямовано на те, щоби:

– по-перше, зробити поліцію захисником прав і свобод людини, а також прав і законних інтересів суспільства, як це, власне і повинно бути в сучасній демократичній державі;

– по-друге, повернути довіру населення, перш за все шляхом наближення правоохоронців до громадян, через їх максимальне залучення до роботи на вулицях, а не в кабінетах;

– по-третє, підвищити якість та ефективність взаємодії правоохоронців з усіма інститутами громадськості, а також з іншими органами влади та місцевого самоврядування;

– по-четверте, забезпечити високий рівень мобільності та оснащеності поліцейських;

– по-п'яте, оптимізувати організаційно-функціональну та штатну структури поліцейських сил, а також витрати на їх утримання. Це повинно сприяти створенню поліції саме як сервісної служби, що відображає прагнення влади змусити правоохоронну систему служити інтересам громадян і суспільству в цілому, захищати та сприяти їх нормальній реалізації³⁸.

Публічно-сервісну діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України можна розглядати в широкому та вузькому розумінні.

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України в широкому розумінні – це нормативно визначена діяльність спеціально створеної державної інституції, яка спрямована на виконання завдань і функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства й держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності.

³⁶ Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ: Вид. Москаленко О. М., 2013. С. 24.

³⁷ Там само. С. 31.

³⁸ Ластович Д. М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності Національної поліції. *Форум права*. 2016. № 1. С. 141–146. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_25.pdf.

Якщо розглядати публічно-сервісну діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України у вузькому розумінні, то це діяльність, спрямована на надання публічних послуг у сфері публічної безпеки і порядку, що здійснюється за заявою фізичних та юридичних осіб і спрямована на набуття, зміну чи припинення прав або обов'язків у відповідній сфері публічних відносин³⁹.

Правовою основою публічно-сервісної діяльності Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України є: постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг» (назва – в редакції 20154 р.), від 04.06.2007 № 795 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» (те саме), від 28.10.2015 № 889 «Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 23.12.2015 № 1138 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ», від 02.11.2016 № 770 «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції», наказ МВС України від 18.01.2016 № 28 «Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС».

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів надає можливість виокремити певні публічні послуги, що надаються Національною поліцією та Міністерством внутрішніх справ України, зокрема:

1) підрозділами експертної служби:

– сертифікація зброї, конструктивно схожих із нею виробів, набоїв, піротехнічних виробів побутового призначення та феєрверків з видачею сертифікатів (за схемами згідно з ДСТУ 3413);

2) підрозділами Національної поліції:

– видача дозволів на придбання і перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів, на які поширюється дозвільна система (для юридичних та фізичних осіб);

– видача дозволу на зберігання і носіння (реєстрація, перереєстрація): 1) нагородної зброї; 2) мисливської, холодної, пневматичної зброї, інших предметів, на які поширюється дозвільна система;

– переоформлення зброї за місцем її обліку з одного власника на іншого;

– видача дозволу (оформлення документів) на відкриття та функціонування об'єктів дозвільної системи, що працюють з вибуховими матеріалами, піротехнічних майстерень та інших об'єктів відповідно до Положення про дозвільну систему, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576;

– видача дублікатів документів дозвільного характеру в разі їх втрати або пошкодження;

³⁹ Джафарова О. В. Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність» Національної поліції. С. 74–75.

– видача ліцензії: 1) на виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боеприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлю вогнепальною зброєю невійськового призначення та боеприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; 2) на виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами слезоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж; 3) на надання послуг з охорони власності та громадян; 4) на провадження діяльності, пов'язаної з виробництвом, торгівлею піротехнічними засобами; 5) на провадження діяльності, пов'язаної з наданням послуг стрільбищами невійськового призначення, та функціонування мисливських стелів;

– переоформлення ліцензії, видача дублікату ліцензії, видача копії ліцензії відповідно до вищезазначеного переліку;

– оформлення та видача: 1) дозволу на перевезення надгабаритних, великогабаритних вантажів; 2) документів щодо погодження маршрутів дорожнього перевезення небезпечних вантажів;

– забезпечення супроводження для безпечного перевезення негабаритних, великовагових і небезпечних вантажів, автобусів та інших транспортних засобів спеціалізованими автомобілями Національної поліції з використанням спеціальних світлових або звукових сигналів;

– обстеження з виїздом на місце території або окремих ділянок автомобільних доріг, вулиць і залізничних переїздів, на яких планується розміщення об'єктів дорожнього сервісу, малих архітектурних форм; ділянок вулично-дорожньої мережі, на яких планується відкриття нових або перегляд діючих маршрутів руху транспортних засобів, залучених до перевезення пасажирів;

– підготовка і видача технічних умов на розміщення об'єкта дорожнього сервісу та малої архітектурної форми;

– перевірка проектною документації щодо будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг, вулиць і залізничних переїздів, об'єктів дорожнього сервісу, інших дорожніх споруд; забудови окремих територій населених пунктів; генеральних планів окремих забудов у населених пунктах; проектів комплексних схем організації руху та спорудження ліній міського електричного транспорту; схем організації дорожнього руху на відповідність технічним умовам та нормативно-правовим актам з безпеки дорожнього руху з подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження;

– доставка, зокрема з використанням спеціальних транспортних засобів, затриманих за порушення правил, норм і стандартів у сфері безпеки дорожнього руху або технічно несправних транспортних засобів до визначеного замовником місця їх зберігання;

3) територіальними органами з надання сервісних послуг МВС:

– видача посвідчення водія на право керування транспортними засобами:

1) після закінчення навчального закладу та складення іспитів; 2) повторне прийняття

іспитів з Правил дорожнього руху та навичок керування транспортними засобами; 3) повторне прийняття іспитів з навичок керування транспортними засобами; 4) після закінчення строку позбавлення права на керування транспортним засобом, що становить 12 і більше місяців (зі складенням іспитів); 5) у разі відкриття іншої категорії (зі складенням іспиту); 6) у разі відкриття нижчої категорії (зі складенням іспиту);

– видача свідоцтва про підготовку водіїв транспортних засобів, що перевозять небезпечні вантажі (зі складенням іспитів): 1) повторне прийняття іспитів у водія на право керування транспортними засобами з небезпечними вантажами; 2) видача свідоцтва про підготовку уповноваженого з питань безпеки перевезень небезпечних вантажів (зі складенням іспитів); 3) повторне прийняття іспитів у кандидата на право уповноваженого з питань безпеки перевезень небезпечних вантажів;

– видача свідоцтва про допуск транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів;

– реєстрація, перереєстрація колісних транспортних засобів з видачею свідоцтва про реєстрацію або його дублікату та номерних знаків, зняття з обліку транспортного засобу з видачею облікової картки та номерних знаків для разових поїздок, проведення експертного дослідження транспортних засобів і супровідних документів з видачею експертного висновку: 1) транспортних засобів усіх категорій вітчизняного виробництва та країн СНД або окремих агрегатів; 2) транспортних засобів усіх категорій іноземного виробництва або окремих агрегатів; 3) мототранспорту, причепів вітчизняного виробництва та країн СНД; 4) мототранспорту, причепів іноземного виробництва; 5) мопедів або їх окремих агрегатів;

– видача свідоцтва про реєстрацію колісних транспортних засобів у зв'язку з його пошкодженням або непридатністю, внесенням змін до реєстраційного документа або для виїзду за кордон: 1) автомобілів, автобусів; 2) мототранспорту, причепів;

– видача тимчасового реєстраційного талона на право керування транспортним засобом (за заявою власника або за дорученням): 1) автомобілів, автобусів; 2) мототранспорту, причепів;

– оформлення та видача дозволу на встановлення і використання на транспортних засобах спеціальних звукових та/або світлових сигнальних пристроїв синього чи жовтого кольору;

– розгляд проектів нормативно-технічної документації щодо погодження проектів конструкцій транспортних засобів у частині дотримання вимог щодо забезпечення безпеки дорожнього руху з видачею свідоцтва про погодження конструкції;

– підготовка документів та оформлення висновку про подальшу експлуатацію транспортного засобу, ідентифікаційні номери кузова (рами) якого підроблені, стали непридатними або який розшукується правоохоронними органами іноземних держав;

– видача висновку щодо можливості: 1) дублювання ідентифікаційних номерів транспортних засобів; 2) нанесення ідентифікаційних номерів транспортних засобів;

– виготовлення макетів індивідуальних номерних знаків транспортних засобів на замовлення власників транспортних засобів, з видачею номерних знаків;

– оформлення та видача погодження (висновку) на заміну номерного агрегата транспортного засобу, а також на переобладнання транспортного засобу без заміни номерних агрегатів;

– оформлення дозволу на видачу документів, транзитних номерних знаків, пов'язаних із придбанням або реалізацією транспортних засобів та кузовів (рам).

Крім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609 «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» МВС України визнано органом ліцензування у відповідних видах господарської діяльності, а саме:

– виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду;

– виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;

– охоронна діяльність.

На підставі викладеного **публічно-сервісну діяльність Національної поліції у вузькому розумінні можна класифікувати таким чином:**

- 1) публічно-сервісна діяльність, пов'язана з видачею документів дозвільного характеру щодо вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів;
- 2) публічно-сервісна діяльність у сфері дорожнього руху;
- 3) публічно-сервісна діяльність у сфері охоронної діяльності (охорона майна громадян, організацій, а також об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні тощо).

Питання для самоконтролю

1. Поняття правоохоронної функції держави та її ознаки.
2. Суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави.
3. Форми діяльності Національної поліції України щодо реалізації правоохоронної функції держави.
4. Поняття та ознаки адміністративної діяльності Національної поліції.
5. Види адміністративної діяльності Національної поліції.
6. Принципи адміністративної діяльності Національної поліції.
7. Правове регулювання адміністративної діяльності Національної поліції.
8. Поняття та завдання Національної поліції України.
9. Організаційна структура Національної поліції України.
10. Повноваження Національної поліції України.
11. Зміст терміна «поліцейські послуги» та необхідність його введення у правовий обіг.
12. Правова основа публічно-сервісної діяльності Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.
13. Зміст публічно-сервісної діяльності Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України в широкому та вузькому значеннях.

14. Публічні послуги які уповноважені надавати підрозділи експертної служби МВС України?

15. Публічні послуги, які уповноважені надавати підрозділи Національної поліції України.

16. Публічні послуги, які уповноважені надавати територіальні органи з надання сервісних послуг МВС України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Взаємодія поліції з населенням, територіальними громадами, громадськими об'єднаннями здійснюється на засадах:

- а) оплатності;
- б) взаємовигоди;
- в) координації;
- г) партнерства.

2. Протягом якого часу керівник органу зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування у разі приховування поліцейськими фактів катування або інших видів неналежного поводження:

- а) протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти;
- б) протягом тижня з моменту отримання відомостей про такі факти;
- в) протягом місяця з моменту отримання відомостей про такі факти;
- г) протягом 3 місяців з моменту отримання відомостей про такі факти.

3. Основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є:

- а) зниження рівня злочинності;
- б) рівень довіри населення до поліції;
- в) своєчасний, якісний та повний розгляд звернень громадян;
- г) зниження рівня корупції в органах поліції.

4. Порядок проведення незалежними соціологічними службами оцінки рівня довіри населення до поліції визначається:

- а) Верховною Радою України ;
- б) Президентом України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) міністром внутрішніх справ.

5. Принцип верховенства права застосовується Національною поліцією з урахуванням:

- а) положень Конституції України;
- б) наказів та розпоряджень Міністерства внутрішніх справ України;
- в) практики Пленуму Верховного Суду України;
- г) практики Європейського суду з прав людини.

6. Нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються:

- а) на веб-порталі центрального органу управління поліції;
- б) у друкованому виданні МВС України;

- в) на веб-порталі Кабінету Міністрів України;
- г) в офіційних друкованих виданнях Національної поліції України.

7. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких:

- а) зображена символіка політичних партій;
- б) містяться ініціали співробітника поліції;
- в) немає інвентарних номерів;
- г) відсутні ідентифікаційні ознаки належності до поліції.

8. З метою інформування громадськості про діяльність поліції керівники поліції та керівники територіальних органів поліції готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції:

- а) раз у квартал;
- б) раз у півріччя;
- в) раз на рік;
- г) 2 рази за строк контракту.

9. Керівники територіальних органів поліції повинні проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст і сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням:

- а) не менше 1 разу на 2 місяці;
- б) не менше 1 разу на місяць;
- в) не менше 1 разу на півроку;
- г) не менше 1 разу на рік.

10. Закон України «Про Національну поліцію» був ухвалений:

- а) 21 листопада 2014 р.;
- б) 20 грудня 2014 р.;
- в) 2 липня 2015 р.;
- г) 14 жовтня 2015 р.;
- г) 28 жовтня 2015 р.

11. Закон України «Про Національну поліцію» був підписаний Президентом України:

- а) 4 листопада 2014 р.;
- б) 20 грудня 2014 р.;
- в) 2 липня 2014 р.;
- г) 4 серпня 2015 р.;
- г) 28 жовтня 2015 р.

12. Положення про Національну поліцію було ухвалено:

- а) Верховною Радою України;
- б) Президентом України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Міністерством внутрішніх справ України.

13. Положення про Національну поліцію було ухвалено:

- а) 4 листопада 2014 р.;

- б) 20 грудня 2014 р.;
- в) 2 липня 2014 р.;
- г) 4 серпня 2015 р.;
- г) 28 жовтня 2015 р.

14. Діяльність Національної поліції України:

- а) спрямовується та координується міністром внутрішніх справ через керівника Національної поліції України;
- б) спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через керівника Національної поліції України;
- в) спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України;
- г) спрямовується та координується Президентом України через міністра внутрішніх справ України.

15. Національна поліція України – це:

- а) правоохоронний орган виконавчої влади;
- б) центральний орган виконавчої влади;
- в) центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- г) міжрегіональний орган виконавчої влади.

16. Національна поліція України:

- а) виконує функції державного управління;
- б) надає поліцейські послуги;
- в) має розпорядчі та регуляторні повноваження;
- г) здійснює поліцейську наглядову діяльність.

17. До завдань Національної поліції належать:

- а) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- б) затримання осіб, які скоїли злочини та адміністративні правопорушення;
- в) забезпечення безпеки дорожнього руху;
- г) здійснення оперативно-розшукової діяльності.

18. Систему Національної поліції України складають:

- а) територіальні та місцеві органи поліції;
- б) центральний і територіальні органи поліції;
- в) вищий, територіальні та місцеві органи поліції;
- г) вищий, центральний, територіальні та місцеві органи поліції.

19. Територіальні органи поліції утворюються:

- а) в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах;
- б) в областях, районах, селах;
- в) в областях і районах;
- г) в районах, селах, селищах.

20. Система місцевих органів поліції у структурі Головних управлінь Національної поліції формується за:

- а) принципом вертикального підпорядкування;
- б) «кущовим» принципом;

- в) принципом поєднання колегіальності та єдиноначальності;
- г) принципом подвійного підпорядкування.

21. Базовим органом Національної поліції є:

- а) головне управління Національної поліції в області;
- б) міське управління Національної поліції;
- в) відділ Національної поліції;
- г) відділення Національної поліції.

22. Адміністративні послуги, які не уповноважені надавати підрозділи Національної поліції:

- а) видача дозволів на придбання і перевезення вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів, на які поширюється дозвільна система (для юридичних та фізичних осіб);
- б) видача свідоцтва про допуск транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів;
- в) оформлення та видача дозволу на перевезення надгабаритних, великогабаритних вантажів;
- г) забезпечення супроводження для безпечного перевезення негабаритних, великовагових і небезпечних вантажів, автобусів та інших транспортних засобів спеціалізованими автомобілями Національної поліції з використанням спеціальних світлових або звукових сигналів.

23. Ліцензійні умови провадження охоронної діяльності затверджуються:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Міністерством внутрішніх справ України;
- в) Національною поліцією України;
- г) Департаментом поліції охорони.

24. До сфери надання поліцейських послуг не належать:

- а) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- б) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави;
- в) протидія злочинам проти миру і безпеки людства;
- г) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Глава 2

ЗМІСТ І НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Види адміністративної діяльності органів поліції України

Видами адміністративної діяльності органів поліції є такі її складові, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо впорядкування однорідних суспільних відносин, урегульованих окремими нормами адміністративного права і здійснюваних структурними підрозділами або окремими групами підрозділів поліції.

У межах кожного напрямку адміністративної діяльності органів поліції можна виділити окремі її види. Так, *видами внутрішньої адміністративної діяльності* є: службове атестування, проходження служби, надання методичної допомоги органам (підрозділам) поліції тощо.

Що стосується *зовнішньої діяльності органів поліції*, то її видами є такі складові адміністративної діяльності, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо впорядкування відносин поза межами апаратів поліції, а також на виявлення, попередження та припинення правопорушень. Кожен із видів зовнішньої адміністративної діяльності здійснюється окремим органом (підрозділом)⁴⁰.

Видами зовнішньої адміністративної діяльності поліції є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- здійснення дозвільної системи;
- забезпечення діяльності спеціальних установ;
- забезпечення реалізації права громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
- контроль за безпекою дорожнього руху транспорту й пішоходів;
- конвоювання заарештованих і засуджених;
- забезпечення охорони об'єктів.

Забезпечення публічної безпеки і порядку можна охарактеризувати як практичне забезпечення порядку на вулицях, площах, у парках, садах та інших громадських місцях нарядами патрульної поліції, працівниками інших спеціальних апаратів, частин і підрозділів під час здійснення адміністративної діяльності.

⁴⁰ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII;

Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова КМ України від 28.10.2015 № 877 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-p>;

Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова КМ України від 28.10.2015 № 878 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p>.

Забезпечення публічної безпеки і порядку полягає у здійсненні державними органами в тісному зв'язку з громадськістю й окремими громадянами різноманітних заходів для забезпечення недоторканності людини, захисту її прав і свобод, попередженні та припиненні правопорушень; здійсненні карантинних заходів, пов'язаних з епізоотіями; наданні допомоги громадянам; охороні державної, колективної, індивідуальної власності; створенні умов громадського спокою, нормальних умов функціонування державних органів, установ, підприємств, організацій всіх форм власності.

Заходами забезпечення публічної безпеки і порядку є:

а) створення законодавчих та інших нормативних актів, що регулюють сферу охорони публічної безпеки і порядку;

б) діяльність органів держави та громадських організацій щодо забезпечення реалізації цих актів.

Здійснення дозвільної системи, тобто особливого порядку виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку та використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття й функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та гарантування безпеки громадян, регламентується Положенням про дозвільну систему, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 576 від 12.10.1992. Дозвільна система здійснюється спеціально призначеними для цього підрозділами поліції (підрозділами дозвільної системи) та шляхом реалізації відповідної компетенції іншими підрозділами поліції (наприклад, службою дільничних офіцерів поліції)⁴¹.

Забезпечення діяльності спеціальних установ – це адміністративна діяльність поліції з організації роботи ізоляторів тимчасового тримання та приймальників-розподільників. Ізолятор тимчасового тримання є спеціальними установами для роздільного тримання: осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; осіб, затриманих на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу; осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 3 діб; засуджених, які прибули зі слідчого ізолятора та установ виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведенням з ними слідчих (розшукових) дій; адміністративно арештованих – за відсутності спеціального приймальника для утримання осіб, підданих адміністративному арешту.

Дії працівників поліції щодо охорони затриманих та осіб, яких тримають під вартою, несумісні з тортурами або іншими формами нелюдського поводження, діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську

⁴¹ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.

гідність. Ніякі обставини не можуть бути виправданням для застосування тортур чи інших жорстоких дій, що принижують гідність людини. Не допускаються утискання та надання будь-яких пільг чи привілеїв особам, яких тримають в ізоляторах, незалежно від їх расової, національної належності, ставлення до релігії, соціального стану, політичних поглядів і заслуг перед державою.

Забезпечення реалізації права громадян на свободу пересування та вільний вибір місця проживання полягає у видачі та обміні паспортів, реєстрації та обліку громадян, здійсненні процедури набуття громадянства, контролю за дотриманням правил в'їзду-виїзду на (з) територію України, нагляді за дотриманням посадовими особами паспортних правил, веденні адресно-довідкової роботи. Із забезпеченням паспортного режиму тісно пов'язана діяльність органів Національної поліції щодо контролю за дотриманням правил перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства⁴².

Наступним видом зовнішньої адміністративної діяльності поліції є *забезпечення безпеки дорожнього руху транспорту й пішоходів*. У межах цих відносин організується і регулюється рух транспорту, здійснюється його облік тощо⁴³. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; здійснює супроводження транспортних засобів; видає дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху.

Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

- 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;
- 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
- 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те,

⁴² Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: наказ МВС України, Держ. департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 № 1313/203. *Офіційний вісник України*. 2004. № 2. Ст. 103;

Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва, ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення та боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу: наказ Держкомпідприємництва, МВС України від 21.03.2001 № 53/213. *Офіційний вісник України*. 2001. № 14. Ст. 637.

⁴³ Про Правила дорожнього руху: постанова КМ України від 10.10.2001 № 1306 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-n>.

що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;

4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;

5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;

6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;

7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;

8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;

9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки.

Органи поліції здійснюють також і *охорону об'єктів* промислового та іншого призначення, установ, а також квартир, будинків громадян на підставі договорів; охорону та оборону важливих державних об'єктів, установ виконання покарань і лікувально-трудових установ, об'єктів матеріально-технічного і військового забезпечення органів Національної поліції України⁴⁴. Поліція охорони є територіальним органом Національної поліції України, яка відповідно до покладених на неї завдань здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності на договірних засадах. Департамент є головним органом у системі поліції охорони, який координує здійснювані нею заходи з охорони об'єктів усіх форм власності майна, фізичних осіб (забезпечення їх особистої безпеки), організовує та здійснює контроль за діяльністю підрозділів поліції охорони, надає їм організаційно-методичну і практичну допомогу та здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва Національної поліції та органів державної влади про стан вирішення питань, що належать до його компетенції.

Поліція охорони відповідно до покладених на неї завдань:

1) визначає за погодженням із власниками майна або уповноваженими ними органами чи особами вид охорони під час її організації;

2) запобігає правопорушенням і припиняє їх у місцях несення служби;

3) реалізує технічні засоби охоронного призначення і надає послуги з їх проектування, монтажу, ремонту та обслуговування;

⁴⁴ Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ: постанова КМ України від 28.10.2015 № 889 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-2015-p>.

4) бере участь у розробленні комплексу стандартів на технічні засоби охоронного призначення з урахуванням міжнародних вимог і норм, розвитку міжнародного співробітництва у галузі їх стандартизації, а також співробітництва з вітчизняними та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності у галузі розроблення, стандартизації, проектування, виробництва, монтажу та обслуговування зазначених технічних засобів;

5) забезпечує випробування вітчизняних та іноземних зразків технічних засобів охоронного призначення для подальшого впровадження;

6) укладає договори на виробництво технічних засобів охоронного призначення, відповідних датчиків і приладів на державних та інших підприємствах України й інших держав;

7) здійснює в установленому порядку сертифікацію технічних засобів охоронного призначення, що застосовуються на території України;

8) погоджує за заявками замовників проекти в частині забезпечення технічними засобами охоронного призначення об'єктів і споруд, що будуються (реконструюються);

9) організує проведення технічної експертизи та підготовку висновків щодо якості проектування та виробництва технічних засобів охоронного призначення;

10) провадить в установленому порядку зовнішньоекономічну діяльність.

Як самостійний підвид зовнішньої адміністративної діяльності поліції слід розглядати *конвоювання заарештованих і засуджених*. Ця діяльність здійснюється відповідно до положень про спеціальні установи, про службу з охорони, утримання і конвоювання заарештованих та затриманих осіб.

Конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених із установ попереднього ув'язнення до судів та охорона їх під час судових засідань, а також конвоювання їх у зворотному напрямку здійснюються військовими частинами та підрозділами Національної гвардії України та органами Національної поліції за місцем їх дислокації. Маршрут конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених від камери до залу судових засідань є цілком ізольований, конвоювання здійснюється закритими для сторонніх осіб коридорами і сходами або окремим ліфтом.

Усі двері приміщень, що розташовані на маршруті конвоювання, обладнуються замковими пристроями або засувами для зачинення на час конвоювання. Сходові клітки, коридори, якими здійснюється конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених, обладнуються достатнім освітленням та кнопками звукової сигналізації. Для організації надійної системи охорони передбачається встановлення системи засобів зв'язку та сигналізації про небезпеку, які є комплексними і передбачають візуальну, звукову та тактильну інформацію. Пульта централізованого відеонагляду, концентратори та кінцеві пристрої охоронної та тривожної сигналізації, засобів зв'язку з постами в залах судових засідань, блоком камер та підрозділом, від якого призначається варта, встановлюються у приміщенні варті (начальника варті). Системи відеонагляду встановлюються: у залах судових засідань; у блоці, де розміщені камери; в коридорах, де проходить маршрут конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених від камер до залів судових

засідань; перед входом у вартове приміщення з виведенням інформації на монітори приміщення варти (начальника варти)⁴⁵.

2.2. НАПРЯМКИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В адміністративній діяльності органів поліції традиційно виділяють два основні напрямки. Під напрямками адміністративної діяльності слід розуміти конкретні види дій органів Національної поліції України, які врегульовані нормами адміністративного права у сфері організації та здійснення охорони прав і свобод громадян, забезпечення публічної безпеки та порядку, попередження й припинення правопорушень.

Незважаючи на те, що органи Національної поліції здійснюють також правотворчу та правозастосовну адміністративну діяльність, потрібно підкреслити, що вони мають обслуговуючий характер і виступають засобами забезпечення правоохоронної діяльності.

Основними рисами адміністративної діяльності поліції є:

1) виконавчо-розпорядчий характер, який проявляється в тому, що поліція, поряд з іншими органами виконавчої влади, повинна виконувати приписи, які встановлені нормами чинного законодавства. Специфіка виконавчо-розпорядчої діяльності полягає у встановленні чинним законодавством зобов'язання виконувати розпорядження посадових осіб поліції, наданні права цим особам у визначених законом випадках застосовувати поліцейські заходи;

2) підзаконний характер діяльності поліції означає, що виконавчо-розпорядча діяльність здійснюється з метою виконання приписів законів на підставах, у спосіб та межах, визначених законом;

3) державно-владний характер, що означає здійснення поліцією повноважень від імені держави. Працівники поліції є представниками державної влади, мають право давати обов'язкові для виконання приписи та розпорядження, застосовувати, за наявності підстав, заходи примусу;

4) підзвітність і підконтрольність. Керівники поліції звітують 1 раз на рік перед радами про стан протидії злочинності та охорони публічного порядку. Підконтрольність означає наявність права окремих державних органів, громадських організацій, народних депутатів і депутатів місцевих рад контролювати дотримання законності в адміністративній діяльності поліції;

5) профілактична спрямованість, яка забезпечується такою організацією роботи всіх органів (підрозділів), сил, засобів, що створює максимально сприятливі умови для розвитку відносин у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, дотримання законності, попередження правопорушень.

⁴⁵ Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів: наказ МВС України, М-ва юстиції України, Верхов. Суду України, Вищого спеціаліз. суду України з розгляду цивіл. і кримінал. справ, Держ. суд. адмін. України, Ген. прокуратури України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-15>.

За змістом адміністративну діяльність можна поділити на управлінську та юрисдикційну. *Управлінська* діяльність за обсягом повноважень і сферою впливу є ширшою за юрисдикційну. Вона пов'язана з організацією правоохоронної діяльності поліції. *Юрисдикційна* адміністративна діяльність стосується питань притягнення до адміністративної та дисциплінарної відповідальності, розгляду скарг громадян.

За напрямками впливу адміністративну діяльність поділяють на внутрішньоорганізаційну (внутрішню) і зовнішньоорганізаційну (зовнішню).

Зміст внутрішньоорганізаційної (внутрішньої) адміністративної діяльності полягає в упорядкуванні відносин усередині апаратів поліції. Це – робота з персоналом, організаційна побудова апаратів і служб поліції, ресурсне, інформаційне та інше забезпечення діяльності поліції.

Внутрішньо-організаційна адміністративна діяльність спрямована на організацію роботи конкретних служб (патрульної поліції, дільничних офіцерів поліції, інспекторів дозвільної системи, інспекторів охорони публічної безпеки, інспекторів з безпеки дорожнього руху, інспекторів з ювенальної превенції тощо) і складається з визначення структури відповідних підрозділів, її вдосконалення, добору й розстановки кадрів, планування й координації роботи, прийняття рішень на певний період або на проведення конкретних заходів, операцій, надання практичної допомоги підпорядкованим підрозділам і працівникам, на взаємодію з іншими службами, узагальнення й поширення передового досвіду поліції, контроль і перевірку виконання, заохочення працівників, їх атестування, використання дисциплінарної практики тощо.

Результативність внутрішньоорганізаційної діяльності є умовою успішного вирішення завдань охорони правових відносин. Адміністративно-правові норми, що регулюють такі відносини, закріплені в законі України «Про Національну поліцію», в нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Зовнішньоорганізаційна адміністративна діяльність – це основна діяльність поліції. Шляхом її здійснення забезпечується безпосередня реалізація завдань, покладених на поліцію.

Зовнішньоорганізаційна (зовнішня) діяльність спрямована на упорядкування відносин поза межами структури органів поліції, тобто між поліцією та іншими державними органами (правоохоронними та іншими органами виконавчої влади), органами місцевого самоврядування, громадськістю, засобами масової інформації тощо.

Її метою є виявлення, попередження, припинення правопорушень. У цих випадках поліція вступає у відносини з посадовими особами інших установ і організацій, а також із громадянами. Особливого значення набуває відновлення стану публічної безпеки та порядку, який було порушено в результаті вчинення адміністративного проступку. Різноманітність завдань, які вирішуються у процесі адміністративної діяльності поліції, обумовлює необхідність використання в ній різних форм.

Форма адміністративної діяльності поліції – сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп адміністративних дій, які провадяться з метою забезпечення публічної безпеки та порядку.

Прийнято поділяти форми адміністративної діяльності на безпосередньо організаційні, тобто ті, що не спричиняють правових наслідків, і **суто правові**, які спричиняють юридичні наслідки.

До безпосередньо організаційних заходів слід віднести роз'яснювальну роботу серед населення, правову пропаганду, організаційну допомогу громадським формуванням, взаємодію із засобами масової інформації. Сюди ж належить і видача адресних довідок, надання допомоги потерпілим, інформація родичів про затримання або доставлення в органи поліції їх близьких. Значне місце займає узагальнення й розповсюдження передового досвіду, проведення різних зборів, семінарів, нарад, конференцій. Усі ці дії безпосередньо не породжують правових наслідків, але вони провадяться на підставі законів і тому впливають на організацію і здійснення охорони публічного порядку.

До правових форм адміністративної діяльності поліції належать дії, що породжують правові наслідки:

- видання актів управління;
- укладення угод;
- здійснення інших юридично значущих адміністративних дій (наприклад, складання протоколів про адміністративне правопорушення, застосування табельної зброї, спеціальних засобів).

Акти управління – це правова форма виконавчо-розпорядчої діяльності поліції. Вони приймаються у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності на підставі закону і є односторонніми владними приписами, які спрямовані на встановлення, зміну й припинення конкретних правових відносин або містять обов'язкові для підпорядкованих по службі осіб і органів поліції правила (норми) організації за забезпечення публічної безпеки та порядку.

Ознаками класифікації актів управління є сфера застосування, юридичні властивості, назва, форма реалізації.

Укладення адміністративного договору (контракту) також належить до форм адміністративної діяльності поліції. Наприклад, на підставі укладених договорів поліція охорони за допомогою засобів охоронної та пожежної сигналізації забезпечує централізовану охорону квартир громадян від несанкціонованого доступу. Згідно зі ст. 63 закону України «Про Національну поліцію» контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами. Також контракт про навчання укладається з громадянами, яких зараховано до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, за умови досягнення такими особами 18-річного віку. А ось визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України.

Що стосується інших юридично значущих дій, до них належать такі дії, які згідно з чинним законодавством безпосередньо створюють нові юридичні положення, змінюють існуючі правові відносини або виступають необхідною умовою настання правових наслідків. До таких дій належать такі внутрішньосистемні дії, як складання присяги, службове атестування тощо. Працівник поліції, який склав присягу, зобов'язаний її дотримуватись. Він має право на одержання табельної вогнепальної зброї, набуває прав та виконує обов'язки згідно із законом України «Про Національну поліцію». Службове атестування є також дією, що тягне за собою відповідні наслідки. У результаті службового атестування атестаційна комісія зобов'язана прийняти рішення, яке обов'язково враховується керівником поліції під час проходження служби окремим працівником.

Крім адміністративної діяльності, поліція уповноважена здійснювати управлінські дії, які детально не врегульовані нормами адміністративного права. Ця діяльність також має свої форми, які є формами управління. До них належать:

- проведення організаційних заходів;
- здійснення матеріально-технічних дій.

До організаційних заходів належать перш за все заходи, які здійснюються усередині апарату поліції. Ними є заходи, передбачені у планах роботи окремого органу на відповідний період. Це також інструктажі працівників, вивчення документів, що регламентують діяльність органу, навчання його особового складу, стажування молодих спеціалістів, збирання та обробка інформації, що характеризує роботу та її результати, контроль за виконанням прийнятих рішень.

Організаційні заходи можуть також здійснюватись і за межами поліції. Це – роз'яснювальна робота серед населення, заходи пропаганди, агітації, надання допомоги загонам сприяння поліції та іншим організаціям, які беруть участь у підтриманні публічної безпеки та порядку⁴⁶.

Ще однією групою форм управління є матеріально-технічні дії (або матеріальні дії). Під матеріально-технічними діями слід розуміти врегульовані технічними нормами дії щодо створення нормальних умов для роботи апарату управління. Це – одержання та обробка інформації, облік, діловодство, адресно-довідкова робота. Такі дії є допоміжними відносно завдань щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, для здійснення яких і створені органи поліції.

2.3. ПРАВОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Функції поліції реалізуються шляхом здійснення певних видів діяльності, серед яких виділена адміністративна діяльність як найширша за обсягом і складом виконуваних завдань.

Керуючись адміністративним законодавством, працівники поліції вступають в адміністративно-правові відносини з підприємствами, установами, організаціями,

⁴⁶ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22.06.2000 № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

їх посадовими особами і громадянами. Тому більша частина особового складу поліції зайнята переважно здійсненням адміністративної діяльності – забезпеченням публічної безпеки та порядку; усуненням причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень; життям заходів щодо усунення таких причин і умов.

Основними новаціями закону України «Про Національну поліцію» є такі: Національна поліція створюється як центральний орган виконавчої влади; оптимізація структури та функцій Національної поліції (ліквідовано низку підрозділів, зокрема ДАІ; створено патрульну поліцію, яка виконує функцію як безпеки дорожнього руху, так і забезпечення публічної безпеки та порядку; ліквідовано УБОП, КМСД, всі спецпідрозділи та створено один єдиний – КОРД); прозорість діяльності Національної поліції; ефективне партнерство з громадськістю; відкрита конкурсна система набору; нова система первинної та професійної підготовки поліцейських.

Проаналізувавши дефініцію Національної поліції України (центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку), важливо підкреслити, що поліція отримує новий правовий статус – центрального органу виконавчої влади, що передбачає самостійність і незалежність органу, зокрема у прийнятті рішень, реалізації функцій, кадровій політиці, розпорядженні власним бюджетом. Також слід зазначити, що повноваження міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією обмежені та чітко передбачені у ст. 16 закону України «Про Національну поліцію».

Варто звернути увагу, що всі завдання поліції визначені як надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки й порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання у межах, визначених законом, допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Принципи діяльності поліції більш конкретизовані, їм присвячено цілий розділ (II) Закону. Більш детально ці принципи вже було розглянуто в розділі 1.2 глави 1 підручника. Нагадаємо лише, що до принципів діяльності поліції законом України «Про Національну поліцію» віднесено:

- верховенство права;
- дотримання прав і свобод людини;
- законність;
- відкритість та прозорість;
- політична нейтральність;
- взаємодія з населенням на засадах партнерства;
- безперервність.

Варто звернути увагу, що згідно зі ст. 3 закону України «Про Національну поліцію» у своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними

договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

Варто вказати нормативно-правові акти з питань діяльності Національної поліції України 2015–2016 років:

– наказ МВС від 06.11.2015 № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», зареєстрований у Мін'юсті 01.12.2015 за № 1496/27941;

– наказ МВС від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», зареєстрований у Мін'юсті 01.12.2015 за № 1498/27943;

– наказ МВС від 07.11.2015 № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі», зареєстрований у Мін'юсті 10.11.2015 за № 1408/27853;

– наказ МВС і МОЗ від 09.11.2015 № 1452/735 «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», зареєстрований у Мін'юсті 11.11.2015 за № 1413/27858;

– наказ МВС від 09.11.2015 № 1453 «Про затвердження Порядку складання Присяги працівниками Національної поліції», зареєстрований у Мін'юсті 30.11.2015 за № 1487/27932;

– наказ МВС від 17.11.2015 № 1465 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських», зареєстрований у Мін'юсті 18.11.2015 за № 1445/27890;

– наказ МВС від 06.04.2016 № 260 «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання», зареєстрований у Мін'юсті 29.04.2016 за № 669/28799.

2.4. ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Служба в Національній поліції є різновидом державної служби, якій притаманні всі риси та принципи державної служби. Водночас служба в поліції має і свої особливості, що обумовлені характером завдань і функцій, здійснюваних поліцейськими.

Під проходженням служби слід розуміти сукупність юридичних фактів, які тягнуть за собою зміни службово-правового положення працівників Національної поліції.

Служба в поліції складається з таких етапів:

- 1) підбір та перевірка кандидатів на службу в поліцію;
- 2) прийняття на службу (призначення на посаду);
- 3) просування по службі, переміщення по службі (присвоєння спеціального звання, атестування);
- 4) звільнення з поліції.

Службовці органів поліції – це громадяни, які працюють у цих органах, апаратах і службах на певних посадах в основному за призначенням з оплатою праці з коштів державного бюджету чи за рахунок підприємств, організацій, громадян за надані послуги.

Службовці органів поліції мають такі ознаки:

– це особи, які постійно або тимчасово виконують певні трудові функції в органах Національної поліції (в їх органах і підрозділах);

– виконання таких функцій передбачено їх основною професією або спеціальністю;

– здійснення функцій відбувається за плату.

У широкому розумінні до службовців органів поліції відносять громадян, котрі постійно або тимчасово як основну професію чи спеціальність, на платній основі виконують певні трудові функції в органах Національної поліції.

Службовці органів поліції залежно від покладених на них повноважень ділять на чотири види: 1) посадові особи, 2) представники адміністративної влади, 3) фахівці (спеціалісти), 4) допоміжний (обслуговуючий) персонал.

До *посадових осіб* відносять тих працівників органів поліції, які мають право приймати осіб на службу, призначати на посаду, звільняти зі служби, присвоювати спеціальні звання.

До *представників влади* відносять осіб, яким присвоєно спеціальне звання поліції та які виконують функції щодо забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності. Вони мають право давати обов'язкові для виконання вказівки особам, не підпорядкованим їм по службі, у зв'язку з реалізацією повноважень, згідно з чинним законодавством. До представників влади можна віднести більшість працівників Національної поліції.

До *фахівців (спеціалістів)* органів поліції відносять операторів засобів комп'ютерної техніки, бухгалтерів, медичних працівників, які працюють у медичних закладах системи МВС, викладачів відомчих навчальних закладів із специфічними умовами навчання тощо.

До *допоміжного персоналу* належать працівники, які виконують обов'язки щодо забезпечення управлінського процесу, нормального функціонування органів Національної поліції в цілому (працівники секретаріатів, секретарі, друкарки, водії).

Якісний та кількісний склад персоналу органів поліції постійно аналізується та характеризується у різних відомчих звітах, доповідних записках, збірниках тощо. Постійний аналіз кадрового складу підрозділів і служб дає можливість своєчасно вносити корективи, грамотно здійснювати кадрові переміщення по вертикалі та горизонталі, відмічати та своєчасно корегувати як позитивні зміни, так і негативні відхилення в кадровому забезпеченні органів поліції.

На службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою⁴⁷. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України. Незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті особи, які:

1) відмовляються від взяття на себе зобов'язань дотримуватися обмежень та/або від складання Присяги поліцейського, визначених законом;

2) особи, які звільнені або мали бути звільнені з посад на підставі закону України «Про очищення влади».

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному МВС України.

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі.

Відповідно до порядку, встановленого законом, щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводиться спеціальна перевірка, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

Для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня та особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції утворюються постійні поліцейські комісії. **До складу поліцейської комісії апарату центрального органу управління поліції входять 5 осіб:**

1) 2 представники, визначені міністром внутрішніх справ України, не з числа поліцейських;

2) 1 представник, визначений керівником поліції;

3) 2 представники громадськості, рекомендовані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет.

До складу поліцейської комісії територіальних органів поліції входять 5 осіб:

1) 1 представник, визначений міністром внутрішніх справ України, не з числа поліцейських;

2) 1 представник, визначений керівником поліції;

3) один представник, визначений керівником відповідного територіального органу (закладу, установи) поліції;

⁴⁷ Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 15.01.2015 № 29 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0116-15>.

4) 2 представники громадськості, обрані відповідною обласною радою, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Київською міською радою, Севастопольською міською радою з числа осіб, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет.

Основними повноваженнями поліцейської комісії є:

1) проведення відбору (конкурсу) на службу в органи (заклади, установи) поліції, крім прийому на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських;

2) проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду.

Поліцейські комісії територіальних органів поліції діють на постійній основі. Максимальний строк повноважень члена поліцейської комісії становить 3 роки.

Основні вимоги до службовців органів поліції випливають із законів України «Про Національну поліцію», «Про державну службу» та інших, а також із Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ. Основними вимогами є: досягнення певного віку, наявність відповідної освіти, стану здоров'я, моральних, професійних якостей.

Встановлено також обмеження, яких поліцейський зобов'язаний дотримуватись. Він позбавлений права займатися підприємницькою діяльністю безпосередньо чи через посередників або сприяти в ній іншим особам, виконувати роботу на умовах сумісництва (крім викладацької, наукової, творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), приймати подарунки чи послуги у зв'язку зі своєю службовою діяльністю, брати участь у страйках тощо.

Від поліцейського вимагається висока культура, чесність, сумлінність, працьовитість, досконале знання законів, вміння мислити і оперативно діяти в умовах гострого дефіциту часу, мужність, витривалість, здатність стійко переносити можливі тягари й ускладнення, пов'язані зі службою.

Час проходження служби в поліції зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Рішення з питань проходження служби оформлюються письмовими наказами по особовому складу на підставі відповідних документів, перелік та форма яких установлюються МВС України.

Видавати накази по особовому складу можуть керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції відповідно до повноважень, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами і номенклатурою посад, затвердженою МВС України.

Порядок підготовки та видання наказів щодо проходження служби в поліції встановлює МВС України. Поліцейські, в тому числі слухачі та курсанти вищих навчальних закладів із специфічними умовами, які здійснюють підготовку поліцейських, та які перебувають на військовому обліку військовозобов'язаних, на час служби в поліції знімаються з такого обліку і перебувають у кадрах поліції.

На поліцейських поширюються обмеження, визначені законом України «Про запобігання корупції» та іншими законами України.

Не може бути поліцейським:

1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною особою;

2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, в тому числі й та, судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;

3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої;

4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з не реабілітуючих підстав;

5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;

6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;

7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується МВС України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я (на початок 2017 року – Міністерство охорони здоров'я України);

8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;

9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції.

За поліцейськими зберігаються всі права, визначені для громадян України Конституцією та законами України, крім обмежень, встановлених законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України. Поліцейський не може бути членом політичної партії. Поліцейський не може організовувати страйки та брати участь у страйках.

Поліцейський під час виконання покладених на нього повноважень є представником держави. Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами. Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівнику. Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може давати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або іншим способом втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

Поліцейський дає пояснення з приводу справ і матеріалів, які перебувають в нього у провадженні, а також надає їх для ознайомлення лише у випадках та в порядку, визначених законом. Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом.

Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком відповідальність згідно із законом.

Правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв'язку з її попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність згідно із законом.

У разі затримання поліцейського за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення або обрання щодо нього тримання під вартою як запобіжного заходу його тримають у призначених для цього установах окремо від інших категорій осіб.

В органах (закладах, установах) поліції з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства можуть утворюватися професійні спілки. Обмеження прав професійних спілок поліцейських порівняно з іншими професійними спілками не допускається.

Поліцейський:

1) забезпечується належними умовами для виконання покладених на нього службових обов'язків;

2) отримує в органах поліції в установленому порядку інформацію, в тому числі з обмеженим доступом, та матеріали, необхідні для належного виконання покладених на нього обов'язків;

3) користується повноваженнями, передбаченими законом України «Про Національну поліцію», незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу;

4) своєчасно і в повному обсязі отримує грошове забезпечення та інші компенсаційні виплати відповідно до закону України «Про Національну поліцію» та інших нормативно-правових актів України;

5) у повному обсязі користується гарантіями соціального та правового захисту;

6) захищає свої права, свободи та законні інтереси всіма способами, що передбачені законом України «Про Національну поліцію»;

7) під час виконання поліцейських повноважень користується безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі), а також попутним транспортом. Поліцейські, які виконують повноваження поліції на транспортних засобах, крім того, мають право на безоплатний проїзд у поїздах, на річкових і морських судах. Під час службових відряджень поліцейські мають право на позачергове придбання квитків на всі види транспорту і розміщення в готелях за умови пред'явлення службового посвідчення та посвідчення про відрядження;

8) може бути переміщений по службі залежно від результатів виконання покладених на нього обов'язків та своїх професійних, особистих якостей.

Контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контракт про проходження служби в поліції **укладається**:

1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліції, – одноразово строком на 2 роки без права продовження;

2) з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, – на час навчання;

3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установах, вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ – строком на 3 роки з правом продовження контракту на той самий строк;

4) із заступниками керівників поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установах, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та прирівняних до них керівниками – строком на 4 роки з правом продовження контракту одноразово строком до 4 років;

5) з керівником поліції – строком на 5 років із правом продовження контракту одноразово строком до 5 років.

Контракт про навчання укладається з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, за умови досягнення такими особами 18-річного віку.

Визначення правових відносин між курсантами вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, яким не виповнилося 18 років, і державою здійснюється відповідно до вимог Цивільного кодексу України. Контракт про проходження служби в поліції укладається на підставах і в порядку, визначених МВС України. Типову форму контракту затверджує МВС України.

Випускники вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, призначаються на відповідні вакантні посади безпосередньо після закінчення навчання в цих навчальних закладах.

Не допускається переміщення поліцейських жіночої статі за ініціативою керівника відповідного органу (установи, закладу) поліції на посади, нижчі ніж та, яку вони займали, з мотивів, пов'язаних із вагітністю, наявністю дітей віком до 3 років (до 6 років – за медичними показниками), або у зв'язку з тим, що вони є самотні матері та мають дітей віком до 14 років чи дітей-інвалідів.

Переведення поліцейських здійснюється у разі, якщо звільнення їх із посад або призначення на інші посади належить до номенклатури призначення різних керівників. Переведення поліцейського може здійснюватися за його ініціативою, ініціативою прямих керівників (начальників), керівників інших органів (закладів, установ) поліції, які порушили питання про переміщення.

Переведення поліцейського здійснюється на підставі єдиного наказу про звільнення із займаної посади та направлення для подальшого проходження служби до іншого органу (закладу, установи) поліції та про призначення на посаду в органі (закладі, установі) поліції, до якого переміщується поліцейський.

Якщо згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначенню поліцейського на посаду повинно передувати погодження відповідних

органів державної влади або органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, призначення на посаду здійснюється після отримання такого погодження.

Не допускається переміщення поліцейських на вищі посади протягом 6 місяців з дня притягнення до адміністративної чи дисциплінарної відповідальності. Поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової, творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту.

Поліцейський, посаду якого скорочено, може бути призначений за його згодою з урахуванням досвіду роботи, освітнього рівня, стану здоров'я, ставлення до виконання службових обов'язків на іншу посаду в будь-якому органі (закладі, установі) поліції до закінчення 2-місячного строку з дня його персонального попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції.

Поліцейський, посаду якого було скорочено і якого не призначено на іншу посаду в поліції, після закінчення 2-місячного строку з дня попередження про можливе подальше звільнення зі служби в поліції має бути звільнений зі служби в поліції.

Перебування поліцейського, посаду якого скорочено, на лікарняному, у відрадженому чи у відпустці не є перешкодою для його призначення на іншу посаду або звільнення зі служби в поліції за умови його персонального у письмовій формі попередження у встановлений законом строк.

Переважне право на залишення на службі в поліції під час реорганізації надається поліцейським з більш високими кваліфікацією та досягненнями у службовій діяльності. За рівних умов щодо кваліфікації та досягнень у службовій діяльності перевага в залишенні на службі надається особам, які мають таке право відповідно до вимог законодавства.

Поліцейський, посаду якого було скорочено, до дня його призначення на іншу посаду в поліції або звільнення зі служби в поліції зобов'язаний виконувати обов'язки за останньою посадою, яку він займав, якщо керівник органу (закладу, установи) поліції не покладе на нього інші обов'язки.

Якщо поліцейський, посаду якого було скорочено, звернувся до керівника відповідного органу (закладу, установи) з клопотанням про надання йому відпустки, така відпустка може бути надана на підставах і в порядку, визначених законом України «Про Національну поліцію». Тривалість наданої відпустки в такому разі не може перевищувати загальну кількість днів, що залишилися до передостаннього дня 2-місячного строку з дня персонального попередження поліцейського про можливе наступне звільнення зі служби в поліції.

Поліцейському, посаду якого скорочено, грошове забезпечення виплачується включно до дня призначення на іншу посаду або до дня звільнення зі служби в поліції в розмірі, визначеному за останньою штатною посадою, яку він займав на момент її скорочення. Розмір щомісячної премії встановлюється рішенням керівника органу (закладу, установи) поліції.

Професійне навчання поліцейських складається з:

- 1) первинної професійної підготовки;

2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;

3) післядипломної освіти;

4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Порядок, організацію та терміни проведення професійного навчання визначає МВС України. Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, з метою набуття спеціальних навичок, необхідних для виконання повноважень поліції, зобов'язані пройти *первинну професійну підготовку* за відповідними навчальними програмами (планами), затвердженими МВС України.

Післядипломна освіта поліцейських здійснюється на загальних засадах, визначених законом України «Про вищу освіту», з урахуванням особливостей, визначених законом «Про Національну поліцію», і складається з:

1) спеціалізації;

2) перепідготовки;

3) підвищення кваліфікації;

4) стажування.

Післядипломна освіта поліцейських може здійснюватися безпосередньо в підрозділах поліції або в навчальних закладах, у тому числі на договірних умовах. Поліцейські зобов'язані проходити підвищення кваліфікації за відповідним напрямом службової діяльності:

1) не рідше 1 разу на 3 роки;

2) перед призначенням на керівну посаду, в тому числі вищу керівну посаду, ніж займана.

Атестування поліцейських проводиться з метою оцінки їхніх ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри⁴⁸.

Атестування поліцейських проводиться:

1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу;

2) для вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службову невідповідність;

3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність.

Атестування проводиться атестаційними комісіями органів (закладів, установ) поліції, що створюються їх керівниками.

⁴⁸ Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: наказ МВС України від 17.11.2015 № 1465 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15>.

Рішення про проведення атестування приймають керівник поліції, керівники органів (закладів, установ) поліції стосовно осіб, які згідно із законом України «Про Національну поліцію» та іншими нормативно-правовими актами призначаються на посади їхніми наказами.

Порядок проведення атестування поліцейських затверджується міністром внутрішніх справ України. Призначення на посаду поліцейського здійснюється безстроково (до виходу на пенсію або у відставку) за умови успішного виконання службових обов'язків. Строкове призначення здійснюється в разі заміщення посади поліцейського на період відсутності особи, за якою відповідно до закону зберігається посада поліцейського, та посад, призначенню на які передує укладення контракту.

Установлюються такі спеціальні звання поліцейських:

1) спеціальні звання молодшого складу: рядовий поліції, капрал поліції, сержант поліції, старший сержант поліції;

2) спеціальні звання середнього складу: молодший лейтенант поліції, лейтенант поліції, старший лейтенант поліції, капітан поліції, майор поліції, підполковник поліції, полковник поліції;

3) спеціальні звання вищого складу поліції: генерал поліції третього рангу, генерал поліції другого рангу, генерал поліції першого рангу.

Граничні спеціальні звання молодшого, середнього складу поліції за штатними посадами встановлюються керівником поліції.

Граничні спеціальні звання поліції вищого складу поліції за штатними посадами встановлюються Президентом України.

Первинні звання молодшого складу поліції присвоюються керівниками органів поліції, керівниками навчальних закладів, які здійснюють підготовку поліцейських, та науково-дослідних установ поліції, які приймають рішення про прийняття на службу в поліції, одночасно з рішенням про прийняття на службу та призначення на посаду.

Первинні спеціальні звання середнього складу поліції присвоює керівник поліції в порядку, визначеному МВС України.

Первинні спеціальні звання вищого складу поліції присвоюються Президентом України. Громадянам, уперше прийнятим на службу в поліції, присвоюється звання рядового поліції, якщо відсутні визначені законом України «Про Національну поліцію» підстави для присвоєння іншого спеціального звання. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший бакалавр», після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання молодшого лейтенанта поліції. Громадянам, які мають вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче бакалавра, після прийняття на службу в поліції та призначення на посади, які заміщуються особами середнього і вищого складу поліції, присвоюється первинне спеціальне звання лейтенанта поліції. Військовослужбовцям та громадянам, які мають військові або спеціальні звання, класні чини, під час прийняття на службу в поліції присвоюються первинні спеціальні звання поліції, відповідні наявним у них

військовим або спеціальним званням, класним чином, у порядку, визначеному МВС України.

Громадянам, які були звільнені зі служби в поліції, під час повторного прийняття на службу присвоюється спеціальне звання поліції, яке вони мали на момент звільнення.

Чергові спеціальні звання поліції присвоюються після закінчення строку вислуги в попередньому званні, якщо інше не визначено законом України «Про Національну поліцію», за умови відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою, відсутності незнятих дисциплінарних стягнень. Чергове спеціальне звання молодшого лейтенанта поліції присвоюється:

1) поліцейським із числа осіб молодшого складу, які без відриву від служби здобули вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший бакалавр» та проходять службу (призначені) на посадах, що заміщуються особами середнього складу поліції;

2) поліцейським із числа осіб молодшого складу поліції, які заочно навчаються на останньому курсі вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра та вище, і проходять службу (призначені) на посадах, які заміщуються особами середнього і вищого складу.

Чергове спеціальне звання лейтенанта поліції присвоюється:

1) молодшим лейтенантам поліції, в яких закінчився строк вислуги в цьому званні;

2) молодшим лейтенантам поліції, які після закінчення вищого навчального закладу набули кваліфікацію бакалавра та вище;

3) курсантам і слухачам – випускникам вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, які набули кваліфікацію бакалавра та вище;

4) поліцейським із числа молодшого складу поліції, які без відриву від служби закінчили вищі навчальні заклади та набули кваліфікацію бакалавра і вище та проходять службу (призначені) на посадах, що заміщуються особами середнього і вищого складу поліції.

Курсантам – випускникам вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку поліцейських, які набули кваліфікацію бакалавра і вище та отримали диплом з відзнакою, керівник поліції може присвоїти чергове спеціальне звання старшого лейтенанта поліції.

Чергові спеціальні звання поліції мають право присвоювати:

1) керівники поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установ, ректори (керівники) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та прирівняні до них керівники – спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до підполковника поліції включно поліцейським, щодо яких вони є безпосередніми або прямими керівниками (начальниками);

2) керівник поліції – спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до полковника поліції включно, в тому числі заступникам керівника поліції;

3) міністр внутрішніх справ України – спеціальні звання поліції молодшого, середнього складу поліції до полковника поліції включно, керівнику поліції;

4) Президент України – спеціальні звання поліції вищого складу поліції.

Установлюються такі строки вислуги у спеціальних званнях поліції:

– капрал поліції – 1 рік;

– сержант поліції – 3 роки;

– молодший лейтенант поліції – 1 рік;

– лейтенант поліції – 2 роки;

– старший лейтенант поліції – 3 роки;

– капітан поліції – 4 роки;

– майор поліції – 4 роки;

– підполковник поліції – 5 років.

Строки вислуги у званнях рядового поліції, старшого сержанта поліції та полковника поліції, генерала поліції третього рангу, генерала поліції другого рангу не встановлюються. Строк вислуги у спеціальному званні обчислюється від дня підписання наказу про присвоєння звання. Поліцейським, пониженим у спеціальному званні на один ступінь, строк вислуги для присвоєння чергового спеціального звання починає обраховуватися з дня видання наказу по особовому складу про пониження в попередньому спеціальному званні на один ступінь. Громадянам, які були повторно прийняті на службу в поліції, до вислуги років у спеціальному званні зараховується строк вислуги у званні до звільнення зі служби.

Поліцейським, поновленим у спеціальному званні у зв'язку із скасуванням як незаконного наказу про присвоєння спеціального звання, до вислуги років для отримання чергового спеціального звання зараховується строк вислуги у спеціальному званні, що було їм присвоєно внаслідок видання незаконного наказу, а також строк вислуги в наявному спеціальному званні до видання незаконного наказу.

Чергові спеціальні звання поліції до полковника поліції включно слухачам (у тому числі аспірантам (ад'юнктам) і докторантам) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, присвоюються під час навчання після закінчення встановленого строку вислуги у спеціальному званні в разі відповідності чергового спеціального звання званням, передбаченому останньою штатною посадою, яку вони обіймали перед вступом до навчального закладу, аспірантури (ад'юнктури) чи докторантури, без урахування наступних змін (підвищення чи пониження), внесених до штату за цією посадою.

Присвоєння чергових спеціальних звань поліцейським, прикомандированим або відрядженим із залишенням у кадрах поліції до інших органів державної влади (установ, організацій), органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, здійснюється за поданням керівників зазначених органів (установ, організацій) з додержанням вимог, передбачених законом України «Про Національну поліцію», за умови відповідності чергового спеціального

звання спеціальному званню, передбаченому останньою займаною штатною посадою, яку поліцейський обіймав до відрядження.

Достроково спеціальні звання можуть бути присвоєні в порядку заохочення після закінчення не менше половини визначеного строку вислуги у спеціальному званні (в разі дострокового присвоєння спеціального звання помертньо – незалежно від строку вислуги в попередньому спеціальному званні та займаній штатній посаді) у разі відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою.

Чергові спеціальні звання поліції на один ступінь вище від спеціального звання, передбаченого займаною штатною посадою, можуть присвоюватися в порядку заохочення після закінчення не менше ніж півтора строку вислуги у попередньому спеціальному званні. Зазначене положення не поширюється на випадки, коли спеціальним званням, передбаченим штатною посадою, є спеціальне звання старшого сержанта поліції або полковника поліції.

Підстави та порядок застосування заохочення у вигляді дострокового присвоєння спеціального звання та присвоєння спеціального звання на один ступінь вище від звання, передбаченого займаною штатною посадою, визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України.

Поліцейським, які звільняються зі служби за віком або через хворобу, мають вислугу 25 років і більше в календарному обчисленні, після закінчення визначеного строку вислуги в наявному спеціальному званні за поданням прямих начальників може бути присвоєно чергове спеціальне звання поліції на один ступінь вище від спеціального звання, передбаченого займаною посадою, до підполковника поліції включно.

Поліцейський може бути понижений у спеціальному званні на один ступінь унаслідок застосування відповідного дисциплінарного стягнення на підставах і в порядку, визначених Дисциплінарним статутом Національної поліції України. Поліцейські можуть бути позбавлені спеціального звання за вчинення кримінального правопорушення на підставі вироку суду, що набрав законної сили.

Наказ про присвоєння спеціального звання поліції, виданий з порушенням вимог, установлених законом України «Про Національну поліцію», має бути скасований незалежно від часу, що минув із моменту його видання, наказом керівника органу поліції, який видав такий наказ (його наступника), наказом вищого керівника або на підставі рішення суду.

Указ Президента України про присвоєння спеціального звання поліції, виданий з порушенням вимог, визначених законом України «Про Національну поліцію», підлягає скасуванню незалежно від часу, що минув із дня його видання, указом Президента України або на підставі рішення суду.

Поліцейський, якому було присвоєно спеціальне звання внаслідок видання незаконного наказу, має бути поновлений у спеціальному званні, яке він мав до видання наказу, незалежно від його вини у виданні незаконного наказу та подальшого присвоєння спеціального звань.

Тривалість **відпусток** поліцейського обчислюється подобою. Святкові та неробочі дні до тривалості відпусток не включаються. Тривалість щорічної основної

оплачуваної відпустки поліцейського становить 30 календарних днів, якщо законом не визначено більшої тривалості відпустки. За кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення 5-річного стажу служби поліцейському надається 1 календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більш як 15 календарних днів. Тривалість чергової відпустки у році вступу на службу в поліції обчислюється пропорційно з дня вступу до кінця року з розрахунку 1/12 частини відпустки за кожен повний місяць служби.

Поліцейському надаються також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошового забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки.

Відпустка тривалістю менше 10 діб за бажанням особи рядового або керівного складу може бути надана одночасно з черговою відпусткою в наступному році. Поліцейським дозволяється, за бажанням, використовувати відпустку частинами. Одна частина відпустки має бути не менше 10 діб.

Чергова відпустка надається поліцейському, як правило, до кінця календарного року. Поліцейським, які захворіли під час чергової відпустки, після одужання відпустка продовжується на кількість невикористаних днів. Продовження відпустки здійснюється керівником, який надав її, на підставі відповідного документа, засвідченого у визначеному законом чи іншим нормативно-правовим актом порядку.

Поліцейським у рік звільнення за власним бажанням, за віком, через хворобу чи скорочення штату в році звільнення, за їх бажанням, надається чергова відпустка, тривалість якої обчислюється пропорційно з розрахунку 1/12 частини відпустки за кожний повний місяць служби в році звільнення.

При звільненні поліцейського проводиться відрядження з грошового забезпечення надмірно нарахованої частини чергової відпустки за час невідпрацьованої частини календарного року. За невикористану в році звільнення відпустку поліцейським, які звільняються з поліції, виплачується грошова компенсація відповідно до закону. Відкликання поліцейського з чергової відпустки, як правило, забороняється. У разі крайньої необхідності відкликання з чергової відпустки може бути дозволено керівнику територіального органу поліції. За бажанням поліцейського невикористана частина відпустки може бути приєднана до чергової відпустки на наступний рік.

Поліцейські, які мають спеціальні звання молодшого складу поліції, перебувають на службі до досягнення ними 55-річного віку. Особи, які мають спеціальні звання середнього і вищого складу поліції, залежно від присвоєних їм спеціальних звань **перебувають на службі до досягнення ними такого віку:**

- 1) до підполковників поліції включно – 55 років;
- 2) полковники, генерали поліції – 60 років.

Поліцейські, які досягли граничного віку перебування на службі в поліції, мають бути звільнені зі служби. У разі необхідності керівники, уповноважені призначати на посади поліцейських, можуть залишити на службі поліцейських за їхнім клопотанням понад граничний вік перебування на службі в поліції, але не більше

ніж на 5 років, виключно за умови, що такий поліцейський має високу професійну підготовку і досвід практичної роботи на займаній посаді та визнаний придатним за станом здоров'я для проходження служби. У виняткових випадках керівник поліції може повторно продовжити таким особам строк служби до 5 років.

Поліцейські, які перебувають на службі понад граничний вік перебування на службі в поліції, за їхнім клопотанням або за ініціативою керівника, уповноваженого призначати їх на посаду, можуть бути звільнені зі служби до закінчення строку, на який їм продовжено службу, з підстав, визначених законом України «Про Національну поліцію».

Під час обчислення стажу служби в поліції враховуються тільки повні роки вислуги років без округлення фактичного розміру вислуги років у бік збільшення. Порядок обчислення вислуги років у поліції встановлює Кабінет Міністрів України. Проходження служби поліцейським відображається в його особовій справі.

Поліцейські отримують **грошове забезпечення**, розмір якого визначається залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання. Порядок виплати грошового забезпечення визначає міністр внутрішніх справ України.

За поліцейськими, які тимчасово проходять службу за межами України, зберігається виплата грошового забезпечення в національній валюті та виплачується винагорода в іноземній валюті за нормами і в порядку, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Поліцейські, відряджені до інших органів державної влади, установ, організацій, отримують грошове забезпечення, враховуючи посадовий оклад за посадою, яку вони займають в органі, установі чи організації, до якої вони відряджені, а також інші види грошового забезпечення, визначені законом України «Про Національну поліцію».

Грошове забезпечення поліцейських індексується відповідно до законодавства.

Поліцейським гарантується безоплатне **медичне забезпечення** в закладах охорони здоров'я МВС України.

Поліцейські зобов'язані щороку проходити комплексний медичний огляд (диспансеризацію), а за необхідності – цільові медичні огляди, психофізіологічні обстеження і тестування в порядку, визначеному міністром внутрішніх справ України.

Члени сімей поліцейських (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), а також члени сімей поліцейських, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження служби в поліції (в тому числі під час участі в міжнародних миротворчих операціях), мають право на безоплатне медичне обслуговування в закладах МВС України.

Поліцейські та члени їхніх сімей (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років) мають право на пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок у медичних реабілітаційних центрах, санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах та

оздоровчих закладах МВС України за рахунок бюджетних коштів, визначених на утримання МВС України в порядку, що встановлюється МВС України. Поліцейські сплачують 25 відсотків, а члени їхніх сімей – 50 відсотків собівартості путівки в таких закладах та інших відповідних закладах, що визначаються МВС України.

Поліцейські **забезпечуються житлом** на підставах і в порядку, визначених житловим законодавством. Поліцейським, які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлова площа надається в першочерговому порядку. Особам, які звільнені зі служби в поліції та визнані інвалідами І групи внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час виконання службових обов'язків під час служби в поліції, або захворювання, одержаного під час проходження служби в поліції, і які згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов, житлові приміщення надаються позачергово.

Членам сім'ї (дружині (чоловіку), дітям) поліцейського, який загинув під час виконання службових обов'язків, котрі згідно із законом визнані такими, що потребують поліпшення житлових умов та на момент загибелі поліцейського перебували на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, у відповідному населеному пункті, житлове приміщення надається в позачерговому порядку.

Поліцейським і членам їхніх сімей можуть надаватися житлові приміщення в гуртожитках та службові житлові приміщення в порядку і на умовах, визначених житловим законодавством. Поліцейські, які перебувають на обліку громадян, котрі потребують поліпшення житлових умов, під час звільнення зі служби в поліції за станом здоров'я, за віком, у зв'язку із скороченням штату залишаються на цьому обліку до одержання житла з державного житлового фонду до настання визначених законом підстав для зняття із зазначеного обліку.

Поліцейські, які вчинили злочин, цивільне або адміністративне правопорушення поза службою, підлягають відповідним **заходам покарання** в загально-правовому порядку. Разом з тим можна виділити правопорушення, безпосередньо пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням поліцейським обов'язків, які входять до його адміністративно-правового статусу.

Правопорушення державних службовців, особливо поліцейських, характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки зачіпають безпосередньо інтереси держави, правопорядок, права та свободи громадян, а отже, мають супроводжуватися підвищеною юридичною відповідальністю.

Поліцейський звільняється зі служби в поліції, а **служба в поліції припиняється**:

- 1) у зв'язку із закінченням строку контракту;
- 2) через хворобу – за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;
- 3) за віком – у разі досягнення встановленого для нього граничного віку перебування на службі в поліції;
- 4) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- 5) через службу невідповідність;

6) у зв'язку з реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;

7) за власним бажанням;

8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій);

9) у зв'язку з безпосереднім підпорядкуванням близькій особі;

10) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення;

11) у зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави⁴⁹.

Днем звільнення зі служби в поліції вважається день видання наказу про звільнення або дата, зазначена в наказі про звільнення. День звільнення вважається останнім днем служби. Стаж служби в поліції дає право на встановлення поліцейському надбавки за вислугу років, надання додаткової оплачуваної відпустки.

Питання для самоконтролю

1. Види адміністративної діяльності органів поліції: підтримання публічного порядку і безпеки, здійснення дозвільної системи, забезпечення діяльності спеціальних установ, забезпечення реалізації прав громадян на вільне пересування та обрання місця проживання, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорона об'єктів.

2. Правове регулювання адміністративної діяльності органів поліції та основні напрями: внутрішньоорганізаційний та зовнішній.

3. Поняття форм адміністративної діяльності органів поліції та їх види.

4. Правові форми адміністративної діяльності органів поліції: видання актів управління, укладення угод, здійснення інших юридично значущих дій.

5. Організаційні форми адміністративної діяльності органів поліції, їх види.

6. Правове положення, основні завдання та функції Національної поліції як центрального органу виконавчої влади.

7. Прийом на службу в органи поліції.

8. Порядок призначення на посади, переміщення і просування по службі поліцейського. Присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань поліції.

9. Види відпусток, які надаються поліцейському. Підстави, порядок і строки надання відпусток поліцейському.

10. Види та підстави звільнення зі служби в поліції. Правовий та соціальний захист поліцейського. Пенсійне забезпечення поліцейських.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Служба в поліції є:

а) публічною службою;

б) державною службою особливого характеру;

⁴⁹ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

в) муніципальною службою.

2. Основні риси адміністративної діяльності органів поліції:

- а) владна, організуюча, правова, профілактична;
- б) безперервна, владна;
- в) владна, виконавчо-розпорядча, організуюча, профілактична, підзаконна.

3. Адміністративна діяльність органів поліції має такі основні напрямки:

- а) забезпечення публічної безпеки, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю;
- б) видання нормативних актів, здійснення матеріально-технічних дій, організаційна діяльність;
- в) внутрішньоорганізаційна (внутрішньосистемна), зовнішня.

4. За загальним правилом на службу в поліцію можуть бути прийняті громадяни України віком від:

- а) 16 років;
- б) 18 років;
- в) 20 років.

5. Однострій поліцейських – це:

- а) вид стрийової підготовки;
- б) формений одяг;
- в) вид військової виправки.

6. Поліцейські, які вперше прийняті на службу в поліції, зобов'язані пройти:

- а) службову підготовку;
- б) післядипломну освіту;
- в) первинну професійну підготовку.

7. Поліцейський під час проходження служби не може займатися:

- а) педагогічною діяльністю;
- б) політичною діяльністю;
- в) науковою або творчою діяльністю.

8. Поліцейським дозволяється використовувати відпустку частинами не менше:

- а) 10 діб;
- б) 20 діб;
- в) 30 діб.

9. До видів відповідальності поліцейських належать:

- а) кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна;
- б) кримінальна, адміністративна та моральна;
- в) кримінальна, адміністративна та соціальна.

10. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності визначаються:

- а) законом України «Про Національну поліцію України»;

- б) Дисциплінарним статутом Національної поліції України;
- в) Дисциплінарним статутом органів внутрішніх справ України.

Глава 3 ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Превентивна діяльність – спеціальний вид діяльності уповноважених на це спеціальних органів поліції, спрямований на здійснення системи певних заходів з виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, та вплив на осіб, схильних до протиправної поведінки.

По-іншому, превентивна (профілактична) діяльність – це своєрідний, найбільш гуманний спосіб протидії злочинності, засіб підтримання належного рівня правопорядку в суспільстві, забезпечення прав і законних інтересів громадян.

Види превентивної поліцейської діяльності: загальна та індивідуальна.

До *загальної профілактики* належать: проведення зустрічей із громадою, представниками трудових колективів, адміністрацією навчальних закладів тощо; проведення для населення інформаційних лекцій та практичних занять, спрямованих на взаємне вирішення проблем, що турбують громаду (розповсюдження наркотиків, пияцтва, насильницьких злочинів у нічний час, інших проблем); формування партнерських відносин.

До *індивідуальної профілактики* належать: ознайомлювальні, попереджувальні, виховні бесіди за місцем проживання чи роботи; бесіди з родичами, сусідами особи, схильної до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення; у межах компетенції – допомога у працевлаштуванні, дозвіллі, встановленні соціально корисних контактів; відвідування за місцем проживання, з'ясування умов проживання, негативних чинників, що спонукають особу до протиправної поведінки; сприяння у вирішенні соціальних проблем, ініціювання перед органами місцевого самоврядування, відповідними службами питання надання необхідної соціальної, медичної, психологічної допомоги.

Заходи індивідуальної профілактики можуть бути поділені на такі види: 1) заходи переконання: проведення профілактичних бесід; закріплення наставника; позитивний приклад, зауваження особі, припинення протиправних дій; 2) заходи допомоги: сприяння соціальній адаптації, формування соціальної стійкості: сприяння у трудовому й побутовому облаштуванні; нормалізація відносин у родині й професійному оточенні; сприяння у професійному вдосконаленні та ін.; 3) заходи контролю: оцінка ефективності проведених заходів, корекція тактики профілактичної діяльності; відвідування місць проживання та навчання відповідних осіб; перевірка форм проведення дозвілля; перевірки за різними системами обліку тощо.

Метою поліцейського заходу є оперативне вирішення питань, ситуацій на місці шляхом використання чітко визначених законодавством засобів, спрямоване

на негайне настання фактичного результату щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Поліцейські заходи можуть бути превентивного та примусового характеру. Також поліцейські заходи можуть бути передбачені як законом України «Про Національну поліцію», Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України, так і іншими законами. Слід наголосити, що закріплення видів, умов та порядку застосування поліцейських заходів у підзаконних нормативно-правових актах є незаконним.

До ознак поліцейського заходу слід віднести такі:

1) застосовується лише поліцейським;
2) його реалізація можлива виключно в межах та на підставі правових норм, що визначені законом України «Про Національну поліцію» або іншими нормативно-правовими актами;

3) здійснюється у формі певних інтелектуально-вольових (вербальних) дій та фізичних (невербальних) дій; застосування такого заходу не потребує видання адміністративного акта, що, однак, не виключає можливості його реалізації на підставі та на виконання такого акта;

4) спрямований на настання фактичного результату, а не правових наслідків;

5) повинен мати обов'язкове процесуальне оформлення, а у випадку вчинення поліцейського заходу з порушенням правових норм, визначених законом України «Про Національну поліцію» (або Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами), він може бути оскаржений у судовому чи позасудовому порядку шляхом звернення громадян до відповідних інституцій;

6) може мати примусовий або превентивний характер⁵⁰.

Підставами для застосування поліцейського заходу є юридичні та фактичні передумови.

До юридичних передумов застосування поліцейського заходу слід віднести: 1) закріплення на рівні закону України «Про Національну поліцію» (або Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законами) покладених на поліцію повноважень щодо застосування певних поліцейських заходів; 2) законодавчо закріплені вимоги, порядок і процедура вчинення та оформлення поліцейських заходів; 3) законодавчо закріплені умови, за яких може застосовуватися той чи інший поліцейський захід⁵¹.

*Фактичні передумови застосування поліцейських заходів також мають своє нормативне закріплення та визначаються з урахуванням **покладених на поліцію повноважень**.*

Тільки за наявності фактичних та юридичних умов поліцейські можуть вчинити відповідні дії або комплекс дій превентивного чи примусового характеру, що

⁵⁰ Джафарова О. В. Коментар статті 29 // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 125–126.

⁵¹ Там само. С. 126.

обмежують певні права і свободи людини, з дотриманням нормативно закріплених вимог до їх вчинення.

Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Повноваження поліції поділяються на основні, додаткові та у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення.

Основні повноваження поліції визначені ст. 23 закону України «Про Національну поліцію». У статті 24 зазначеного Закону закріплено, що на поліцію можуть бути покладені також додаткові повноваження, які закріплюються виключно законом. Поліцейський захід повинен бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

Поліцейський захід є законним, коли його вчинено на підставі та у межах закону, що випливає з ч. 2 ст. 6 та ч. 2 ст. 19 Конституції України. Відповідно, його вчинення всупереч закону так чи інакше може порушити права та обов'язки інших осіб, що зумовить настання відповідних правових наслідків⁵².

Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мету його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи і заходи примусу, визначені законодавством.

Превентивні поліцейські заходи – це дія або комплекс дій, що обмежують певні права і свободи людини, використання яких не завжди пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб, і застосовуються відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень із дотриманням установлених законом вимог⁵³.

Застосування превентивних заходів поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних та роз'яснювальних заходів і здійснюється на

⁵² Там само.

⁵³ Джафарова О. В. Коментар статті 31 // Там само. С. 129.

засадах законності, необхідності, пропорційності, ефективності та дотримання прав і свобод людини.

Превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, в чому й виявляється їх примусовий характер, хоча правопорушення при цьому відсутні. Тобто ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, орієнтовані на захист інтересів публічної безпеки та порядку, на недопущення вчинення правопорушень. Сутність профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, схильних до такої поведінки, а по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні умов, що виключають протиправну поведінку⁵⁴.

На відміну від заходів поліцейського примусу, які є реакцією на протиправні діяння людини, **превентивні поліцейські заходи** використовуються для попередження, профілактики правопорушень, а також для забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Застосуванням превентивних поліцейських заходів у ряді випадків забезпечується виявлення правопорушень, завдяки чому також здійснюється профілактичний вплив. Превентивні поліцейські заходи не містять у собі елементу покарання особи, до якої вони застосовуються, до того ж їх використання часто зовсім не пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб. Превентивні поліцейські заходи, не маючи карального характеру, не потребують встановлення вини порушника як обов'язкової умови застосування, а також інших обов'язкових ознак протиправного діяння⁵⁵.

Застосовуючи превентивні поліцейські заходи, поліцейські створюють необхідні умови для неухильного додержання законів, виявлення і припинення різних правопорушень, відвертають можливі посягання на інтереси суспільства і держави, які охороняються правом.

Підставами для застосування превентивних поліцейських заходів можуть бути реальне припущення про намір особи вчинити правопорушення (поверхнева перевірка, зупинення транспортного заходу), виникнення обставин, що загрожують публічній безпеці й порядку (вимога залишити місце та обмеження доступу на визначену територію, обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю) тощо.

Для одних випадків підстави об'єктивно не залежать від суб'єкта і його поведінки. Так, використання поліцейським транспортних засобів підприємств, установ, організацій має місце в разі виникнення необхідності переслідування злочинця.

Для застосування інших превентивних поліцейських заходів такі підстави виникають у зв'язку з настанням умов, які хоч і не є результатом вчинення конкретного правопорушення особою, але безпосередньо можуть бути пов'язані з її попередньою антигромадською поведінкою, що вказує на можливість вчинення

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Там само.

нею правопорушень, наприклад, систематичне порушення публічної безпеки та порядку.

Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

3.2. ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІЛЬНИЧНИХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

Дільничний офіцер поліції є посадовою особою органу поліції, на яку покладено виконання завдань служби дільничних офіцерів поліції та яку наділено повноваженнями відповідно до законодавства.

Основним відомчим нормативним актом, який регламентує діяльність дільничного офіцера поліції в умовах сьогодення, є наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України».

Відповідно до наказу МВС України від 11.11.2010 № 550 **основними завданнями дільничного офіцера поліції є:**

- 1) проведення загальної та індивідуальної профілактичної роботи серед жителів адміністративної дільниці. Підтримання публічної безпеки та порядку на території, що обслуговується;
- 2) робота з населенням і громадськими формуваннями на адміністративній дільниці щодо підтримання публічної безпеки та порядку, профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю;
- 3) участь разом з іншими службами та підрозділами територіальних органів поліції у виявленні, попередженні, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, а також у розкритті злочинів, учинених на території адміністративної дільниці.

Основними функціями дільничних офіцерів поліції є:

1) забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та захист від протиправних посягань, надання у межах своїх повноважень правової, соціальної допомоги та інших послуг населенню;

2) налагодження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень;

3) всебічне, повне й об'єктивне дослідження причин та умов, які призводять до вчинення правопорушень, внесення пропозицій щодо їх усунення, інформування населення з цих питань у своїх виступах як перед жителями адміністративної дільниці, так і через засоби масової інформації;

4) формування позитивної громадської думки щодо стану правопорядку та діяльності дільничних офіцерів поліції, підвищення довіри населення до поліції.

Старший дільничний (дільничний) офіцер поліції є громадянином України, який перебуває на відповідній штатній посаді органу поліції та має спеціальне звання. Старший дільничний офіцер поліції повинен мати вищу юридичну або іншу вищу освіту кваліфікаційного рівня «спеціаліст» чи «бакалавр» та стаж роботи на посаді дільничного офіцера поліції не менше 3 років, а дільничний офіцер поліції – юридичну або іншу спеціальну освіту кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст», необхідний рівень знань, достатній для виконання своїх функціональних обов'язків, і прийняти Присягу працівника поліції. Старший дільничний (дільничний) офіцер поліції призначається на посаду і звільняється з посади наказом начальника ГУНП. Призначаючи кандидата на посаду дільничного офіцера поліції, який буде обслуговувати територію з компактним проживанням етнічних меншин, доцільно враховувати його належність до цих меншин.

Працівник, уперше прийнятий до поліції на посаду дільничного офіцера, допускається до самостійної роботи на дільниці після початкової підготовки, а призначений на цю посаду після закінчення навчального закладу МВС чи з іншого підрозділу, якщо він раніше не працював на такій посаді, – після проходження відповідних курсів і 3-місячного стажування на закріпленій дільниці під керівництвом досвідченого дільничного офіцера поліції.

Організація роботи дільничного офіцера поліції покладається на начальника відділу (відділення) поліції, його заступника та заступника начальника відділу (сектору) превентивної діяльності поліції. Безпосереднє керівництво його роботою здійснює начальник відділу (сектору) превентивної діяльності або превенції.

За дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу (відділення) поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер. Територія адміністративної дільниці (її розміри та межі) визначається, а за необхідності уточнюється чи переглядається (зменшується або збільшується) начальником відділу (відділення) поліції за поданням заступника начальника (начальника відділу (сектору) превентивної діяльності) з обов'язковим урахуванням чисельності населення, яке проживає на дільниці, стану оперативної обстановки, наявності закріпленого за дільничним офіцером автотранспорту, особливостей території та адміністративного поділу міста (району) до визначених розрахунків, думки населення та місцевих органів самоврядування.

Приймання дільниці проводиться під контролем заступника начальника (начальника відділу (сектору) превентивної діяльності), за участю старшого дільничного офіцера поліції та у присутності дільничного офіцера, який здає дільницю. Дільничного офіцера, який приймає дільницю, ознайомлюють з її особливостями і станом оперативної обстановки. Про приймання-здавання дільниці робиться спеціальна позначка в паспорті на дільницю.

Дільничний офіцер поліції працює за особистим планом, складеним у робочому зошиті на кожен тиждень з урахуванням оперативної обстановки та наявності на виконання кореспонденції. Робочий зошит ведеться в довільній формі, реєструється в секретаріаті (канцелярії) відділу (відділення) поліції. Аркуші робочого зошита повинні бути пронумеровані, прошиті та скріплені печаткою.

Дільничний офіцер поліції у своїй роботі тісно взаємодіє з працівниками інших служб та підрозділів поліції шляхом обміну інформацією, участі в плануванні та реалізації спільних заходів, що проводяться за рішенням його безпосереднього керівника, начальника відділу (відділення) поліції чи заступника.

Кожний дільничний офіцер поліції веде паспорт дільниці, в якому зосереджуються відомості, що характеризують соціально-економічні, демографічні та інші особливості дільниці, дані про стан злочинності, організацію підтримання публічної безпеки та порядку на території, що обслуговується, а також інша інформація, необхідна для виконання покладених на нього обов'язків.

Режим роботи дільничного офіцера поліції визначається залежно від стану оперативної обстановки на дільниці. Протягом усього робочого дня дільничний офіцер поліції зобов'язаний у встановленому начальником відділу (відділення) поліції порядку підтримувати зв'язок з черговим по відділу (відділенню) поліції та своїм безпосереднім керівником. Установлюються приймальні дні населення на кожній дільниці: у вівторок – з 09.00 до 11.00; четвер – з 18.00 до 21.00; суботу – одним із дільничних офіцерів поліції адміністративної зони – з 10.00 до 13.00 у службовому приміщенні старшого дільничного офіцера поліції.

Усі звернення під час особистого прийому громадян заносяться дільничним офіцером поліції до журналу обліку особистого прийому громадян дільничним (старшим дільничним) офіцером поліції та реєструються відповідно до вимог закону України «Про звернення громадян» та наказу МВС від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Дільничний офіцер поліції здійснює поквартирний та подвірний обхід мешканць громадян відповідно до методики проведення поквартирного (подвірного) обходу з обов'язковим врученням візитних карток і пам'яток із профілактики злочинів. Результати обходу використовує в попереджувально-профілактичній роботі.

Специфіка роботи дільничного офіцера поліції, який обслуговує сільську місцевість, насамперед визначається віддаленістю адміністративної дільниці від територіального органу поліції, необхідністю виконання ним у тісній взаємодії з виконавчими органами сільських, селищних рад і громадськими організаціями функцій інших служб органів поліції.

При закріпленні за дільничним офіцером поліції адміністративної дільниці в сільській місцевості враховується її територія (особливості, розміри та межі),

кількість сільських (селищних) рад та населених пунктів, віддаленість їх від відділу (відділення) поліції та між собою, стан оперативної обстановки. Дільничний офіцер поліції, який обслуговує два і більше сільських населених пункти, здійснює прийом громадян у визначені дні відповідно до графіка, затвердженого начальником територіального органу поліції. У сільській місцевості прийом громадян можна проводити разом з представниками сільських (селищних) рад (за їх згодою), що дасть можливість вирішувати порушені у зверненнях питання відповідно до компетенції органів поліції.

З метою публічної безпеки та порядку, профілактики правопорушень у сільській місцевості дільничний офіцер поліції вживає таких заходів:

- взаємодіє з головами сільських (селищних) рад, активом громадськості, керівниками сільськогосподарських підприємств, навчальних та культурних закладів з питань забезпечення правопорядку, профілактики правопорушень;

- за відсутності громадських формувань з охорони громадського порядку виходить з клопотаннями до виконавчих комітетів сільських (селищних) рад щодо їх створення;

- проводить за участю представників органів місцевого самоврядування, громадських помічників профілактично-роз'яснювальну роботу серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів, населення, звітує на загальних зборах громад щодо стану правопорядку в населених пунктах з метою удосконалення організації профілактичної роботи, формування у свідомості людей, особливо молоді, правової культури, негативного ставлення до суспільно небезпечних явищ, підняття престижу служби дільничних офіцерів серед громадян;

- у взаємодії із сільськими (селищними) радами та громадськими організаціями попереджує правопорушення стосовно осіб, які потребують соціальної, правової та іншої допомоги. З цією метою налагоджує взаємодію з органами соціального забезпечення, опікунськими радами органів місцевого самоврядування, благодійними організаціями, вносить пропозиції про закріплення за самотніми особами літнього віку опікунів, організацію шефства над ними та життя інших заходів з метою зміцнення їх соціальної захищеності;

- вживає заходів щодо попередження розкрадання сільгосппродуктів, пально-мастильних матеріалів, домашніх тварин. До цієї роботи активно залучає сільський актив, громадських помічників та членів громадських формувань з охорони громадського порядку;

- у межах прикордонних районів взаємодіє з дільничними інспекторами прикордонної служби щодо проведення профілактичних заходів з протидії нелегальній міграції, виявлення шляхів проникнення контрабандних товарів, а також мешканців населених пунктів, розташованих у зоні державного кордону, через які здійснюються незаконні операції з переміщення товарів;

- разом із громадськими помічниками, членами громадських формувань з охорони громадського порядку систематично проводить відпрацювання території адміністративної дільниці з метою виявлення місць незаконного посіву снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, які містять наркотичні речовини;

– вживає заходів для попередження, виявлення фактів виготовлення або зберігання без мети збуту самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення, виготовлення або зберігання без мети збуту апаратів для їх вироблення, реалізації самогону та інших міцних спиртних напоїв домашнього виробництва;

– вносить пропозиції головам сільських (селищних) рад щодо усунення причин та умов, які призводять до вчинення правопорушень.

Дільничний (старший дільничний) офіцер поліції, крім загальної профілактичної роботи серед населення на території адміністративної дільниці, здійснює профілактичні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах поліції, щодо попередження вчинення з їх боку злочинів та інших правопорушень з широким залученням до цієї роботи населення, громадських помічників.

Дільничний офіцер поліції ставить на профілактичний облік та у межах своєї компетенції проводить профілактичну роботу з особами таких категорій:

– звільненими з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і в яких судимість не знято або не погашено у встановленому законом порядку;

– засудженими за вчинення злочинів, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі;

– особами, яким було винесено офіційне застереження про неприпустимість учинення насильства в сім'ї;

– особами, які страждають на тяжкі психічні розлади і перебувають на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я.

Дільничний офіцер поліції вносить начальникові відділу (відділення) поліції пропозиції про встановлення адміністративного нагляду за раніше судимими, здійснює контроль за додержанням такими особами правил відповідно до закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та встановлених судом обмежень. Уживає заходів щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду.

Дільничний офіцер поліції виявляє на адміністративній дільниці осіб, які допускають правопорушення в сім'ях, уживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря, психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих. Уживає до зазначених осіб своєчасні заходи профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів та адміністративних правопорушень. Про отриману інформацію повідомляє заінтересовані підрозділи та служби поліції, органи державної влади та місцевого самоврядування.

З метою своєчасного виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, дільничний офіцер поліції щомісяця вивчає та узагальнює:

– інформацію чергової частини відділу (відділення) поліції про виїзди чергових нарядів поліції на сімейні конфлікти;

– повідомлення закладів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ї;

– скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, вчинені в сім'ях;

– матеріали, за якими винесено постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за фактами, що мали місце у сфері сімейно-побутових відносин;

– матеріали громадських формувань з охорони громадського порядку щодо осіб, схильних до скоєння правопорушень.

Постановка на профілактичний облік вищезазначеної категорії осіб проводиться на підставі мотивованого рапорту дільничного офіцера поліції. Рішення про постановку на профілактичний облік приймає начальник відділу (відділення) поліції або його заступник.

Відомості про осіб, яких беруть на профілактичний облік, заносяться до журналу реєстрації підоблікових осіб. Відомості про осіб, щодо яких здійснюється профілактична робота дільничними офіцерами поліції, заносяться до інтегрованих інформаційно-пошукових систем органів поліції.

Журнал реєстрації підоблікових осіб ведеться в електронному вигляді відповідно до визначеної форми. За відсутності персонального комп'ютера інформація заноситься в письмовій формі до зазначеного журналу, виготовленого друкарським способом.

У дільничного офіцера поліції в електронному вигляді зберігаються відомості на підоблікових осіб, які проживають на території адміністративної дільниці.

Справи заводяться щодо раніше судимих осіб, яким встановлено адміністративний нагляд, та осіб, засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини.

У разі переїзду профілактикованої особи на нове місце проживання до відділу (відділення) поліції за територіальністю протягом 5 днів надсилається відповідна інформація.

Загальною підставою для зняття з профілактичного обліку правопорушників усіх категорій є смерть, засудження до позбавлення волі, переїзд особи на інше постійне місце проживання, виправлення особи.

Проведення профілактичної роботи припиняється:

– стосовно раніше судимих – у разі погашення або зняття судимості;

– стосовно засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, – після закінчення строку, визначеного вироком суду, якщо в період відбуття покарання вони не вчинили нового злочину;

– стосовно осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, – у разі, якщо такі особи протягом року з моменту вчинення останнього правопорушення не допустили повторних правопорушень;

– стосовно психічно хворих, які перебувають на обліку як соціально небезпечні, – після припинення диспансерного нагляду за такими особами.

Особливість діяльності дільничного офіцера поліції полягає в постійній взаємодії з патрульними нарядами поліції, населенням, громадськими формуваннями з охорони громадського порядку, представниками підприємств, установ та організацій з метою забезпечення охорони правопорядку, профілактики правопорушень на території адміністративної дільниці.

Основними формами взаємодії дільничного офіцера поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку є:

- проведення нарад за участю керівників громадських формувань з охорони громадського порядку, на яких розробляються та погоджуються спільні заходи щодо забезпечення правопорядку на територіях обслуговування;

- заслуховування звітів керівників громадських формувань з охорони громадського порядку щодо участі їх членів в охороні громадського порядку, проведенні спільних з органами поліції профілактичних рейдів та інших відпрацювань територій населених пунктів;

- розгляд стану матеріально-технічного забезпечення громадських формувань з охорони громадського порядку;

- заохочення членів громадських формувань з охорони громадського порядку в установленому законодавством порядку;

- проведення звірянь наявної кількості громадських формувань з охорони громадського порядку та їх членів, зареєстрованих відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»;

- вирішення питань щодо відновлення, створення нових та припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку.

Дільничні офіцери поліції мають право залучати громадян, за їх згодою, для надання допомоги органам поліції в забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки, запобіганні адміністративним правопорушенням і злочинам.

Керівництво роботою громадських помічників дільничних офіцерів поліції здійснюють дільничні офіцери поліції, за якими вони закріплені. Воно полягає у плануванні роботи, наданні громадським помічникам дільничних офіцерів поліції відповідних доручень, навчанні методики і тактики підтримання публічної безпеки та порядку, запобіганні й розкритті злочинів, а також у проведенні відповідної виховної роботи з ними.

Результати роботи дільничного офіцера поліції оцінюються за:

- рівнем довіри населення, яке проживає на адміністративній дільниці, до його службової діяльності;

- участю в наданні допомоги громадянам у реалізації їхніх прав і законних інтересів, сприянні державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків;

- своєчасним, якісним та повним розглядом звернень громадян;

- реальним станом публічної безпеки й порядку та вжиттям заходів для його стабілізації;

- участю в місцевих заходах щодо усунення причин і умов, що призводять до вчинення правопорушень;

- якістю проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліках в органах поліції;

- ефективністю залучення до профілактичної роботи громадських помічників, населення та громадських формувань;

- станом особистої та обліково-реєстраційної дисципліни;

- формуванням позитивного авторитету служби дільничних офіцерів поліції.

3.3. ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Важливе місце в дотриманні публічної безпеки і порядку органами Національної поліції посідає **дозвільна система**, яка передбачає обов'язкове отримання дозволів на здійснення певних дій підприємствами, установами та організаціями, а також окремими громадянами. Це організаційно-правова діяльність, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних та соціально-політичних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних і громадських організацій, додержання законності, охорони власності та забезпечення громадської безпеки. Для цього держава закріплює в законодавчих та інших нормативних актах певний порядок суспільних відносин, забезпечення якого покладено на органи виконавчої влади, в тому числі й на органи Національної поліції. Зміст дозвільної системи пояснюється не тільки наявністю встановленого порядку, а також і тим, що необхідно забезпечити цей порядок певними правовими засобами й дотримуватись усім учасникам зазначених правовідносин, а це, як правило, передбачає здійснення функцій контролю та нагляду з боку органів виконавчої влади, яким надано право видавати дозволи.

Поняття «дозвільна система» в науці адміністративного права з'явилося на підставі аналізу вченими-адміністративістами деяких правовідносин, що складаються у сфері державного управління. Необхідно також зазначити, що формулювання із застосуванням терміна «система» в юридичній літературі та нормативних актах зустрічаються досить часто (виборча система, судова система, паспортна система тощо). Проте на відміну від деяких із них дозвільна система довгий час не мала нормативного визначення й аналізувалася тільки в навчальних посібниках та авторських публікаціях.

Щодо визначення терміна та меж функціонування дозвільної системи єдиного погляду поки що не існує. У загальній юридичній літературі одні автори пов'язують її з особливим видом діяльності органів внутрішніх справ щодо видачі суб'єктам дозволів на обіг спеціально визначених речовин, матеріалів і предметів; інші висловлюють думку про те, що дозвільна система як форма виконавчо-розпорядчої діяльності відповідно до чинного законодавства поширюється на значно ширше коло суспільних відносин і здійснюється багатьма органами виконавчої влади й державного управління.

Найбільш повним і таким, що можна взяти за основу, є підхід, за яким **дозвільна діяльність** – це один з основних правових інструментаріїв держави, який застосовується для забезпечення балансу (погодження) індивідуальних, групових та національних інтересів за умови суворого дотримання пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Виокремлюються **три підходи до її розуміння**:

1) широке розуміння дозвільної діяльності як основної діяльності держави, що реалізується уповноваженими органами шляхом закріплення в нормативно-правових актах певних правил поведінки;

2) з позицій системи правовідносин превентивного та охоронного змісту, що виникають з приводу здійснення державними органами, фізичними та юридичними особами діяльності, яка несе в собі потенційну небезпеку для життя, здоров'я

людей, а також для навколишнього природного середовища, національних інтересів держави;

3) як сукупності законодавчо закріплених дозвільних процедур, пов'язаних з погодженням або наданням дозвільних документів на конкретний вид діяльності (або об'єкт), що може бути потенційно небезпечним для життя, здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища та національних інтересів, порядок здійснення яких визначається адміністративно-процесуальними нормами⁵⁶.

У постанові Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 «Про затвердження Положення про дозвільну систему» закріплено визначення дозвільної системи таким чином: «це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян».

Правову основу здійснення органами Національної поліції дозвільної системи становлять численні нормативні акти різної юридичної сили. Так, закон України «Про Національну поліцію» закріпив обов'язок поліції видавати відповідні дозволи, контролювати додержання правил дозвільної системи, а також повноваження щодо попередження та припинення виявлених порушень цих правил. Постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII «Про право власності на окремі види майна» визначено види майна, що на території України не можуть перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав, а також спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна (зокрема на вогнепальну та газову зброю). Щодо здійснення дозвільної системи органи Національної поліції уповноважені забезпечувати функціонування дозвільної системи, здійснення контролю за придбанням, зберіганням, носінням і перевезенням зброї, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів і речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, за відкриттям і функціонуванням об'єктів, де вони використовуються. Детально порядок здійснення дозвільної системи органами Національної поліції врегульовано наказами МВС України.

До об'єктів дозвільної системи включено те, що за своїми властивостями може становити загрозу життю та здоров'ю людини, заподіяти матеріальну, фінансову, економічну чи іншу шкоду суспільству в цілому тощо, іншими словами, у більш широкому розумінні – за здатністю завдавати певної шкоди інтересам, які захищаються законом. Так, наприклад, отруйні речовини, проникаючи в організм людини або тварини, призводять до безповоротних фізіологічних змін. Вогнепальна зброя може становити загрозу життю або тілесній недоторканості людини тощо.

Звідси можна зробити висновок, що об'єктами дозвільної системи в широкому розумінні є дії фізичних або юридичних осіб щодо таких предметів, створіння чи процесів у сфері живої та неживої природи, а також суспільстві, нерегульоване використання або функціонування яких може завдати шкоди інтересам, які охороняються законом.

⁵⁶ Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: монографія. Харків: Діса-плюс, 2015. 688 с.

Об'єкти, дозвільну систему щодо яких здійснюють органи Національної поліції, мають свої особливості, які полягають перш за все в тому, що зазначені предмети та підприємства становлять потенційну суспільну небезпеку, діяльність пов'язана з ними, може завдати шкоди суспільним та державним інтересам, життю та здоров'ю громадян. У цивільному праві такі об'єкти визнаються джерелами підвищеної небезпеки. Предмети, на які поширюється дозвільна система, повністю або частково вилучені з цивільного обігу, їх безконтрольне використання становить склад адміністративного проступку або злочину, оскільки при цьому створюється загроза завдання шкоди життю та здоров'ю людей, іншим об'єктам правової охорони. Підприємства та майстерні, про які йшлося вище, в одних випадках своєю діяльністю також створюють загрозу публічній безпеці (склади, сховища, де зберігається зброя або вибухові матеріали, підприємства, де вони виготовляються, тощо), в інших їх безконтрольна діяльність може призвести до безладдя, хаосу в суспільних відносинах (в разі незаконного виготовлення печаток і штампів).

Таким чином, у вузькому розумінні об'єктами, дозвільну систему щодо яких здійснюють органи Національної поліції, можна визнати такі предмети (речовини), а також підприємства і майстерні, які становлять потенційну суспільну небезпеку, у зв'язку з чим вилучені або обмежені в цивільному обігу і для яких законодавством встановлено спеціальний режим використання.

До зазначених об'єктів чинним законодавством віднесено:

– вогнепальну зброю (нарізну військових зразків, несучасну стрілецьку, спортивну, навчальну, вихолощену, мисливську нарізну і гладкоствольну), бойові припаси до неї;

– пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії та патрони до них;

– холодну зброю (арбалети, луки із зусиллям натягу тятиви більше ніж 20 кг, мисливські ножі тощо);

– пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду (далі – пневматична зброя);

– основні частини до зброї і охолощеної зброї;

– вибухові матеріали і речовини;

– сховища, склади і бази, де вони зберігаються;

– стрілецькі тири і стрільбища;

– мисливсько-спортивні стенди;

– підприємства і майстерні з виготовлення й ремонту вогнепальної та холодної зброї;

– магазини, в яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї.

Крім того, на органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок щодо контролю за дотриманням посадовими особами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань і громадянами встановленого порядку виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система.

Для укладення трудового договору на виконання робіт, пов'язаних з виготовленням, придбанням, зберіганням, обліком, охороною, перевезенням, використанням предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система, необхідно отримати згоду від відповідного органу Національної поліції.

Таким чином, дозвільна система, яку здійснюють органи Національної поліції, поширюється на досить велику кількість об'єктів. Їх технічні характеристики, режим функціонування, а також повноваження органів Національної поліції у сфері забезпечення виконання правил дозвільної системи врегульовано численними нормативними актами різної юридичної сили.

Сутність діяльності органів Національної поліції щодо здійснення дозвільної системи полягає у розробці та втіленні в життя комплексу заходів, спрямованих на недопущення шкоди, яку може бути заподіяно публічним та державним інтересам, власності, особистій безпеці громадян внаслідок безконтрольного володіння і використання об'єктів, на які поширюється зазначена система. Ця діяльність будується відповідно до завдань, визначених чинним законодавством. Основні з них:

1) здійснення систематичного контролю за додержанням правил виготовлення, зберігання та використання предметів (речовин), на які поширюється дозвільна система, попередження та припинення порушень її правил;

2) підготовка і своєчасне проведення профілактичних заходів щодо недопущення крадіжок (врат) зброї, боєприпасів та інших предметів і речовин, на які поширюється дозвільна система, запобігання випадкам протиправного їх використання;

3) виявлення й усунення (нейтралізація) причин та умов, що сприяють порушенням правил дозвільної системи;

4) вжиття до порушників правил дозвільної системи передбачених законодавством заходів впливу.

Умови і порядок видачі дозволу залежать від виду об'єкта дозвільної системи, а також суб'єкта, якому він видається, і встановлені низкою нормативних актів. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України від 21.08.1998 № 622, передбачає умови і порядок видачі дозволів на придбання, зберігання, перевезення й використання зазначених предметів, а також холодної зброї. Окремо врегульовано умови і порядок видачі дозволів юридичним особам (міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським товариствам) і громадянам.

Відповідно до вказаної Інструкції, здійснюючи дозвільну систему, органи Національної поліції відповідно до законодавства України видають міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, суб'єктам господарювання, що здійснюють діяльність з виробництва, ремонту, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення, боєприпасами до неї, холодною та охолощеною зброєю, пневматичною зброєю; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивою та дратівною

дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, дозволи на придбання, зберігання, перевезення (через митний кордон України, територію України, транзит через територію України) й використання вогнепальної зброї, боеприпасів до неї, основних частин зброї, холодної зброї, охолощеної зброї, пневматичної зброї; пристроїв та патронів до них; вибухових матеріалів і речовин; на відкриття та функціонування сховищ, складів і баз, де вони зберігаються, стрілецьких тирів і стрільбищ, мисливсько-спортивних стендів, а також підприємств і майстерень з виготовлення і ремонту вогнепальної та холодної зброї, піротехнічних майстерень, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування, магазинів, у яких здійснюється продаж зброї та бойових припасів до неї, пристроїв та патронів до них – тільки державним підприємствам та організаціям. Громадянам видають дозволи на придбання, зберігання та носіння вогнепальної мисливської зброї, холодної, охолощеної, пневматичної зброї, пристроїв. Бланки всіх видів дозволів на придбання, зберігання, перевезення й використання спеціально визначених предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, а також відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, повинні зберігатися в підрозділах дозвільної системи в місцях, що виключають доступ сторонніх осіб до них.

Дозволи на виготовлення, зберігання та використання предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, видаються на ім'я керівників підприємств, установ та організацій на строк до 3 років. На такий саме строк видаються дозволи громадянам на зберігання та носіння вогнепальної мисливської зброї, холодної, охолощеної, пневматичної зброї, пристроїв. Дозволи на придбання та перевезення цих предметів, матеріалів і речовин видаються на строк до 3 місяців, а на придбання вибухових матеріалів – на строк до 6 місяців.

Оформлений дозвіл видається керівникам підприємств, установ, організацій, а також громадянам після пред'явлення паспорта чи інших документів, що посвідчують особу. У загонах воєнізованої охорони видача дозволів на зберігання відомчої зброї здійснюється на ім'я командирів, начальників команд або окремих підрозділів.

Придбання, зберігання й перевезення вогнепальної мисливської нарізної та гладкоствольної зброї, бойових припасів, пневматичної та холодної зброї громадянами врегульовано також постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII «Про право власності на окремі види майна». Правом придбання вогнепальної гладкоствольної мисливської зброї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, а мисливської нарізної зброї – 25-річного віку. Придбати холодну та пневматичну зброю можна з 18-річного віку, як і газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами слъзоточивою та дратівною дією. Кількість зброї, яку може мати громадянин України, не обмежена, однак власник зброї повинен забезпечити її безумовну схоронність.

Для одержання громадянами в органах Національної поліції дозволу на придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної зброї, пневматичної зброї, холодної та охолощеної зброї громадянами подаються такі документи:

– заява щодо видачі дозволу на придбання зброї на ім'я керівника органу Національної поліції за місцем проживання заявника;

- заповнена картка-заява;
- медична довідка (крім охолощеної зброї);
- довідка про вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування (крім охолощеної зброї);
- платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги;
- копії 1, 2 та 11 сторінок паспорта громадянина України.

Дозволи на придбання, зберігання та носіння зброї, пристроїв оформляються, переоформляються після проведення органами Національної поліції в установленому порядку перевірок, тривалість яких не повинна перевищувати 1 місяць щодо достовірності документів, які подані для отримання, перереєстрації зазначених дозволів.

Якщо громадянин, який звертається до органу Національної поліції для оформлення дозволу на придбання зброї, пристрою, вже має у власності чи у користуванні зброю, пристрій, він надає копію дозволу на зберігання цієї зброї, пристрою, а документи (довідки), які були подані під час отримання дозволу на придбання, зберігання (перереєстрації), є дійсними, повторно не оформляються, власник подає їх копії.

Для одержання в органах Національної поліції дозволу на придбання основних частин до мисливської вогнепальної зброї громадянами подаються:

- заява щодо видачі дозволу на придбання основних частин зброї на ім'я керівника органу Національної поліції за місцем проживання заявника;
- копія дозволу на право зберігання, носіння зброї відповідного виду, моделі;
- платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги.

Особи, які звернулися до органів Національної поліції за видачею дозволів на придбання, зберігання та носіння зброї, пристроїв, персонально відповідають за достовірність наданих документів відповідно до законодавства України.

Військовослужбовці Збройних Сил України, інших військових формувань, а також поліцейські дозволи на придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної зброї, основних частин зброї, пневматичної зброї, холодної зброї одержують після подання:

- рапорту;
- довідки з місця служби;
- платіжного документа (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги;
- копії 1, 2 та 11 сторінок паспорта громадянина України;
- заповненої картки-заяви.

Придбана мисливська вогнепальна нарізна, гладкоствольна зброя, основні частини зброї, охолощена, пневматична зброя, холодна зброя, пристрої протягом 10 днів з дня придбання мають бути зареєстровані в органах Національної поліції за місцем проживання власника з одержанням дозволу на її зберігання та носіння.

Для одержання дозволу на зберігання та носіння мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної зброї, пневматичної зброї, холодної і охолощеної зброї, пристроїв власниками до органів Національної поліції подаються:

- заява щодо видачі дозволу на зберігання та носіння зброї на ім'я керівника органу Національної поліції;
- дві фотокартки розміром 3 x 4 см;
- дублікат дозволу з відміткою магазину про продаж зброї, пристрою або з відміткою про переоформлення їх у встановленому законодавством порядку;
- платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги.

Також власник зброї пред'являє договір страхування (крім охолощеної зброї).

Для одержання дозволу на зберігання колекційної холодної зброї її власник подає в орган Національної поліції за місцем проживання:

- заяву щодо видачі дозволу на зберігання колекційної холодної зброї на ім'я керівника органу Національної поліції;
- фотографії зброї розміром 15 x 15 см;
- платіжний документ (платіжне доручення, квитанція) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги.

На підставі поданих документів орган Національної поліції видає дозвіл на зберігання такої зброї. У дозволі ставиться штамп «колекція».

Мисливські ножі придбаваються громадянами за наявності дозволу органу Національної поліції на право зберігання та носіння мисливської вогнепальної зброї. При цьому в дозволі на право зберігання та носіння такої зброї магазином робиться відмітка про реалізацію ножа.

Для перереєстрації зброї, пристроїв (продовження терміну дії дозволу на їх зберігання та носіння), які придбані відповідно до законодавства, до органів Національної поліції власник подає:

- заяву про продовження терміну дії дозволу;
- медичну довідку;
- платіжний документ (платіжне доручення, квитанцію) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання відповідної платної послуги.

Також власник зброї пред'являє договір страхування.

Власниками пристроїв до заяви додаються документи, які підтверджують статус особи щодо права їх придбання, зберігання та носіння.

Перереєстрація (продовження строку дії дозволу на зберігання та носіння) охолощеної зброї не проводиться.

Особам, які мають нагородну вогнепальну зброю, органами Національної поліції видаються дозволи на її зберігання, носіння без зазначення строку їх дії з позначкою «Нагородна». Нагородною вважається зброя, одержана в порядку, встановленому законодавством України.

Окремими нормативними актами врегульовано умови та порядок видачі дозволів на придбання, носіння, зберігання й використання вогнепальної зброї та боеприпасів народним депутатам України та деяким посадовим особам.

Важливою складовою частиною дозвільної системи, яку здійснюють органи Національної поліції, є контроль за її об'єктами, в ході якого виявляються та усуваються недоліки у функціонуванні таких об'єктів, порушення встановлених правил, причини та умови, що їм сприяють. Контрольні повноваження органів Національної поліції визначені у ст. 39 закону України «Про Національну поліцію».

Контроль органів Національної поліції за об'єктами дозвільної системи включає в себе перевірки таких об'єктів, інформаційно-аналітичну роботу щодо вивчення й оцінки стану справ на цих об'єктах, вжиття заходів до попередження і виявлення порушень відповідних правил, їх усунення та покарання винних. За сферою здійснення цей контроль є зовнішнім, тобто поширюється на об'єкти незалежно від їх відомчого підпорядкування. Водночас вищестоящі органи Національної поліції контролюють діяльність щодо здійснення дозвільної системи нижчестоящими підрозділами, тобто забезпечують внутрішньосистемний контроль, характерний для будь-якої системи управління. Однак не він, а саме зовнішній, спеціалізований контроль визначає зміст дозвільної системи, тому власне на ньому буде зосереджена наша увага.

Контроль органів Національної поліції за об'єктами дозвільної системи здійснюється переважно відповідно до планів роботи, затверджених начальниками тих чи інших органів. У разі необхідності можуть проводитися і позапланові, несподівані перевірки об'єктів. Крім того, перевірки можуть бути суцільними та вибірковими.

Об'єкти дозвільної системи інспекторами уповноваженого підрозділу (управління, відділу, сектору) з контролю за обігом зброї у сфері дозвільної системи та дільничними офіцерами поліції обстежуються щокварталу, а об'єкти, де зберігається велика кількість зброї (20 чи більше одиниць), і базові склади вибухових матеріалів і речовин – щомісяця.

Керівники територіального органу Національної поліції повинні не менше 1 разу на рік особисто брати участь у перевірці об'єктів дозвільної системи.

У разі виявлення під час обстеження об'єктів дозвільної системи порушень складаються відповідні акти, в яких докладно описується суть виявлених недоліків, указується строк їх усунення. Один примірник акта залишається на об'єкті дозвільної системи, а другий після доповіді керівнику територіального органу Національної поліції підшивається до облікової справи на цей об'єкт.

У разі виявлення під час перевірки порушень порядку виготовлення, ремонту, придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення й використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, відкриття та функціонування підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система, особи, котрі допустили порушення, притягаються до відповідальності в порядку, встановленому законами України.

Якщо на об'єкті під час обстеження не виявлено порушень, складається рапорт на ім'я керівника територіального органу Національної поліції, в якому вказуються дата перевірки, найменування об'єкта і результати перевірки.

Акти і рапорти про перевірки об'єктів дозвільної системи доповідаються керівнику територіального органу Національної поліції, який приймає відповідне

рішення щодо проведеної перевірки, після чого вони підшиваються до облікових справ на ці об'єкти.

3.4. ПРЕВЕНТИВНА РОБОТА ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У сфері безпеки дорожнього руху діють найрізноманітніші вимоги та правила, що підлягають обов'язковому виконанню. Контроль за виконанням зазначених правил здійснює патрульна поліція.

Забезпечення безпеки дорожнього руху регламентується законами України «Про дорожній рух», «Про Національну поліцію» і затвердженими Кабінетом Міністрів України Правилами дорожнього руху, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення та Положенням про Національну поліцію, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

До повноважень Міністерства внутрішніх справ України у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належать:

– участь у формуванні та реалізації в межах своїх повноважень державної політики щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, у тому числі правил, норм і стандартів, державних і регіональних програм щодо забезпечення безпеки дорожнього руху та його учасників;

– здійснення у випадках, передбачених законом, державної реєстрації та обліку транспортних засобів, приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами та видача відповідних документів;

– погодження проектів конструкцій транспортних засобів у частині дотримання вимог щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;

– ведення автоматизованого обліку, накопичення, оброблення та використання відомостей про транспортні засоби, що підлягають державній і відомчій реєстрації, та про їхніх власників;

– здійснення у випадках, передбачених законом, контролю за внесенням обов'язкових платежів власниками транспортних засобів;

– забезпечення організації та здійснення контролю за підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації водіїв транспортних засобів, обліком суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що провадять таку діяльність, а також за прийманням іспитів з перевірки знань правил перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом і видачею відповідних свідоцтв устанавленого зразка;

– ведення обліку торговельних організацій, підприємств-виробників та суб'єктів підприємницької діяльності всіх форм власності, що реалізують транспортні засоби або номерні складові частини до них, видача їм у встановленому порядку бланків довідок-рахунків, актів приймання-передавання транспортних засобів, а також номерних знаків для разових поїздок;

– ведення реєстру суб'єктів здійснення обов'язкового технічного контролю та державного контролю за додержанням такими суб'єктами вимог законодавства у цій сфері;

- ведення автоматизованого обліку адміністративних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;
- формування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, загальнодержавної бази даних про результати обов'язкового технічного контролю транспортних засобів на підставі інформації про результати перевірки технічного стану транспортного засобу, що надається суб'єктами проведення обов'язкового технічного контролю, та інформації про укладення договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, що підлягають обов'язковому технічному контролю, що надається страховиками.

До повноважень Національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху належать:

- участь у реалізації в межах своїх повноважень державної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- організація супроводження й забезпечення безпечного руху транспортних засобів спеціального призначення;
- погодження відповідно до вимог закону України «Про дорожній рух», інших законодавчих актів проектів на будівництво, реконструкцію і ремонт автомобільних доріг, залізничних переїздів, комплексів дорожнього сервісу та інших споруд у межах відведення автомобільних доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг;
- погодження поданих у встановленому порядку пропозицій стосовно обладнання засобами організації дорожнього руху місць виконання дорожніх робіт, проектів та схем організації дорожнього руху, маршрутів руху пасажирського транспорту, маршрутів організованого руху громадян і місць їх збору, порядку проведення спортивних та інших масових заходів, які можуть створити перешкоди дорожньому руху;
- видача в установленому порядку у випадках, передбачених законом, дозволів на участь у дорожньому русі транспортних засобів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні;
- здійснення контролю за безпекою дорожнього руху під час надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів, у тому числі небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері, розробленням і видачею в установленому порядку документів щодо погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів;
- інформування учасників дорожнього руху про фіксацію фактів правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі.

Національна поліція також здійснює контроль за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі, виконанням установлених Кабінетом Міністрів України правил паркування транспортних засобів у частині забезпечення безпеки дорожнього руху на майданчиках для паркування, а у випадках та порядку, визначених законом, тимчасово затримує і доставляє транспортний засіб, у тому числі з використанням спеціальних транспортних засобів (коли розміщення затриманого транспортного засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху), на спеціальні майданчики чи стоянки для тимчасового зберігання, відповідно до закону тимчасово вилучає посвідчення водія.

Положення про Національну поліцію покладає на поліцейських такі завдання у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху:

– провадження превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

– регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за додержанням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

– здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом;

– видання відповідно до закону дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видання та погодження дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху.

Поліцейським надано право розглядати справи про адміністративні правопорушення, а саме про порушення правил дорожнього руху шляхом складання постанов на місці зупинки транспортного засобу.

Управління превентивної діяльності як структурний підрозділ Головного управління Національної поліції в областях у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху наділено такими повноваженнями в досліджуваній сфері:

1) організовує та здійснює регулювання дорожнього руху, контроль за додержанням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

2) організовує та здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, передбачених законом;

3) аналізує обставини та причини виникнення дорожньо-транспортних пригод на вулично-дорожній мережі, організовує та контролює своєчасне внесення відомостей про дорожньо-транспортні пригоди, загиблих і потерпілих у них осіб до єдиної централізованої бази даних, розробляє та здійснює заходи із профілактики таких пригод і запобігання їх учиненню;

4) розробляє пропозиції щодо закріплення у відповідних нормативно-правових актах і технічній документації (конструкторській, технологічній, програмній, технічних умовах, документах зі стандартизації та сертифікації, інструкціях) обов'язкових умов у галузі фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі щодо продукції, яка необхідна для потреб Національної поліції;

5) вивчає, аналізує та узагальнює результати й ефективність фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху в автоматичному режимі, інформує в порядку та у спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сфері впровадження автоматичної фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху;

6) організовує та здійснює серед населення роз'яснення законів, інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху, використовує з цією метою засоби масової інформації, кіно-, відео- і друковану продукцію, проводить огляди, конкурси, змагання, сприяє організації вивчення громадянами, особливо неповнолітніми, Правил дорожнього руху;

7) уживає разом з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади й іншими установами та організаціями заходів із запобігання дитячому дорожньо-транспортному травматизму та порушенням Правил дорожнього руху неповнолітніми;

8) видає у випадках, передбачених законом, дозволи на участь у дорожньому русі транспортних засобів, вагові або габаритні параметри яких перевищують нормативні, та визначає порядок дорожнього перевезення окремих вантажів; здійснює контроль за безпекою дорожнього руху під час надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів, у тому числі небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері, розробленням і видачею в установленому порядку документів щодо погодження маршрутів руху транспортних засобів під час дорожнього перевезення небезпечних вантажів;

9) приймає в установленому порядку рішення про умови дорожнього перевезення небезпечних вантажів, якщо такі умови не передбачені у відповідних нормативно-правових актах;

10) здійснює контроль за дотриманням власниками (володільцями) транспортних засобів, а також громадянами, посадовими та службовими особами вимог закону України «Про дорожній рух», правил, норм і стандартів з питань забезпечення безпеки дорожнього руху, які регламентують вимоги щодо технічного стану транспортних засобів та охорони довкілля від шкідливого їх впливу;

11) бере участь у роботі конкурсних комітетів, що утворюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, з підготовки й проведення конкурсів на перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування;

12) проводить роботу з підпорядкованими органами й підрозділами та взаємодіє з іншими службами Національної поліції з розшуку викраденого транспорту й транспортних засобів, що зникли з місць скоєння дорожньо-транспортних пригод із потерпілими;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) взаємодіє в межах компетенції зі структурними підрозділами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями з питань підтримання публічної безпеки і порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, організації роботи дозвільної системи, запобігання та припинення насильства в сім'ї, превентивної та профілактичної діяльності⁵⁷.

Крім того, Управління превентивної діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху здійснює погодження:

– проєктів і схем організації дорожнього руху на автомобільних дорогах, вулицях і залізничних переїздах;

⁵⁷ Положення про Управління превентивної діяльності ГУНП в Київській області: затв. наказом ГУНП в Київ. обл. від 31.12.2015 № 90. URL: <http://upd.kv.npu.gov.ua/korisna-informacia/zakonodavcha-baza/2579/>.

– поданих у встановленому порядку пропозицій стосовно обладнання засобами організації дорожнього руху місць виконання дорожніх робіт, проектів і схем організації дорожнього руху, маршрутів руху пасажирського транспорту, маршрутів організованого руху громадян і місць їх збору, порядку проведення спортивних та інших зборів, мітингів, походів і демонстрацій, які можуть створити перешкоди дорожньому руху;

– заходів забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних стандартів, норм, правил, у тому числі шляхом упровадження необхідних технічних засобів організації дорожнього руху;

– установлення технічних засобів регулювання дорожнього руху;

– демонтажу технічних засобів і рекламоносіїв, що встановлені в межах смуги відведення автомобільної дороги з порушенням вимог законодавства;

– дозволів на розміщення, будівництво, реконструкцію та функціонування в межах смуги відведення автомобільних доріг загального користування споруд, об'єктів дорожнього сервісу, автозаправних станцій, прокладення інженерних мереж і виконання інших робіт у межах смуги відведення автомобільних доріг;

– проектів на будівництво, реконструкцію і ремонт автомобільних доріг, залізничних переїздів, комплексів дорожнього сервісу та інших споруд у межах відведення автомобільних доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг;

– дозволів на розміщення зовнішньої реклами;

– маршрутів і розкладу руху регулярних і нерегулярних перевезень груп дітей⁵⁸.

У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, розгляд якого віднесено до компетенції Національної поліції України, поліцейський вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складання відповідного протоколу⁵⁹.

Постанова вноситься у разі виявлення адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, передбачених статтями 80 і 81 (в частині перевищення нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах транспортних засобів), частинами 1, 2, 3, 5 і 6 ст. 121, статтями 121-1, 121-2, частинами 1, 2 і 3 ст. 122, ч. 1 ст. 123, ст. 124-1, статтями 125, 126, частинами 1, 2 і 3 ст. 127, статтями 128, 129, ст. 132-1, частинами 6 та 11 ст. 133-1, частинами 1, 2 і 3 ст. 140 КУпАП.

У разі виявлення правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, якщо воно вчинене особами віком від 16 до 18 років або його розгляд не віднесено до компетенції Національної поліції України, поліцейський відповідно до ст. 255 КУпАП складає протокол про адміністративне правопорушення.

Поліцейські складають протоколи про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, передбачені частинами 4 і 7

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395. *Офіційний вісник України*. 2015. № 88. Ст. 2964.

ст. 121, частинами 3 і 4 ст. 122, статтями 122-2, 122-4, 122-5, частинами 2 і 3 ст. 123, ст. 124, ч. 4 ст. 127, статтями 127-1, 130, 139, ч. 4 ст. 140, ст. 188-28 КУпАП.

Якщо Правила дорожнього руху порушені водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної спеціальної служби транспорту – військовослужбовцями строкової служби, штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У цих випадках поліцейські передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Протокол про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху складається відповідно до ст. 254 КУпАП. До протоколу про адміністративне правопорушення долучаються: 1) письмові пояснення свідків правопорушення у разі їх наявності; 2) акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу в разі здійснення його затримання; 3) акт огляду на стан сп'яніння в разі проведення огляду на стан сп'яніння; 4) інші документи та матеріали, що містять інформацію про правопорушення⁶⁰.

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол про адміністративне правопорушення підписується також цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу про адміністративне правопорушення в ньому робиться відповідний запис, який засвідчується підписами двох свідків.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення та зауваження щодо змісту протоколу, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання, які долучаються до протоколу.

Під час складання протоколу про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 139, ч. 4 ст. 140 КУпАП, або постанови у справі про адміністративні правопорушення, передбачені частинами 1–3 ст. 140 КУпАП (коли протокол не складається) до них необхідно долучати акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі з відповідними замірами та схемою про:

1) пошкодження шляхів, залізничних переїздів, інших шляхових споруд, трамвайних колій чи технічних засобів регулювання дорожнього руху;

2) самовільне знімання, закриття чи встановлення технічних засобів регулювання дорожнього руху;

3) перешкоду для дорожнього руху, в тому числі забруднення шляхового покриття;

4) пошкодження асфальтобетонного покриття доріг унаслідок руху машин на гусеничному ході;

5) умови та стан шляху, які загрожують безпеці дорожнього руху;

6) порушення нормативів щодо обладнання на дорогах місць проведення ремонтних робіт, залишення дорожніх машин, будівельних матеріалів, конструкцій;

⁶⁰ Там само.

7) порушення або невиконання правил на підприємствах, в установах та організаціях під час розроблення та виготовлення транспортних засобів і деталей до них або інших предметів їх додаткового обладнання, під час проектування, реконструкції та ремонту шляхів, залізничних переїздів, інших шляхових споруд.

У разі складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 188-28 КУпАП, за невиконання законних вимог (приписів) посадових осіб уповноважених підрозділів Національної поліції України щодо усунення порушень правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, до нього додаються акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі та копія раніше надісланої (врученої) вимоги (припису).

Питання для самоконтролю

1. Поняття, завдання та принципи превентивної поліцейської діяльності.
2. Види превентивної поліцейської діяльності.
3. Характеристика та особливості застосування превентивних поліцейських заходів.
4. Правова основа діяльності служби дільничних офіцерів поліції.
5. Керівництво службою дільничних офіцерів поліції.
6. Організація діяльності дільничних офіцерів поліції щодо здійснення загального та спеціального нагляду.
7. Поняття взаємодії служби дільничних офіцерів поліції з громадськістю.
8. Організація роботи громадського помічника дільничного офіцера поліції.
9. Поняття та види об'єктів дозвільної системи.
10. Організація превентивної діяльності підрозділів дозвільної системи.
11. Облік об'єктів дозвільної системи.
12. Контроль за об'єктами дозвільної системи.
13. Відповідальність за порушення правил дозвільної системи.
14. Основні напрямки превентивної діяльності підрозділів Національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.
15. Повноваження відділів забезпечення безпеки дорожнього руху Управління превентивної діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

- а) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;
- б) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;
- в) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;
- г) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі;
- г) всіх зазначених категорій.

2. Наслідком поліцейського піклування щодо особи, яка перебуває в публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, є:

- а) доставлення до чергової частини поліції;
- б) доставлення до місця проживання;
- в) доставлення до спеціальних установ поліції;
- г) передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування
- г) передання у лікувальний заклад чи до місця проживання.

3. Профілактичний облік – це:

- а) здійснення організаційно-практичних заходів з проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень на адміністративній дільниці;
- б) діяльність щодо розгляду письмових (усних) звернень (заяв, клопотань, скарг, пропозицій, зауважень) громадян, що спрямована на захист їхніх прав, свобод і законних інтересів;
- в) форма загальної профілактичної роботи дільничного офіцера поліції, що поєднує відвідування установ, організацій, підприємств, помешкань громадян, осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах поліції, встановлення довірчих стосунків з населенням з метою отримання необхідної інформації;
- г) комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції.

4. Загальна профілактична робота дільничного офіцера поліції – це:

- а) комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, що призводять до скоєння правопорушень, їх усунення в межах своєї компетенції, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед громадян;
- б) комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в органах поліції, з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень;
- в) система суспільних відносин, які врегульовані нормами права;
- г) комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій;
- г) накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції.

5. Індивідуальна профілактична робота дільничного офіцера поліції – це:

- а) комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, що призводять до скоєння правопорушень, їх усунення в межах своєї компетенції, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед громадян;
- б) комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в органах поліції, з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень;
- в) система суспільних відносин, які врегульовані нормами права;

г) комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій;

г) накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції.

6. Профілактична робота дільничного офіцера поліції – це:

а) встановлення довірчих стосунків з населенням з метою отримання необхідної інформації;

б) здійснення організаційно-практичних заходів із проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень на адміністративній дільниці;

в) комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій;

г) облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції;

г) комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, що призводять до скоєння правопорушень.

7. Об'єкти дозвільної системи, де зберігається та використовується велика кількість зброї, дільничними офіцерами поліції та інспекторами дозвільної системи обстежуються:

а) щоквартально;

б) щоденно;

в) щомісячно;

г) щотижнево;

г) щодобово.

8. Об'єкти дозвільної системи дільничними офіцерами поліції та інспекторами дозвільної системи обстежуються:

а) щоквартально;

б) щоденно;

в) щомісячно;

г) щотижнево;

г) щодобово.

9. Дозвіл громадянину України на придбання, зберігання та використання вогнепальної нарізної мисливської зброї видається після досягнення:

а) 18 років;

б) 20 років;

в) 21 року;

г) 25 років.

10. Дозволи на придбання та перевезення предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система, видаються на строк:

а) до 2 місяців;

б) до 3 місяців;

в) 3 роки;

г) до 5 років.

Глава 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

4.1. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Вирішення проблеми забезпечення публічної безпеки та порядку має пріоритетне значення в системі завдань, що ставляться перед державними органами України. Однак високий рівень злочинності, низький рівень економічної стабільності та інші негативні фактори свідчать про те, що ця проблема вирішується державою недостатньо ефективно. Однією з причин такої ситуації є відсутність на законодавчому рівні єдиного категоріального апарату у сфері забезпечення правопорядку, зокрема відсутність єдиного визначення поняття публічної безпеки та порядку.

До речі, в тлумачних словниках публічний визначається таким чином: 1) який відбувається у присутності публіки, людей; прилюдний; 2) призначений для широкого відвідування, користування; громадський⁶¹. У свою чергу, порядок – це: 1) стан, коли де-небудь чисто прибрано, всі речі на своїх місцях; чистота, лад; 2) стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил; упорядкованість, лад; 3) державний, суспільний лад, устрій; 4) певна послідовність, черговість чого-небудь⁶².

Французький вчений-правознавець Ж. Ведель розглядає публічний порядок як необхідну умову нормального функціонування суспільства, умову забезпеченості певним мінімумом державних гарантій. Зміст публічного порядку, на його думку, залежить від стану суспільних відносин, тобто забезпеченості безпеки моральних та майнових інтересів особи, захисту суспільства від протиправних посягань на його інтереси, створення умов для нормального життя і спокою⁶³.

Публічний порядок характеризується таким станом упорядкованості суспільних правовідносин (передусім публічно-правових), за якого кожна особа, державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи добровільно дотримуються правових і морально-етичних норм, культурних та інших соціальних правил, виконують відповідні приписи з метою досягнення публічної безпеки та загального благополуччя. Це означає, що публічна безпека є прямим наслідком публічного порядку⁶⁴.

⁶¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С. 1425.

⁶² Там само. С. 1411.

⁶³ Ведель Ж. Административное право Франции / под ред. М. А. Крутоголова. М.: Прогресс, 1973. С. 12.

⁶⁴ Батраченко О. В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 29, ч. 2, т. 3. С. 85.

Категорія «публічний порядок» є спорідненою з поняттям «громадський порядок».

Термін «громадський порядок» запозичений із французького законодавства початку XIX ст., коли було проведено чітку межу між судовою (кримінальною) поліцією та поліцією адміністративною, на яку було покладено обов'язок «охороняти громадський порядок у кожній місцевості»⁶⁵. У російському нормативно-правовому словнику поняття «громадський порядок» уперше вживається за часів Миколи I у Статуті про попередження та припинення злочинів 1832 р. Згодом його вживають в актах, прийнятих за Олександра III: у Положенні про заходи по охороні державного порядку від 14 серпня 1881 р. і в Урядовому наказі Сенату, підписаному царем 12 липня 1889 р. Наказом установлювалась у сільській місцевості посада земського начальника, а її введення пояснювалось «відсутністю близької народові твердої урядової влади, яка поєднувала б у собі опікунство над сільськими обивателями з турботами про завершення селянського питання та з обов'язками по охороні благочиння, громадського порядку, безпеки і прав приватних осіб у сільських місцевостях»⁶⁶.

У нормативно-правових актах ранньої радянської держави своєрідною субстанцією громадського порядку виступає революційний порядок. Конституція 1936 року закріпила поняття «громадський порядок» і «державний порядок», підкреслила їх особливу актуальність і створила основу для законодавчого застосування та наукового дослідження.

Поняття «громадський порядок» широко застосовується у 1950–1960-х роках у низці законодавчих актів, зокрема в указі Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення відповідальності за хуліганство» від 26 липня 1966 р. У цьому нормативно-правовому акті, крім визначення поняття «громадський порядок», також зверталася увага на його окремі елементи (громадські місця).

В умовах сьогодення поняття «громадський порядок» трактується по-різному:

– неухильне дотримання громадянами правил поведінки в громадських місцях (на вулицях, площах, стадіонах, у парках, гуртожитках, жилих будинках і т. п.), що забезпечує спокійні умови для суспільно-корисної діяльності, побуту й відпочинку людей⁶⁷;

– урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, поважання честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі⁶⁸;

⁶⁵ Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. С. 26.

⁶⁶ Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів. *Вісник прокуратури*. 2006. № 5 (59). С. 46.

⁶⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

⁶⁸ Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. С. 356.

– система суспільних відносин, урегульована правовими та іншими соціальними нормами, яка забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, повагу до честі й людської гідності, дотримання норм суспільної моралі⁶⁹;

– стан упорядкованості соціальними нормами (нормами права, моралі, корпоративними правилами, нормами-звичаями) системи суспільних відносин і їх дотримання⁷⁰;

– система суспільних відносин, що виникають та існують головним чином у громадських місцях, основою якої є дотримання норм права та інших соціальних норм, спрямованих на забезпечення особистої безпеки громадян та громадської безпеки, створення сприятливих умов для нормального функціонування підприємств, установ, організацій і громадських об'єднань⁷¹;

– порядок вольових суспільних відносин, що складаються у процесі свідомого і добровільного дотримання громадянами встановлених у нормах права та інших норм неюридичного характеру правил поведінки в галузі спілкування, чим забезпечують злагоджене та стійке спільне життя людей в умовах розвиненого суспільства⁷²;

– урегульована нормами права та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, встановлення, розвиток та охорона яких забезпечують підтримку стану суспільного й особистого спокою громадян, повагу їхньої честі, людської гідності та суспільної моральності⁷³;

– стан суспільних відносин, що складається у громадських та будь-яких інших місцях унаслідок поведінки людей і реально відображає відповідність такої поведінки вимогам соціальних норм, що їх регулюють. При цьому стан суспільних відносин, що складається в будь-яких інших місцях, характеризує громадський порядок лише за умови його впливу на стан суспільних відносин, який створюється у громадських місцях⁷⁴.

Найбільш усталеною точкою зору є **визначення громадського порядку** як стану впорядкованості суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина, під час якого органи державної влади, органи місцевого самоврядування і кожна окремо визначена особа повинні дотримуватись загальноприйнятих норм нормального співіснування.

Поняття «громадська безпека» є ширшим за значенням, ніж «громадський порядок». Деякі науковці вживають термін «громадська безпека» у співвідношенні з дефініцією «державна безпека»⁷⁵.

⁶⁹ Там само. С. 639.

⁷⁰ Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. С. 492.

⁷¹ Колонтаєвський Ф. Е. Организационные основы охраны общественного порядка в современных условиях: науч. докл. ... д-ра юрид. наук. М., 1996. С. 9–13.

⁷² Даньшин И. Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. М.: Юрид. лит., 1973. С. 68.

⁷³ Серегин А. В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. М., 1975. С. 4.

⁷⁴ Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. С. 15.

⁷⁵ Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Наук.-вид. від. НАСБ України, 2010. С. 28.

Поняття «безпека» може характеризувати як стан захищеності найбільш загальних речей, так і стосуватися характеристики конкретних ситуацій, пов'язаних з особистістю, суспільством⁷⁶. У загальному розумінні «безпека» (від латинського слова *securitas*) означає свободу від страху і від ворожого стороннього впливу.

У статті 3 Конституції України використовується поняття «безпека громадянина», ст. 16, 36 і 92 містять поняття «громадська безпека», а в ст. 18, 37, 106 зазначається про «національну безпеку України» – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

У статті 3 закону України «Про основи національної безпеки України» надається перелік об'єктів національної безпеки: 1) людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи – це сфера особистої безпеки; 2) суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне та навколишнє природне середовище і природні ресурси – сфера суспільної або громадської безпеки; 3) держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність – сфера державної безпеки.

Термін «громадська безпека» використовується в Кодексі України про адміністративні правопорушення, зокрема, глава 14 визначена як «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку». У розділі X Кримінального кодексу України визначено категорії злочинів, які належать до злочинів проти громадської безпеки. Поняття «громадська безпека» також використовується в законах України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та «Про правовий режим надзвичайного стану».

У законі України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку із підготовкою та проведенням футбольних матчів» визначається, що громадська безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки.

Учені також дають різне тлумачення поняття «громадська безпека»:

– системи зв'язків і відносин, що складаються відповідно до техніко-юридичних норм, під час використання об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для життя та здоров'я людей, майна державних і громадських організацій і громадян у разі настання особливих умов у зв'язку зі стихійними лихами або іншими надзвичайними обставинами⁷⁷;

⁷⁶ Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка і держава*. 2010. № 1. С. 6.

⁷⁷ Попов Л. Л., Коренев А. П., Круглов В. А. Административное право и административная деятельность органов внутренних дел. М.: Акад. МВС СССР, 1990. С. 78.

– системи суспільних відносин, які забезпечують запобігання негативних проявів стихійних сил природи (повеней, землетрусів, епідемій, пожеж і т. п.), а також джерел підвищеної небезпеки⁷⁸;

– сукупності суспільних відносин, які виникають під час реалізації правових і технічних норм, що спрямовані на забезпечення безпеки населення, а також пов'язані з попередженням небезпечних загроз для життя і здоров'я людей⁷⁹.

Забезпечення громадської безпеки повинно мати місце не тільки під час реалізації правових або технічних норм, а й при створенні стабільних умов для потенційно небезпечної реалізації таких норм.

Отже, громадська безпека має утворювати атмосферу спокою, обстановку впевненості в надійності та ефективності захисту від ймовірних злочинів та інших протиправних посягань, у наявності для цього відповідних гарантій, відчуття безпеки, на яку можна покластися, в якій впевнені суб'єкти права. Громадська безпека утворює такий стан суспільної та особистої свідомості, такий соціальний настрій, який характеризується відсутністю загроз життю і здоров'ю, свободі, недоторканності та безпеці людей, власності й іншим цінностям, коли люди почувають себе в безпеці⁸⁰.

4.2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Одним із пріоритетних завдань забезпечення національної безпеки України в умовах напруженої політичної, економічної, соціальної ситуації є посилення ролі держави щодо забезпечення на території нашої держави безпеки людини і громадянина шляхом створення необхідної правової бази та механізму її використання.

Процес реформування правоохоронної системи покликаний стабілізувати політичну ситуацію, створити підґрунтя для розвитку нашої держави та включення її до європейського простору. Новий виток розвитку України супроводжується активізацією такої суспільної загрози, як сепаратизм. З урахуванням таких умов змінюється чинне законодавство, реформуються правоохоронні органи, набувають нових граней їх функції та завдання. В той же час забезпечення публічної безпеки та порядку залишається пріоритетом для всього суспільства і, в першу чергу, для органів Національної поліції.

Таким чином, необхідною умовою забезпечення публічної безпеки та порядку є їх чітке правове регулювання, а також вироблення алгоритму дій державних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадян, спрямованих

⁷⁸ Разаренов Ф. С., Прудников А. С. Организационно-правовые основы охраны общественного порядка и обеспечение безопасности на транспорте. М.: Высш. юрид. заоч. шк. МВД СССР, 1990. С. 5.

⁷⁹ Басов А. В. Забезпечення громадської безпеки: поняття та зміст. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2 (2). С. 84–92. URL: http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-2-2012/item/download/51_a0f788a70e40c14acb61725b00b87322.

⁸⁰ Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент./за ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Одисей, 2004. С. 685.

на запобігання, припинення порушень цього порядку, притягнення до відповідальності винних осіб.

Особлива увага під час забезпечення публічної безпеки та порядку повинна приділятися її правовому регулюванню. Правове регулювання в широкому розумінні – як здійснюваний за допомогою права і всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини⁸¹. Зміст цієї категорії полягає в тому, що: по-перше, за своєю природою вона є специфічним різновидом соціального регулювання, спрямованим на досягнення певних результатів у житті суспільства; по-друге, здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, які реально виражають саму матерію позитивного права як нормативного інституційного утворення – регулятора. Правове регулювання завжди здійснюється через особливий «інструментарій», притаманний тільки праву механізми, призначений юридично гарантувати досягнення цілей, які ставив законодавець, видаючи або санкціонуючи юридичні норми, у межах певних типів, «моделей» юридичного впливу⁸². Правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку⁸³.

Правове регулювання є владним впливом на суспільні відносини, який здійснюється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх закріплення, впорядкування, розвитку й охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів задля розвитку основних сфер суспільних відносин⁸⁴.

Правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток⁸⁵. В умовах формування в Україні основ правової держави роль і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Це зумовлено тим, що головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, є саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин.

Правове регулювання адміністративної діяльності в Україні складається із системи нормативно-правових актів, які відрізняються один від одного багатьма ознаками, такими, наприклад, як: юридична сила; назва; органи, що їх приймають; порядок набрання чинності, – однак мають одне спрямування – впорядкування, узгодженість, що в результаті має привести до нормального функціонування країни в цілому⁸⁶.

Значну роль у підтримці публічної безпеки, прав та свобод громадян, їх об'єднань відіграють адміністративно-процесуальні норми, оскільки за своєю

⁸¹ Алексеев С. С. Общая теория права: курс в 2 т. М.: Юрид. лит., 1982. Т. 2. С. 289.

⁸² Там само.

⁸³ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 5-те, зі змін. Київ: Атіка, 2001. С. 53.

⁸⁴ Соловійов В. М. Поняття та сутність правового регулювання державного управління України. *Університетські наукові записи*. 2007. № 3 (23). С. 27.

⁸⁵ Скакун О. Ф. Теорія держави і права. С. 488.

⁸⁶ Семіног О. О. Правове регулювання паспортно-візової системи України. *Право і Безпека*. 2010. № 2 (34). С. 30.

структурою адміністративний процес охоплює діяльність від підготовки до прийняття законодавчого акта чи акта управління до його реалізації, втілення в життя державними і недержавними структурами, а також застосування заходів примусового характеру до фізичних та юридичних осіб, що порушують чинні правові приписи⁸⁷.

Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки в юридичній літературі розглядається як структурна частина державного управління, різновид виконавчо-розпорядної діяльності. Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки, його засоби, форми та методи обумовлені низкою факторів, у першу чергу, особливостями тієї сфери, що охороняється, тобто характером конкретних суспільних відносин. Адміністративно-правовий захист тих чи інших відносин у сфері публічної безпеки охоплює не лише заходи впливу за скоєння протиправних проступків, а стосується і правомірної поведінки, врегулювання відносин в інтересах їх вдосконалення, узгодження дій людей, їх колективів або об'єднань між собою та зовнішніми умовами. Головний зміст адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки полягає у впливі на зовнішню сферу відносин і виявляється у процесі організаційно-правової діяльності. Цей вплив, звичайно, має на увазі і застосування засобів адміністративного примусу, які б забезпечили необхідні зв'язки усіх ланок системи охорони в інтересах їх ефективного функціонування, що не дає ознак можливості розглядати примус як основний напрямок адміністративно-правового забезпечення публічної безпеки. Примус завжди розглядається як допоміжний (до методу переконання) метод державного управління⁸⁸.

Важливим кроком на шляху підвищення ефективності забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні стало прийняття закону України «Про Національну поліцію», яким було закладено правову основу діяльності підрозділів поліції України та закріплено «забезпечення публічної безпеки і порядку» (ч. 1 ст. 2 закону України «Про Національну поліцію») – як одну з головних сфер, де працівники поліції виконують покладені на них завдання.

Правове регулювання забезпечення публічної безпеки та порядку в Україні забезпечується цілою низкою нормативно-правових актів⁸⁹, таких як: Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України від «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», інші закони та міжнародно-правові угоди, ратифіковані Україною.

Для більш детального вивчення правових засад забезпечення публічної безпеки та порядку слід розглянути компетенцію окремих підрозділів Національної поліції в цій сфері.

⁸⁷ Фатхутдінов В. Г. Правове регулювання забезпечення громадської безпеки. *Наше право*. 2013. № 8. С. 95.

⁸⁸ Ільницький О. М. Правове регулювання охорони громадської безпеки в Україні. *Європейські перспективи*. 2010. № 3. С. 31.

⁸⁹ Лихачов С. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення громадської безпеки. *Юридична Україна*. 2010. № 9. С. 114.

Так, основним нормативно-правовим актом, на який спираються **дільничні офіцери поліції** під час виконання своїх безпосередніх обов'язків, є наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України». Вони попереджають правопорушення, ведуть боротьбу зі злочинністю, здійснюють нагляд за додержанням нормативних актів, які регулюють громадський порядок і громадську безпеку, вживають заходів щодо охорони державної та особистої власності, забезпечують захист прав і законних інтересів громадян.

Провідна роль дільничних офіцерів поліції у практичному вирішенні покладених на поліцію завдань також обумовлена тим, що вони виконують основний обсяг профілактичних та правоохоронних функцій поліції, і до них безпосередньо звертаються громадяни з усіх питань охорони публічного порядку. Отже, від ефективності їх роботи безпосередньо залежить захист прав і свобод громадян від протиправних посягань.

Дільничний офіцер поліції забезпечує безпеку громадян і публічний порядок на території закріпленої за ним адміністративної дільниці, вживає заходів щодо своєчасного попередження та розкриття злочинів, сприяє діяльності патрульних нарядів поліції та громадських формувань з охорони публічного порядку, регулярно здійснює з ними спільне патрулювання. В цілому від роботи дільничного офіцера поліції, від ефективності його діяльності прямо залежить стан законності та правопорядку на адміністративній дільниці, яку він обслуговує.

Що стосується **підрозділів ювенальної превенції**, то вони були створені на базі колишньої кримінальної міліції у справах дітей. В умовах сьогодення нормативною базою їх діяльності служать: закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей» та інші. До компетенції цього підрозділу віднесено: проведення роботи щодо запобігання правопорушенням дітей; виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми, життя з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розгляд у межах своєї компетенції заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені дітьми; розшук дітей, котрі зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) і спеціальні установи для дітей, та інші повноваження, що дозволяють належним чином реалізовувати покладені на них завдання у сфері публічного порядку і безпеки.

Важливу роль у виконанні завдань із забезпечення публічного порядку повинна відігравати патрульна служба, оскільки її працівники перебувають у максимально тісних повсякденних контактах із населенням, яке становить увесь спектр соціальних, освітянських і професійних категорій, політичних переконань і релігійних світоглядів. Патрульні виконують різні поліцейські функції: усувають порушення публічного порядку, припиняють злочини, здійснюють профілактичні заходи, регулюють і контролюють дорожній рух, беруть участь у розшуку злочинців, збирають інформацію, необхідну для інших галузевих служб, надають допомогу

громадянам в екстремальних ситуаціях, не пов'язаних із правопорушеннями⁹⁰. Їх повноваження та завдання прямо передбачені наказом МВС України від 02.07.2015 № 796 «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС».

Патрульна служба відповідно до покладених на неї завдань здійснює:

1) цілодобове патрулювання території обслуговування з метою забезпечення належної охорони громадського порядку, громадської безпеки та контролю за дотриманням правил дорожнього руху, забезпечення його безпеки. У разі необхідності здійснює регулювання дорожнього руху;

2) перше реагування на повідомлення про правопорушення, надання невідкладної допомоги; своєчасне реагування на повідомлення про вчинення правопорушень, а також з метою надання допомоги громадянам. Надає невідкладну допомогу потерпілим від нещасних випадків, правопорушень, аварій, пожеж та інших надзвичайних ситуацій до прибуття на місце компетентних служб;

3) самостійне виявлення правопорушень: під час патрулювання та в інших випадках, передбачених законодавством, звертає увагу на правопорушення з метою їх запобігання, припинення, документування і притягнення до відповідальності;

4) припинення правопорушень;

5) затримання правопорушників та доставлення їх до підрозділів органів внутрішніх справ;

6) охорону місця події;

7) співпрацю з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ;

8) спілкування і співпрацю із суспільством;

9) виконання інших повноважень, передбачених нормативно-правовими актами МВС.

Діяльність **кримінальної поліції** спрямована на запобігання, припинення, розкриття тяжких злочинів, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності. Правову основу її діяльності становлять правові акти, що регулюють правовідносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, дають підстави для застосування правових норм до визначеного в цих правових актах кола осіб. Такими правовими актами є: закони України «Про Національну поліцію», «Про дорожній рух», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» та ін., постанови Верховної Ради України (зокрема від 26.01.1993 № 2931-XII «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» та ін.), укази й розпорядження Президента України (зокрема указ від 16.06.2015 № 341/2015 «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні»), а також постанови та розпорядження Кабінету

⁹⁰ Кобзар О. Ф. Підрозділи поліції як суб'єкти забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3-2, т. 2. С. 100.

Міністрів України (зокрема постанови від 10.10.2001 № 1306 «Про Правила дорожнього руху», від 16.09.2015 № 730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ України») та інші нормативно-правові акти України.

Оперативно-розшукова діяльність **кримінальної поліції** ґрунтується на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населенням. Повноваження на здійснення оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України мають підрозділи **карного розшуку, кримінальної розвідки, підрозділи боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, підрозділи оперативної служби, підрозділи оперативно-технічних заходів**.

Поліція особливого призначення (КОРД) – підрозділ Національної поліції для вирішення надзвичайних ситуацій, рівень яких є настільки високим і складним, що може перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів.

В основу повсякденної службово-бойової діяльності КОРД покладаються принципи служіння та захисту громадян України, ефективного забезпечення безпеки і прав громадян, чесного і добросовісного виконання своїх службових обов'язків, високого професіоналізму та інших європейських і міжнародних правил та практик поліцейської діяльності.

Законодавство визначає, що завданнями КОРД є:

- розроблення, підготовка та проведення спеціальних операцій із захоплення небезпечних злочинців;
- припинення правопорушень, що вчиняються учасниками злочинних угруповань;
- звільнення заручників;
- здійснення силової підтримки під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження;
- надання підтримки іншим підрозділам поліції з метою забезпечення переважаною вогневою потужністю над правопорушниками;
- участь в антитерористичних операціях, що проводяться Антитерористичним центром при Службі безпеки України;
- вивчення, узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду, а також методи роботи аналогічних закордонних підрозділів у цьому напрямку роботи;
- забезпечення здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» для забезпечення порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи, Міністерством внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України можуть створюватись **спеціальні підрозділи поліції**.

Нарешті, **поліція охорони** – єдина в Україні охоронна структура, працівники якої мають визначені законом права та повноваження на озброєну охорону та

застосування владних функцій щодо правопорушників. Підтримання публічної безпеки та порядку цим органом здійснюється опосередковано та регулюється такими нормативно-правовими актами, як закон України «Про охоронну діяльність», постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 937 «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності», наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 43 «Про затвердження Положення про Департамент поліції охорони».

В умовах євроінтеграційних процесів необхідність вироблення якісного правового забезпечення підтримання публічної безпеки та порядку набуває особливої значущості й актуальності. Однак треба звернути увагу на необхідність приведення нормативно-правової бази у відповідність до вимог та реалій сьогодення (оскільки значна кількість нормативно-правових актів потребує свого оновлення), що дозволить підвищити ефективність підтримання публічної безпеки та порядку та прискорити процес інтеграції нашої держави до Європейського Союзу.

4.3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Загострення соціальних, політичних, расових та релігійних протиріч в Україні призвели до появи осередків напруженості й конфліктів, що в деякій мірі навіть виходить за межі нашої держави. Втручання закордонних агресорів і деяких політичних сил унеможливають продуктивний розвиток держави та роблять її несприятливою для іноземних інвестицій. Породженням конфліктів в Україні є зростання масових безладів, що призводять до дестабілізації державного ладу, падіння авторитету державних органів влади, порушення функціонування сфери послуг. У результаті масових безладів заподіюється значний матеріальний збиток, в регіонах різко погіршується криміногенна ситуація. Слід врахувати й те, що ці злочини мають стійку тенденцію зростання, стають масштабнішими, організованими, зростає ступінь їх негативних наслідків.

В Україні масові безлади мають у переважній більшості політизований характер та використовуються сепаратистські настроєними угрупованнями. Події, що відбулися протягом 2013–2014 років як по всій Україні, так і безпосередньо в Києві, показали, що можливі ситуації, коли передбачені міжнародними правовими актами публічні (масові) заходи в результаті провокаційної діяльності екстремістів можуть перерости в масові безлади з трагічними наслідками.

Як свідчать статистичні дані, впродовж останніх п'яти років кількість масових заходів і акцій в Україні постійно зростає, в середньому щороку в них беруть участь близько 70 млн громадян. Структурно масові заходи, що проводяться в нашій державі, поділяються таким чином: 50 % – громадсько-політичні акції, майже 31 % заходів пов'язані з блокуванням транспортних комунікацій, 10 % – з голодуваннями, 3 % – зі страйками та 6 % – з іншими явищами. Саме тому органам Національної поліції важливо прийняти правильні управлінські рішення з урахуванням правових, організаційних і психологічних аспектів для запобігання

виникненню масових порушень громадського порядку, адже одним із основних результатів правоохоронної роботи має бути підтримання громадського порядку та безпеки⁹¹.

Вивчення особливостей організації діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів потребує з'ясування як теоретичного підґрунтя цього явища, так і висвітлення найбільш типових помилок, що трапляються на практиці.

Розглядаючи проблему з'ясування змісту поняття «масові заходи», необхідно вказати, що офіційного визначення поняття, яке б дозволяло розкрити його характерні риси та відмежувати від інших явищ суспільного життя, пов'язаних зі згуртуванням людей (наприклад, черга за квитками, зібрання публіки перед концертом та ін.), до останнього часу не було. Визначення, наведені у працях окремих дослідників радянського періоду, ототожнювались із характеристикою окремих видів масових заходів, як правило, громадсько-політичних⁹². Єдиного наукового визначення до цього часу не вироблено. Перше і поки що єдине офіційне визначення поняття масових заходів з'явилося у квітні 2005 р. і наведене в розділі 1 Настанови про дії органів і підрозділів внутрішніх справ щодо організації й забезпечення охорони громадського порядку і безпеки громадян під час проведення масових заходів та акцій, затвердженої наказом МВС України від 11.04.2005 № 230. На жаль, це визначення за своїм змістом носить загальний характер і не містить якісних ознак, які б дозволили відмежовувати масові заходи від інших проявів суспільного життя, пов'язаних з концентрацією населення на обмеженій території.

Так, вищезгадана Настанова визначає, що **масові заходи** – це «заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди відзначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо». Як бачимо, характерні риси, крім участі значної кількості учасників, відсутні, решта ознак носить загальний характер.

Перше наукове визначення поняття масових заходів з'явилося в 1985 р.: масові заходи визначались як сукупність дій соціального життя з участю великої кількості громадян, які здійснюються з метою задоволення політичних, духовних, фізичних та інших потреб громадян, виступають формою реалізації їх прав і свобод, а також формою соціального спілкування між людьми і способом вироблення єдності установок особистості і суспільства в цілому⁹³. Це була перша спроба

⁹¹ Возник М. В. Організаційно-правові засади управління органами внутрішніх справ при забезпеченні масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. С. 2.

⁹² Иванов В. Т. Методическое пособие по организации охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий. Ульяновск, 1981. С. 20–21.

⁹³ Ларин В. В. Понятие административно-правовой охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий: теория и практика совершенствования охраны общественного порядка: монография. М.: Юрид. лит., 1985. С. 53–59.

дослідження змісту вказаного поняття. Саме визначення як поняття застосовувати важко, оскільки воно має дуже розмиті межі явища, яке описує, цінність його полягає в іншому.

За останні 30 років визначення масових заходів набувало різних значень, зокрема:

– великі громадсько-політичні, спортивні, культурні та інші заходи, в яких бере участь велика кількість учасників, туристів, гостей та місцевого населення⁹⁴;

– організовані чи санкціоновані компетентними державними органами чи громадськими організаціями дії значних груп людей, що здійснюються на основі звичаїв і проходять у громадських місцях⁹⁵;

– організована, санкціонована або несанкціонована форма активних дій великих груп людей у громадських місцях з метою виявлення їхньої волі, захисту своїх прав і свобод, законних інтересів, задоволення в економічній, політичній, соціально-культурній, інших матеріальних та духовних сферах⁹⁶.

Для класифікації масових заходів насамперед потрібно визначити їх суспільну небезпеку та цілеспрямованість. Так, деякі вчені поділяють масові заходи на суспільно-політичні, спортивні, релігійні та розважальні⁹⁷. Така класифікація дещо поверхова. Адже визначення «суспільно-політичні заходи» не повністю відповідає тому типу заходів, які належать до цієї групи. Суспільно-політичні заходи спрямовані на досягнення певних громадських та політичних цілей. Однак окремо слід виділити саме політичні заходи, адже вони є найбільш небезпечними, оскільки в більшості випадків організуються політичними партіями та організаціями, які є в опозиції до влади, і вони вважають, що з метою захоплення влади можуть використовувати будь-які форми й методи політичної боротьби. Підгрупою суспільно-політичних заходів потрібно визначити громадські заходи, які можуть мати політичне забарвлення, але можуть і не мати. До таких можна віднести, наприклад, святкування 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка та ін⁹⁸.

⁹⁴ Колодкин Л. М. Особенности подготовки личного состава к несению службы по охране общественного порядка в период проведения массовых мероприятий в условиях крупного города // Проблемы охраны общественного порядка и борьбы с преступностью в условиях крупного города: межвуз. сб. науч. тр./МВД СССР, Моск. высшая шк. милиции; редкол.: М. П. Журавлев (отв. ред.) и др. М.: ВШ МВД СССР, 1984. С. 17.

⁹⁵ Алоян А. М., Эглит В. И. Правовое регулирование охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий // Административно-правовые проблемы охраны общественного порядка. М., 1987. С. 37–40.

⁹⁶ Поліщук В. Г. Адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1999. С. 1.

⁹⁷ Бирко А. С. Понятие и виды массовых мероприятий в деятельности органов внутренних дел по охране общественного порядка // Сборник статей победителей конкурса научных работ, выполненных курсантами, слушателями и студентами Академии МВД Республики Беларусь в 2008 г. Минск, 2008. С. 159–161.

⁹⁸ Заросило В. В. Теорія масових заходів та їх вплив на громадську безпеку. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 42 (3). С. 123.

Назва останньої групи заходів – розважальні – не є коректною. Такі заходи, мабуть, необхідно назвати культурно-видовищними. Адже, наприклад, концерт гурту «Океан Ельзи», що відбувся в Києві 22 червня 2014 р., з одного боку, є розважальним, а з іншого, – це культурний захід який, крім того, мав ще й політичне забарвлення⁹⁹.

Учені вказують, що під час проведення масових заходів можуть використовуватись такі заходи профілактики адміністративних правопорушень: соціальна, спеціальна та індивідуальна. Соціальна профілактика являє собою систему соціальних заходів, спрямованих на усунення негативного впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на вчинення адміністративних правопорушень. До таких належать: виявлення причин та умов учинення адміністративного правопорушення; розробка загальнодержавних і регіональних програм попередження адміністративних правопорушень; інформування керівників підприємств, установ та організацій, посадових осіб і громадян про форми та методи захисту від неправних посягань; забезпечення взаємодії з державними органами, населенням, громадськими формуваннями, засобами масової інформації з питань попередження адміністративних правопорушень¹⁰⁰.

Таким чином, наведені визначення масових заходів та їх класифікації дозволяють дійти висновку щодо надзвичайної небезпечності та стихійності цього явища. Роль правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку під час їх проведення (особливо органів Національної поліції) є надзвичайно важливою, оскільки саме правоохоронці підтримують публічний порядок, забезпечують публічну безпеку під час масових заходів.

Звернемося до нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність органів Національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку. У першу чергу, в цій сфері такими є акти загальної дії – Конституція України, закони України «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України». До спеціальних законів слід віднести закони України «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», «Про ратифікацію Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та ін.

До підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують зазначену сферу діяльності, належать постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 341 «Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів», накази

⁹⁹ Фомина Е. «Океан Эльзы» собрал в Одессе больше 50 тысяч зрителей // Сегодня: сайт. URL: <http://www.segodnya.ua/regions/odessa/okean-elzi-sobral-v-odesse-bolshe-50-tysyach-zriteley-532568.html>;

¹⁰⁰ Джагулов Г. В. Окремі питання забезпечення громадської безпеки під час проведення спортивно-масових заходів. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 112–115. URL: <http://pb.univd.edu.ua/?controller=service&action=download&download=23995>.

МВС України від 10.12.2015 № 1560 «Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності», від 08.05.2014 № 447 «Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення», від 16.06.2014 № 567 «Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України» та ін.

Виходячи з досвіду діяльності органів Національної поліції під час проведення масових заходів, можна констатувати, що **процес організації та забезпечення публічного порядку поділяється на три етапи:**

- підготовчий, який починається з моменту отримання завдання на підтримання публічного порядку під час проведення масового заходу;
- виконавчий, який охоплює дії нарядів і керування ними безпосередньо під час проведення масового заходу;
- заключний, який здійснюється шляхом згортання сил і засобів та зосередження їх у призначених пунктах і підбиття підсумків несення служби.

З метою якісної *підготовки особового складу органів Національної поліції* до підтримання публічного порядку на місцевості, де виникли масові заворушення, слід: отримати детальну інформацію щодо характеру масового заходу; провести оцінку наявних сил та засобів з урахуванням особливостей місцевості; розробити чіткий план узгоджених дій між різними підрозділами правоохоронних органів, які покликані забезпечити публічний порядок; створити тимчасовий корегуючий штаб для управління на місцевості; провести рекогносцировку місцевості; перевірити наявне технічне оснащення та готовність особового складу; провести додатковий інструктаж нарядів щодо забезпечення публічного порядку з урахуванням ділянки несення служби та оперативної обстановки на момент залучення до активних дій.

Підготовка особового складу до несення служби полягає також у проведенні інструктажів, репетицій і тренувань. На інструктажах з використанням схем і території роз'яснюється програма масового заходу, уточнюються ділянки забезпечення публічного порядку, сектори, напрямки, маршрути руху людей і стоянки транспорту, розміщення пунктів керування, резервів, медичних пунктів, торгових точок, санітарних вузлів, а також проводиться ознайомлення нарядів зі зразками перепусток (квитків) та інших документів, які дають право проходу (проїзду) в зону оточення¹⁰¹.

У період підготовки до забезпечення публічного порядку й безпеки під час проведення масових заходів керівництво підрозділів з підтримання публічного правопорядку також повинно: проводити вивчення нормативних актів, які регламентують права та обов'язки поліції; визначати відповідальність організаторів та учасників масових акцій за порушення правопорядку; здійснювати відпрацювання тактичних прийомів несення служби в умовах ускладнення обстановки.

¹⁰¹ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ МВС України від 28.07.1994 № 404 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>.

Виконавчий період охоплює діяльність особового складу під час проведення масового заходу, протягом якого особливо проявляються підготовленість нарядів, організаційні здібності керівників органів Національної поліції, знання основ тактики підтримання публічної безпеки та порядку, вміння здійснювати оперативне управління підрозділами й нарядами в різних ситуаціях.

Під час несення служби головним штабом з управління органами та підрозділами Національної поліції, які задіяні у виконання конкретних заходів з підтримки публічного порядку під час масового заходу, здійснюється корегування планів, узгодження дій залучених підрозділів та зацікавлених осіб, устанавлюється особливий пропускний режим з обмеженням руху транспорту та пішоходів на прилеглий до зони масових заходів території та пішоходів у зоні масових заворушень, до осіб-правопорушників застосовуються передбачені вітчизняним законодавством санкції за порушення публічного порядку, також можуть застосовуватись заходи примусу, передбачені законом України «Про Національну поліцію».

Для забезпечення публічного порядку та безпеки під час проведення масових заходів керівниками органів Національної поліції залучається реально необхідна кількість сил і засобів. Наряди вводяться в дію в міру здійснення заходу, а коли мине потреба, – за розпорядженням начальника оперативного штабу (начальника сектору або дільниці) негайно знімаються та виводяться в резерв¹⁰².

Основними силами, які забезпечують публічний порядок і безпеку громадян під час масових заходів, є особовий склад органів і підрозділів Національної поліції, а додатковими силами – особовий склад підрозділів Національної гвардії України та вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які задіюються за окремим планом.

Під час проведення масового заходу необхідно забезпечити:

- недопущення проходу до місця заходів осіб, які перебувають у стані сп'яніння, мають предмети, які можна використати для завдання тілесних ушкоджень;
- проїзд (відведення проїзду) автотранспорту;
- безперешкодний прохід місцевих жителів до своїх помешкань, а працівників установ, підприємств, організацій – до місця роботи¹⁰³;
- охорону важливих об'єктів, розташованих поблизу проведення заходу;
- поступову (планомірну) евакуацію визначеними шляхами учасників та глядачів заходу після його завершення, організовану посадку та безпечний проїзд комунальним транспортом¹⁰⁴.

Заключний етап здійснюється шляхом: згортання сил і засобів та зосередження їх у призначених місцях; зняття встановлених режимних обмежень; прибуття особового складу на місце розміщення органу, підрозділу Національної поліції; підбиття підсумків роботи.

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Про дорожній рух: закон України від 30.06.1993 № 3353-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>.

¹⁰⁴ Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу: постанова КМ України від 22.02.2008 № 107. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 482.

Таким чином, забезпечення публічного порядку і безпеки працівниками Національної поліції під час проведення масових заходів супроводжується посиленням режимом несення служби та обмеженнями прав і свобод людини та громадянина. Такі заходи вимагають від поліцейських уважності, зібраності, коректного ставлення та неупередженості під час винесення адміністративних рішень. Усі виконувані дії потребують складання спеціальних планів з попереднім погодженням із вищим керівництвом.

4.4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО І ТЕХНОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Ситуація в нашій державі складається таким чином, що публічна безпека потерпає від явних і прихованих загроз, не лише зовнішніх, але й внутрішніх чинників, які під час формування концепції забезпечення публічної безпеки необхідно враховувати. На нинішньому етапі розвитку України зовнішні погрози публічній безпеці існують, але вони трансформуються в екологічну небезпеку, економічну, інформаційну, соціальну, культурну, духовну експансію та агресію.

Для детального з'ясування організації діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження необхідно з'ясувати сутність цього явища.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру класифікують за такими основними ознаками: а) за масштабами наслідків (об'єктового, місцевого, регіонального і загальнодержавного рівнів); б) за галузевою ознакою (надзвичайні ситуації в сільському господарстві; у лісовому господарстві; на заповідній території – як на об'єкті особливого природоохоронного значення; у водоймах; у матеріальних об'єктах – об'єктах інфраструктури, промисловості, транспорту, житлово-комунального господарства тощо).

Всі **надзвичайні ситуації техногенного характеру поділяються на:** транспортні аварії, пожежі (вибухи); наявність у довкіллі шкідливих речовин понад ГДК (гранично допустимі концентрації); аварії із загрозою викиду (викидом) ХНР і біологічних небезпечних засобів; аварії із загрозою викиду (викидом) радіоактивних речовин; раптове руйнування будівель і споруд; аварії на системах життєзабезпечення; аварії на електроенергетичних спорудах; аварії на очисних спорудах, гідродинамічні аварії¹⁰⁵.

Транспортні аварії поділяються на аварії (катастрофи): на залізничному транспорті (товарних поїздів, пасажирських поїздів, поїздів метрополітену); на автомобільному транспорті; на судах (пасажирських, вантажних); на авіаційному транспорті (авіаційні катастрофи в аеропортах і населених пунктах та поза ними); на транспорті з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних

¹⁰⁵ Коленов О. М., Безуглов О. Є., Іщук В. М. Первинна підготовка рятувальника: навч. посіб. Харків: НУЦЗУ, 2012. С. 371–372.

речовин, радіоактивних речовин і біологічно небезпечних речовин; на міському транспорті; на транспорті, в які потрапило керівництво держави та народні депутати¹⁰⁶.

Надзвичайні ситуації природного характеру – це небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні, морські та прісноводні явища, деградація ґрунтів рослинного шару чи надр, природні пожежі, зміна стану повітряного басейну, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами чи шкідниками, зміна стану водних ресурсів та біосфери тощо.

Події природного походження або результат діяльності природних процесів (наприклад, пилові бурі, селі та снігові лавини, паводки, зливи, зсуви, карсти й землетруси), які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть становити безпосередню небезпеку для здоров'я людини, належать до **небезпечних (екстремальних) природних явищ або стихійних лих**. Надзвичайні ситуації природного характеру є прямим наслідком будь-яких змін навколишнього природного середовища, які загрожують, у першу чергу, безпеці життєдіяльності людини, різко ускладнюють її господарську та іншу діяльність¹⁰⁷.

Згідно з повноваженнями, закріпленими в законодавстві України, поліція як складова частина правоохоронної системи нашої держави в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру виконує такі функції:

- охорони громадського порядку в зоні надзвичайних ситуацій;
- протидії злочинам та правопорушенням у зоні надзвичайних ситуацій;
- оточення зони надзвичайних ситуацій, здійснення режимних заходів;
- забезпечення евакуації населення;
- надання всебічної допомоги постраждалому населенню;
- попередження та ліквідації паніки;
- інформування населення про обстановку, що склалася в зоні надзвичайних ситуацій;
- здійснення контролю за зберіганням і роздачею води, продуктів харчування, предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги;
- інвентаризації товарів на об'єктах торгівлі та постачання;
- співпраці у відправленні небезпечних речовин у безпечні місця, контролю за їх захороненням, участі у визначенні пунктів обробки використаної техніки, обладнання та спорядження, а також місць їх збору й захоронення у випадку аварій на радіаційних об'єктах;
- ліквідації горіння;
- проведення рятівних та інших невідкладних робіт;
- забезпечення безпеки дорожнього руху в зоні надзвичайних ситуацій;

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Корнєєнко С. В. Безпека життєдіяльності: навч. посіб. Київ, 2013. С. 41. URL: <http://chito.in.ua/kiyivsekij-nacionalenij-universitet-imeni-tarasa-shevchenka.html>.

– забезпечення режимних заходів під час введення надзвичайних адміністративно-правових режимів – зони надзвичайної екологічної ситуації та надзвичайного стану¹⁰⁸.

Для розробки плану комплексного використання сил і засобів органів Національної поліції доцільним є створення координаційної групи або ради. Вивчення практики роботи поліції свідчить: такі групи-ради створюються далеко не в кожному органі, що призводить до неякісного складання єдиної дислокації сил різних служб. Найчастіше це виражається в тому, що начальник (командир) підрозділу патрульної служби поліції чисто механічно сполучає лінійні дислокації в одну, не погоджуючи або недостатньо погоджуючи їх з керівниками інших служб і підрозділів¹⁰⁹.

Істотною проблемою для поліції залишається аналіз та оцінка оперативної обстановки. Відтворення штабів органів Національної поліції дозволило виділити співробітників для виконання цієї об'єктивно необхідної функції. Проте кожна служба аналізує та оцінює інформацію по своїй лінії роботи. При цьому її обсяг не скорочується, а збільшується¹¹⁰.

Дані аналізу дозволяють визначити ділянки, де необхідно виставляти сили патрульної служби поліції, поліції охорони, громадських організацій з охорони громадського порядку.

Крім того, доцільно враховувати місця дислокації вищих і середніх навчальних закладів, пожежних частин МВС України та військових частин, за домовленістю з якими і за сприяння місцевої адміністрації може підтримуватися порядок у місцях їх розташування.

Якщо під час розміщення підрозділів різних служб органу поліції виникне необхідність зміни раніше запропонованого маршруту (поста), старший координаційної групи зобов'язаний погоджувати всі питання з начальниками служб та за їх згоди вносити зміни й корективи.

Комплексне використання сил і засобів органів поліції з підтримання публічного порядку повинне базуватися на таких принципах: зосередження основних сил і засобів у найбільш вірогідних місцях порушень громадського порядку; безперервність, гнучкість і активність правоохоронців; маневреність силами й засобами¹¹¹.

Важливим тактичним принципом забезпечення публічного порядку є безперервність, гнучкість і активність. Безперервність охорони публічного порядку об'єктивно обумовлена необхідністю постійного забезпечення особистої безпеки громадян, публічної безпеки та публічного порядку на вулицях, оскільки вони, як і

¹⁰⁸ Сергєєв А. В. Правові основи діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. *Право і Безпека*. 2002. № 2. С. 119.

¹⁰⁹ Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: навч. посіб. / В. Д. Сущенко, В. І. Олефір, С. Ф. Константінов та ін.; за заг. ред. Є. М. Моїсєєва. Київ: КНТ, 2008. С. 78–79.

¹¹⁰ Ложкин Н. Е. Планирование действий органов внутренних дел в особых условиях. М.: Акад. МВД СССР, 1989. С. 18; Полуянов В. П., Кузніченко С. О. Система швидкого реагування на надзвичайні ситуації природного характеру. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 1999. Спецвип. С. 134.

¹¹¹ Ложкин Н. Е. Зазнач. твір. С. 36.

раніше, залишаються основними кримінальними місцями в містах. Тому на органи поліції покладається завдання постійно й безперервно забезпечувати протидію всім видам правопорушень у будь-який час року та доби¹¹².

Удосконалення системи службової підготовки, своєчасне доведення до особового складу інформації про оперативну обстановку і всі події за добу, зміни на постах і маршрутах і, головне, особиста винахідливість, ініціатива – ось далеко не повний перелік заходів, які повинні використовуватись для реалізації гнучкості підтримання публічної безпеки та порядку.

За останні роки більшої значущості набуває такий принцип підтримання публічного порядку, як маневр силами й засобами. Сутність його полягає в тому, що піші та моторизовані підрозділи, у разі потреби, можуть бути передислоковані в те місце, де їх присутність обумовлена обстановкою, що склалася.

До чинників, що зумовлюють необхідність маневру силами й засобами, можна віднести: скоєння небезпечного злочину; розшук і затримання особи, яка його вчинила; виникнення групової бійки або сутички між озброєними угрупованнями; проведення мітингів та інших масових заходів без попереднього узгодження з органами місцевого самоврядування тощо.

Маневр, з одного боку, передбачає об'єднання зусиль різних служб і підрозділів щодо виконання єдиного завдання, взаємного надання допомоги, з іншого, дозволяє одними й тими ж силами ефективніше підтримувати публічний порядок у певних місцях міста (району).

Таким чином, організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження повинна спиратися на чітку інформацію щодо події, скоординовану діяльність усіх наявних сил та постійну співпрацю між поліцією, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, і громадськістю, які беруть активну участь у попередженні надзвичайної ситуації або подоланні її наслідків.

4.5. ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ, ПРАВА Й ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАРЯДІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Реалії сьогодення дозволяють стверджувати про істотні зміни, які відбуваються всередині суспільства, що впливає на загальну національну безпеку. Швидкий темп євроінтеграційних процесів призвів до появи великої кількості прогалин у вітчизняному законодавстві, насамперед у сфері діяльності правоохоронних органів.

Закон України «Про Національну поліцію» не охоплює весь масив правовідносин, у які вступають поліцейські. До сьогодні відсутні спеціалізовані нормативно-правові акти, які б визначали та закріплювали компетенцію окремих підрозділів

¹¹² Панова О. О. Специфіка використання сил і засобів ОВС при забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки за особливих умов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. № 29, ч. 2, т. 2. С. 76.

органів Національної поліції України, зокрема обов'язки, права та відповідальність нарядів поліції як головного суб'єкта забезпечення публічної безпеки та порядку.

Патрульні наряди забезпечують належний рівень публічного порядку та безпеки на своїх маршрутах і постах відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вони повинні підтримувати нормальну обстановку й порядок на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та в інших громадських місцях, вживаючи при цьому своєчасних заходів щодо виявлення, запобігання й припинення порушень публічного порядку¹¹³.

При виконанні службових обов'язків працівник патрульної служби зобов'язаний:

- 1) поважати і не порушувати права та свободи людини і громадянина;
- 2) обмежувати права і свободи людини лише у спосіб та у випадках, що встановлені законом;
- 3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору, назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, при цьому не випускати його з рук;
- 4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм службової етики;
- 5) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їх руху, та вжити заходів для їх усунення;
- 6) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього керівника, чергового та/або службу моніторингу і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;
- 7) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя та здоров'я;
- 8) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах забезпечувати оптимізацію дорожнього руху і контролювати дотримання правил безпеки дорожнього руху;
- 9) за можливості надати допомогу водію в разі несправності його транспортного засобу¹¹⁴.

Наданий перелік є неповним та потребує розширення. Тому для розкриття питання щодо обов'язків нарядів поліції слід звернутися до Статуту патрульно-постової служби міліції України¹¹⁵, в якому зазначається, що **патрульні наряди зобов'язані:**

– виявляти, запобігати, припиняти та розкривати злочини, вживати з цією метою профілактичні та розшукові заходи, передбачені чинним законодавством;

¹¹³ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ МВС України від 28.07.1994 № 404.

¹¹⁴ Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02.07.2015 № 796 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.

¹¹⁵ Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України: наказ МВС України від 28.07.1994 № 404.

- припиняти адміністративні правопорушення;
- виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення;
- розшукувати осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, передбачених законодавством;
- сприяти забезпеченню відповідно до законодавства режиму воєнного або надзвичайного стану в разі їх оголошення на всій території України або в окремі місцевості;
- забезпечувати збереження знайдених, вилучених у затриманих осіб документів, речей, цінностей та іншого майна, вживати заходів до повернення його законному власнику;
- забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводять;
- при застосуванні передбачених у законах заходів адміністративного впливу до правопорушників роз'яснити їм, згідно з яким нормативним актом і за яке порушення вони застосовуються та інше.

На наряди поліції поширюються норми ст. 18 закону України «Про Національну поліцію».

Працівники патрульної служби МВС України мають право:

- вимагати від громадян дотримання громадського порядку;
- вимагати від осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень;
- перевіряти у громадян при підозрі в учиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і способом;
- здійснювати в установленому законодавством порядку особистий огляд, огляд речей і документів, транспортного засобу і вантажу;
- вилучати у громадян та службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки;
- застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю в випадках і в порядку, передбачених законодавством;
- при здійсненні патрулювання на транспортному засобі включати спеціальні світлові, звукові сигнали, а також у виняткових випадках не дотримуватися вимог правил дорожнього руху;
- тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих дій відповідно до законодавства;
- обмежувати або забороняти у випадках затримання правопорушників при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг відповідно до законодавства;
- використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства;

– затримувати громадян за передбачених законом підстав і в спосіб та здійснювати їх доставлення до органів внутрішніх справ відповідно до законодавства;
– затримувати та забезпечувати доставлення транспортних засобів для тимчасового зберігання відповідно до законодавства¹¹⁶.

Норми ст. 23 закону України «Про Національну поліцію» надають працівникам поліції значне коло повноважень у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку.

Відповідно до ст. 19 закону України «Про Національну поліцію» у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону.

Розглянемо більш детально кожен із видів відповідальності працівника Національної поліції України.

Кримінальна відповідальність є найбільш суворою та настає за вчинення правопорушень з високим ступенем суспільної небезпечності, супроводжується застосуванням санкцій, передбачених Кримінальним кодексом України. Особа вважається винною виключно за рішенням суду. Застосування кримінальної відповідальності до поліцейського можливе лише у разі, якщо вчинене ним діяння було в рамках проходження ним служби в лавах органів Національної поліції.

Наступним видом відповідальності, до якої може бути притягнутий працівник поліції, є *адміністративна відповідальність*. Так, відповідно до ст. 15 Кодексу України по адміністративні правопорушення поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. За порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарних норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення тиші в громадських місцях, неправомірне використання державного майна, незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, ухилення від виконання законних вимог прокурора, порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, ці особи несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. До зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи й адміністративний арешт¹¹⁷.

У разі порушення правил дорожнього руху водіями транспортних засобів органів Національної поліції штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У випадках, зазначених у ст. 15 КУпАП, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності¹¹⁸.

¹¹⁶ Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02.07.2015 № 796.

¹¹⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-Х.

¹¹⁸ Там само.

Цивільно-правова відповідальність є санкцією за правопорушення, що виликає для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладання нових чи додаткових цивільно-правових обов'язків¹¹⁹. Як найпоширеніший вид санкцій цивільно-правова відповідальність полягає в негативних майнових наслідках, які встановлюються законом або договором на випадок невиконання чи неналежного виконання боржником зобов'язання¹²⁰. Підставою виникнення матеріальної відповідальності є трудове майнове правопорушення, тобто винне порушення однією зі сторін трудового договору чи контракту своїх обов'язків, унаслідок якого було заподіяно шкоду іншій стороні. Умовами настання матеріальної відповідальності виступають: протиправність поведінки працівника; причинний зв'язок між вказаною поведінкою та заподіяною шкодою; вина працівника у заподіяній шкоді¹²¹. Таким чином, цивільно-правова відповідальність поліцейського можлива лише у випадку винного, протиправного діяння, пов'язаного з невиконанням або неналежним виконанням своїх службово-трудова обов'язків, що призвело до завдання матеріальної шкоди органу чи підрозділу Національної поліції України.

Умовами, за якими настає цивільно-правова відповідальність поліцейського, є: протиправна поведінка працівника поліції; наявність прямої дійсної шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою поліцейського та настанням шкоди; наявність вини.

Дисциплінарна відповідальність працівників поліції належить до спеціальної дисциплінарної відповідальності. Це зумовлено, в першу чергу, тим, що мілітаризована служба, до якої належить і служба в поліції, має ряд специфічних особливостей, не властивих цивільній службі¹²², а значить, вона передбачена тільки для конкретно визначених категорій працівників на підставі Дисциплінарного статуту органів Національної поліції та спеціальних нормативних актів. Унаслідок своєї особливості дисциплінарна відповідальність працівників поліції характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, особливим характером дисциплінарного проступку, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення¹²³.

Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом, який до сьогодні, на жаль, не прийнятий. Таким чином, норма, визначена в законодавстві, є декларативною і не відповідає реаліям сьогодення.

¹¹⁹ Иоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юрид. лит., 1975. С. 97.

¹²⁰ Мироненко В. П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 25.

¹²¹ Пилипенко П. Д. Трудове право України: курс лекцій. Львів: Вільна Україна, 1996. С. 126.

¹²² Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ: монография. Харьков: Факт, 1998. С. 142–144.

¹²³ Коваленко К. В. Дисциплінарна відповідальність працівників ОВС. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 46. С. 132.

Для дисциплінарної відповідальності в органах поліції специфічною властивістю є наявність особливих заходів дисциплінарного впливу, що вживаються до осіб рядового й начальницького складу за дисциплінарні проступки. Метою таких заходів переважно є підтримання службової дисципліни, забезпечення режиму законності в органах поліції, запобігання скоєнню в майбутньому подібних правопорушень як з боку самої винної особи, так і іншими працівниками органів поліції. Так, до працівників органів поліції можуть застосовуватися такі стягнення: усне зауваження, зауваження, догана, сувора догана, попередження про неповну посадову відповідність, звільнення з посади, пониження у спеціальному званні на один ступінь.

Таким чином, патрульні наряди забезпечують належний публічний порядок і безпеку на своїх маршрутах і постах відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вони повинні підтримувати нормальну обстановку й порядок на вулицях і майданах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та в інших громадських місцях, вживаючи при цьому своєчасних заходів щодо виявлення, запобігання і припинення порушень громадського порядку¹²⁴. В разі недобросовісного виконання своїх службових повноважень поліцейський несе відповідальність, передбачену вітчизняним законодавством.

4.6. РОЛЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В РАЗІ ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Напружена геополітична ситуація, яка виражається в активному втручанні та впливі іноземних держав на економічну, політичну, соціальну та політичну обстановку в Україні, призводить до наростання конфліктів як всередині країни, так і за її межами.

Стратегія національної безпеки України визначає, що основними пріоритетами національної безпеки є національна оборона, державна та громадська безпека. У зв'язку з тим особливою актуальності набувають питання ролі правоохоронних органів, а особливо Національної поліції, в забезпеченні національної безпеки України, в тому числі в разі агресії проти України або безпосередньої загрози такої агресії. З метою створення умов для віддзеркалення або запобігання агресії проти нашої держави передбачено адміністративно-правовий режим воєнного стану.

Законодавством передбачено низку заходів, що застосовуються в разі безпосередньої збройної агресії з боку іншої держави чи групи держав або загрози нападу на Україну. Так, Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених

¹²⁴ Костюк В. Л., Молотай В. А., Пелэгеша О. Г., Сивухін В. С. Діяльність патрульної служби міліції щодо охорони громадського порядку в Україні: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2011. С. 14–17.

відповідно до законів України, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни. Законодавець розглядає збройну агресію як застосування збройної сили проти України з боку іншої держави (групи держав).

Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

– вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

– блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

– напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

– засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України, які мають настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим вище (в абзацах 5–7 ст. 1 закону «Про оборону України») діям, у тому числі значна участь третьої держави в таких діях;

– дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій, зазначених вище (в абзацах 5–8 ст. 1 закону України «Про оборону України») ¹²⁵.

Відповідно до вказаного Закону **воєнний стан** – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначення строку дії цих обмежень.

Для здійснення режиму воєнного стану можуть створюватися спеціальні державні органи, а існуючі державні органи набувають особливих повноважень. Так, згідно зі ст. 8 закону України «Про оборону України» для забезпечення стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами в особливий період (період функціонування органів державної влади та Воєнної організації держави, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової, що проводиться з метою ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф, що сталися в мирний час) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій) може створюватися Ставка Верховного Головнокомандувача як вищий

¹²⁵ Сокуренько В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. С. 63–64.

колегіальний орган військового керівництва обороною держави у цей період. Генеральний штаб Збройних Сил України стає робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача. В умовах воєнного стану можуть передбачатися окремі обмеження прав і свобод громадян із зазначенням меж і термінів їхньої дії. Щодо дипломатичних стосунків, то стан війни означає припинення з державою (групою держав) мирних відносин з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій до закінчення воєнних дій чи до укладення між ними мирного договору¹²⁶.

З моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає воєнний час, який закінчується в день і час припинення стану війни.

З поняттям «воєнний час» у деяких нормативно-правових актах пов'язано низку правових наслідків. Так, зокрема, у ч. 4 ст. 37 закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено, що у воєнний час виїзд призовників і військовозобов'язаних з місця проживання без дозволу районного (міського) військового комісаріату забороняється. У статтях 89–92 Положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, затвердженого указом Президента України від 07.11.2001 № 1053/2001, встановлюється особливий порядок щодо поповнення офіцерського складу, присвоєння військових звань та просування по службі.

Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів визначаються такі заходи з організації оборони, як мобілізаційна підготовка та мобілізація.

Відповідно до вітчизняного законодавства **мобілізаційна підготовка в Україні** – це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період¹²⁷.

Реалізація заходів з проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації безпосередньо пов'язується зі встановленням військового обов'язку громадян України та військово-транспортного обов'язку. Відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України, а згідно зі ст. 1 закону України «Про загальний обов'язок і військову службу» військовий обов'язок устанавлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом

¹²⁶ Там само. С. 65.

¹²⁷ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.

Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, посади в яких комплектуються військово-службовцями. Стаття 6 закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає зміст військово-транспортного обов'язку, метою встановлення якого є задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і який поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи й організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян – власників транспортних засобів.

У кожному населеному пункті створені мобільні групи для сприяння в забезпеченні процесу мобілізації, до складу яких входять працівники військомату, органів місцевого самоврядування та поліції. Так, правоохоронці не мають права вручати повістки власноруч, до їх завдань належить лише супроводження осіб, які уповноважені це робити. Правоохоронці зі свого боку всіляко допомагають встановлювати місце перебування осіб, які уникають військового призову.

Відповідно до положень вітчизняного законодавства щодо визначення обороноздатності країни до складових частин організації оборони в Україні належать територіальна оборона та цивільний захист.

Згідно з розділом III закону «Про оборону України» територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період із завданнями:

- а) охорони та захисту державного кордону;
- б) забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);
- в) охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;
- г) боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями;
- г) підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальну оборону на всій території України організовує Генеральний штаб Збройних Сил України, на території Автономної Республіки Крим, областей, у містах Києві та Севастополі – відповідно Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації в межах своїх повноважень. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України.

До виконання завдань територіальної оборони в межах їх повноважень залучаються Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи Національної поліції, підрозділи Державної спеціальної

служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й відповідні правоохоронні органи.

Згідно зі ст. 19 закону України «Про оборону України» цивільний захист України у мирний час здійснюється відповідно до Кодексу цивільного захисту України, а в особливий період та з метою підготовки до нього – з урахуванням особливостей, визначених законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану. Цивільний захист не належить до питань, пов'язаних з публічним адмініструванням у сфері оборони, оскільки всі заходи щодо організації оборони в Україні спрямовані на захист від зовнішньої небезпеки і вигляді збройної агресії передусім територіальної цілісності, незалежності та суверенітету держави, а завдання цивільного захисту спрямовані на захист життя, здоров'я громадян, забезпечення безпечного середовища саме всередині країни¹²⁸. Водночас Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а ст. 4 Кодексу визначає, що **цивільний захист** – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. Відповідно до п. 24 ст. 2 цього Кодексу **надзвичайна ситуація** – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. Залежно від характеру походження подій надзвичайні ситуації класифікуються на ситуації техногенного характеру, природного характеру, соціальні та воєнні.

Отже, цивільний захист стосується сфери оборони виключно із запровадженням особливого періоду в Україні, а також при виникненні надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Тому, з урахуванням положень законодавства, що регулює питання у сфері оборони та цивільного захисту, вважаємо, що цивільний захист як окрема складова не входить до системи заходів, що стосуються організації оборони в Україні¹²⁹.

¹²⁸ Сокурєнко В. В. Знач. твір. С. 65.

¹²⁹ Там само. С. 69.

Виходячи з вищевикладеного, слід визначити **основні функції органів Національної поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку у разі введення військового стану:**

по-перше, сприяння встановленню місця перебування осіб, які уникають військового призову;

по-друге, протидія внутрішнім загрозам, що досягається виконанням таких завдань, як протидія злочинності, особливо її організованим формам; протидія різним проявам тероризму тощо;

по-третє, враховуючи підстави і порядок застосування поліцейськими заходів примусу, можна виділити підстави їх застосування під час підтримання публічного порядку та безпеки в умовах воєнного стану: попередження правопорушень, припинення правопорушень, особисте затримання, вилучення підготовлених для вчинення злочину різних знарядь і предметів, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності;

по-четверте, організація органів поліції в умовах воєнного стану потребує організаційного виділення спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності. До них належать підрозділи патрульної поліції, спеціальної поліції, групи застосування спеціальних хімічних речовин, снайпери, спеціалісти з фото- і відеофіксації, зв'язкові тощо;

по-п'яте, активне використання превентивних поліцейських заходів з метою вироблення у населення необхідності свідомого і добровільного виконання правових вимог, припинення антигромадської поведінки.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття «публічний порядок» і «публічна безпека».
2. Організація забезпечення публічного порядку підрозділами поліції.
3. Особливості здійснення профілактичної діяльності під час проведення масових заходів.
4. Правові засади здійснення організації забезпечення публічного порядку.
5. Дільничні офіцери як суб'єкти підтримання публічної безпеки та порядку.
6. Підрозділи патрульної поліції як суб'єкти забезпечення публічної безпеки та порядку.
7. Основні права й обов'язки нарядів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку.
8. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій природного походження.
9. Організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій техногенного походження.
10. Відповідальність нарядів поліції за службові порушення, вчинені під час забезпечення публічної безпеки та порядку.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Підстави і порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності визначаються:

- а) законом України «Про Національну поліцію»;
- б) законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»;
- в) законом України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ»;
- г) немає правильної відповіді.

2. Термін «громадський порядок» запозичений із:

- а) французького законодавства;
- б) німецького законодавства;
- в) російського законодавства;
- г) іспанського законодавства.

3. Діяльність кримінальної поліції спрямована на:

- а) усунення порушень публічного порядку, припинення злочину, здійснення профілактичних заходів, регулювання і контролювання дорожнього руху;
- б) запобігання, припинення, розкриття тяжких злочинів, а також здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- в) проведення роботи щодо запобігання правопорушенням дітей; виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми, вживання з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів;
- г) всі відповіді правильні.

4. Спеціальні підрозділи поліції створюються:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) головою Національної поліції за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України;
- в) Міністерством внутрішніх справ України з дозволу Кабінету Міністрів України;
- г) немає правильної відповіді.

5. Масовим є захід, в якому бере участь:

- а) більше 20 осіб;
- б) більше 30 осіб;
- в) більше 40 осіб;
- г) немає правильної відповіді.

6. До етапів роботи підрозділів Національної поліції України щодо забезпечення публічного порядку відносять:

- а) заходи, здійснювані до початку проведення мітингу, походу, демонстрації або інших масових акцій;
- б) дії працівників поліції під час проведення масової політичної акції;
- в) організацію роботи після закінчення мітингу або демонстрації;
- г) всі відповіді правильні.

7. До додаткових сил, які забезпечують публічний порядок та безпеку громадян під час масових заходів, відносять:

- а) особовий склад підрозділів Національної гвардії;
- б) особовий склад вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання;
- в) громадські організації з підтримання публічного порядку;
- г) всі відповіді правильні.

8. Надзвичайні ситуації техногенного характеру класифікують за масштабами наслідків на:

- а) об'єктового, місцевого, регіонального та загальнодержавного рівня;
- б) регіонального та загальнодержавного рівня;
- в) місцевого, регіонального та загальнодержавного рівня;
- г) немає повної відповіді.

9. Поліція в умовах надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру не виконує функцію:

- а) охорони громадського порядку в зоні надзвичайної ситуації;
- б) оточення зони надзвичайної ситуації, здійснення режимних заходів;
- в) здійснення контролю за зберіганням і роздачею води, продуктів харчування, предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги;
- г) немає правильної відповіді.

10. Види відповідальності працівників поліції передбачені:

- а) ст. 19 закону України «Про Національну поліцію»;
- б) ст. 19 закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»;
- в) ст. 21 закону України «Про Національну поліцію»;
- г) ст. 21 закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України».

Глава 5

ЗАХИСТ І ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

5.1. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА РІВЕНЬ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Природа основних прав і свобод людини характеризується тим, що в якій би країні особа не проживала, вона перебуває під захистом світового співтовариства, а також держави, громадянином якої вона є. Стан свободи не дарується публічною владою, а належить людині від народження. Він реалізується через суб'єктивні права, які мають природно-правовий характер, а тому є невід'ємними.

Проблема дотримання прав людини сьогодні набула політичного і навіть геополітичного значення, що зумовлено внутрішньополітичною кризою в Україні, проведенням антитерористичної операції на сході держави, розпочатим етапом реформування правоохоронних органів (зокрема створенням Національної поліції на заміну діючій тривалий час міліції). Зважаючи на європейський досвід функціонування сектора забезпечення правопорядку, діяльність правоохоронних органів варто оцінювати не лише з погляду ефективності протидії злочинності, а й зважаючи на те, сприяє вона належному забезпеченню прав людини чи, навпаки, порушує їх або створює їм загрозу. Таким чином, одним із основних завдань держави є підвищення поваги органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства до прав людини, вироблення дієвого механізму їх реалізації, недопущення випадків їх порушення, захист жертв порушень прав людини, усунення цих порушень, якщо це можливо, або мінімізація їх негативних наслідків, створення умов для відшкодування нанесеної порушеннями шкоди.

Права людини – це комплекс можливостей і вимог людини в особистій, соціальній, економічній, політичній і культурній сферах, властивих її природі, що характеризують її правовий статус стосовно держави, визнаних і законодавчо оформлених у зовнішньому (міжнародному) і внутрішньому (державному) або тільки у міжнародному праві і гарантованих усім міжнародним співтовариством, без яких вона не може існувати як повноцінна істота¹³⁰.

В теорії держави і права основні права людини розглядаються як певні можливості людини, необхідні для її існування й розвитку в конкретно-історичних умовах та об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним), які мають бути однаковими для всіх людей¹³¹. Саме таке визначення більш повно розкриває зміст поняття прав людини.

¹³⁰ Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Теоретико-правові аспекти забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності правоохоронних органів. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 9.

¹³¹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 9-те, зі змін. Львів: Край, 2007. С. 10.

Україна визначена Конституцією України демократичною та правовою державою, під чим розуміється, що Україна шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів закріплює положення щодо забезпечення прав і свобод людини, гарантуючи при цьому можливість безперешкодного користування ними¹³².

Правова регламентація прав людини в Україні знайшла своє відображення у багатьох нормативно-правових актах, однак головним і фундаментальним документом, який проголошує та закріплює права людини, є Конституція України. Крім Конституції України, на території України ратифіковані такі міжнародні договори, як Загальна декларація прав людини (прийнята в рамках ООН 10.12.1948), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (прийнята Радою Європи 04.11.1950), які у більш повному обсязі закріплюють права людини.

У Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента № 501/2015 від 25.08.2015, визначено загальні ідеї розвитку механізмів забезпечення прав людини у всіх сферах життєдіяльності, сформульовано базові критерії оцінки ефективності реалізації стратегії, які ґрунтуються на результатах виконання плану дій, позиції України у міжнародних рейтингах, результатах моніторингу України з боку міжнародних організацій, соціологічних дослідженнях, опитуваннях громадської думки. Позитивним моментом цієї Стратегії є використання під час її розробки Стратегії досвіду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, правозахисних організацій України, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, інших міжнародних організацій, а також практики Європейського суду з прав людини.

У національній законодавстві виділяють декілька видів прав людини: громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні та колективні (їх інколи називають солідарні, які притаманні усім).

До *громадянських прав людини*, зазначених в Конституції України, відносять: право на життя (ст. 27), на свободу (ст. 29), на повагу гідності (ст. 28), на особисту недоторканність (ст. 29), на таємницю особистого та сімейного життя (ст. 32), на недоторканність житла (ст. 30), на свободу пересування (ст. 33), на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), презумпцію невинуватості (ст. 62).

Політичні права людини знайшли своє відображення у таких нормах Конституції України: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40).

До *економічних прав людини* відносять: право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43).

¹³² Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2007. С. 76.

Соціальними правами людини є: право на страйк (ст. 44); право на відпочинок (ст. 45); право на соціальний захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право на судовий захист (ст. 55); право на професійну правничу допомогу (ст. 59).

Культурними правами людини є: право на освіту (ст. 53); свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35).

До колективних відносять права, які закріплені Конституцією України, але не сформульовані у форматі прав людини. До них належать: право на мир, навколишнє середовище, суверенітет, самовизначення.

Проте, незважаючи на те, що права людини та громадянина в Україні закріплені на законодавчому рівні, існують певні проблемні питання, пов'язані з їх реалізацією та захистом, а саме:

- низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості членів нашого суспільства;
- незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину з боку суспільства та самовиховання за відсутності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності;
- низький рівень дотримання правопорядку (законності) у житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою і оточенням за процес і результати своєї діяльності;
- нерівноправність гілок та органів державної влади і недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті;
- низький рівень професіоналізму у сфері політичного й державного менеджменту і його виняткова залежність від особистих і групових (кланових) інтересів;
- відсутність чіткої структурованості громадянського суспільства і громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади;
- високий рівень корупції на всіх рівнях і щаблях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні;
- відсутність прямої обопільної залежності між людиною і громадянином та державою і суспільством¹³³.

Вирішення зазначених питань вимагає вироблення ефективного соціально-юридичного механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина, що містить гарантії їх забезпечення і захисту. В цьому механізмі вагоме місце посідають правоохоронні органи, зокрема органи Національної поліції.

Права людини, виходячи з теорії права, є сукупністю трьох різних категорій, а саме: права мати права, права реалізовувати права та права звертатися за захистом порушених прав. Держава, у свою чергу, гарантуючи основні права та свободи людини, забезпечує належне функціонування правоохоронної системи

¹³³ Суцzenко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права). *Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 129. С. 29–30.

для забезпечення дотримання прав і свобод людини. Органи поліції, як основний правоохоронний орган держави, повинні виконувати свої завдання неупереджено і в точній відповідності закону. Жодні обставини не можуть бути підставою для незаконних дій з боку працівників поліції у сфері забезпечення прав людини.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 2 закону України «Про Національну поліцію» охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави є одним з основних завдань, покладених на органи поліції. У ст. 7 «Дотримання прав і свобод людини» щодо Закону визначено, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Відповідно до норм чинного законодавства України органи поліції повинні гарантувати громадянам України та іншим особам, які тимчасово або постійно перебувають на території України, можливість безперешкодної реалізації та забезпечення їх прав і свобод. Під гарантуванням прав людини варто розуміти створення сприятливих умов для того, щоб юридично закріплений правовий статус особи мав фактичний зміст, тобто реалізовувався у повсякденному житті суспільства.

Характерною особливістю діяльності правоохоронних органів, зокрема й органів поліції, є те, що вони у стосунках з окремою особою представляють усе суспільство, а під час захисту його інтересів часто змушені в межах, установлених законом, вдаватися до обмеження прав і свобод цієї особи. Однак таке обмеження постає виключно з визнання поваги прав і свобод інших осіб, дотримання вимог моралі, громадського порядку, загального благополуччя¹³⁴.

У правовій державі забезпечення принципу законності та дотримання прав і свобод людини в діяльності органів поліції набуває першочергового значення, адже діяльність поліції пов'язана не тільки із захистом прав і свобод кожного громадянина, але й із певним обмеженням прав осіб, які скоїли правопорушення.

Дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції полягає в такому (ст. 7 закону України «Про Національну поліцію»):

– під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації;

– обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції;

– здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування;

– поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

¹³⁴ Кобзар О. Ф. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 138.

– у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Зміст принципу законності в діяльності Національної поліції України (ст. 8 закону України «Про Національну поліцію») полягає в тому, що:

– поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень і у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;

– поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази;

– накази, розпорядження й доручення вищих органів, керівників, посадових і службових осіб, службова, політична, економічна або інша доцільність не можуть бути підставою для порушення поліцейським Конституції та законів України.

Проте, незважаючи на те, що на законодавчому рівні визначено основні застави, яких мають дотримуватися працівники поліції під час виконання покладених на них обов'язків, існують випадки застосування працівниками поліції протиправних обмежень і навіть порушень прав людини. Характер обмежень прав і свобод, а також їх порушень безпосередньо залежить від специфіки завдань, які виконує той чи інший орган (підрозділ). **Основними (типovими) порушеннями прав і свобод людини та громадянина в діяльності окремих органів і підрозділів поліції є:**

– незаконне затримання, заборона масових демонстрацій, затримання громадян за ознакою раси, кольору шкіри, етнічної належності, належності до певної соціальної групи (підрозділи превентивної діяльності);

– незаконний арешт, обшук, невжиття заходів за заявами громадян, приховування злочинів від обліку, несанкціоноване прослуховування телефонних розмов, несанкціоноване проникнення в житлове приміщення (підрозділи кримінальної поліції);

– позбавлення прав водіїв автотранспортних засобів, необґрунтований арешт експлуатації автомобіля, евакуація транспорту з місця стоянки (патрульна поліція);

– незаконна відмова від порушення кримінальної справи, провадження слідчих дій без участі понятих, незаконний обшук, виїмка, арешт, несвоєчасний допуск адвоката до ознайомлення з матеріалами справи, застосування незаконного фізичного і психічного насильства (слідчі підрозділи).

Наведений перелік далеко не вичерпний і дає лише загальні уявлення про види порушень прав і свобод людини та громадянина, які мають місце в органах поліції. Більш детальний розгляд структури порушень свідчить про перевагу посягань на громадянські права людини (недоторканність особи, майна, таємність особистого життя тощо), у меншому обсязі вони торкаються соціально-політичних та економічних прав¹³⁵.

¹³⁵ Права людини у діяльності міліції: навч. посіб. / за заг. ред. О. О. Погребного та Є. Ю. Захарова. Харків: Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. С. 25–26.

Водночас не варто забувати, що забезпечення прав і свобод людини є головним завданням поліції. Порушення працівниками поліції прав людини є достатньо негативним суспільним явищем, яке безпосередньо впливає на рівень довіри населення до поліції. А саме вона є критерієм ефективності діяльності правоохоронного органу.

5.2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ. ЗАБОРОНА КАТУВАНЬ І ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Досудове розслідування – це окрема стадія кримінального процесу, яка починається з унесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Саме на стадії досудового розслідування відбувається значне обмеження існуючих прав і свобод людини, особливо на його початковому етапі. Надійні гарантії прав і свобод людини на цьому етапі повинні першочергово забезпечуватися¹³⁶. Це зумовлено тим, що стадія досудового розслідування є найбільш вразливою для порушення прав людини і громадянина, в якій переплітаються і не збігаються інтереси особи, суспільства й держави¹³⁷.

Правова регламентація прав і свобод людини знайшла своє відображення не тільки в Конституції України, а й у багатьох нормативно-правових актах України. Так, не оминає питання забезпечення прав людини і кримінально-процесуальне законодавство України. Кримінальний процесуальний кодекс України з метою забезпечення прав та свобод людини передбачив, що зміст і форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, належать: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом та судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін і свобода у поданні ними суду своїх доказів; 16) безпосередність

¹³⁶ Чіпець О. І. Забезпечення прав людини під час проведення досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 229.

¹³⁷ Шумило М. Є. Наукові основи реформування досудового слідства // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 жовт. 2010 р.). Одеса, 2010. С. 375–380.

досліджень показань, речей та документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Дотримання зазначених засад кримінального провадження забезпечує повну і всебічну можливість людини реалізовувати свої права на всіх етапах досудового розслідування. Але тільки правової регламентації принципів здійснення розслідування недостатньо для повного та всебічного забезпечення прав людини у процесі досудового розслідування. Для забезпечення законності в діяльності органів, що здійснюють досудове розслідування, існують механізми відомчого та позавідомчого контролю.

Відомчий контроль за діяльністю слідчого під час досудового розслідування безпосередньо здійснює керівник слідчого підрозділу, який відповідно до вимог ст. 39 Кримінального процесуального кодексу України з метою організації досудового розслідування: 1) визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою визначає старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; 2) відсторонює слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначає іншого слідчого за наявності підстав для його відводу або в разі неефективного досудового розслідування; 3) ознайомлюється з матеріалами досудового розслідування, дає слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживає заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; 5) погоджує проведення слідчих (розшукових) дій та продовжує строк їх проведення у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом; 6) здійснює досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Саме у результаті здійснення повноважень щодо організації та контролю за діяльністю слідчого керівник слідчого підрозділу забезпечує дотримання слідчим прав і свобод учасників кримінального провадження. Особлива увага повинна приділятися належній реалізації такого повноваження керівника слідчого підрозділу, як погодження проведення слідчих (розшукових) дій. Саме під час зазначених процесуальних дій найчастіше відбуваються порушення прав людини. Узагальнюючи, можна констатувати, що відомчий контроль за діяльністю слідчого під час досудового розслідування набуває форм процесуального керівництва роботою слідчого, але саме процесуальна діяльність керівника слідчого підрозділу спрямована на забезпечення умови для якісного здійснення повноважень підлеглими та жорсткого контролю за дотриманням ними вимог законодавства, що сприяє забезпеченню дотримання прав і свобод громадян.

З метою підвищення якості відомчого процесуального контролю за прокуратурою закріплено право засобами прокурорського нагляду домогатися підвищення відповідальності керівників слідчих підрозділів, а за неналежне виконання своїх процесуальних повноважень щодо контролю за законністю дій органів

досудового розслідування, за якісним розслідуванням та розкриттям злочинів – реагувати у межах своїх повноважень та використовувати передбачене у ст. 30 закону України «Про прокуратуру» право надання доручень щодо проведення перевірок.

Охорона прав і свобод учасників кримінального провадження засобами прокурорського нагляду полягає у попередженні будь-якого можливого їх порушення, контролі за їх дотриманням, а також готовності оперативно реагувати на порушення, що забезпечується широким переліком повноважень та обов'язків прокурора¹³⁸. Функції прокурора у кримінально-процесуальному провадженні зобов'язують його виявляти та усувати порушення законності шляхом скасування чи зміни процесуальних рішень, поновлення порушених прав, а в деяких випадках і застосовувати примусові заходи для виконання нормативних приписів. Перевірка підстав здійснення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії є основною функцією прокурора у сфері забезпечення прав людини на стадії досудового розслідування.

Значення й ефективність судового контролю за дотриманням прав людини у кримінальному провадженні, особливо на стадії досудового розслідування, полягає в тому, що лише сам факт існування такого контролю здійснює позитивний вплив на роботу правоохоронних органів. Ефект цього інституту виявляється у двох його напрямках. По-перше, суд, визнавши, що є порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, підвищується якість роботи правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, які підлягають судовому контролю. Безпосереднє значення судового контролю полягає в цьому безпосередньому впливі, оскільки основна мета судового контролю полягає в тому, щоб досудове розслідування у кримінальних провадженнях проводилось із додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями¹³⁹. Суддя під час досудового розслідування здійснює повноваження, які забезпечують дотримання іншими учасниками кримінального провадження, особливо працівниками органів поліції, законності під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та здійснення запобіжних заходів. Судовий контроль у досудовому кримінальному провадженні, на відміну від діяльності керівника органу досудового розслідування та прокурора, наповнений іншим змістом і спрямований виключно на забезпечення законного та обґрунтованого обмеження конституційних прав і свобод людини¹⁴⁰.

Стаття 24 Кримінального процесуального кодексу України гарантує кожному право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом. Порівняно

¹³⁸ Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 186.

¹³⁹ Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 145–146.

¹⁴⁰ Пеший Д. А. Судовий контроль як засіб забезпечення законності у досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10-1, т. 2. С. 137.

з іншими процедурами судовий порядок розгляду скарг забезпечує більшу об'єктивність, ширші можливості для заінтересованих осіб у відстоюванні своїх інтересів, більшу авторитетність та обов'язковість прийнятого за результатами розгляду скарги рішення. Особливої ваги право на оскарження набуває на стадії досудового розслідування.

Новелою Кримінального процесуального кодексу України є чітке визначення кола рішень, дій чи бездіяльності слідчого чи прокурора, що можуть бути оскаржені під час провадження досудового розслідування, а також установлення вичерпного переліку осіб, які мають право оскаржити те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора. Обмеження права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, що зачіпають права та законні інтереси громадян, лише на тій підставі, що ці особи не визнані в належному порядку учасниками провадження або не віднесені ст. 303 КПК до осіб, які мають право оскаржувати те чи інше рішення, дію чи бездіяльність слідчого або прокурора, не відповідає основним положенням Конституції України. Адже єдиним критерієм, який дає змогу визначити, які дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, які рішення цих осіб можуть бути оскаржені до суду та хто саме має право на таке оскарження, є обмеження конституційних прав і свобод громадян або створення перепон для доступу до правосуддя¹⁴¹.

Оскарження як процесуальна процедура у кримінальному провадженні має й інші форми. Так, наприклад, відповідно § 2 глави 26 Кримінального процесуального кодексу можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді під час досудового розслідування, відповідно до § 3 глави 26 рішення, дії чи бездіяльності прокурора можуть бути оскаржені слідчим.

Загалом право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування є дієвим засобом забезпечення дотримання прав і свобод громадян. Але в той же час практична реалізація зазначеного інституту дозволяє зробити висновки, що більшість скарг залишаються без задоволення або задоволеними не в повній мірі.

Майже всі конституційні права та свободи людини можуть бути обмежені під час досудового розслідування. Звісно, що такі обмеження можуть відбуватися як на законних підставах, так і з порушенням норм закону. Так, наприклад, право на повагу гідності людини може бути обмежено під час обшуку особи, слідчого експерименту, освідування особи; право на свободу та особисту недоторканність – домашнього арешту, тримання під вартою, затримання з метою приводу та іншого затримання особи; право на недоторканність житла – проникнення до житла, обшуку, огляду чи обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції – тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна; право на невтручання в особисте та сімейне життя – тимчасового доступу до речей і документів; право на свободу пересування, вільний

¹⁴¹ Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. *Адвокат*. 2013. № 1. С. 10.

вибір місця проживання, право вільно залишати територію України – затримання особи, застосування запобіжних заходів, а також приводу особи. Інших законних обмежень прав і свобод людини на стадії досудового розслідування Кримінальним процесуальним кодексом не передбачено.

Дослідження стану дотримання прав людини, що були проведені у 2014–2015 роках¹⁴², свідчать, що значна кількість порушень прав людини відбувається під час затримання. Порушення полягають в зазначенні у протоколі відмінного від фактичного часу, місця і дати затримання. Тільки 65 % опитаних підтвердили, що працівниками поліції їм була надана хоча б якась інформація про права особи під час затримання, в той час 35 % опитаних заявили про відсутність такого повідомлення. Про порушення строків повідомлення центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги заявили 68 %, хоча працівники поліції зобов'язані відповідно до ч. 4 ст. 213 КПК України негайно повідомити про затримання особи.

Найпоширенішими порушеннями прав людини, які регламентовані міжнародним та національним законодавством, що вчиняються працівниками поліції, є порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, а саме заборони катувань та іншого нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження.

Розглядаючи зміст такої заборони, можна констатувати, що свобода від катувань є абсолютним правом людини, тобто таким, яке ні в якому разі не може бути на законних підставах обмежено.

У ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання визначено **катування** як будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відомості, чи за їх мовчазної згоди. **Основними ознаками, за наявності яких можна стверджувати, що саме таке діяння є катуванням, є:**

- навмисність завдання шкоди;
- як наслідок має виступати завдання сильного болю або страждань, фізичних чи моральних;
- наявність мети вчинення таких дій, а саме: а) отримання інформації або свідчення від людини чи від третьої особи, покарання за вчинене або припустимо вчинене діяння або діяння, що вчинено третьою особою, залякування або чинення тиску, в т.ч. на третю особу; б) з будь-якої іншої причини, що ґрунтується на дискримінації, якою б вона не була (тобто застосування тортур або катувань, тому що людина належить до етнічної, релігійної, політичної, соціальної групи, що переслідується);

¹⁴² Суцzenко В. Права людини: за зачиненими дверима. Київ, 2015. URL: http://uba.ua/documents/presentation/2015_11_13/Sushenko.pdf.

– діяння мають бути скоєні представником публічної влади (держави) чи іншою особою, котра діє як офіційна, або повинні бути ними спровокованими чи відбуватися з їх відома або мовчазної згоди.

Конституція України також містить норму, яка регламентує заборону катувань: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» (ст. 28). Відповідні положення містяться і в інших нормативно-правових актах:

– забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ч. 2 ст. 11 Кримінального процесуального кодексу України);

– суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння: отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження (п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України);

– перед вирішенням питання про передачу засудженої особи для відбування покарання з України до іноземної держави остання має надати гарантії того, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 606 КПК України);

– поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У випадку приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, учинених поліцейськими (ч. 4 ст. 7 закону України «Про Національну поліцію»).

Що ж мається на увазі під термінами жорстокого поводження, нелюдського поводження та поводження, що принижує гідність?

У жодному нормативному чи міжнародному документі не міститься визначення таких термінів; у Європейському суду з прав людини залишається встановлювати зміст цих понять, виходячи зі змісту та обставин кожної конкретної справи. Узагальнюючи практику Суду, можна констатувати, що під **жорстоким, нелюдським поводженням** маються на увазі ті самі дії, що визнаються як катування, але без мети таких дій. Поводження, що принижує гідність, чи таке покарання – це погане поводження такого роду, яке спрямоване на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригніченості та неповноцінності з метою образити, принизити або зламати їхній фізичний і моральний опір.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що позивачі постійно посилаються на порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, мотивуючи це тим, що до них застосовувалося нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Порушення будь-якого права людини може принижувати гідність людини, а Суд, у свою чергу, кваліфікує такі діяння, виходячи зі змісту справи. «Було б абсурдним вирішити, ніби законне покарання взагалі, через притаманний йому і, можливо, майже неминучий елемент приниження, є «таким, що принижують гідність» у значенні статті 3. ... Стаття 3, безумовно, забороняючи «нелюдське» чи «таке, що принижують гідність» покарання, має на увазі відмінність між таким покаранням і покаранням взагалі. На думку Суду, для того, щоб покарання було «таким, що принижують гідність» і порушувало статтю 3, пов'язані з ним образа чи приниження (humiliation or debasement) мають сягати особливого ступеню і, у всякому разі, відрізнятися від звичайного елемента приниження. Оцінка його, за станом речей, відносна: вона залежить від усіх обставин справи і, зокрема, від характеру й обставин покарання як такого та способу й методу його виконання»¹⁴³. У той же час Суд може визнати факт порушення статті 3 Конвенції або як самостійного (основного) порушення, або як додаткового порушення, що супроводжує порушення іншої статті/ статей. Наприклад, у справі «Кіпр проти Туреччини» Суд дійшов висновку, що «сукупність порушень низки прав за Конвенцією може скласти погане поводження в значенні статті 3»¹⁴⁴.

У діяльності поліції застосування катувань, жорстокого чи нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження є доволі поширеним явищем. Незаконне насильство у силових структурах завжди було і в наш час є явищем латентним, явищем, існування якого не афішується і приховується у будь-якій країні світу, в тому числі і в Україні. Необхідно розуміти, що через специфіку застосування дисциплінарних покарань в органах поліції, коли керівник притягується до дисциплінарної відповідальності за проступок, вчинений його підлеглим, жоден керівник підрозділу не зацікавлений у виявленні факту вчинення насильства у підпорядкованому підрозділі, а отже, у проведенні об'єктивного та неупередженого службового розслідування. На сьогодні саме цей фактор, у першу чергу, обумовлює незадовільну якість службових перевірок випадків застосування поліцією тортур та побиття і як результат – низьку ефективність протидії цим негативним явищам¹⁴⁵.

Стамбульський протокол Управління Верховного комісара з прав людини ООН від 09.08.1999 містить перелік найбільш розповсюджених діянь, які вчиняються посадовими особами правоохоронних органів і які можна кваліфікувати як катування. До них відносять: побої та інші види тупих травм, нанесення ударів по

¹⁴³ Права людини у діяльності міліції. С. 60.

¹⁴⁴ Case of Cyprus v. Turkey (Application no. 25781/94): Judgment of European Court of Human Rights: Strasbourg, 10 May 2001. URL: <http://www.concernedhistorians.org/le/450.pdf>.

¹⁴⁵ Права людини в діяльності української міліції – 2009: звіт / Упр. моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутр. справ України; МВС України. Харків: Права людини, 2010. С. 29. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1273303539.pdf>.

стопам людини, підвішування, інші види катувань лозою, катування електроприладами, катування шляхом впливу на зуби та нігті, удушення, катування, пов'язані з сексуальними домаганнями, позбавлення можливості задоволення фізіологічних потреб¹⁴⁶.

Окрім зазначених у протоколі, поширеним порушенням у сфері заборони катування є порушення принципів тримання особи під вартою та перебування у місцях позбавлення волі. Діяльність Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню спрямована на систематичне інспектування місць позбавлення волі для виявлення та попередження фактів порушень норм міжнародного та національного законодавства у сфері протидії катуванням та жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Така діяльність міжнародної інстанції супроводжується доповіддю та наданням рекомендацій державі, яка перевірялася щодо усунення порушень.

Україна як член Ради Європи взяла на себе **зобов'язання стосовно протидії катуванням**. Їх можна поділити на дві групи: **позитивні та негативні**. До негативних зобов'язань держави у сфері протидії катуванням належать такі:

- утримуватись від катувань та інших форм жорстокого поводження і покарання;
- держава несе відповідальність за дії офіційних осіб;
- ця відповідальність не знімається на підставі заяви, що вона не знала про такі дії.

До позитивних зобов'язань відносять:

- вжиття ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для попередження катувань;
- обмеження *incommunicado* (тривале тримання під вартою, без можливості спілкуватися із зовнішнім світом);
- переслідування відповідно до національного законодавства осіб, причетних до катувань та жорстокого поводження;
- забезпечення жертвам права на відшкодування і гідну компенсацію;
- проведення оперативного та неупередженого розслідування усіх випадків, пов'язаних із використанням катувань та жорстокого поводження;
- невизнання доказами в суді свідчень, здобутих із застосуванням катувань;
- використання матеріалів із протидії катувань у системі підготовки працівників правоохоронних органів і медиків.

Ключову роль у попередженні катувань у поліції відіграють три найважливіші фактори, так звані «запобіжники»:

- негайний доступ до адвоката для всіх затриманих поліцією;
- право всіх затриманих інформувати третю сторону про факт затримання;

¹⁴⁶ Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания / Упр. Верховного Комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. Нью-Йорк; Женева: ООН, 2004. XI, 114 с. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1ru.pdf>.

– право всіх затриманих вимагати медичного огляду (додатково до будь-якого огляду, проведеного поліцією).

Неухильне виконання цих правил робить тортури в поліції практично неможливими або суттєво їх ускладнює¹⁴⁷.

На національному рівні існують механізми, діяльність яких спрямована на забезпечення права людини та громадянина на заборону катувань. До складу національного механізму можна віднести такі інституції:

- Генеральну прокуратуру України;
- Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин;
- інші комітети Верховної Ради України в частині діяльності щодо забезпечення та захисту прав людини (наприклад, законодавчого забезпечення правохоронної діяльності);
- Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- Інститут адвокатури (інститут надання правової допомоги);
- Міністерство внутрішніх справ України (в частині формування та розвитку внутрішньовідомчого контролю за дотриманням прав людини, а також недопущенням катувань);
- Міністерство юстиції України;
- інші центральні органи виконавчої влади (в частині забезпечення та захисту прав людини);
- суди;
- громадські правозахисні організації (національні та міжнародні);
- науково-дослідні установи;
- засоби масової інформації¹⁴⁸.

Існують також і міжнародні органи, завданнями яких є забезпечення свободи особи від катувань, нелюдського або іншого жорстокого поводження. Однак звернення до цих органів передбачає першочергове вичерпання всіх правових можливостей на національному рівні.

5.3. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ Й АРЕШТУ. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ (СИЛИ) ТА ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Стаття 29 Конституції України проголошує право кожної людини на свободу та особисту недоторканність. Таке саме положення міститься у ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Стаття 9 Загальної декларації

¹⁴⁷ Права людини в діяльності поліції: практ. посіб. / О. Делеменчук, Д. Кобзін, О. Матвійчук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 55–56. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12804.pdf>.

¹⁴⁸ Левченко К. Б. Національні механізми забезпечення прав людини в Україні // Права людини: онлайн-бібліотека. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1151414949>.

прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН, більш конкретно наголошує на неможливості застосування свавільного арешту особи або її затримання. Проте це право людини не є абсолютним, тому обмеження його в порядку та підставах, установлених у законі, за вмотивованим рішенням суду можливе. У Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Конституції України зазначається, що процедура такого обмеження має чітко відповідати вимогам закону. Природно, що передбачений Конституцією виняток (у разі нагальної необхідності) з фундаментального права на свободу недоторканності особи слід найретельнішим чином обґрунтувати в законодавстві, має бути виписана чітка процедура виконання, встановлена суворо відповідальність за порушення у його здійсненні¹⁴⁹.

Крім закріплення самого права людини на свободу та особисту недоторканність, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод міститься **перелік умов, які регламентують підстави обмеження цього права як на міжнародному рівні, так і на національному**. До них відносять:

- законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- законний арешт або затримання особи, здійснене з метою доставлення її до компетентного органу державної влади за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою доставлення його до компетентного органу;
- законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічно хворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- законний арешт або затримання особи з метою запобігання її незарегістрованому в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Такий перелік обставин має гарантувати особам, право яких обмежується, законність обмеження свободи та недоторканності.

Аналізуючи національне законодавство України, можна виокремити **перелік заходів, що обмежують право на свободу та особисту недоторканність:**

- 1) затримання у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом порядку;
- 2) адміністративне затримання;
- 3) поліцейське піклування.

Для більш точного та лаконічного визначення матеріалу необхідно визначитися з понятійною базою, яка буде використовуватися в цьому розділі.

Затримання у кримінальному провадженні є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується в особливих випадках і за визначеною Кримінальним

¹⁴⁹ Гончаренко В. Г. Правові питання затримання особи в кримінальному провадженні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 2 (23), т. 7. С. 11.

процесуальним кодексом України процедурою. Затримання може здійснюватись щодо підозрюваного або обвинуваченого за ухвалою слідчого судді чи суду уповноваженою службовою особою, а також у точно встановлених випадках кожним, хто не є уповноваженою службовою особою¹⁵⁰. Варто розрізняти два поняття: затримання особи для приводу та тримання особи під вартою, які є видами запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Тримання під вартою є запобіжним заходом, який застосовується до:

1) особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо ця особа не виконує обов'язки, покладені на неї при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконала у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) раніше судимій особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 або до 5 років, якщо ця особа, перебуваючи на волі, переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру в учиненні іншого злочину, або у випадку, якщо ця особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років;

3) раніше судимій особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 3 роки;

4) особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 183 КПК України)¹⁵¹.

Адміністративне затримання – це короткочасне обмеження волі правопорушників, пов'язане з примусовим утриманням їх протягом установленого законом терміну в спеціальних приміщеннях поліції¹⁵².

Крім адміністративного затримання, Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає ще один захід, який обмежує право на свободу та особисту недоторканність, – **доставлення правопорушника**. Ведеться дуже багато наукових дискусій з приводу доцільності застосування доставлення поряд із можливістю застосування адміністративного затримання. Справа в тому, що

¹⁵⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, А. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. С. 402.

¹⁵¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». Харків: Одиссей, 2012. 360 с.

¹⁵² Кодекс Украины об административных правонарушениях (науч.-практ. комент.) / под общ. ред. А. С. Васильева. Харьков: Одиссей, 2000. С. 867.

у випадку доставлення правопорушника до відділу поліції робиться запис у журналі затриманих та доставлених, в той час як адміністративне затримання передбачає більш регламентовану процедуру проведення – складання адміністративного протоколу про затримання особи. Саме другий випадок передбачає можливість застосування більш широкого кола заходів для захисту своїх прав особою, яку затримують, адже складання протоколу завжди дає можливість його оскаржити.

Поліцейське піклування – превентивний поліцейський захід, який застосовується до: неповнолітньої особи до 16 років, яка залишилась без нагляду; особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення; особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі; особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі, який полягає в обмеженні свободи особи з метою її передання до батьків (у першому випадку) або відповідної установи (ст. 41 закону України «Про Національну поліцію»).

Загальними засадами дотримання прав людини під час затримання є обов'язок осіб, які здійснюють затримання, сповістити заарештованому або затриманому про мотиви затримання, роз'яснити його права та надати з моменту затримання можливість захищати себе особисто або користуватися правничою допомогою (ст. 29 Конституції України). Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або мовчати з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місцез перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом¹⁵³.

За загальним правилом затримання особи допускається лише на підставі вмотивованого рішення суду. В кримінальному та адміністративному праві передбачена можливість затримання без ухвали суду на строк не більше ніж 72 години і 3 години відповідно. Якщо протягом цього часу для особи не обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (у кримінальному провадженні) або не досягнуто цілей, передбачених ст. 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення (в адміністративному провадженні), затриманий має бути негайно відпущений з місця утримання.

Найпоширенішими порушеннями прав людини під час затримання та арешту є безпідставне затримання, неправильне відображення у протоколі моменту затримання, порушення строків затримання, перешкодження реалізації права особи на захист та інші. Поряд із цим можна стверджувати, що правові гарантії

¹⁵³ Що робити у випадку затримання: Проект «Справедливе правосуддя». URL: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Leaflet_What_to_Do_If_You_Are_Detained_Ukr_2016.pdf.

дотримання прав людини під час затримання та арешту чітко прописані на законодавчому рівні. Проте сьогодні залишається проблемним питання дотримання зазначених гарантій працівниками поліції, тобто забезпечення дотримання працівниками поліції законності у своїй діяльності, а саме у сфері затримання та арешту.

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що «право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;

б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;

с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання».

У п. б) йдеться про захист права на життя та здоров'я особи через те, що поліцейським в окремих випадках дозволено використовувати вплив на осіб, що може призвести до ушкоджень, тобто посягати на життя і здоров'я людей.

Під час затримання або арешту особи поліцейські повсякчас застосовують поліцейські заходи примусового характеру. При наданні поліцейським правових повноважень із використання сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї держава не звільняє їх від відповідальності щодо захисту права на життя і здоров'я, свободу й безпеку всіх людей. Такі правові повноваження зафіксовані в законах, які чітко окреслюють обставини, за яких припускається застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, що можуть бути використані в ситуації, яка чітко відповідає вимогам статей 42–46 закону України «Про Національну поліцію».

Застосування примусових поліцейських заходів передбачає обмеження прав і свобод людини. Необхідність застосування зазначеного обмеження пояснюється тим, що у будь-якому суспільстві існували та будуть існувати правопорушники, перевиховання та притягнення до відповідальності яких не можливе без застосування до них сили. Проте застосування сили та вогнепальної зброї повинно відповідати чітко визначеним законом вимогам і ситуації, під час якої відбувається таке застосування.

Застосування примусу не є самоціллю, примус є наслідком певної поведінки суб'єктів, яка відхиляється від вимог правових норм, становить загрозу відносинам, що цими нормами регулюються й охороняються, і застосовується з метою усунення (недопущення) такої поведінки. Відповідно, основне призначення заходів примусу полягає в тому, щоб вчасно відреагувати на ті або інші антисуспільні діяння, спонукати, змусити певних осіб виконувати вимоги правових норм, припинити чи перервати правопорушення й тим самим не допустити настання їх шкідливих наслідків.

Водночас примус завжди є правовим, оскільки він регулюється різними галузями права (адміністративним, кримінальним, цивільно-правовим тощо).

Поліцейські примусові заходи є винятковими заходами адміністративного примусу, що безпосередньо припиняють наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння¹⁵⁴.

Існує велика кількість нормативно-правових актів, що визначають принципи та регламентують порядок застосування сили та вогнепальної зброї. На міжнародному рівні восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведження з правопорушниками 07.09.1990. було прийнято Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (далі – Принципи). Цими Принципами визначено, що посадові особи з підтримання правопорядку (працівники поліції входять до їх переліку відповідно до примітки до абзацу 1 цих Принципів) не застосовують вогнепальної зброї проти людей, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи серйозного поранення, або застосування з метою запобігання скоєнню особливо серйозного злочину, що тягне за собою велику загрозу для життя, з метою арешту особи, яка створює таку небезпеку, чинить опір їх владі, або з метою запобігання її втечі і лише в тих випадках, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення таких цілей. У будь-якому випадку навмисне застосування сили зі смертельними наслідками може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя (п. 9 Принципів).

Крім випадків застосування, у п. 10 Принципів окреслено процедурні питання до застосування сили та вогнепальної зброї: перед застосуванням сили посадові особи, які мають намір її застосувати, повинні відрекомендуватись як особи, котрі забезпечують правопорядок; дати чітке попередження про намір застосувати вогнепальну зброю, крім випадків, коли попередження може створити ще більшу небезпеку для поліцейського чи інших осіб або воно є явно недоречним чи непотрібним за обставин інциденту (п. 10 Принципів).

Принципи містять у собі напрямки, за якими держави мають розробляти правила, які б містили положення про:

- розробку максимальної широкого кола засобів для озброєння посадових осіб різними видами зброї й боєприпасів, що забезпечують диференційоване використання сили та вогнепальної зброї;

- розробку несмертоносною попереджувальною зброю для обмеження застосування засобів, які здатні викликати смерть або травму;

- озброєння посадових осіб засобами самозахисту, такими, як щити, шоломи, куленепробивні жилети й куленепробивні засоби транспортування з метою зменшення потреби у використанні зброї будь-якого виду;

- забезпечення ретельної оцінки розробки й використання несмертоносною попереджувальною зброю з метою мінімізації ризику піддати небезпеці сторонніх осіб, а також для того, щоб використання будь-якої зброї ретельно контролювалося;

- визначення обставин, за яких посадовим особам із підтримання правопорядку дозволяється носити вогнепальну зброю, та про дозволені видів вогнепальної зброї та боєприпасів;

¹⁵⁴ Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. С. 172.

– забезпечення положення, за якого вогнепальна зброя використовується лише тоді, коли це доречно, до того ж у такий спосіб, який скоріш за все сприятиме зменшенню ризику заподіяння шкоди, яка не є необхідною;

– заборону використання вогнепальної зброї та боєприпасів, які викликають необґрунтовані травми або такі, що являють собою необґрунтований ризик;

– регулювання процедури контролю, зберігання й видачі вогнепальної зброї та боєприпасів і виключення процедур, що спрямовані на забезпечення таких умов, за яких посадові особи звітують про зброю та боєприпаси, які їм видають;

– необхідність попередження у випадку, коли планується зробити постріл з вогнепальної зброї;

– встановлення системи звітності щодо випадків застосування посадовими особами з підтримання правопорядку табельної вогнепальної зброї під час виконання службових обов'язків¹⁵⁵.

Національне законодавство України також містить низку положень, які встановлюють порядок, умови та підстави застосування сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Так, стаття 42 закону України «Про Національну поліцію» визначає, які заходи примусу можуть бути застосовані для виконання покладених на поліцію обов'язків. До них відносять фізичний вплив (силу), спеціальні засоби та вогнепальну зброю. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені законом України «Про Національну поліцію».

Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи (та/або) поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинновинним або неможливим¹⁵⁶.

Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Права людини у діяльності міліції. С. 116.

¹⁵⁶ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

¹⁵⁷ Там само.

Статті 44–46 закону України «Про Національну поліцію» визначають правові межі застосування фізичної сили (ст. 44), спеціальних засобів (ст. 45) та вогнепальної зброї (ст. 46).

Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

Застосування спеціальних засобів більш ретельно регламентовано законом. Визначено, які саме засоби та в яких випадках можуть застосовуватись:

- 1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:
 - а) до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;
 - б) під час затримання особи;
 - в) під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;
 - г) якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі й оточуючим;
 - г) проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;
- 2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:
 - а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
 - б) затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;
 - в) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- 3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для:
 - а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
 - б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- 4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;
- 5) пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:
 - а) затримання особи;
 - б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;
 - б) електрощоківі пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії застосовуються для:
 - а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

а) маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

б) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

8) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

а) відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

б) затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

в) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

а) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

б) відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;

в) примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

г) затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, застосовуються для:

а) захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

б) відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

в) затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

г) затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

г) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

д) подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

е) знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

е) припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

ж) відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

а) забезпечення маскуванню дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

б) звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

в) під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

г) для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;

13) службовий кінь застосовується під час:

а) патрулювання;

б) переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення¹⁵⁸.

Окрім цього, законом встановлено умови та порядок застосування окремих видів спеціальних засобів.

Вогнепальна зброя може бути застосована поліцейським у таких випадках:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського¹⁵⁹.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання зброї.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Там само.

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю¹⁶⁰.

Таким чином, застосування заходів примусу завжди обмежує права і свободи людини. Але, як зазначалося, в законодавстві України з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері закріплено вимоги щодо порядку, умов і підстав їх використання. Визначальними під час застосування поліцейськими заходів примусу мають бути принципи законності та дотримання прав і свобод людини (ст. 8 та 7 закону України «Про Національну поліцію»).

5.4. Розслідування випадків порушення поліцейськими прав людини

Україна, перебуваючи на шляху політико-соціальних змін, формується як правова, соціальна і розвинена європейська держава. Розвинена держава має основною ознакою захищених у правовому сенсі громадян, їх прав і свобод. Україна, взявши на себе зобов'язання, передбачені у міжнародних документах, зобов'язана не лише забезпечити правові та організаційні гарантії прав людини, але й здійснювати їх охорону.

Охорона прав людини – це комплекс заходів, що здійснюються уповноваженими на те органами, які забезпечують безперешкодну можливість людей реалізовувати свої права на власний розсуд, вимагати від інших дотримання власних прав, а також можливість захищати порушені права. Захист прав передбачає можливість звернення до компетентних державних органів з метою поновлення порушеного права, компенсації завданої шкоди та притягнення до відповідальності винних осіб.

У контексті реформування правоохоронної та судової системи України актуальним є питання про наявні механізми захисту прав людини, які порушуються працівниками правоохоронних органів, зокрема поліцією. Запорукою ефективного розвитку правової держави є своєчасне, всебічне та повне розслідування таких фактів.

В Україні існує низка національних механізмів, які відповідно до законодавства зобов'язані здійснювати розслідування порушень прав людини поліцейськими. Такими органами є: прокуратура, суди, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, слідчі органи безпеки, Департамент внутрішньої безпеки (у складі кримінальної поліції) Національної поліції України, відділи моніторингу (колишня назва – інспекції з особового складу відділів кадрового забезпечення) підрозділів Національної поліції, керівники усіх рівнів Національної поліції України.

¹⁶⁰ Там само.

Прокуратура України відповідно до ст. 2 закону України «Про прокуратуру» здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Можливість розслідування випадків порушень прав людини, які вчинені поліцейськими під час виконання своїх службових завдань, передбачена рамками такого нагляду.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55 Конституції України). Так, будь-який громадянин України у випадку порушення його прав і свобод може звернутися до суду з вимогою про поновлення порушеного права та притягнення винних до відповідальності. Суди, у свою чергу, зобов'язані повно і всебічно розглянути всі обставини з метою винесення законного рішення.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини (далі – Уповноважений) приймає та розглядає звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах, відповідно до закону України «Про звернення громадян». Такі звернення містять інформацію про порушення прав людини, які вчинені органами влади. Звернення особи до Уповноваженого з приводу порушення поліцейським прав і свобод людини дає йому підстави розпочати провадження у справі про порушення прав та свобод людини і громадянина (ст. 17 закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Основним завданням Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України є виявлення, попередження і припинення кримінальних правопорушень та корупційних діянь, що готуються або вчинені працівниками органів і підрозділів Національної поліції України. Відповідно до такого завдання передбачена можливість здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення і документування кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються працівниками Національної поліції України, а також на виявлення кримінальних та корупційних правопорушень, що вчинені працівниками органів і підрозділів Національної поліції України¹⁶¹.

У разі надходження до органів та підрозділів Національної поліції України, навчальних закладів і науково-дослідних установ системи Міністерства внутрішніх справ України відомостей про вчинення їх працівниками дій, які порушують права і свободи громадян, працівники відділу моніторингу зобов'язані здійснити службове розслідування даної ситуації¹⁶².

Реформування Міністерства внутрішніх справ України також привело до виникнення після створення Національної поліції нового підрозділу – *Управління забезпечення прав людини*. Його завданнями є забезпечення контролю за дотриманням прав і свобод людини працівниками поліції під час здійснення повноважень, покладених на поліцію; здійснення контролю за роботою органів і підрозділів поліції

¹⁶¹ Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: наказ голови Нац. поліції України від 09.11.2015 № 83.

¹⁶² Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України: наказ МВС України від 12.03.2013 № 230. *Офіційний вісник України*. 2013. № 30. Ст. 1043.

з питань охорони осіб, затриманих або арештованих, та засуджених осіб, їх доставлення під час досудового слідства, проведення з ними слідчих дій, розгляду справ у судах, забезпечення виконання постанов суду про адміністративний арешт¹⁶³.

Крім зазначених державних інституцій, які мають право здійснювати розслідування порушень прав людини, вчинених поліцейськими, існують також відповідні міжнародні механізми: звернення до Європейського суду з прав людини; спеціальна діяльність Комісії ООН з прав людини щодо розгляду скарг та здійснення контрольної діяльності за дотриманням прав людини; діяльність підкомісії ООН із заохочення та захисту прав людини; процедура розгляду індивідуальних скарг відповідно до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; робочі групи ООН з незаконного затримання; діяльність робочих груп ООН з примусового зникнення; діяльність спеціальних доповідачів ООН (з питань позасудового, колективного та незаконного виконання покарань і використання катувань).

Однак, незважаючи на існування зазначених механізмів та ґрунтоване регулювання на законодавчому рівні процедур розслідування порушень прав людини поліцейськими, практика застосування таких процедур, на жаль, не є досконалою. Існує достатньо значна кількість організаційних і правових проблем, які виникають під час розслідувань та притягнення до відповідальності винних (пов'язаних із порушенням прав і свобод людини та громадянина).

5.5. ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Досліджуючи правові та організаційні основи забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів, а саме органів поліції, не варто забувати і про той факт, що поліцейські також стають жертвами порушення прав людини.

Закон України «Про Національну поліцію» закріпив положення, в яких містяться гарантії професійної діяльності поліцейського. Зазначено, що під час виконання своїх професійних обов'язків поліцейський підпорядковується тільки безпосередньому та прямому керівнику. Вказівки й накази таких керівників мають бути законними, адже виконання явно незаконних розпоряджень та наказів тягне відповідальність, передбачену законом.

Втручання в діяльність поліцейського, перешкоджання виконанню ним відповідних повноважень, невиконання законних вимог поліцейського, будь-які інші протиправні дії стосовно поліцейського мають наслідком настання відповідальності згідно із законом. Таких перешкоджань не має бути, а якщо і трапляються, то мають бути припинені на першу вимогу працівника поліції, оскільки вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами.

Для ефективного і продуктивного здійснення своїх службових повноважень поліцейські повинні бути забезпечені належними умовами для їх виконання. Це

¹⁶³ Управління забезпечення прав людини // Національна поліція: тимчас. веб-сайт. сайт. 12.09.2016. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1998717>.

стосується як матеріально-технічного й фінансового, так і організаційно-управлінського забезпечення професійної діяльності поліцейського в повному обсязі.

Повноваження поліції, визначені законом України «Про Національну поліцію», розповсюджуються на всіх поліцейських, незалежно від посади, яку вони обіймають, місцезнаходження і часу. Це пояснюється безперервністю та оперативністю роботи Національної поліції.

У законі України «Про Національну поліцію» не регламентовано окрему статтю права поліцейських, на відміну від уже не чинного закону України «Про міліцію», який чітко у ст. 10 визначав права міліціонера. Конституція України не виділяє поліцейських в окрему соціальну групу, а тому останні мають усі права і свободи людини, які закріплені Конституцією. У ст. 24 Основного Закону визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень прав людини за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Професійна приналежність працівників поліції також не є підставою для обмеження їх прав.

Аналізуючи випадки обмеження прав поліцейських, слід згрупувати їх для більш вдалого викладення інформації. Так, усі права розділяють на політичні, економічні, соціальні, громадянські, культурні.

Політичні права поліцейських – це найбільший блок прав працівників органів поліції, який зазнає обмежень саме через рід професійної діяльності. Для прикладу варто розглянути право людини бути членом політичної партії. Стаття 36 Конституції України встановлює право кожного громадянина бути членом політичної партії. Натомість ст. 61 закону України «Про Національну поліцію» у ч. 4 забороняє поліцейським бути членами політичних партій. Обмеження цього права, відповідно до ч. 1 ст. 36 Основного Закону, спрямоване на максимально ефективно забезпечення національної безпеки та підтримання публічного порядку, охорону здоров'я населення або захист прав і свобод інших людей.

Поряд із заборорою вступу до політичних партій поліцейським забороняється брати участь у страйках. Це положення міститься також у ст. 61 закону України «Про Національну поліцію». Існує декілька причин, які обумовлюють необхідність позбавлення такого обмеження прав працівника поліції:

1) відносини, в яких перебувають поліцейські з роботодавцем під час проходження служби, мають трудо-правовий характер, тобто є відносинами найманої праці. А у ст. 44 Конституції України чітко встановлено, що ті, хто працюють, мають право на страйк;

2) у ряді демократичних країн Єврозони досить поширеною є практика відстоювання поліцейськими своїх трудових інтересів у формі страйків;

3) крім оперативного персоналу, в органах поліції також працюють технічні й адміністративні працівники, які, на нашу думку, цілком можуть брати участь у страйках, адже їхня діяльність не є визначальною для забезпечення безперервності роботи поліції¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Падалка О. А. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. С. 121.

Економічні права поліцейських обмежені лише у сфері заняття іншими видами діяльності, яка може приносити прибуток. Поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої. Обмеження економічних прав працівника поліції відповідають вимогам Конституції України, яка визначає, що такі обмеження мають існувати лише на підставі закону.

Обмеження соціальних і культурних прав поліцейських чітко не регламентовані законодавством, але застосовуються через специфіку їх професійної діяльності. Для прикладу слід розглянути право поліцейського на навчання та право поліцейського на відпочинок.

Освіта поліцейських має особливий характер. Поліцейські, крім того, що до прийняття на службу в поліцію мають, як мінімум, мати загальну середню освіту (патрульні поліцейські), повинні право на навчання, що може відбуватися у формі отримання вищої освіти та післядипломного навчання. Обидві форми отримання освіти, знань, умінь і навичок передбачають хоча й не довгострокове, але все ж таки відлучення з місця служби. Для проходження навчання поліцейському необхідно отримати направлення на навчання з підрозділу, де він проходить службу. Процес отримання направлення передбачає надання безпосереднім керівником поліцейського дозволу на відлучення з місця служби. Саме проблеми в організаційно-управлінській сфері щодо можливості перебування поліцейського у закладах освіти є перепонами для реалізації поліцейським права на освіту. Це пояснюється великим недоукомплектуванням посад, що сьогодні характерно для органів поліції.

Стаття 12 закону України «Про Національну поліцію» визначає, що діяльність поліції характеризується безперервністю. Водночас ст. 91 вказаного Закону встановлює, що для поліцейських установлено п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними. Велика завантаженість органів поліції в останні роки призвела до значної плінності кадрів та до збільшення кількості вакантних посад. Здійснення в повному обсязі обов'язків поліції неможливе в такому випадку, адже у злочинності немає вихідних і святкових днів, а нехватка кадрів змушує керівників підрозділів поліції залучати до роботи працівників понаднормово.

Права поліцейських як окремої соціальної групи мають правові гарантії їх забезпечення, що містяться у Кримінальному кодексі України. У розділі XV цього нормативно-правового акта передбачено злочини проти працівників правоохоронних органів, які зазнають посягань на свої права через рід професійних занять, тобто через те, що є поліцейськими.

Заслугує окремої уваги право поліцейського на повагу його гідності. Першочерговим явищем, яке принижує гідність, є постійне спілкування поліцейських із контингентом осіб, найчастіше правопорушниками, які зневажають поліцейських та постійно ображають їх шляхом нецензурної лайки, погроз і шантажу. Таке спілкування негативно впливає на особистість поліцейського, який у подальшій своїй професійній діяльності може переносити такий стиль спілкування в колектив.

Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом МВС України 09.11.2016 № 1179, спрямовані на встановлення у колективі поліції та у відносинах

із населенням правил спілкування, дотримання яких, у першу чергу, має нівелювати той негативний де градаційний вплив від спілкування з криміногенним контингентом. Відповідно до зазначених Правил поліцейський повинен:

– неухильно дотримуватися законів та Конституції України, а також Присяги поліцейського;

– свої професійні обов'язки виконувати професійно, відповідно до встановлених законом вимог;

– поважати і не порушувати права та свободи людини;

– виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

– поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції та готовність співпрацювати;

– контролювати свою поведінку, почуття й емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;

– мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу;

– дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.

Виконання усіх зазначених вимог Правил етичної поведінки поліцейських не тільки підвищить професійний рівень поліцейських та приведе до гармонізації стосунків у колективі підрозділу Національної поліції, а й дозволить заручитись підтримкою та повагою населення країни.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «права людини».
2. У чому полягає відмінність між обмеженням та порушенням прав людини?
3. Чому поліція повинна захищати права людини? Яким чином це здійснюється?
4. Яким чином можна оцінювати рівень ефективності діяльності поліції щодо забезпечення прав людини?
5. Основні міжнародні та національні нормативні акти, в яких закріплено права людини.
6. Які існують форми контролю за діяльністю поліції під час досудового розслідування?
7. Назвіть найпоширеніші дії поліції, які можна розцінювати як порушення прав людини під час досудового розслідування?
8. Порівняйте міжнародне та національне визначення катування.
9. У чому відмінність між катуванням та іншими формами поганого поводження?
10. В чому полягають позитивні і негативні зобов'язання держави у сфері забезпечення заборони катувань та жорстокого поводження?

11. Які законні дії поліцейських можна розцінювати як обмеження права на свободу та особисту недоторканність? Охарактеризуйте їх.

12. Порівняйте поняття «затримання» у кримінальному провадженні та «адміністративне затримання».

13. Що повинен повідомити поліцейський особі негайно після її затримання?

14. Визначте основні нормативні підстави застосування заходів примусу поліцейськими.

15. До яких інституцій та органів особа може звернутись у разі порушення поліцейськими її прав і свобод?

16. Запропонуйте шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення ефективності розслідування порушень прав і свобод людини, які вчинені поліцейськими.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Права людини – це:

- а) здібності людини, що необхідні для існування;
- б) умови, за яких існування людини стає можливим;
- в) те, що людина може робити;
- г) можливості людини, які необхідні для існування та розвитку.

2. Яке із зазначених прав є абсолютним:

- а) особиста недоторканність;
- б) заборона катувань;
- в) свобода слова;
- г) на свободу.

3. Права на свободу та особисту недоторканність є:

- а) соціальним правом;
- б) життєвим правом;
- в) громадським правом;
- г) політичним правом.

4. Які права людини частіше порушуються поліцейськими під час виконання останніми своїх повноважень:

- а) громадянські;
- б) політичні;
- в) соціальні;
- г) економічні.

5. Якого виду контролю за діяльністю поліцейських не існує:

- а) прокурорського;
- б) судового;
- в) відомчого;
- г) немає правильної відповіді.

6. Будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від

третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються як державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди, – це:

- а) жорстоке поводження;
- б) поводження, що принижує гідність;
- в) катування;
- г) усі відповіді вірні.

7. Позитивним зобов'язанням України у сфері протидії катуванню є:

- а) держава несе відповідальність за дії офіційних осіб;
- б) обмеження *incommunicado* (тривале тримання під вартою, без можливості спілкуватися із зовнішнім світом);
- в) утримуватись від катувань та інших форм жорстокого поводження і покарання;
- г) усі зазначені зобов'язання є негативними.

8. На який термін можливе затримання як тимчасовий запобіжний захід під час кримінального провадження:

- а) 3 години;
- б) 24 години;
- в) 48 годин;
- г) 72 години.

9. Як відповідно до закону України «Про Національну поліцію» оцінюється рівень ефективності роботи поліції:

- а) залежно від рівня довіри населення;
- б) залежно від кількості розкритих правопорушень;
- в) залежно від якості дотримання прав людини;
- г) залежно від кількості зареєстрованих злочинів.

10. Яким документом визначено термін «катування»:

- а) Конституцією України;
- б) Загальною декларацією прав людини;
- в) Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;
- г) усіма зазначеними документами.

Глава 6

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

6.1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

Правове регулювання протидії насильству в сім'ї – це сукупність нормативно-правових актів, норм та принципів, які регламентують діяльність державних і недержавних органів, установ, організацій та громадськості у сфері попередження, виявлення та припинення фактів насильства на сімейно-побутовому ґрунті, а також притягнення винних до кримінальної, адміністративної, цивільної відповідальності й виявлення, усунення причин та умов, що сприяють вчиненню вказаних правопорушень.

Розглянемо національне законодавство щодо протидії насильству в сім'ї. Основним правовим нормативним документом, який закладає засади правового регулювання не тільки сфери попередження, протидії гендерно-обумовленому насильству, але й державного устрою взагалі, є **Основний Закон**. У ньому вказано, що Україна – це суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Найвищою соціальною цінністю в країні є життя та здоров'я людини та громадянина. Кожна особа є рівною у своїх правах та обов'язках незалежно від свого соціального походження, раси, кольору шкіри, переконань, статевої приналежності чи віку тощо¹⁶⁵.

Положення **Конституції України** забороняють будь-які привілеї та обмеження за переліченими вище ознаками, а також за політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними або іншими ознаками. У ст. 24 Основного Закону рівність жінок та чоловіків гарантується шляхом:

- гарантування та надання рівних прав та можливостей чоловікам і жінкам у політичній, громадській, культурній сферах життя суспільства, в отриманні освіти та різного роду професійній підготовці, у праці й отриманні належної та справедливої винагороди за неї;

- встановлення спеціальних заходів щодо охорони праці і здоров'я жінок, установлення пенсійних пільг;

- створення умов праці, що дають можливість жінкам поєднувати роботу із материнством;

- правового і матеріального захисту та моральної підтримки материнства й дитинства, у тому числі надання оплачуваних відпусток, інших пільг вагітним жінкам та матерям.

¹⁶⁵ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

Конституція України носить найвищу юридичну силу, всі нормативні документи повинні ґрунтуватись на її положеннях та чітко їм відповідати. Тому **закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»** був прийнятий з метою забезпечення рівності правового становища всіх осіб незалежно від статевої приналежності, усунення будь-якого роду дискримінації за гендерною ознакою.

Відповідно до чинного законодавства **дискримінацію за ознакою статі** слід розуміти як певну дію (бездіяльність), розрізнення (виокремлення), винятков, перевагу або привілей, що були отримані у зв'язку із приналежністю особи до тієї чи іншої статі, якщо вони спрямовані на обмеження чи унеможливлення визнання, використання, здійснення на рівних засадах прав і свобод людини для жінок та чоловіків¹⁶⁶.

Законодавець вказує, що рівний правовий статус і реальні можливості його належної реалізації жінками та чоловіками, які створюють для представників обох статей рівну участь у всіх без винятку сферах життя суспільства в Україні, – це **гендерна рівність**¹⁶⁷.

Україна для належного забезпечення рівності прав та свобод жінок і чоловіків здійснює державну політику з метою:

- визначення та закріплення гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за статевою приналежністю;
- застосування позитивних дій;
- забезпечення паритетної можливості участі представників обох статей у прийнятті вагомих суспільних, державних рішень;
 - забезпечення рівних можливостей поєднання праці та сім'ї для жінок і чоловіків;
 - встановлення відповідального батьківства та материнства, а також підтримки сім'ї;
 - пропаганди, виховання та здійснення просвітницької діяльності серед населення України щодо формування культури гендерної рівності;
 - захисту населення від будь-якого роду інформації, що має на меті статеву дискримінацію¹⁶⁸.

Для реалізації означених вище завдань державної політики у сфері належного забезпечення та реалізації гендерної рівності було схвалено **Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року та Концепцію Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року**.

Необхідно пам'ятати, що **не є дискримінацією за ознакою статі**:

- спеціальний захист вагітних жінок та у період грудного вигодовування немовляти;

¹⁶⁶ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

¹⁶⁷ Там само.

¹⁶⁸ Там само.

- строкова (обов'язкова) військова служба чоловіків;
- встановлена законодавцем різниця у пенсійному віці відповідно до статі;
- окреслені законом, особливі вимоги щодо охорони праці згідно зі статтю, що пов'язано з охороною репродуктивної функції жінки чи чоловіка;
- позитивні дії, тобто спеціальні тимчасові заходи, що мають на меті усунути нерівність у можливостях реалізації законних прав жінок та чоловіків¹⁶⁹.

Національна поліція України загалом та дільничний офіцер поліції зокрема як представники органів виконавчої влади реалізують положення чинного законодавства щодо забезпечення гендерної рівності у різних формах, а саме:

- проведення лекцій, відкритих занять, круглих столів, конференцій, брифінгів та інших акцій у межах просвітницької діяльності з питань гендерної рівності;
- надання допомоги в реалізації законних прав та інтересів чоловіків і жінок;
- співпраці із громадськими формуваннями та громадськістю щодо забезпечення рівності прав, можливостей жінок і чоловіків.

Діяльність поліції ґрунтується на засаді забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності. Прикладом означеного є те, що до числа працівників Національної поліції можуть бути зараховані як чоловіки, так і жінки за умови відповідності вимогам прийому на службу. Також у своїй діяльності поліцейські керуються принципом рівності усіх перед законом, незалежно від статевої приналежності тощо.

Гендернообумовлене насильство – це новий вид правопорушень, який характеризується тим, що правопорушник вчиняє протиправні дії над особою лише тому, що вона або він належить до тієї чи іншої статі.

Увага науковців до проблем гендернообумовленого насильства і теорії гендеру в Україні була привернута в кінці XX – на початку XXI століть. Одні дослідники вказують, що гендер – це відмінність між чоловіками та жінками тільки за анатомічною статтю¹⁷⁰, інші, погоджуючись, додають, що це відмінність за сукупністю ознак. Проте загально визнаним є те, що поняття «гендер» – це певна сукупність ознак фізичних (біологічних), соціальних та інших, які зумовлюють позицію чи становище певної особи в конкретному суспільстві. Виділяють такі види гендеру:

- біологічний. Означені відмінності між особами ґрунтуються виключно на фізіологічних, анатомічних особливостях будови тіла чоловіка та жінки;
- соціальний. Вказані особливості детермінуються певними соціальними, культурними, етнічними переконаннями чи нормами суспільства, які визначають місце жінки та чоловіка в ньому. Окремі автори додають, що соціальний гендер не завжди зберігається за особами¹⁷¹. Означені норми та цінності складаються протягом століть і визначають моделі поведінки представників різної статі. Особа виконує певну гендерну роль у суспільстві, а саме модель поведінки, яка дає

¹⁶⁹ Там само.

¹⁷⁰ Гендер // Сучасний словник іншомовних слів / уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. С. 161.

¹⁷¹ Гендер // Великий тлумачний словник сучасної української мови. С. 230.

змогу оточуючим розуміти приналежність особи до тої чи іншої статі¹⁷². Наприклад, жінка – це берегиня домашнього вогнища, а чоловік – добувач, жінка для вчинення певних дій повинна просити дозволу у свого чоловіка або батька, а виховання дітей – виключно жіноча справа тощо.

Гендернообумовлене насильство науковці розглядають як певний вид агресивної поведінки, застосування сили чи переваги, що ґрунтується на статі. Воно може мати форми усних погроз, принижень, інших словесних висловлювань і безпосереднього фізичного нападу. Вказаний вид правопорушення бере свої початки у правових нормах, правилах поведінки, які закріплюють відмінності між чоловіками та жінками. І хоча гендернообумовлене насильство може скоюватись у публічному житті громади (на роботі, у навчанні тощо) та носити форми сексуальних домагань, зґвалтувань та ін., більша кількість вказаних правопорушень вчиняється у сім'ї. Останнє в переважній більшості основане на громадській позиції допустимості такого правопорушення у родині, суспільстві та державі¹⁷³.

Насильство в сім'ї не є новим явищем. Воно носить багатовіковий характер, його форми змінювались залежно від соціального та культурного розвитку суспільства. Тлумачення його сутності також зазнало багато змін і трансформацій.

Сьогодні відповідно до положень **закону України «Про попередження насильства в сім'ї»** *насильство в сім'ї* розглядається як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю».

Виділяють такі види насильства в сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї будь-яких тілесних ушкоджень, що спричинило чи могло спричинити летальні наслідки для потерпілої особи, призвести до порушення її фізичного, психічного здоров'я та завдати шкоди її честі та гідності¹⁷⁴.

Сексуальне насильство в сім'ї – це незаконне посягання одного члена сім'ї на статеву свободу та недоторканність іншого члена сім'ї, будь-які дії сексуального характеру, що вчиняються над неповнолітнім членом сім'ї¹⁷⁵.

Психологічне насильство в сім'ї – це вид насильства, що пов'язаний із дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ чи погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна нев-

¹⁷² Там само.

¹⁷³ Аніщук Н. В. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історико-правовий екскурс. *Форум права*. 2008. № 1. С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_1_5.pdf.

¹⁷⁴ Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.

¹⁷⁵ Там само.

певненість, нездатність потерпілого захистити себе, та спричиняє чи може спричинити шкоду психічному здоров'ю потерпілого¹⁷⁶.

Економічне насильство в сім'ї – це умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постражданий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я¹⁷⁷.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає органи та установи, на які покладається обов'язок здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї, серед яких важливе місце посідають підрозділи Національної поліції. Цей нормативний документ визначає повноваження поліцейських щодо попередження, виявлення, припинення фактів учинення гендернообумовленого насильства, а також притягнення кривдників до відповідальності.

Указаний Закон також передбачає, що особа, винна у вчиненні означеного правопорушення, може бути притягнута до адміністративної, кримінальної та цивільно-правової відповідальності. Зокрема, розділ III Закону передбачає спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї, які уповноважені підрозділи органів Національної поліції можуть застосовувати у межах, спосіб та випадках, передбачених законодавством.

Законодавець у ст. 12 **закону України «Про охорону дитинства»** вказує, що виховання в сім'ї є найголовнішим, основним для розвитку дитини, для формування її особистості. Батьки несуть однакову відповідальність за виховання, розвиток, навчання дитини. Батьки, а також особи, які їх замінюють, уповноважені та зобов'язані виховувати дитину, турбуватись і дбати за стан її здоров'я, створювати умови для її фізичного, духовного, морального розвитку, а також розвитку її природних нахилів і здібностей, поважати права та гідність дитини, готувати її до самостійного життя і праці.

Головною метою виховання дитини є гармонічний розвиток її особистості. Неповнолітньому необхідно прививати повагу та пошану до мови, національних і культурних цінностей українського та інших народів світу. Батьки або особи, які їх замінюють, повинні здійснювати підготовку дитини до свідомого життя у майбутньому в дусі взаємодопомоги та порозуміння, миру, милосердя, співчуття, рівноправності всіх осіб незалежно від походження, раси, майнового стану, переконань тощо, злагоди й дружності між народами, етнічними, національними, релігійними групами. Держава всіляко сприяє та надає допомогу батькам чи особам, які їх замінюють, у процесі виховання дітей та виконання обов'язків у ньому, закріплює, захищає та допомагає в реалізації прав сім'ї, всіляко сприяє розвитку інфраструктури з надання послуг для сімей з дітьми та мережі дитячих закладів¹⁷⁸.

Питання фінансової підтримки родин із неповнолітніми регламентовані в **законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»**, яким передбачено,

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Там само.

¹⁷⁸ Про охорону дитинства: закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

що держава зобов'язується надавати допомогу самотнім матерям при народженні дитини, при усиновленні, встановленні над дитиною опіки чи піклування та у зв'язку із вагітністю та пологами. Також держава надає соціальну, в тому числі фінансову, підтримку особам, які цього потребують, та відповідно до **зако-ну України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»**.

Майнові й немайнові права та обов'язки між членами сім'ї, іншими родича-ми законодавець визначає в **Цивільному та Цивільному процесуальному кодексах України**. У ст. 3 **Сімейного кодексу України** вказано, що сім'я – пер-винний, основний осередок суспільства. Вона може складатися з осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають кореспондуючі права та обов'язки.

Кримінальний кодекс України хоча й не містить спеціальної норми, яка передбачала б відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте містить низку розділів, що передбачають покарання за діяння особи, котра вчинила пра-вoporушення на сімейно-побутовому ґрунті, які є злочином, а саме:

– злочини проти життя та здоров'я особи (ст. 115 «Умисне вбивство»; ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання»; ст. 117 «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини»; ст. 119 «Вбив-ство через необережність»; ст. 120 «Доведення до самогубства»; ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження»; ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушко-дження»; ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання»; ст. 125 «Умисне легке тілесне ушкодження»; ст. 128 «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження»; ст. 129 «Пог-роза вбивством» та ін.);

– злочини проти волі, честі та гідності особи (ст. 146 «Незаконне позбав-лення волі або викрадення людини»; ст. 148 «Підміна дитини»; ст. 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»; ст. 150 «Експлуатація дітей»; ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» та ін.);

– злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (ст. 152 «Зґвалтування»; ст. 153 «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»; ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок»; ст. 155 «Статеві зносини із особою, що не досягла статевої зрілості»; ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» та ін.);

– злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини та гро-мадянина (ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими озна-ками»; ст. 162 «Порушення недоторканності житла»; ст. 164 «Ухилення від спла-ти аліментів на утримання дітей»; ст. 165 «Ухилення від сплати коштів на утриман-ня непрацездатних батьків»; ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування»; ст. 167 «Зло-живання опікунськими правами»; ст. 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)»; ст. 169 «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» та ін.);

– злочини проти власності (ст. 185 «Крадіжка»; ст. 186 «Грабіж»; ст. 187 «Розбій»; ст. 195 «Погроза знищення майна» та ін.);

– злочини проти громадського порядку та моральності (ст. 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»; ст. 302 «Створення або утримання будинків розпусти і звідництво»; ст. 303 «Сутенерство або втягнення у зайняття проституцією»; ст. 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» та ін.);

– злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу»; ст. 324 «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів») та ін.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить низку спеціальних норм, що регулюють провадження у справах щодо гендернообумовленого насильства. У ч. 3 ст. 477 цього Кодексу вказано порядок порушення кримінальної справи у формі приватного обвинувачення у випадку вчинення злочинів, передбачених означеною статтею, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем або членом сім'ї потерпілого.

У **Кодексі України про адміністративні правопорушення** (далі – КУпАП) законодавець передбачив спеціальну норму, що встановлює відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. У ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми» вказано, що адміністративним правопорушенням є:

– вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого;

– невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений;

– непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї.

Адміністративна відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, непроходження корекційної програми, невиконання захисного припису особою, щодо якої його винесено, тягне за собою накладення адміністративних стягнень, а саме: громадські роботи на строк від 30 до 40 годин або адміністративний арешт на строк до 7 діб. У разі повторного вчинення вказаного правопорушення протягом року з моменту скоєння першого правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті призначаються громадські роботи на строк від 40 до 60 годин або адміністративний арешт строком до 15 діб.

Слід пам'ятати, що за правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті кривдника може бути притягнуто до адміністративної відповідальності й за інші протиправні діяння, а саме: доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками або особами, які їх замінюють (ст. 180 КУпАП); невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП); зайняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП); виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення (ст. 176 КУпАП); придбання самогону та інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення (ст. 177 КУпАП) та ін.

Правове регулювання протидії насильству в сім'ї здійснюється також через низку підзаконних нормативно-правових актів. Програма «Українська родина», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 № 243, передбачає, що додержання прав людини, партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життєдіяльності є вихідним положенням для розвитку демократичного українського суспільства, його цінностей, достатку та благополуччя родини. Пріоритетним є зміцнення іміджу та створення її нового зразка сім'ї, яка є міцною, можливою та традиційною.

Указ Президента України №1135/2005 від 26 липня 2005 року «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» покладає на відповідних посадових осіб усіх міністерств, у тому числі на МВС України, обов'язок щодо: 1) співпраці із жіночими правозахисними організаціями та іншими громадськими формуваннями у сфері вивчення інформації щодо реалізації рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, встановлення шляхів запобігання дискримінації за гендерною ознакою; 2) сприяння створенню рівних умов для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків, у тому числі шляхом розвитку соціальних послуг; 3) здійснення заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення, провадження відповідної інформаційно-пропагандистської діяльності; 4) забезпечення додержання законодавства щодо рівності прав та можливостей жінок і чоловіків; 5) розгляду та проведення аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Порядок визначення та присвоєння статусу сім'ї, що опинилась у складних життєвих обставинах, передбачено в **Порядку** виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 № 896.

Порядок взаємодії підрозділів Національної поліції з іншими державним та громадськими органами у сфері попередження насильства в сім'ї сьогодні передбачений **Інструкцією** щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що затверджена спільним наказом МВС України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.09.2009 № 3131/386.

Порядок оформлення матеріалів у справі про адміністративні правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті регламентовано **наказом МВС України від 06.11.2015 № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції»**.

Розглянемо міжнародно-правове регулювання попередження насильства в сім'ї. Україна на міжнародному рівні може укладати дво- та багатосторонні угоди, приєднуватись до конвенцій, пактів, договорів тощо. Підписуючи такі

угоди, держава-учасниця бере на себе зобов'язання привести норми національного законодавства у відповідність до норм міжнародного договору. Не є винятком із цього правила й Україна. Після ратифікації міжнародного договору Верховною Радою України він стає частиною національного законодавства. Слід пам'ятати: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 19 «Дія міжнародних договорів на території України» закону України «Про міжнародні договори»).

До міжнародно-правових актів, які регламентують діяльність поліції, суду й інших державних правоохоронних органів, установ, організацій, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, громадськості, міжнародних організацій у сфері попередження та протидії насильству в сім'ї, слід зарахувати такі, як:

- Загальна декларація прав людини;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права;
- Конвенція ООН проти катувань та інших нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання;
- Конвенція ООН про права дитини;
- Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод;
- Декларація ООН про викоренення насильства щодо жінок;
- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;
- Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права;
- Конвенція Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами».

Зупинимо свою увагу на Стамбульській конвенції, яка була підписана Україною у 2011 році, проте до сьогодні не ратифікована. Слід пам'ятати, що на шляху до євроінтеграції обов'язковою вимогою ЄС є ратифікація рішення ради Європи № 210 «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» та приведення стандартів попередження гендерно-обумовленого насильства України стандартам означеної діяльності Європейського Союзу.

Відповідно до ст. 3 Рішення Ради Європи № 210 «**домашнє насильство**» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні, або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні.

Згідно зі ст. 3 Рішення Ради Європи № 210 «**насильство стосовно жінок**» є порушенням прав людини й формою дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна психологічна або економічна шкода чи страждання жінок, у тому числі погроза таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, відбувається це в публічному чи приватному житті.

6.2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ЗАЯВ І ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Відповідно до рекомендацій парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» для МВС України має пріоритетне значення профілактика та боротьба з гендернообумовленим насильством, у тому числі з насильством у сім'ї або родині, підвищення рівня розслідування актів насильства щодо жінок.

Для належного й ефективного виконання завдань МВС України у сфері профілактики та боротьби з правопорушеннями на сімейно-побутовому ґрунті до повноважень Національної поліції було віднесено:

- виявлення умов та причин, які сприяють проявам насильства в сім'ї; вжиття заходів у межах своїх повноважень щодо їх усунення;
- взяття на профілактичний облік осіб, які схильні до вчинення насильства в сім'ї, та здійснення з ними виховної, попереджувальної роботи;
- відвідування сімей, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проведення з ними профілактичної роботи;
- винесення офіційних попереджень кривдникам про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- прийняття та розгляд у межах своєї компетенції, визначених законом, заяв і повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення;
- припинення насильства в сім'ї шляхом вжиття відповідних заходів, віднесених до компетенції поліцейського, а також дій членів сім'ї, що спрямовані на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;
- повідомлення членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;
- направлення потерпілих від насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- винесення захисного припису;
- контроль за виконанням вимог захисного припису;
- направлення кривдників до кризових центрів для проходження корекційної програми;
- взаємодія з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї;
- надання інформації з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів;
- виконання інших покладених законом повноважень щодо попередження насильства в сім'ї¹⁷⁹.

¹⁷⁹ Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III.

Слід пам'ятати, що **підставою** для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї є вчинення особою правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті, за яке положеннями КУпАП передбачена відповідальність.

Приводом для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї є:

- заяви та повідомлення фізичних осіб (потерпілих, свідків, інших осіб або членів сім'ї, яким стала відома інформація про правопорушення);
- заяви та повідомлення посадових осіб медичних установ, закладів освіти, соціальних служб, інших посадовців підприємств, установ, організацій;
- безпосереднє виявлення дільничним офіцером поліції або іншим поліцейським фактів насильства в сім'ї;
- самостійне повідомлення кривдником підрозділів Національної поліції про вчинення ним правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті;
- виявлення дільничним офіцером поліції повідомлення у засобах масової інформації, в тому числі Інтернеті, соціальних мережах, про факти насильства в сім'ї.

Розгляд заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї регламентується низкою нормативних актів, а саме:

- постановою Кабінету Міністрів від 26.04.2003 № 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу»;
- наказом МВС України від 06.11.2015 № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції» та ін.;
- наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки адміністративного правопорушення:

- вживає всі заходи для негайного **припинення насильства в сім'ї**;
- за потреби надає учасникам конфлікту першу домедичну допомогу та викликає карету **швидкої медичної допомоги**;
- **приймає заяву** (якщо її не було) усну або письмову, яка **заноситься до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події**¹⁸⁰;
- **роз'яснює особі-заявнику** порядок розгляду її звернення, конституційні **права та обов'язки** (зокрема, право не давати свідчення проти себе та своїх близьких; право на захист; кожна особа вважається невинною, поки судом не буде визнано протилежне, та інші¹⁸¹), а також попереджає під підпис про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 Кримінального кодексу України;

¹⁸⁰ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377.

¹⁸¹ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

– складає **протокол про адміністративне правопорушення**, що передбачене ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми» або ст. 184 «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» тощо Кодексу України про адміністративні правопорушення, та **заносить відомості до АРМОР**;

– за необхідності **застосовує заходи забезпечення провадження** у справах про адміністративні правопорушення. Тобто з метою припинення насильства в сім'ї, коли вичерпано інші заходи впливу (ст. 260 КУпАП), працівники Національної поліції, в тому числі дільничний офіцер поліції, правомочні здійснити **адміністративне затримання кривдника** (п. 1 ст. 262 КУпАП) до 3 год. (ч. 1 ст. 263 КУпАП). Про це обов'язково складається протокол про адміністративне затримання відповідно до положень чинного законодавства;

– заповнює **спеціальну картку обліку факту скоєння насильства в сім'ї**, про що повідомляє керівнику сектору превенції;

– **протягом 3 днів** направляє спеціальну картку обліку факту скоєння насильства в сім'ї до управління (відділу) соціальної політики державної адміністрації, а в разі здійснення насильства в сім'ї над дітьми – до служби у справах дітей місцевої державної адміністрації¹⁸²;

– виносить правопорушнику **офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї**;

– здійснює постановку правопорушника на **профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї**;

– у випадку, коли кривдник уже був офіційно попереджений про неприпустимість насильства в сім'ї, дільничний офіцер поліції може винести **захисний припис**. Відповідно до чинного законодавства контроль за виконанням указанного заходу покладено на дільничного офіцера поліції;

– **формує адміністративну справу за фактом вчинення насильства в сім'ї**. Дільничний офіцер поліції збирає необхідну інформацію для прийняття рішення, а саме: опитує потерпілих, свідків; здійснює з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї, наявність пом'якшуючих або обтяжуючих обставин; збирає докази у справі, залучає спеціалістів, інформацію, що характеризує кривдника, з місця роботи, навчання, проживання; постановку, здійснення, зняття з профілактичного обліку кривдника; наявність або відсутність адміністративної чи кримінальної відповідальності за правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті; іншу інформацію, яка має значення для прийняття рішення у справі за суттю;

– **направляє адміністративну справу про вчинення насильства в сім'ї до районного, районного в місті чи міського суду** (ст. 221 КУпАП) за місцем вчинення правопорушення (ст. 276 КУпАП) для прийняття рішення за суттю справи.

¹⁸² Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 № 3131/386 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.

Протягом 24 годин з моменту надходження вказаної адміністративної справи до суду суддя розглядає матеріали та приймає рішення відповідно до ч. 2 ст. 277 КУпАП;
– у разі необхідності (за дорученням суду) дільничний офіцер поліції здійснює доставлення правопорушника до суду для розгляду справи;

на стадії виконання рішення суду в адміністративній справі про вчинення насильства в сім'ї дільничний офіцер поліції може залучатися для виконання окремих доручень. Таким, наприклад, може бути контроль за проходженням правопорушником обов'язкового медичного огляду перед накладенням стягнення у вигляді адміністративного арешту до 15 діб.

У спеціальній картці обліку факту скоєння насильства в сім'ї обов'язково відображаються такі відомості: дата, час, місце скоєння насильства в сім'ї; ПІБ, дата народження та місце проживання потерпілої особи, родинний зв'язок із агресором; ПІБ, дата народження, місце проживання правопорушника; наявність тілесних ушкоджень у потерпілої особи та кривдника; заяви, якщо такі були; присутність дітей під час конфлікту, їх психологічний стан; наявність алкогольного чи іншого сп'яніння в учасників конфлікту; поведінка агресора під час втручання правоохоронців (агресивна, чинив опір, спокійна); заходи впливу, які застосовувалися до кривдника (профілактична бесіда, офіційне попередження, адміністративне затримання тощо); дата поставлення правопорушника на профілактичний облік, категорія обліку, номер профілактичної справи та ПІБ дільничного офіцера поліції, який здійснює профілактику; прийняте за матеріалом рішення (направлений до суду, номер кримінальної справи, постанова про закриття справи про адміністративне правопорушення тощо)¹⁸³.

У випадку надходження усного звернення про правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті, що містить ознаки адміністративного правопорушення, дільничний офіцер поліції складає акт отримання усної заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, в якому вказує: дату та дані посадової особи, що складає акт; ПІБ, дату народження, місце проживання заявника; час, місце скоєння правопорушення або реальної загрози його вчинення; ПІБ потерпілих або прогнозовано потерпілих; вид насильства в сім'ї (психологічне, економічне сексуальне, фізичне); наявність видимих фізичних ушкоджень та інших ознак насильства; необхідність допомоги (медико-соціальної, психологічної, реабілітації, юридичної тощо); інформацію про вжиті заходи; підпис заявника та дільничного офіцера поліції, який отримав повідомлення. Означений акт складається у 2-х примірниках, перший акт віддається заявнику, другий долучається поліцейським до матеріалів перевірки викладеної в заяві інформації¹⁸⁴.

Алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки злочину:

- вживає всі заходи для негайного припинення насильства в сім'ї;
- за потреби надає учасникам конфлікту першу домедичну допомогу та викликає карету швидкої медичної допомоги;

¹⁸³ Там само.

¹⁸⁴ Там само.

– **приймає заяву** (якщо її не було) усну або письмову, яка заноситься негайно, але не пізніше 24 годин, **до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події**¹⁸⁵ та **до Єдиного реєстру досудових розслідувань**;

– **роз'яснює особі-заявнику** порядок розгляду її звернення, конституційні **права та обов'язки** (зокрема, право не давати свідчення проти себе та своїх близьких; право на захист; кожна особа вважається невинною, поки судом не буде визнано протилежне, та інші¹⁸⁶), а також попереджає під підпис про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 Кримінального кодексу України;

– **передає матеріал до слідчих підрозділів**;

– здійснює **виконання окремих доручень слідчого**. Наприклад, привід правопорушника для проведення слідчих дій;

– **надає інформацію** щодо характеристики кривдника, який проживає на його поліцейській дільниці, тощо.

Приймаючи заяву від особи, яка потерпіла від насильства в сім'ї або стосовно якої є реальна загроза його вчинення дільничний офіцер поліції зобов'язаний:

– розмовляти з особою тактично, у м'якій формі, ставити запитання коректні та юридично сформульовані;

– у жодному випадку не виносити ніяких суджень, особистих непрофесійних тлумачень тощо;

– обов'язково роз'яснити особі, що здійснені кривдником діяння є адміністративним правопорушенням або злочином. За означені діяння правопорушника буде притягнуто до юридичної відповідальності;

– надати людині інформацію про місцеві служби допомоги та міжнародну жіночу правозахисну громадську організацію «Ла-Страда», вказати безкоштовну цілодобову гарячу лінію 0800-500-335 з мобільного 386;

– роз'яснити особі цивільно-правові майнові та немайнові права, які захищаються нормами Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України тощо;

– роз'яснити права та обов'язки потерпілої особи в рамках адміністративного провадження, а саме: право знайомитись із матеріалами справи, заявляти клопотання, під час розгляду справи користуватись правовою допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, оскаржувати постанову у справі (ст. 269 КУпАП);

– у випадку ознак злочину в діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, дільничний офіцер поліції роз'яснює потерпілій особі положення ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема: кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 122, ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ст. 128, ч. 1 ст. 130,

¹⁸⁵ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377.

¹⁸⁶ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

ст. 146, ч. 2 ст. 152, ч. 1 ст. 153, ч. 1 ст. 296, якщо вчинені чоловіком/дружиною потерпілого; передбачених ст. 185, 186, 189, 190, 191, 192, ч. 1, 2 ст. 289, ст. 357, якщо вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем або членом сім'ї потерпілого. Після прийняття такої заяви її реєструють і для подальшого кримінального провадження передають до слідчих підрозділів¹⁸⁷.

Під час спілкування з особою, яка вчинила насильство в сім'ї або з боку якої є реальна загроза його застосування:

- проводити бесіду впевнено, керувати тактикою проведення розмови;
- довести до відома кривдника та роз'яснити, що його/її діяння – це насильство в сім'ї (фізичне, сексуальне, психічне, економічне) або реальна загроза його здійснення. Означене діяння заборонено законом і за нього передбачена адміністративна, кримінальна та цивільно-правова відповідальність. Наголосити про невідворотність настання юридичної відповідальності;

- роз'яснити кривднику його/її права та обов'язки під час адміністративного провадження, а саме: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову у справі. Адміністративна справа про вчинення насильства в сім'ї розглядається у присутності особи, яка притягається до відповідальності (ст. 268 КУпАП). У випадку ухилення кривдника від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду ця особу Національною поліцією може бути піддано приводу (п. 2 ст. 268 КУпАП)¹⁸⁸.

6.3. Дії поліцейських щодо реагування на факти психологічного, економічного, фізичного та сексуального насильства в сім'ї

Відповідно до досліджень ООН нині кожна третя жінка у світі стикалася в житті з одним із видів насильства в сім'ї¹⁸⁹. Результати анкетного дослідження, проведеного Міжнародною організацією здоров'я, свідчать, що від 10 % до 69 % жінок хоча б один раз у своєму житті ставали жертвою фізичного насильства з боку свого чоловіка або партнера. Вказане дослідження дало змогу виявити характерні риси насильства в сім'ї:

- багато жінок, які стають потерпілими від фізичного насильства, наражають себе на різноманітні та систематичні фізичні ушкодження;

¹⁸⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁸⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.11.1984 № 8073-X.

¹⁸⁹ Качинська М. О. Досвід Польської республіки у сфері попередження насильства в сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 134–136.

– фізичне насильство в інтимних зв'язках дуже часто супроводжується психічним насильством, а з часом у від 1/3 до 1/2 випадків з'являється й сексуальне насильство;

– насильство з боку партнера стосовно жінки дуже часто спричиняє смерть потерпілої. Так, відповідно до досліджень від 40 % до 70 % потерпілих жінок, які померли насильницькою смертю, були вбиті своїми чоловіками або партнерами. Такий злочин був наслідком тривалого, побудованого на насильстві зв'язку¹⁹⁰.

Означене свідчить про важливість кваліфікованого та своєчасного реагування поліцейського на факти насильства в сім'ї. У положеннях закону України «Про попередження насильства в сім'ї» законодавець передбачив **спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї**, які віднесені до компетенції працівників поліції, а саме:

- офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- корекційна програма;
- взяття на профілактичний облік та зняття з нього осіб, які вчинили насильство в сім'ї;
- захисний припис.

Підставами для вжиття спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї є:

- заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання щодо вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
- отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї;
- отримання інформації про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення (звернення громадян, посадових осіб медичних установ, закладів соціального захисту, інших організацій, підприємств, навчальних закладів тощо)¹⁹¹.

Необхідно пам'ятати, що вжиття спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї застосовується лише за бажанням потерпілої особи. Однак у випадках, коли потерпілими є дитина або недієздатна (обмежено дієздатна) особа, така згода не потребується.

Офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї кривднику може винести дільничний офіцер поліції, і про це обов'язково перший повідомляється, про що письмово робиться позначка у бланку попередження. Та-

¹⁹⁰ Nowakowska U., Kęпка A., Chańska W., Kuczyńska S. Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości. Warszawa, 2005. S. 75.

¹⁹¹ Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відподільних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 № 3131/386.

кий захід може бути винесений особі, яка досягла 16-річного віку. Офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї не вноситься, якщо у діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, є ознаки злочину¹⁹². Метою застосування вказаного заходу є роз'яснення кривднику, що його дії є правопорушенням, а саме психічним, економічним, сексуальним або фізичним насильством у сім'ї, і що за ці дії особа невідворотно буде притягнута до юридичної відповідальності, а в разі повторення правопорушень стягнення будуть більш суворими.

У випадку здійснення особою насильства на сімейно-побутовому ґрунті після офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї дільничний офіцер поліції направляє таку особу для проходження корекційної програми¹⁹³.

Корекційна програма – це програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки кривдника¹⁹⁴, метою якої є формування в агресора відповідальності за свою поведінку та її наслідки для себе та членів сім'ї, усвідомлення того, що насильство – це порушення прав усіх членів сім'ї, та формування нової ненасильницької моделі поведінки¹⁹⁵. Ця програма є новим видом соціального супроводу та реабілітації кривдників¹⁹⁶.

Дільничний офіцер поліції після направлення агресора на проходження корекційної програми протягом 3-х днів зобов'язаний надіслати повідомлення про направлення особи на проходження корекційної програми у відповідний кризовий центр.

Проведення корекційних програм покладено на кризові центри. Корекційна програма передбачає проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї, курсу занять загальним обсягом 56–58 годин в оптимальній кількості людей від 7 до 9 осіб. Регулярність занять становить 1 раз на тиждень з тривалістю від 1,5 до 2 годин¹⁹⁷.

На кожну особу, яка проходить корекційну програму, формується особова справа, що зберігається у приміщенні установи (закладу, організації), де проводиться корекційна програма, або у відповідного спеціаліста органу місцевої виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування з питань попередження насильства в сім'ї відповідно до вимог чинного законодавства України щодо збереження документації, яка містить персональні дані. Якщо особа, яку направлено на проходження корекційної програми, змінює місце проживання, інформація про

¹⁹² Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III.

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ Томусякова І. І. Проведення корекційних робіт з особами, які вчинили насильство в сім'ї та їх родинах. *Право.ua*. 2014. № 1. С. 96.

¹⁹⁵ Трубавіна І. М. Поняття корекційних програм для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, у теорії соціальної педагогіки. *Педагогічна теорія і практика*. 2010. Вип. 1. С. 317–325.

¹⁹⁶ Трубавіна І. М. Корекційна програма для осіб, які вчинили насильство в сім'ї – новий напрямок освіти дорослих в Україні. *Вісник Черкаського університету*. 2010. № 183, ч. III. С. 7–11.

¹⁹⁷ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї: наказ М-ва соц. політики України від 08.05.2014 № 281 // Парус Інтернет-Консультант: сайт. URL: <http://cons.parus.ua/map/doc/094NW21B0A/Pro-zatverdzhennya-Metodichnikh-rekomendatsii-schodo-organizatsiyi-prokhozhdzhennya-korektsiiniikh-program-osobami-yaki-vchinyayut-nasilstvo-v-simyi.html>.

неї передається до відповідних підрозділів Національної поліції та структурних підрозділів державних адміністрацій і виконавчих органів місцевих рад з питань попередження насильства в сім'ї за новим місцем проживання¹⁹⁸.

Працівники кризових центрів інформацію щодо проходження або непроходження без поважних причин корекційної програми надають працівникам поліції, який направив особу на проходження цієї програми. Непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, відповідно до ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення тягне за собою накладення стягнень у формі громадських робіт від 40 до 60 годин, адміністративний арешт до 15 діб.

За своїм змістом до корекційної програми працівники кризових центрів включають:

– правову освіту (поняття насильства, його види та форми прояву; права членів сім'ї, відповідальність та наслідки за їх порушення; обов'язки членів сім'ї та відповідальність і наслідки за їх невиконання чи неналежне виконання; порядок притягнення до відповідальності за вчинення насильства в сім'ї);

– психологічну корекцію (психологічний портрет особи, яка вчиняє насильство в сім'ї; мета і мотиви вчинення насильства в сім'ї; психологічні причини всіх видів насильства та шляхи їх подолання; поняття адекватної самооцінки та шляхи її формування; прийоми управління власними емоціями та агресивною поведінкою; наслідки скоєного й пережитого насильства для самої особи та оточуючих її людей);

– формування навичок соціально прийнятної моделі поведінки (соціальні та соціально-педагогічні причини насильницької поведінки; гендерні стереотипи; моделі сімейного виховання, соціальних ролей у сім'ї, сімейних та особистісних цінностей, усвідомленого батьківства; етапи розвитку та функції сім'ї)¹⁹⁹.

Після винесення офіційного попередження про неприпустимість насильства в сім'ї дільничний офіцер поліції бере кривдника на профілактичний облік²⁰⁰.

Профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї, – це комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій на сімейно-побутовому ґрунті, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на території обслуговування та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції²⁰¹.

У межах профілактичної роботи з особою, яка вчинила насильство в сім'ї, дільничний офіцер поліції:

– проводить систематичні індивідуальні бесіди;

¹⁹⁸ Трубавіна І. М. Корекційна програма для осіб, які вчинили насильство в сім'ї – новий напрямок освіти дорослих в Україні.

¹⁹⁹ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї: наказ М-ва соц. політики України від 08.05.2014 № 281.

²⁰⁰ Там само.

²⁰¹ Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III.

²⁰¹ Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

- систематично відвідує членів родини з метою встановлення зміни поведінки особи та виявлення рецидиву правопорушень на сімейно-побутовому ґрунті;
- опитує сусідів, оточення щодо виявлення фактів насильства в сім'ї тощо.

Сутність індивідуальної профілактичної роботи дільничного офіцера поліції щодо насильства в сім'ї полягає у своєчасному виявленні осіб, які схильні до насильницької поведінки на сімейно-побутовому ґрунті, та застосуванні заходів виховного характеру до них. Нейтралізувавши усі негативні прояви у поведінці профілактованого та розвинувши позитивні риси у взаємовідносинах із оточуючими – лише таким чином можливо коригувати протиправну діяльність кривдника й допомогти йому стати на шлях виправлення. Означене стає можливим у випадку ретельної профілактично-виховної роботи, професійного використання заходів та методів педагогіки, психології, правового та професійного виховання²⁰².

Здійснюючи профілактичну діяльність з особою, котра схильна до вчинення насильства в сім'ї, слід пам'ятати про існування такого психологічного явища, як синдром ідентифікації з агресором. Останній зумовлює те, що потерпіла особа не тільки не розриває відносини з агресором, вона продовжує далі з ним не тільки жити, народжувати спільних дітей, але й подекуди виправдовує та захищає кривдника²⁰³. Розглянемо вказаний синдром більш детально.

На початку ХХ століття Анна Фрейд, дочка Зігмунда Фрейда, була відомим дитячим психологом. Вона проводила дослідження особливостей поведінки неповнолітніх. Її дослідження полягали ось у чому: група дітей протягом певного періоду часу по одному мала проходити через темну кімнату. Приміщення було абсолютно безпечним, однак свідомість дитини, яка проходила через нього, фантазувала своїми страхами. Під час експерименту поведінка дітей була різною: одні проходили кризь кімнату швидко, інші починали плакати, звати на допомогу, повертатись, але зрештою все одно проходили через приміщення, а хтось не міг пройти через нього взагалі. Під час означеного експерименту А. Фрейд помітила, що дівчинка, яка раніше дуже важко, довго проходила кризь кімнату, пройшла її швидко. При цьому дитина підстрибувала, піднімала руки ввєрх і вниз та гучно викрикувала. Після того, як вона вийшла, дівчинка поділилась досвідом з іншою дитиною, і та, повторюючи вказані дії, теж пройшла темну кімнату з легкістю. Анну зацікавила така поведінка дітей. Дівчинка пояснила, що дуже боялась, оскільки в кімнаті знаходились монстри. Для того, щоб вони їй не зашкодили, вона почала себе поводити так, як, на її думку, поведуть вони себе, мовляв, таким чином монстри сприймуть дівчинку за одного зі своїх. Дитина вирішила вдати із себе монстра, щоб інші їй не зашкодили. Після виходу з кімнати вона поділилась своїм досвідом з іншою дитиною, і та теж повторила означені дії²⁰⁴.

²⁰² Андрєєва О. Б. *Форми та методи профілактичної діяльності дільничних інспекторів міліції. Право і Безпека.* 2011. № 1 (38). С. 151.

²⁰³ Качинська М. О. *Окремі причини вчинення насильства в сім'ї: психологічний аспект // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.) / ГО «Істина». Запоріжжя, 2016. С. 87.*

²⁰⁴ Зеленская В. Ю. *Психологические особенности развития садозащитных механизмов у подростков. Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2013. № 2 (31). С. 127–133;

Фрейд установила, що психіка людини за наявності непереборної сили, що викликає неймовірний страх у людини, для виживання особини починає адаптуватись і для самозбереження починає імітувати поведінку агресора²⁰⁵.

Анна Фрейд відкрила синдром, який притаманний психіці не тільки дитини, але й дорослій людині незалежно від статі. Вона назвала його «синдром ідентифікації з агресором». Її відкриття не набуло широкого розголосу, хоча в історії людства були й інші прояви означеного синдрому.

Загальновідомим синдром ідентифікації з агресором став під назвою «стокгольмський синдром» у 70-х роках ХХ століття. В цей період у столиці Швеції від нападу терористів було звільнено банк. Назву «стокгольмський синдром» запропонував криміналіст Нільс Біджерот після аналізу ситуації під час кількадечного перебування заручників під впливом злочинців у приміщенні банку²⁰⁶.

Зважаючи на вказане вище, надзвичайно важливим є усвідомлення дільничним офіцером поліції необхідності успішної профілактичної роботи з кривдником. Головною метою при виявленні першого факту насильства в сім'ї є максимально ефективно та кваліфіковано проведена профілактика рецидиву, оскільки поява тривалої, систематичної агресії може призвести до формування стійкого синдрому ідентифікації з агресором, або стокгольмського синдрому, який розірвати стає ще складніше.

Особи, які перебувають на профілактичному обліку за вчинення насильства в сім'ї, знімаються з цього обліку у випадку:

- закінчення терміну перебування на профілактичному обліку (1 рік з моменту вчинення правопорушення);
- набрання законної сили рішенням суду про притягнення особи, яка перебуває на профілактичному обліку, до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі;
- тривалої (більше ніж 1 рік) відсутності за місцем проживання;
- смерті профілактикованої особи²⁰⁷.

Дільничний офіцер поліції особі, яка вчинила насильство в сім'ї, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може винести за погодженням з начальником відповідного органу Національної поліції та прокурором **захисний припис**²⁰⁸.

Слід пам'ятати, що у випадку ознак злочину в діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, захисний припис не підлягає погодженню. Такий спеціальний

Раджабова С. Ш. Ідентифікація як захисний механізм. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2006. Вип. 9, ч. 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/pspo/2006_9_1/doc_pdf/radjabova.pdf.

²⁰⁵ Качинська М. О. Окремі причини вчинення насильства в сім'ї: психологічний аспект. С. 88.

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навч.-метод. посіб. до спец. курсу / уклад. А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброна. Київ: Час друку, 2012. С. 65.

²⁰⁸ Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III.

захід з попередження насильства в сім'ї може бути винесений тільки до осудної особи, котра досягла 16-річного віку²⁰⁹.

Захисний припис забороняє особі, яка вчинила насильство в сім'ї і щодо якої він винесений, такі дії:

- чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
- отримувати будь-яким чином інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;

- розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;

- відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;

- вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Захисний припис виноситься дільничним офіцером поліції терміном до 90 діб із дня його погодження з прокурором²¹⁰.

До завдань Національної поліції загалом та дільничного офіцера поліції зокрема у сфері попередження та протидії фізичному, економічному, психічному, сексуальному насильству в сім'ї віднесено:

- проведення роз'яснювальної роботи в сім'ях, у яких вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення, повідомлення членів сім'ї про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися, та передбачену законодавством відповідальність;

- приймання та розгляд заяви й повідомлення відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616, та нормативно-правових актів МВС України;

- інформування протягом 3 днів про отримання заяви чи повідомлення відповідного структурного підрозділу, відповідального за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, а коли заява та повідомлення стосуються неповнолітнього або недездатного члена сім'ї, служби у справах дітей та органу опіки і піклування відповідно;

- з отриманням заяви чи повідомлення або іншої інформації про вчинення насильства в сім'ї вжиття передбачених чинним законодавством заходів щодо припинення насильства. У разі необхідності надання потерпілому або правопорушнику першої медичної допомоги виклик бригади швидкої медичної допомоги;

- за безпосередньої загрози життю та здоров'ю дитини або інших членів сім'ї, які постраждали від насильства в сім'ї, вжиття заходів щодо ліквідації цієї загрози та надання необхідної допомоги в направленні до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;

- у випадку встановлення в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину прийняття рішення відповідно до Кримінального процесуального

²⁰⁹ Там само.

²¹⁰ Там само.

кодексу України, а в разі встановлення ознак адміністративного правопорушення – відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– щокварталу в межах своїх повноважень надання відповідним структурним підрозділам, відповідальним за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, інформації про вжиті заходи з попередження насильства протягом звітного періоду²¹¹.

6.4. Вчинення насильства в сім'ї щодо неповнолітніх та неповнолітніми членами сім'ї. Діяльність дільничного офіцера поліції щодо протидії домашньому насильству над дітьми

Потерпілими від насильства на сімейно-побутовому ґрунті стають безпосередньо члени сім'ї, а саме особи, які перебувають у шлюбі (незалежно від статі), особи, котрі фактично проживають однією сім'єю, їхні діти та інші особи, які перебувають під опікою чи піклуванням, родичі прямої чи непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання²¹². Якщо здійснити розподіл потерпілих від насильства в сім'ї відповідно до статі, то кількість потерпілих жінок становить 90–95 %, відповідно кількість потерпілих чоловіків – 5–10 %. За віковою ознакою близько 40 % потерпілих від насильства в сім'ї становлять діти і 60 % – повнолітні члени сім'ї. За різними даними, щорічно у світі 2 млн дітей стають потерпілими від насильства. Загалом від інвалідності страждають 40 млн дітей, в тому числі й ті, які отримали травми в родині²¹³.

Правове регулювання попередження насильства над дітьми здійснюється нормами таких нормативних актів, як:

- закон України «Про охорону дитинства»;
- наказ МВС України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.09.2009 № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї»;
- наказ Міністерства соціальної політики України, МВС України, МОН України, МОЗ України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку

²¹¹ Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 № 3131/386.

²¹² Качинська М. О. Причини латентності насильства в сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 33. С. 27–32.

²¹³ Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2015. С. 206.

розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» та ін.

Права дітей у відносинах з іншими членами сім'ї та суспільстві регламентовані в **законі України «Про охорону дитинства»**. Відповідно до положень вказаного нормативного акта особа, яка не досягла 18-річного віку, визнається дитиною. У випадку, коли неповнолітній потрапив в умови, що негативно впливають на його життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку із насильством і жорстоким поводженням у сім'ї, він визнається таким, що опинився у складних життєвих обставинах.

Статус дитини, яка опинилась у складних життєвих обставинах, надається у випадку встановлення за результатами оцінки потреб дитини того, що вона потрапила в умови, які негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку із:

- станом здоров'я (інвалідністю чи тяжкою хворобою);
- безпритульністю (діти-безхатченки);
- вчиненням правопорушень, перебуванням на профілактичних обліках у підрозділах ювенальної превенції поліції;
- залученням до найгірших форм дитячої праці;
- наявністю наркотичної, психотропної, алкогольної або інших видів залежності;
- ухиленням батьків чи осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків та функцій щодо дитини;
- випадками стихійного лиха, епідемій, епізоотій, техногенних аварій та будь-яких катастроф;
- воєнними діями чи збройними конфліктами²¹⁴.

Жорстоке поводження з дитиною слід розуміти як будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, в тому числі:

- втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до заняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства;
- примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру;
- ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю;
- статеві зносини та розпусні дії з дитиною з використанням: примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності дитини або її залежного середовища, у тому числі в сім'ї;
- будь-які незаконні угоди щодо дитини, зокрема: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини²¹⁵.

²¹⁴ Про охорону дитинства: закон України від 26.04.2001 № 2402-III.

²¹⁵ Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення: наказ М-ва соц. політики України, МВС

Координатором заходів щодо захисту дітей від жорстокого поводження з ними або загрози його вчинення є служба у справах дітей.

Зазначимо, що насильству в сім'ї над дітьми властива дуже велика латентність. Діти внаслідок свого психологічного, фізичного розвитку не завжди можуть усвідомити, що стають потерпілими від протиправних дій. Особливо це стосується немовлят, дошкільнят, дітей молодшого шкільного, шкільного віку. В такому випадку велика увага приділяється діяльності дільничного офіцера поліції у співпраці із загальноосвітніми школами, педіатричними відділеннями медичних установ, громадськістю тощо. Розглянемо **ознаки насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення над дитиною:**

– *індикатори фізичного насильства над дитиною:* тілесні ушкодження; часті переломи, травми; нехарактерні ушкодження; ушкодження на тілі у вигляді предметів (бляшка від поясного ремня тощо); поведінкова реакція (агресія, депресія, замкненість) тощо;

– *індикатори сексуального насильства над дитиною:* травми статевих органів; нехарактерні інфекційні захворювання, що передаються статевим шляхом; підліткова вагітність; знання, що не відповідають віку дитини (досвіду однолітків) щодо інтимних відносин між чоловіками та жінками; поведінкова реакція;

– *індикатори економічного насильства над дитиною:* дитина одягнута не відповідно до сезону, до віку, до статі, одяг брудний, не придатний для носіння, не відповідає кліматичним умовам місцевості; від дитини йде неприємний запах, вона брудна; у дитини наявні невилікувані хвороби (несановані зуби, захворювання шкіри, воші, лишай), інші захворювання, які діагностуються лише медичними працівниками; дитина анорексичної статури; дитина просить їжу, притулок для тимчасового перебування у сторонніх; поведінкова реакція;

індикатори психологічного насильства над дітьми: відчуження; агресія; апатія, небажання контактування з оточуючими; спроби самогубства; фізичні прояви (заїкання, енурез, відставання у розвитку від своїх однолітків тощо) та ін.

Алгоритм дій поліцейського в разі виявлення випадків насильства в сім'ї над дитиною:

– цілодобово приймає інформацію про факти жорстокого поводження з дітьми або загрозу їх вчинення;

– у випадку усного повідомлення складає протокол усної заяви або рапорт про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення), де вказує: прізвище, ім'я, по батькові постраждалої дитини, інформацію про особу, яка жорстоко поводитися з дитиною чи реально мала такий намір, час і місце випадку, інші необхідні обставини;

– після отримання інформації про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) вживає заходів щодо її внесення до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

– усі заяви, повідомлення, протоколи усної заяви, рапорти про факти жорстокого поводження з дітьми (загрозу його вчинення) розглядає керівництво відділу

(відділення) поліції та надає письмові резолюції працівникам сектору превенції, слідчих підрозділів щодо необхідних заходів для подальшого прийняття рішення згідно із законодавством;

– після отримання заяви, повідомлення, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) слідчий за наявності ознак кримінального правопорушення доповідає про це начальникові слідчого підрозділу для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника;

– за результатами перевірки за зверненням про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) повідомляються батьки дитини або особи, які їх замінюють (якщо не вони є винуватцями жорстокого поводження з дитиною або загрози його вчинення), служба у справах дітей і, в разі потреби, органи прокуратури та суд²¹⁶.

Звернемо увагу: у випадку вчинення насильства в сім'ї, що відповідно до положень КПК є справою приватного обвинувачення, й у випадку небажання потерпілої особи ініціювати відповідний процес, кримінальне провадження не може бути розпочате. Окрім випадків, коли потерпіла особа – це дитина, у такому випадку її заява не є необхідною. Потерпіла особа може не бажати звертатись до поліції з будь-якими заявами та продовжувати терпіти насильницьку поведінку, але коли з такою сім'єю проживає неповнолітній, порушуються його права. Дитина не стає потерпілим від фізичного насильства, проте систематично стає свідком, як один член сім'ї наносить тілесні ушкодження іншому. Таким чином, порушуються гарантовані законом України «Про охорону дитинства» умови духовного та морального розвитку дитини.

У такому випадку дитина стає потерпілою від психологічного насильства з боку дорослих членів сім'ї. Тому є необхідним складання адміністративного протоколу за ст. 173-2 КУпАП, а саме про вчинення психологічного насильства в сім'ї, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілій дитині.

Розглядаючи питання вчинення насильства в сім'ї, реальної загрози його вчинення над дітьми та випадки, коли діти стають свідками вибіркового або тривалого насильства між членами родини, було виявлено явище «соціальної естафети». Встановлено, що у 2/3 випадків діти копіюють модель поведінки своїх батьків. Саме тому в дитини, яка бачила систематичне насильство над одним із близьких з боку іншого члена родини, ймовірність копіювання такої поведінки – майже 75 %. Це не стосується лише хлопчиків; маленька дівчинка, яка в дитинстві бачила агресивну поведінку батька відносно матері, у дорослому житті буде підсвідомо шукати партнера із поведінкою свого батька. Сама ж, у свою чергу, буде копіюватиме віктимну поведінку матері²¹⁷.

Однією з причин маргінальної поведінки підлітків є негативний досвід у родині, який дитина бере за основу та продовжує відтворювати протягом усього життя.

²¹⁶ Там само.

²¹⁷ Качинська М. О. Причини латентності насильства в сім'ї.

Для протидії домашньому насильству над дітьми дільничний офіцер поліції в разі виявлення неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилась без догляду, відповідно до положень закону України «Про Національну поліцію» може застосувати поліцейське піклування²¹⁸. Оцінивши стан здоров'я дитини, дільничний офіцер поліції визначається з необхідністю надання їй медичної допомоги самостійно або виклику карети швидкої допомоги чи пропонує самостійно звернутись до приймального відділення медичних закладів, які цілодобово без перерви здійснюють прийом людей, у тому числі дітей. У спілкуванні з неповнолітнім поліцейський повинен застосовувати психічні прийоми, спрямовані на збереження психоемоційного здоров'я неповнолітнього, а саме заспокоїти його, у дружній бесіді з'ясувати обставини, в яких опинилась дитина. Під час поліцейського піклування необхідно звернути увагу на стан дитини та запропонувати ковдру, теплі речі, харчування тощо. Крім указаних заходів, поліцейський зобов'язаний:

- з'ясувати причини, що передували означеній ситуації, та встановити осіб, які неналежним чином виконують свої обов'язки;
- повідомити чергову частину про застосування поліцейського піклування і встановити особу дитини та її місце проживання;
- встановити і повідомити батьків або осіб, які їх замінюють, про місце знаходження дитини²¹⁹;
- повідомити органи опіки та піклування про вказаний факт.

Наслідком поліцейського піклування є передача дитини батькам чи усиновлювачам, опікунам, піклувальникам або органам опіки та піклування²²⁰.

У випадку, якщо під час здійснення поліцейського піклування дільничний офіцер поліції встановив факт насильства в сім'ї над дитиною або факт жорстокого поводження з нею, він негайно повідомляє про це керівництво та заносить відомості до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, розпочинається провадження у справі.

Дільничний офіцер поліції протягом доби повідомляє службу у справах дітей про встановлений факт, яка: здійснює приймання звернень і повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми; веде облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з жорстоким поводженням з ними або загрозою його вчинення; координує діяльність суб'єктів при вирішенні питань соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження; забезпечує надання необхідної допомоги дітям, які постраждали від жорстокого поводження, у взаємодії з іншими суб'єктами та з урахуванням найкращих інтересів дітей;

²¹⁸ Жила С. Ю. Забезпечення громадської безпеки національною поліцією: окремі питання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 139;

Тернушак М. М. Аналіз адміністративного примусу та адміністративного сервісу в контексті публічного адміністрування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 152.

²¹⁹ Зеленський Є. С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 35, ч. 1, т. 2. С. 116–119.

²²⁰ Казанчук І. Д. Коментар статті 41 // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. С. 166.

направляє таких дітей до закладів охорони здоров'я для обстеження стану здоров'я, надання необхідної медичної допомоги, в тому числі лікування у стаціонарі, та документування фактів жорстокого поводження з ними; у разі необхідності представляє (у тому числі в судах) інтереси дітей, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення²²¹.

6.5. ВЗАЄМОДІЯ ІНСПЕКТОРІВ ПОЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, НЕДЕРЖАВНИМИ ТА ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'І

Взаємодія інспекторів поліції з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавними та громадськими організаціями щодо протидії насильству в сім'ї – це комплекс заходів співпраці, який спрямований на виявлення, припинення випадків учинення насильства в сім'ї, притягнення кривдників до відповідальності, встановлення, вивчення та усунення причин, що сприяють правопорушенням на сімейно-побутовому ґрунті, а також виховання населення в дусі «нульової толерантності» до гендернообумовленого насильства.

Насильство в сім'ї характеризується дуже великою латентністю у порівнянні з іншими видами правопорушень. Задля подолання цього явища дуже важливою стає ефективна співпраця громадськості та поліцейських.

Європейська комісія у межах проекту «Євробарометр» установила: громадськість визначає, що одним із головних органів у протидії насильству в сім'ї повинна бути поліція – 90 % опитаних респондентів підтримують таку позицію²²².

Слід відзначити високий коефіцієнт терпимості українського суспільства до фактів насильства в сім'ї, тобто громада в особі її членів не засуджує насильницьку поведінку, не завжди визначає окремі прояви економічного, психологічного насильства між членами сім'ї як протиправні дії. Означене зумовлено низкою факторів:

- недостатня правова обізнаність осіб у чинному законодавстві загалом та в нормах сімейного, цивільного, кримінального й адміністративного права зокрема;
- відсутність у свідомості осіб розуміння того, що правопорушення на сімейно-побутовому ґрунті є негативним явищем та є архаїзмом патріархальної системи побудови подружніх відносин. Насильство в сім'ї помилково розглядається як допустимий елемент виховання;
- існування авторитарної структури відносин у сім'ї спричиняють формування пасивної позиції «слабкої сторони» подружжя²²³;

²²¹ Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення: наказ М-ва соц. політики України, МВС України, МОН України, МОЗ України від 19.08.2014 № 564/836/945/577.

²²² Келлі Л. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм: посібник. Львів: Астролябія, 2011. 175 с.

²²³ Гендер у психологічних та соціальних дослідженнях: навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. Київ, 2015. С. 73.

- соціокультурні моделі поведінки жінок та чоловіків у суспільстві, упередження, забобони, звичаї, які базуються на ідеї неповноцінності чи переваги однієї статі над іншою, існуванні стереотипів щодо розподілу ролей у сім'ї чоловіків та жінок;
- культура, що базується на патріархальних підходах, розподіл на чоловічі та жіночі зразки поведінки у родині, сфері праці, заохочення, підтримка та відтворення традиційної поведінки самими учасниками сімейних правовідносин²²⁴;
- недостатній рівень правової культури населення щодо інформування поліцейських про факти насильства в сім'ї.

Відповідно до ч. 3 ст. 89 закону України «Про Національну поліцію» дільничний офіцер поліції для профілактики насильства в сім'ї надає підтримку програм правового виховання населення, пропагує правові знання в освітніх закладах, у засобах масової інформації та видавничій діяльності.

Дільничний офіцер поліції проводить індивідуальні та загальні виховні й правові бесіди, відкриті лекції на зборах міської або селищної ради. Під час них заходів поліцейський здійснює інформування населення про стан протидії злочинності, пропагує правові знання, налагоджує живий діалог для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання дільничним офіцером поліції своїх функцій.

У рамках міжнародної акції «16 днів проти насильства» дільничні офіцери поліції у період з 26 листопада до 10 грудня щорічно активізують свою діяльність у сфері попередження насильства в сім'ї. Основним завданнями такої діяльності є:

- привернення уваги громадськості до актуальних для українського суспільства проблем подолання насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та жорстокого поводження з дітьми, гендерного насильства та забезпечення рівних прав жінок і чоловіків;
- активізація партнерського руху органів державної влади, державних закладів, громадських організацій щодо викоренення домашнього насильства;
- проведення інформаційних кампаній з метою підвищення обізнаності населення України з питань попередження насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми, формування свідомості усіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства;
- формування свідомості усіх верств населення щодо нетерпимого ставлення до насильства²²⁵.

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 17.09.2012 № 581 звертається окрема увага на певні події, а саме:

²²⁴ Мороз А. В. Сутність феномену гендерного насильства як дискримінації за статеву ознакою // Девіантологічні читання в Харківському національному університеті внутрішніх справ (2008–2012 рр.): 100 кращих тез доповідей: збірник / уклад. і заг. ред. І. П. Рущенка. Харків: Золота миля; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2013. С. 182–185.

²²⁵ Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства» // Офіційний сайт Шарногодської районної державної адміністрації Вінницької області: офіц. веб-портал. URL: <http://rda.sharayarada.gov.ua/fakti/vseukrainska-akciya-16-dniv-proti-nasilstva/>.

– 25 листопада – Міжнародний день ООН з викоренення насильства щодо жінок, присвячений сестрам Мірабаль, які були жорстоко вбиті під час диктатури Трухильо в Домініканській Республіці у 1960 році;

– 1 грудня – Всесвітній день боротьби із СНІДом. Вірус імунодефіциту людини та синдром набутого імунодефіциту стрімко поширюється у всьому світі;

– 6 грудня – річниця з дня «Монреальської різанини», коли 14 жінок – студенток були вбиті злочинцем лише через те, що «вони були феміністками»²²⁶;

– 10 грудня – День прав людини. Уряди країн – членів ООН 10 грудня 1948 року визнали права людини «на життя, свободу та недоторканність особи для всіх без винятків», підписавши Загальну декларацію прав людини²²⁷.

Налагодження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень є однією з головних функцій дільничного офіцера поліції на поліцейській дільниці.

Звіт дільничного офіцера поліції перед населенням – форма профілактичної роботи, яка охоплює систематичне доведення до відома громадян інформації про стан правопорядку на території обслуговування, заходи, які вживаються відділом (відділенням) поліції щодо попередження правопорушень на сімейно-побутовому ґрунті з метою підвищення авторитету та довіри населення до його діяльності²²⁸.

Дільничний офіцер поліції у межах профілактики та протидії правопорушенням на сімейно-побутовому ґрунті взаємодіє з такими суб'єктами:

– спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, яким визначено Міністерство соціальної політики України, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій;

– відповідними підрозділами органів поліції, до яких належать слідчі підрозділи, підрозділи ювенальної превенції та ін.;

– центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Означені установи вповноважені приймати заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї, протягом доби повідомляють службу у справах дітей, здійснюють екстрене втручання, надають необхідні соціальні послуги дітям, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення, та забезпечують соціальний супровід сімей, у яких проживають такі діти; направляють у разі потреби до центру соціально-психологічної допомоги;

– закладами охорони здоров'я. Вони уповноважені приймати заяви з приводу вчинення насильства в сім'ї, терміново, але не пізніше 24 годин, повідомляють у письмовій формі службу у справах дітей, Національну поліцію за місцем розташування закладу охорони здоров'я про випадок насильства в сім'ї,

²²⁶ Рекомендації щодо проведення щорічної акції «16 днів проти насильства»: затв. наказом М-ва соц. політики України від 17.09.2012 № 581 // Міністерство соціальної політики України: офіц. веб-портал. URL: <http://www.msp.gov.ua/documents/771.html>.

²²⁷ Там само.

²²⁸ Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: наказ МВС України від 11.11.2010 № 550.

жорстокого поводження з дитиною чи загрозу його вчинення; протягом 24 годин на добу надають медичну допомогу; звертають увагу на походження травм і повідомляють поліцію та соціальну службу; проводять лікування дітей, які постраждали від жорстокого поводження, та надають психологічну допомогу (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога).

Питання для самоконтролю

1. Гендернообумовлене насильство: поняття та види.
2. Сутність гендерної рівності та дискримінації за ознакою статі.
3. Правове регулювання попередження та протидії насильству в сім'ї.
4. Реєстрація та розгляд заяв і повідомлень з приводу насильства в сім'ї або реальної загрози його здійснення.
5. Реєстрація та розгляд заяв і повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми.
6. Спеціальні заходи щодо попередження насильства в сім'ї: поняття, види.
7. Офіційне попередження про неприпустимість здійснення насильства в сім'ї: сутність та особливості винесення.
8. Взяття та зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство в сім'ї: сутність та особливості реалізації.
9. Корекційна програма: поняття, вимоги та особливості проведення.
10. Захисний припис: сутність, особливості реалізації.
11. Юридична відповідальність за вчинення насильства в сім'ї.
12. Жорстоке поводження з дитиною: поняття та юридична відповідальність за його здійснення.
13. Взаємодія дільничного офіцера поліції з підрозділами Національної поліції, прокуратурою, судом, іншими органами охорони правопорядку щодо попередження та протидії насильству в сім'ї.
14. Взаємодія поліції з громадськістю щодо попередження та протидії насильству в сім'ї.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Поліцейський виносить захисний припис терміном до:

- а) 30 днів;
- б) 40 днів;
- в) 50 днів;
- г) 90 днів.

2. До спеціальних заходів попередження насильства в сім'ї віднесено:

- а) офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; профілактичний облік членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї; захисний припис; корекційну програму;
- б) офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; профілактичний облік; захисний припис;
- в) профілактичний облік; захисний припис;
- г) захисний припис.

3. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено особі, яка на момент вчинення досягла:

- а) 18 років;
- б) 17 років;
- в) 16 років;
- г) 14 років.

4. Які види гендеру Ви знаєте:

- а) фізичний та натуральний;
- б) біологічний та соціальний;
- в) соціальний і соціологічний;
- г) біологічний і соціологічний.

5. Термін дії захисного припису обчислюється з моменту:

- а) вчинення насильства в сім'ї;
- б) погодження з керівником ТОП;
- в) повідомлення кривдника;
- г) погодження з прокурором.

6. Захисний припис не погоджується у випадку:

- а) ознак злочину в діяннях особи, яка вчинила насильство в сім'ї;
- б) крайньої необхідності;
- в) повідомлення кривдника;
- г) неможливо не погоджувати.

7. Організацію та проведення корекційних програм здійснюють:

- а) дільничні офіцери поліції;
- б) прокурори;
- в) керівники ТОП ;
- г) кризові центри.

8. Види насильства в сім'ї:

- а) фізичне та статеве;
- б) психологічне та статеве;
- в) фізичне, сексуальне, психологічне, економічне;
- г) економічне та статеве.

9. Зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, здійснюється:

- а) протягом 6 місяців;
- б) протягом 24 місяців;
- в) якщо протягом року з моменту вчинення першого правопорушення особа жодного разу повторно не здійснила насильство в сім'ї;
- г) протягом 1,5 року.

10. Розгляд та прийняття рішення у справах про вчинення насильства в сім'ї здійснюється:

- а) дільничним офіцером поліції протягом 48 годин;
- б) керівником ТОП протягом 24 годин;
- в) судом протягом 24 годин;
- г) судом протягом 48 годин.

Глава 7 АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

7.1. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Серед повноважних суб'єктів адміністративної юрисдикції особливе місце займає Національна поліція як орган виконавчої влади, який покликаний виконувати основне навантаження у сфері правоохоронної діяльності держави, у тому числі щодо протидії найбільш поширеній категорії протиправних проявів, якими є адміністративні правопорушення. Таке особливе місце поліції як суб'єкта адміністративної юрисдикції обумовлюється насамперед двома важливими чинниками: більшим, порівняно з іншими суб'єктами, обсягом суспільних відносин, які охороняються органами поліції, що виявляється в значній кількості підвідомчих їм справ про адміністративні правопорушення, а також значно ширшими повноваженнями щодо застосування ними різних адміністративних стягнень та складання протоколів про адміністративні правопорушення.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції є однією з основних складових частин адміністративної діяльності в цілому. У процесі її здійснення уповноваженими посадовими особами органів та підрозділів Національної поліції реалізується визначений законодавством великий обсяг їх повноважень щодо протидії адміністративним правопорушенням, їх виявлення, збирання та перевірки доказів, оформлення необхідних адміністративно-процесуальних документів, розгляду підвідомчих справ та винесення по них відповідних постанов, направлення окремих справ для розгляду за підвідомчістю, а також виконання проваджень у цих справах.

Характерною ознакою адміністративно-юрисдикційної діяльності органів поліції є те, що в її системі значна кількість посадових осіб має адміністративно-юрисдикційні повноваження (ст. 222 КУпАП).

Таким чином, **адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції** – це врегульована нормами адміністративного права (законом та іншими нормативними актами) діяльність уповноважених структурних підрозділів поліції, їх посадових осіб щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ (спорів), пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами громадянина або недержавної організації з державним органом (його посадовою особою) при здійсненні цим органом публічної (виконавчої) влади²²⁹.

²²⁹ Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: навч. посіб. / С. Ф. Константинов, С. Г. Братель, В. О. Басс та ін. Київ: Центр учб. літ., 2016. С. 13–14.

7.2. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПІДВІДОМЧИХ ОРГАНАМ ПОЛІЦІЇ: ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ ТА СТАДІЇ

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції здійснюється в регламентованих законом процесуальній формі і порядку. Іншими словами, **формою реалізації адміністративно-юрисдикційних повноважень органів поліції** є здійснюване ними провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це **провадження можна визначити як** сукупність здійснюваних компетентними органами (органів та підрозділів поліції) на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення. Провадження у справах про адміністративні правопорушення є найважливішою складовою частиною правозастосовної діяльності уповноважених на це органів, до числа яких належать і органи поліції.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам поліції, – це комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, розгляд її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, які здійснюються спеціально уповноваженими посадовими особами (органом поліції) з метою охорони прав і законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань щодо охорони публічної безпеки і порядку²³⁰.

У статті 245 КУпАП визначено *завдання провадження* у справах про адміністративні правопорушення: своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності.

Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення, в тому числі й підвідомчих органам поліції, безпосередньо впливають з указаних завдань і закріплені в численних правових нормах. Найважливішими з них є: 1) забезпечення законності; 2) досягнення об'єктивної істини; 3) право на захист; 4) презумпція невинуватості; 5) рівність громадян перед законом; 6) гласність провадження, широка участь громадськості; 7) оперативність.

Серед визначених принципів провідним є принцип *законності*. Він означає неухильне виконання вимог закону всіма суб'єктами адміністративно-юрисдикційної діяльності. Зазначений принцип обумовлює захист прав і свобод громадян, а також юридичну відповідальність органів поліції (посадової особи) за належне здійснення усіх процесуальних дій.

Досягнення об'єктивної істини у справі – найважливіший принцип провадження у справах про адміністративні правопорушення. Цей принцип визначає,

²³⁰ Там само. С. 20–21.

що головним напрямком роботи органів Національної поліції (посадових осіб), які розглядають справу, є дослідження всіх обставин у їх взаємодії, саме в тому вигляді, в якому вони існували в дійсності, і на цій основі усунення суб'єктивного, упередженого підходу до вибору рішення.

Принцип права на захист реалізується наданням особі, яка притягається до відповідальності, необхідних правових можливостей для доведення своєї невинуватості або обставин, що пом'якшують відповідальність. Згідно із ст. 268 КУпАП особа може знайомитися з усіма матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, оскаржити постанову, під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника тощо. Коли йдеться про право на захист, перш за все мається на увазі особа, яка притягається до відповідальності, проте у процесі можуть брати участь й інші громадяни, безпосередньо зацікавлені у справедливому вирішенні справи (потерпілий). Якщо у протоколі про адміністративне правопорушення вказано потерпілого, то з моменту складання протоколу ця особа набуває процесуальних прав, передбачених ст. 269 КУпАП. Як і особа, котра притягається до адміністративної відповідальності, потерпілий має право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, подавати скаргу.

Презумпція невинуватості полягає в тому, що особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною доти, поки її винуватість не буде доведено у встановленому законом порядку. Особа, яка притягається до відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинуватість, хоча і має на це право. З цього принципу випливає таке важливе положення: усякий сумнів тлумачиться на користь особи, яка притягається до відповідальності.

Принцип рівності громадян прямо закріплений у ст. 248 КУпАП України. Відповідно до нього всі громадяни рівні перед законом та органом, який розглядає справу, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови та інших обставин.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюються *гласно*, відкрито, громадяни можуть бути присутні під час розгляду справ, хід і результати процесу висвітлюються засобами масової інформації. Принцип гласності забезпечує контроль громадськості за діяльністю суб'єктів провадження.

Оперативність провадження у справах про адміністративне правопорушення виявляється насамперед у встановленні стислих строків, передбачених для розгляду справ згідно з КУпАП. Наприклад, справи про дрібне хуліганство розглядаються протягом доби, про розповсюдження неправдивих чуток – протягом доби, про торгівлю з рук у невстановлених місцях – протягом 3 діб.

Принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення пов'язані між собою і здійснюються в послідовній єдності. Не можна заради гласності жертвувати істиною, заради оперативності – законністю. Тільки послідовна реалізація всіх принципів відповідає демократичному суспільству і дозволяє щонайкраще досягти цілей процесу.

Стадії провадження – порівняно самостійні частини провадження, які поряд з його загальними завданнями мають властиві тільки їм завдання, документи

та інші особливості²³¹. Кожна стадія становить відносно відокремлену, виділену в часі й логічно пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямовану на досягнення певної мети у вирішенні відповідних завдань, що функціонально співвідносяться і нерозривно пов'язані з іншими стадіями процесу, але відрізняються власним колом суб'єктів і процесуально закріплені у відповідних нормативних актах.

Виділяються чотири стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення:

- 1) порушення справи про адміністративне правопорушення;
- 2) розгляд справи;
- 3) оскарження та опротестування постанови, перегляд справи;
- 4) виконання постанови про накладення адміністративних стягнень.

На першій стадії з'ясовуються факт вчинення адміністративного правопорушення, обставини, за яких сталось правопорушення, дані про особу і наприкінці складається адміністративний протокол.

На другій стадії посадова особа розглядає матеріал і ухвалює постанову, яку на третій стадії може бути або оскаржено громадянином, або опротестовано прокурором, або переглянуто з ініціативи вищого органу.

Третя стадія є необов'язковою, вона має місце у тому випадку, коли особа незадоволена винесеним рішенням (постановою) і бажає оскаржити або опротестувати дії посадової особи у вищу інстанцію. Рішенням може бути: ухвалення рішення про скасування, зміну або залишення постанови без змін.

Четверта стадія – виконання постанови – починається відразу ж після її прийняття або після розгляду скарги (протесту).

7.2.1. Порушення справи і попереднє з'ясування її обставин

Більш детального розгляду потребують дії, які здійснюються на стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин. Єдиною фактичною підставою порушення провадження є наявність у діянні особи складу адміністративного правопорушення. Проте самого лише факту недостатньо для того, щоб провадження у справі розпочалося. Необхідна ще й формальна підстава, тобто інформація про скоєння правопорушення. Такими підставами можуть бути: звернення (письмові або усні) громадян; повідомлення посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій; повідомлення засобів масової інформації; повідомлення об'єднань громадян; безпосереднє виявлення правопорушення поліцейським.

Найважливішим документом, який складається на стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин, є *протокол про адміністративне правопорушення*. Перш ніж скласти адміністративний протокол посадова особа повинна виконати низку процесуальних дій: опитати свідків, потерпілих, затримати особу тощо. Отже, протокол можна вважати процесуальним документом, який фіксує закінчення стадії порушення справи і попереднього з'ясування її обставин.

²³¹ Там само. С. 23–24.

Протокол є єдиною формалізованою підставою для подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення. Від того, наскільки грамотно його складено, залежить правильність розгляду справи по суті і обґрунтованість прийнятого рішення. Перелік відомостей, які мають бути відображені в протоколі про адміністративне правопорушення, вказано у ст. 256 КУпАП і деталізовано в наказі МВС України від 06.11.2015 № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції», наказі МВС України від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», а також у наказі МВС України від 07.11.2015 № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі».

Особливе значення під час складення протоколу має викладення обставин вчиненого правопорушення, від якого в подальшому буде залежати правильна кваліфікація діяння і застосування до порушника відповідних заходів впливу. У протоколі передбачено, що при викладенні обставин правопорушення вказуються число, місяць, рік, час його вчинення, суть правопорушення, які саме протиправні дії вчинила особа, яка притягається до адміністративної відповідальності. Також до протоколу вносяться прізвища, імена та по батькові двох свідків правопорушення, адреси їх місця проживання, і ставляться підписи свідків. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно майнову шкоду громадянину, підприємству, установі чи організації, то в протоколі зазначається прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, адреса місця його проживання або назва підприємства, установи, організації, їх місцезнаходження, ставиться підпис потерпілого або представника підприємства, установи, організації та вказується розмір заподіяної правопорушенням матеріальної шкоди. Важливе значення для закріплення доказів і правильного вирішення справи часто мають різні матеріали, які додаються до протоколу.

Стаття 258 КУпАП України передбачає низку винятків із загального правила, коли протокол про адміністративне правопорушення можна не складати. Це допускається у випадках вчинення малозначних правопорушень, за які на місці вчинення правопорушення може бути винесено усне або письмове попередження, також можна сплатити штраф на місці вчинення правопорушення, якщо факт вчинення зафіксувала відеокамера. Посадова особа, яка виявила правопорушення, може сама приймати рішення про накладення стягнення згідно із законодавством.

7.2.2. Розгляд справи

Розгляд справ про адміністративні правопорушення й винесення постанови – друга стадія провадження у справі, на якій вирішуються найголовніші завдання цього провадження. Головна мета діяльності посадової особи на цій стадії полягає у встановленні фактичних обставин справи і юридичній оцінці діяння особи.

Зазначена стадія включає три етапи: підготовку справи до розгляду, розгляд справи і прийняття у ній постанови.

Для розгляду справи передбачено ряд обов'язкових правил. Згідно зі ст. 278 КУпАП орган (посадова особа) при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення вирішує такі питання:

- 1) чи належить до його компетенції розгляд даної справи;
- 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення;
- 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду;
- 4) чи є необхідні додаткові матеріали;
- 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їх законних представників і адвоката.

У разі встановлення неповноти матеріалів, поданих до розгляду, посадова особа потребує додаткові відомості та матеріали або повертає справу за місцем складення протоколу чи інших матеріалів для усунення недоліків.

За загальним правилом (ст. 276 КУпАП) справи про адміністративні правопорушення розглядаються за місцем їх вчинення. Із цього загального правила існує декілька винятків, коли справи можуть розглядатися за місцем обліку транспортних засобів або за місцем проживання правопорушника.

Строки розгляду справ регламентуються ст. 277 КУпАП. У більшості випадків справа про адміністративне правопорушення розглядається в 15-денний строк з дня одержання уповноваженим органом чи посадовою особою протоколу та інших матеріалів справи. Крім цього, справи про деякі правопорушення, визначені ст. 277 КУпАП, розглядаються в 7-денний, 5-денний та 3-денний строк. Ще коротший строк – одна доба – встановлено для розгляду справ про дрібне хуліганство, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях, злісну непокору, виявлення неповаги до суду, розповсюдження неправдивих чуток та деяких інших.

Після завершення підготовчого етапу починається слухання справи. Відповідний порядок визначено ст. 279 КУпАП України. Розгляд розпочинається із представлення посадової особи, яка вирішує справу. Після цього посадова особа, котра розглядає справу, оголошує, яка справа підлягає розгляду та хто притягається до адміністративної відповідальності. Всім учасникам провадження роз'яснюються їхні права та обов'язки. Далі оголошується протокол про адміністративне правопорушення.

Стаття 280 КУпАП визначає перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розгляду справи. Це входить до обов'язків посадової особи, яка повинна з'ясувати, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа у його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності або іншій. Обов'язково встановлюється, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про правопорушення на розгляд трудового колективу, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку посадова особа з'ясовує зазначені обставини. Ці дані включаються до протоколу про адміністративне правопорушення: поясненнями особи, яка притягається до відповідальності, потерпілих, свідків, висновками експерта, речові докази, показаннями технічних приладів, які використовуються під час нагляду за виконанням правил дорожнього руху. Окремо складається протокол про вилучення речей і документів, а також інші документи (наприклад, акти перевірок, різні довідки, характеристики, протокол про адміністративне затримання, особистий огляд чи огляд речей тощо). Посадова особа оцінює докази (тобто вирішує питання про їх достовірність) за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю (ст. 251–252 КУпАП).

Стадія розгляду справи закінчується прийняттям постанови у справі про адміністративне правопорушення (глава 23 КУпАП України).

Стаття 283 КУпАП визначає зміст постанови. Вона повинна містити: найменування органу (посадової особи), який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, щодо якої розглядається справа; викладення обставин, установлених під час розгляду справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення; прийняте у справі рішення. Статтею 284 КУпАП України визначено види постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24-1;
- 3) про закриття справи.

Постанова про закриття справи виноситься за наявності обставин, які виключають провадження у справі. Перелік таких обставин вказано у ст. 247 КУпАП України. На підставі наявності хоча б однієї з указаних обставин провадження не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю:

- 1) відсутність події та складу адміністративного правопорушення;
- 2) недосягнення особою на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку;
- 3) неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- 4) вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;
- 5) видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;
- 6) скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;
- 7) закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП України;
- 8) наявність за тим самим фактом щодо особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, постанови компетентного органу (посадової особи) про накладення адміністративного стягнення або некасованої постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення, а також порушення за цим фактом кримінальної справи;
- 9) смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі.

Якщо у процесі розгляду справи буде встановлено, що процесуальні документи оформлені з певними порушеннями, відсутні необхідні відомості для з'ясування обставин справи й потрібні додаткові дані, то матеріал повинен бути направлений на додаткове розслідування.

Головною фігурою у провадженні є особа, яка притягається до адміністративної відповідальності. У ст. 268 КУпАП визначено, що ця особа має право знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, користуватися під час розгляду справи юридичною допомогою адвоката, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження, оскаржити постанову у справі.

У ст. 269–274 КУпАП України дано вичерпний перелік процесуальних прав та обов'язків інших учасників провадження – потерпілого, законних представників особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, адвоката, свідка, експерта і перекладача. Так, потерпілому, тобто особі, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, надається право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, оскаржувати постанову у справі. Потерпілого може бути також опитано як свідка у справі.

Законні представники (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники) представляють інтереси особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, чи потерпілого, які є неповнолітніми або через свої фізичні чи психічні вади не можуть самі здійснювати свої права. Вони мають право знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, від імені особи, інтереси якої вони представляють, оскаржувати рішення у справі.

Адвокат чи інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, може знайомитися з матеріалами справи, заявляти клопотання, за дорученням особи, яка його запросила, і від її імені приносити скарги на рішення у справі. Його повноваження на участь у розгляді справи посвідчуються відповідним документом, який підтверджує право на надання правової допомоги.

Як свідок у справі про адміністративне правопорушення може бути викликана будь-яка особа, про яку є дані, що їй відомі які-небудь обставини, що підлягають установленню в цій справі. Свідок зобов'язаний з'явитися в зазначений час на виклик уповноваженої особи, яка розглядає справу, дати правдиві пояснення,повідомити все відоме йому у справі і відповісти на поставлені запитання.

Експерт призначається особою, яка розглядає справу, у разі, коли виникає потреба в спеціальних знаннях. Він зобов'язаний з'явитися на виклик і дати об'єктивний висновок у поставлених перед ним питаннях. Експерт має право знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета експертизи, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для дачі висновку, ставити особі, яка притягається до відповідальності, потерпілому, свідкам запитання, що стосуються предмета експертизи, бути присутнім під час розгляду справи.

Перекладач, який також призначається в разі необхідності слідчим, зобов'язаний з'явитися на виклик останнього і зробити повний і точний доручений йому переклад.

Постанова у справі про адміністративне правопорушення має містити ряд відомостей і реквізитів. Перш за все зазначаються найменування територіального органу поліції, звання, прізвище та ініціали особи, яка винесла постанову, дата розгляду справи, відомості про особу, щодо якої вона розглядалася, викладаються обставини, встановлені під час розгляду справи, зазначається нормативний акт (наприклад, ст. 178 КУпАП України), який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення, та прийняте у справі рішення. У разі необхідності в постанові відображається вирішення питання щодо вилучених речей. Будь-яка постанова повинна містити вказівку на порядок і строк її оскарження. Постанова має бути підписана особою, яка її винесла. Постанова, відповідно до ст. 285 КУпАП України, оголошується негайно після закінчення розгляду справи. Копія постанови протягом 3 днів вручається під розписку або висилається особі, щодо якої її винесено, а також потерпілому на його прохання. Якщо копія постанови висилається, про це робиться відповідна відмітка у справі.

7.2.3. Оскарження та опротестування постанови у справі, перегляд справи

Стаття 287 КУпАП України встановлює, що постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим. Постанова, винесена посадовою особою, може бути оскаржена у вищестоящий орган, рішення якого є остаточним (п. 3 ч. 1 ст. 288 КУпАП). Постанову про одночасне накладення основного і додаткового адміністративних стягнень може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення.

Постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути опротестовано прокурором, що зупиняє виконання постанови до розгляду протесту. Подання у встановлений строк скарги зупиняє виконання постанови про накладення адміністративного стягнення до розгляду скарги, за певними винятками, перелік яких надано в ч. 1 ст. 291 КУпАП.

Скарга подається в орган (посадовій особі), який виніс постанову у справі про адміністративне правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. Скарга, що надійшла, протягом 3 діб надсилається разом зі справою органу (посадовій особі), правомочному відповідно до цієї статті її розглядати.

Статтю 292 КУпАП України встановлено, що скарга і протест на постанову у справі про адміністративне правопорушення розглядаються правомочними органами (посадовими особами) в десятиденний строк із дня їх надходження, якщо інше не встановлено законами України.

Під час розгляду скарги або протесту перевіряється законність і обґрунтованість винесеної постанови, уважно з'ясовується суть скарги або протесту і приймається відповідне рішення. З цією метою має бути з'ясовано ряд обставин, які стосуються як матеріальних, так і процесуальних підстав притягнення до адміністративної відповідальності: чи було встановлено факт вчинення правопорушення, вину особи в його вчиненні, чи не пропущено строки накладення адміністративного стягнення та розгляду справи, чи дотримано порядок розгляду справи тощо.

Відповідно до ст. 293 КУпАП України орган (посадова особа) під час розгляду скарги або протесту на постанову у справі про адміністративне правопорушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень:

1) залишає постанову без зміни, а скаргу або протест – без задоволення. Такий варіант рішення можливий у тих випадках, коли аргументи, викладені в скарзі або протесті, суперечать доказам у справі. Без зміни може бути залишено лише постанову, винесену з дотриманням матеріальних і процесуальних норм на підставі всебічного дослідження зібраних у справі доказів, їх аналізу, правильної оцінки та обґрунтованих висновків. Рішення про залишення без зміни постанови у справі про адміністративне правопорушення має бути мотивованим, містити повні відповіді на аргументи скарги або протесту. З моменту прийняття такого рішення постанова про притягнення до адміністративної відповідальності набуває чинності;

2) скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд (перегляд справи). Підставами для скасування постанови можуть бути неповне встановлення всіх обставин, які мають значення для прийняття рішення у справі, недостатність доказів, недоведеність істини, невідповідність висновків, викладених у рішенні, обставинам справи, порушення чи неправильне застосування матеріальних або процесуальних норм та інше;

3) скасовує постанову і закриває справу. Таке рішення приймається, якщо немає достатніх доказів для притягнення особи до адміністративної відповідальності, а додаткове дослідження або новий розгляд нічого не дадуть. Скасування постанови із закриттям справи можливе також у разі встановлення обставин, які виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення (ст. 247 КУпАП). Скасування постанови із закриттям справи про адміністративне правопорушення тягне за собою повернення стягнених грошових сум, оплатно вилучених і конфіскованих предметів, а також скасування інших обмежень, пов'язаних із цією постановою. У разі неможливості повернення предмета повертається його вартість;

4) змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативним актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, з тим, однак, щоб стягнення не було посилено. Якщо буде встановлено, що постанову винесено органом (посадовою особою), неправомочним вирішувати цю справу, то така постанова скасовується і справа надсилається на розгляд компетентного органу (посадової особи).

Копія рішення за скаргою на постанову у справі про адміністративне правопорушення протягом 3 днів надсилається особі, щодо якої її винесено. В той же строк копія постанови надсилається потерпілому на його прохання.

7.2.4. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

Виконання постанов про накладення адміністративного стягнення є заключною стадією провадження у справі про адміністративне правопорушення. Основні положення виконання постанов про накладення адміністративних стягнень викладено в розділі V КУпАП України.

Постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними й громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами та громадянами.

Необхідною умовою виконання постанови є набрання нею чинності. Це означає, що постанова набула юридичного значення і є обов'язковою до виконання згідно зі ст. 298 КУпАП України. У зв'язку з цим дуже важливим є визначення моменту набрання постановою законної сили: або з моменту оголошення постанови правопорушнику, або з моменту ознайомлення правопорушника з постановою – адже в законодавстві це питання не вирішено до кінця.

За наявності обставин, що ускладнюють виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту чи виправних робіт або роблять її виконання неможливим, орган (посадова особа), який виніс постанову, може відстрочити її виконання *на строк до одного місяця*. Відстрочення виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу (за винятком стягнення штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення) здійснюється в порядку, встановленому законом. Слід зазначити, що відстрочка виконання постанови – право, а не обов'язок, і застосовується лише у виняткових випадках (хвороба особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, складні сімейні обставини або інші поважні причини, які перешкоджають негайному виконанню постанови). Коло осіб, які мають право на клопотання про відстрочку виконання постанови, законодавством не визначено. Найчастіше це самі особи, які притягаються до адміністративної відповідальності. Разом з тим такі клопотання можуть приносити родичі, трудові колективи, громадські об'єднання, а також може ініціювати орган (посадова особа), який виніс постанову.

Іноді, під час виконання постанови, можуть виникати обставини, передбачені ст. 247 КУпАП (*обставини, що виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення*). Таких обставин може бути три:

– видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення;

– скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність;

– смерть особи, щодо якої було розпочато провадження у справі.

За наявності таких обставин орган (посадова особа), який виніс постанову, припиняє її виконання.

З метою забезпечення оперативності виконання постанов, забезпечення прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, у ст. 303 КУпАП закріплено строки, протягом яких постанова може бути направлена до виконання, тобто передбачено строки давності виконання постанов.

Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було направлено до виконання протягом 3 місяців із дня винесення. В разі зупинення виконання постанови відповідно до ст. 291 КУпАП перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги або протесту. В разі відстрочення виконання постанови відповідно до ст. 301 КУпАП перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки. Законами України може бути встановлено й інші, більш тривалі строки для виконання постанови у справі.

Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення здійснюється органом (посадовою особою), який виніс постанову, та іншими органами державної влади в порядку, встановленому законом.

Глави 26–33 КУпАП України регулюють загальний порядок виконання постанов про накладення адміністративних стягнень, а також постанов про відшкодування майнової шкоди.

Найпростіший порядок встановлено для виконання *постанов про винесення попередження*. Воно виконується органом (посадовою особою), яким винесено постанову: її оголошують порушнику. Якщо постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження виноситься під час відсутності порушника, йому вручається копія. У випадках, коли допускається оголошення попередження на місці вчинення правопорушення, воно фіксується у встановленому законом порядку.

Постанова про накладення штрафу на неповнолітніх у разі відсутності самостійного заробітку осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративне правопорушення, передається для виконання батькам або особам, які їх замінюють. У разі несплати правопорушником штрафу в указаний строк постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання правопорушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

Постанова про оплатне вилучення предмета, який став зняттям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, виконується державним виконавцем. У справах про адміністративні правопорушення, які передбачають оплатне вилучення вогнестрільної зброї та бойових припасів, постанови виконуються органами поліції. Суми, виручені від реалізації оплатно вилученого предмета, передаються колишньому власникові з відрахуванням витрат, пов'язаних із проведенням виконавчих дій.

Виконання постанови про застосування *адміністративного арешту* покладається на поліцію. Така постанова виконується негайно після її винесення. Статтями 327, 328 КУпАП передбачено певні правила відбування адміністративного арешту. Строк адміністративного затримання зараховується до строку адміністративного арешту. Відбування адміністративного арешту провадиться за правилами, встановленими законами України. Організація трудового використання осіб, підданих адміністративному арешту, покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських рад. Особам, підданим адміністративному арешту, за час перебування під арештом заробітна плата за місцем постійної роботи не виплачується.

7.3. АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН. НАДАННЯ ВІДПОВІДЕЙ НА ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАПИТИ

Право на звернення для громадян України є невід'ємним і передбачене ст. 26, 40, 64 Конституції України. Це право не може бути обмеженим навіть за умови воєнного або надзвичайного стану, що визначено Конституцією України.

Щорічно сотні тисяч громадян реалізують своє конституційне право на звернення, що передбачено **ст. 40 Конституції України**, в якій зазначено, що всі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Сутність цього конституційного права полягає в гарантованій державою можливості кожної людини безпосередньо звертатися до відповідних структур, суб'єктів управління з індивідуальними або колективними зверненнями щодо відновлення порушеного права, критики недоліків у їхній роботі, внесення пропозицій щодо поліпшення їх діяльності та ін. Необхідно підкреслити, що норми ст. 40 Конституції поширюються не тільки на громадян України, а й на іноземців і осіб без громадянства, які без будь-яких обмежень можуть на рівні з громадянами України використовувати право на звернення.

Основним нормативно-правовим актом, що регламентує порядок розгляду звернень громадян, є закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 у ст. 1 якого зазначається, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків, із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх професійної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Окрім закону України «Про звернення громадян», законодавство України містить й інші акти, прийняті відповідно до Конституції України з метою реалізації права громадянина на звернення. Зокрема, це закони України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012, «Про інформацію» від 02.10.1992, «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 та ін.

Можна додати, що право громадян на звернення є втіленням міжнародних стандартів у сфері прав людини і становить трансформацію у внутрішнє законодавство ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16.12.1966 Генеральною Асамблеєю ООН.

Звернення у владну інстанцію залишається найбільш поширеною та доступною формою взаємовідносин між людиною та державними структурами²³².

Органам Національної поліції як носіям юрисдикційних повноважень в особі їх представників (посадових осіб) надано у рамках їх підвідомчості право розглядати та вирішувати справи.

Поліція як суб'єкт розгляду звернень громадян у своїй діяльності повинна задовольняти інтереси громадян. Правовою основою діяльності поліції щодо розгляду звернень громадян є закон України «Про Національну поліцію». У ст. 18 цього Закону вказано, що поліцейський зобов'язаний: поважати і не порушувати

²³² Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції. С. 33.

прав і свобод людини; на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Звертаючись до особи, або в разі звернення особи до нього, поліцейський зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з вилученою в ньому інформацією, не випускаючи його з рук.

Крім того, розгляд звернень громадян в законі України «Про Національну поліцію» визнано однією з форм громадського контролю за діяльністю поліцейських. Так, у ст. 90 Закону зазначено, що контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина (відповідно і права на звернення) належить також до основних завдань Міністерства внутрішніх справ, що закріплено відповідним положенням²³³.

Важливе значення для функціонування механізму дії законодавства про звернення громадян мають нормативні акти про порядок розгляду звернень громадян, які розробляються та затверджуються у міністерствах і відомствах, установах. З метою постійного вдосконалення юрисдикційної діяльності поліції щодо розгляду звернень громадян прийнято низку відомчих нормативних актів МВС та Національної поліції України (наказів, інструкцій). Це, зокрема, наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції» та наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події».

Інститут звернень громадян є важливою формою забезпечення законності в діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, виступає як засіб сприяння реалізації прав громадян та їх участі в державному управлінні, є носієм інформації, пов'язаної із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина.

7.3.1. Поняття та види звернень громадян. Вимоги, які висуваються до звернень громадян, і наслідки недотримання таких вимог

Право на звернення виконує в демократичному суспільстві дуже важливу функцію. Для кожного громадянина воно є важливим засобом вільно висловлювати свої думки. Для державних органів, установ, підприємств, організацій воно

²³³ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанови КМ України від 28.10.2015 № 878.

служить джерелом інформації про нагальні потреби, інтереси, настрої громадян, що і є засобом виявлення суспільної думки. Як правило, значне збільшення кількості обґрунтованих скарг до установи є свідченням її неефективної роботи. Тому кожна установа повинна мати за мету зменшити кількість скарг громадян, що поступають до неї. Досягти цього можна за допомогою покращення результатів праці установ.

Робота щодо прийому громадян, реєстрації та розгляду їхніх заяв, звернень і скарг будується на принципах законності, поваги до особистості, захисту прав і свобод людини незалежно від її соціального походження та майнового стану, расової чи національної належності, громадянства, мови, політичних чи релігійних переконань. Усі громадяни України рівні перед законом. Рівноправність громадян забезпечується у всіх галузях економічного, політичного, соціального та культурного життя, що підтверджується законом України «Про звернення громадян».

Зокрема, ст. 3 цього Закону установлює поняття «звернення громадян» та перелік видів звернень. Так, під **зверненнями громадян** слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Стаття 5 закону України «Про звернення громадян» установлює певні вимоги щодо звернень, зокрема необхідно:

1) адресувати звернення органам державної влади й місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань;

2) зазначити прізвище, ім'я, по батькові особи, яка звертається;

3) вказати місце проживання громадянина;

4) викласти суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги.

Закон надає право подавати звернення в одній із таких форм: 1) усне (викладене громадянином і записане посадовою особою на особистому прийомі); 2) письмове, надіслане поштою чи передане громадянином до відповідного органу, установи особисто або через уповноважену ним особу, якщо ці повноваження оформлені відповідно до чинного законодавства.

Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне). Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати.

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому ст. 23 закону «Про звернення громадян»²³⁴.

Звернення може бути усним чи письмовим.

Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою.

Письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення).

У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним. Застосування електронного цифрового підпису при надсиланні електронного звернення не вимагається.

Звернення, оформлене без дотримання зазначених вимог, повертається заявнику з відповідними роз'ясненнями не пізніше як через 10 днів від дня його надходження.

Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з **електронними петиціями** через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції. В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку

²³⁴ Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: закон України від 02.07.2015 № 577-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19>.

збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію. Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції. Для створення електронної петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування її автор (ініціатор) заповнює спеціальну форму на офіційному веб-сайті органу, якому вона адресована, або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції.

У відповіді на електронну петицію повідомляється про результати розгляду порушених у ній питань із відповідним обґрунтуванням.

Відповідь на електронну петицію не пізніше наступного робочого дня після закінчення її розгляду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу, якому вона була адресована, а також надсилається у письмовому вигляді автору (ініціатору) електронної петиції та відповідному громадському об'єднанню, яке здійснювало збір підписів на підтримку відповідної електронної петиції. У разі визнання за доцільне викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватися органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення. Президентом України, Кабінетом Міністрів України, народними депутатами України за результатами розгляду електронної петиції можуть розроблятися та вноситися в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на вирішення порушених у петиції питань. Інформація про кількість підписів, одержаних на підтримку електронної петиції, та строки їх збору зберігається не менше 3 років з дня оприлюднення петиції.

Письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає.

Види звернень, які не розглядаються:

- 1) повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина з одного і того ж питання, якщо перше вирішено по суті;
- 2) звернення осіб, визнаних судом недієздатними;
- 3) скарги на рішення, що оскаржувались, якщо вони подані органу або посадовій особі вищого рівня із порушенням такого строку протягом 1 року з моменту його прийняття, але не пізніше 1 місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням.

Не допускається розголошення відомостей, отриманих про приватне життя громадянина без його згоди, або відомостей, які є державною або іншою таємницею, що охороняється законом, а також іншої інформації, що ущемляє права та законні інтереси громадян. Не припустимим є з'ясування даних про особу громадянина,

якщо це не стосується звернення. На прохання громадянина, яке висловлено в письмовій чи усній формі або вказане у тексті звернення, не підлягає розголошенню його прізвище, місце проживання та місце роботи.

Громадяни мають право звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб українською чи іншою мовою, прийнятною для сторін. Рішення щодо звернень громадян та відповіді на них оформляються відповідно до вимог законодавства про мови. Такі рішення та відповіді можуть бути викладені в перекладі мовою спілкування заявника.

Таким чином, у законодавстві України звернення громадян класифікуються за такими критеріями:

- 1) залежно від кількісного складу суб'єктів звернень (ст. 40 Конституції);
- 2) залежно від форми звернення (ст. 40 Конституції та ст. 3 закону України «Про звернення громадян»);
- 3) залежно від змісту звернення (ст. 3 закону України «Про звернення громадян»).

За кількісним складом суб'єктів звернення поділяють на:

- а) індивідуальні;
- б) колективні.

Залежно від форми звернення бувають:

- а) усні;
- б) письмові.

Залежно від змісту звернення поділяються так:

- а) пропозиція (зауваження);
- б) заява (клопотання);
- в) клопотання;
- г) скарга.

У свою чергу, скарги для з'ясування юридичних властивостей і процедур їх розгляду, варто поділити на два типи:

– адміністративні, тобто ті, що розглядаються в позасудовому (адміністративному) порядку;

– судові, що розглядаються судами у процесі здійснення правосуддя.

Отже, **адміністративна скарга** – це звернення до компетентного органу однієї чи декількох фізичних осіб, організацій, підприємств або установ, які вважають, що їхні права, свободи чи законні інтереси порушені незаконними діями (бездіяльністю) державних і недержавних органів або громадян, із вимогою припинення правопорушення і притягнення правопорушника до юридичної відповідальності, поновлення порушеного права.

7.3.2. Порядок та строки розгляду звернень громадян

Законом України «Про звернення громадян» визначено права громадянина, який звернувся із заявою чи скаргою до будь-якого органу (посадової особи), в тому числі й до органів поліції:

- 1) особисто викласти аргументи особі, яка перевіряє заяву чи скаргу, та брати участь у перевірці поданої скарги чи заяви;

- 2) знайомитися з матеріалами перевірки;
- 3) подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті органом, який розглядає заяву чи скаргу;
- 4) бути присутнім під час розгляду заяви чи скарги;
- 5) користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку;
- 6) одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги;
- 7) висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду заяви чи скарги;

8) вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень.

Органи поліції, як і будь-які органи (посадові особи), до яких звернувся громадянин у межах своїх повноважень, зобов'язані:

- 1) об'єктивно, всебічно і вчасно перевіряти заяви чи скарги;
- 2) на прохання громадянина запрошувати його на засідання відповідного органу, що розглядає його заяву чи скаргу;

3) скасовувати або змінювати оскаржувані рішення у випадках, передбачених законодавством України, якщо вони не відповідають закону або іншим нормативним актам, невідкладно вживати заходів до припинення неправомірних дій, виявляти, усувати причини, умови, які сприяли порушенням;

4) забезпечувати поновлення порушених прав, реальне виконання прийнятих у зв'язку з заявою чи скаргою рішень;

5) письмово повідомляти громадянина про результати перевірки заяви чи скарги і суть прийнятого рішення;

6) вживати заходів щодо відшкодування у встановленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано громадянину в результаті ущемлення його прав чи законних інтересів, вирішувати питання про відповідальність осіб, з вини яких було допущено порушення, а також на прохання громадянина не пізніше як у місячний термін довести прийняте рішення до відомого органу місцевого самоврядування, трудового колективу чи об'єднання громадян за місцем проживання громадянина;

7) у разі визнання заяви чи скарги необґрунтованою роз'яснити порядок оскарження прийнятого за нею рішення;

8) не допускати безпідставної передачі розгляду заяв чи скарг іншим органам;

9) особисто організувати та перевіряти стан розгляду заяв чи скарг громадян, вживати заходів до усунення причин, що їх породжують, систематично аналізувати та інформувати населення про хід цієї роботи.

Строк розгляду звернень обчислюється з дня їх надходження та реєстрації в органі поліції до дня направлення заявнику відповіді на його звернення. Якщо останній день терміну розгляду звернення припадає на неробочий день, то за останній день терміну вважається перший після нього робочий день. Щодо кожного звернення не пізніше ніж у 5-денний термін повинно бути прийнято одне з таких рішень:

- прийняти до свого провадження;

– надіслати за належністю до іншого органу виконавчої влади, якщо питання, порушені у зверненні, не входять до компетенції органу поліції, про що одночасно повідомити автора;

– залишити без розгляду за наявності підстав, визначених у ст. 8 закону України «Про звернення громадян»²³⁵.

Всі звернення розглядаються і вирішуються в термін не більше 1 місяця від дня їх надходження, враховуючи вихідні, святкові та неробочі дні, а ті, які не потребують додаткового вивчення та проведення перевірки за ними, – **невідкладно, але не пізніше 15 днів від дня їх отримання**.

У випадку, коли неможливо своєчасно закінчити перевірку та прийняти в установлений термін рішення, виконавець не пізніше ніж за 3 робочі дні до закінчення цього терміну письмово доповідає керівникові органу поліції або його заступникові і порушує питання щодо продовження терміну в межах, установлених законодавством про звернення громадян. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати 45 днів. Про продовження терміну розгляду письмово повідомляється автор звернення.

Робота зі зверненнями громадян є важливим напрямком діяльності органів Національної поліції, засобом отримання інформації з питань, віднесених до їх компетенції, однією з форм співпраці і партнерства поліції з громадськістю і **містить такі складові елементи:**

- приймання, реєстрація і первинний розгляд звернень громадян;
- вирішення звернень та надання відповідей авторам;
- контроль за станом роботи зі зверненнями;
- узагальнення та аналіз звернень громадян;
- використання результатів аналізу в практичній діяльності.

Необхідно зазначити, що звернення від громадян надходять до органів Національної поліції у вигляді листів (поштою) та під час їх особистого прийому посадовими особами (**усні й письмові**). У роботі зі зверненнями, а також під час особистого прийому громадян слід уважно ставитися до їх запитів і проблем, дотримуватися високої правової культури і правил етикету. Усні звернення громадян безпосередньо розглядаються, а порушені в них питання, якщо це можливо, вирішуються посадовими особами під час особистого прийому громадян, який проводиться згідно із затвердженим графіком.

Письмові звернення громадян, оформлені належним чином і подані в установленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю, реєстрації та первинному розгляду з метою визначення їх належності до компетенції органів Національної поліції або інших виконавчих органів влади та призначення за ними конкретного виконавця²³⁶.

²³⁵ Про звернення громадян: закон України від 02.10.1996 № 393/96 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.

²³⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національної поліції: закон України від 10.11.2015 № 766-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2015. 10 груд.

Про результати розгляду звернення громадянині повідомляється письмово або усно за його бажанням. Органи Національної поліції розглядають звернення громадян безоплатно.

Слід розглянути й особливості розгляду звернень окремих категорій громадян. Так, **звернення військовослужбовців**, а також членів їхніх сімей до центрального апарату розглядаються в термін до 15 днів від дня їх надходження, а звернення в територіальні органи поліції – невідкладно, але не пізніше ніж через 7 днів. У разі потреби строки розгляду таких звернень можуть бути продовжені, але не більш як ще до 15 або до 7 днів відповідно, про що сповіщається автор звернення²³⁷.

Також мають свої особливості й терміни розгляду депутатських запитів і депутатських звернень.

Депутатський запит – вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України – розглядається у 15-денний строк із дня його одержання або в іншій встановлений Верховною Радою України строк²³⁸. Орган або посадова особа, до яких звернуто запит, зобов'язані повідомити народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України у письмовій формі про результати його (їх) запиту у 15-денний строк з дня його одержання або в іншій встановлений Верховною Радою України строк. Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, керівник органу внутрішніх справ, до якого звернуто запит, зобов'язаний письмово повідомити про це Голову Верховної Ради та народного депутата, групу народних депутатів, комітет Верховної Ради України, який вніс (які внесли) запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати одного місяця після одержання запиту.

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. Депутатське звернення є обов'язковим для розгляду посадовими особами, яким воно адресовано, у строк не більше 10 днів з моменту одержання. У разі неможливості розгляду звернення народного депутата у визначений строк його повідомляють про це офіційним листом з викладенням причин продовження строку розгляду. Строк розгляду депутатського звернення, з урахуванням продовження, не може перевищувати 30 днів з моменту його одержання.

Народні депутати України можуть брати участь у розгляді запиту чи звернення. За таких обставин керівник поліції, якому адресовано запит чи звернення, зобов'язаний повідомити народного депутата України про день розгляду порушених у запиті питань завчасно, але не пізніше ніж за 3 дні до їх розгляду, а за зверненням – відповідно не пізніше ніж за 1 день, за зверненням депутата місцевої ради не пізніше ніж за 5 днів.

²³⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію»: закон України від 23.12.2015 № 901-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901-19>.

²³⁸ Про центральні органи виконавчої влади: закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

Повідомлення народних депутатів України про результат розгляду такого звернення здійснюється у 10-денний термін від дня надходження до органу поліції. Якщо в депутатському зверненні міститься прохання повідомити тільки заявника, тоді відповідь народному депутату України не надається. За результатами перевірки звернення складається мотивований висновок про результати розгляду звернення громадян, який має містити об'єктивний аналіз усіх зібраних матеріалів і відповідати порядку його складання.

Розгляд звернень та запитів народних депутатів України за зверненнями громадян береться під особливий контроль перших керівників органів Національної поліції. Про наслідки розгляду питань таких звернень і запитів керівник органу Національної поліції повідомляє народного депутата України.

Відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про звернення громадян передбачає ст. 24 закону України «Про звернення громадян». Особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України. Контроль за дотриманням законодавства про звернення громадян відповідно до своїх повноважень здійснюють Верховна Рада України, народні депутати України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений з прав людини Верховної Ради України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети, депутати місцевих рад, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади щодо підпорядкованих їм підприємств, установ та організацій згідно зі ст. 28 закону України «Про звернення громадян». Прокурорський нагляд за дотриманням законодавства про звернення громадян здійснюється Генеральним прокурором України та підпорядкованими йому прокурорами. Відповідно до наданих їм чинним законодавством повноважень вони вживають заходів до поновлення порушених прав, захисту законних інтересів громадян, притягнення порушників до відповідальності.

7.3.3. Надання відповідей на інформаційні запити

Здійснюючи свої обов'язки, поліцейські незалежно від посади, місцезнаходження і часу в разі звернення до них громадян чи посадових осіб із заявами чи повідомленнями про злочини і пригоди, що загрожують особистій чи публічній безпеці, в разі безпосереднього виявлення таких випадків зобов'язані вжити необхідних заходів для попередження і припинення правопорушення.

Затверджена наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377 Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події встановлює порядок ведення єдиного обліку органами Національної поліції України, в тому числі їх структурними (відокремленими) підрозділами (відділами, відділеннями) (далі – органи поліції), заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також порядок здійснення контролю за його дотриманням.

Джерелом інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події є:

1) повідомлення осіб, що надходять до органу поліції або до особи, уповноваженої здійснювати досудове розслідування (далі – слідчий);

2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінальних правопорушень;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу на місці вчинення кримінального правопорушення.

Для роз'яснення населенню порядку прийняття, реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події в органах поліції в спеціальних кімнатах для прийому громадян або у вестибюлях повинна бути вивішена пам'ятка щодо ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

У вказаній вище Інструкції терміни вживаються в таких значеннях:

єдиний облік – прийняття та реєстрація органами поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події – дії службових осіб органів поліції при одержанні заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події – присвоєння кожній отриманій заяві і повідомленню про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію порядкового номера і фіксація у відповідних облікових документах стислих даних про заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

Прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснюється цілодобово і невідкладно тим органом поліції, до якого надійшла заява чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, або слідчим, або іншою посадовою особою органу поліції, якою самостійно виявлено з будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Облік таких заяв і повідомлень проводиться уповноваженими працівниками чергових частин органів поліції, працівниками інших структурних підрозділів цих органів, яких призначено підмінними черговими в установленому порядку, оператором телефонної лінії «102» або іншою посадовою особою.

У разі особистого звернення заявника до органу поліції із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію уповноважений працівник чергової частини або інша службова особа в кімнаті для приймання громадян цілодобово оформляють протоколи усних заяв і відразу реєструють заяви в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (далі – журнал ЄО), форма якого наведена в цій Інструкції.

Форма журналу ЄО є однаковою для всіх органів поліції.

За правильність ведення журналу ЄО відповідає уповноважений працівник чергової частини органу поліції.

Повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, отримані оператором телефонної лінії «102», вносяться до робочого зошита, в якому зазначаються відомості про дату та час надходження повідомлення, хто повідомив

(П.І.Б., місце проживання/місцезнаходження, телефон), стислий зміст заяви. Уся отримана інформація про кримінальні правопорушення та інші події після її внесення до робочого зошита відразу передається до органів поліції для реагування, про що робиться відмітка в робочому зошиті (кому передано повідомлення, номер реєстрації в журналі ЄО органу поліції).

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції, отримавши заяву (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, відразу реєструє її (його) в журналі ЄО та направляє на місце події слідчо-оперативну групу чи групу реагування.

Інформацію, яка надійшла до чергової частини органу поліції, про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію на території обслуговування іншого органу поліції уповноважений працівник чергової частини відразу реєструє в журналі ЄО та невідкладно інформує про це той орган, на території оперативного обслуговування якого мала місце така подія. Матеріали про вчинення правопорушення, що містить ознаки кримінального, заборонено передавати до іншого органу поліції без реєстрації в журналі ЄО та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Посадова особа органу поліції, перебуваючи поза межами органу, в якому вона призначена, на території України, в разі звернення до неї громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких зобов'язана вжити заходів щодо запобігання правопорушенням і їх припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, установа і затримання осіб, які вчинили правопорушення, та охорони місця події та повідомити про це найближчий орган поліції.

Посадова особа органу поліції, виявивши або отримавши інформацію про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, негайно повідомляє про це чергову частину органу поліції.

Заяви чи повідомлення фізичних або юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію можуть бути усними або письмовими. Усні заяви про вчинення кримінального правопорушення заносяться до протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, форма якого наведена в додатку 3 до цієї Інструкції, який підписують заявник та посадова особа, яка прийняла заяву²³⁹.

Особа, яка подає заяву чи повідомляє про кримінальне правопорушення, під підпис попереджається про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, передбачену ст. 383 КПК України, крім випадків надходження заяви або повідомлення поштою чи зв'язком іншого виду.

Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події реєструються цілодобово в чергових частинах органів поліції уповноваженими

²³⁹ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377.

працівниками відразу після їх надходження, вносяться до журналу ЄО та інтегрованої інформаційно-пошукової системи з усіма відомостями з журналу ЄО. В черговій частині органів поліції ведеться журнал ЄО, який забороняється виносити з чергової частини. Журнали ЄО заповнюються уповноваженими працівниками чергових частин органів поліції. Записи за кожною інформацією повинні містити стислі й вичерпні дані про те, коли надійшли заява чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, хто, коли і в якій формі повідомив про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, що і коли сталося, час і дату реєстрації, яких заходів ужито за заявою чи повідомленням про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, ким та кому доручено розгляд заяви чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, час і дату отримання заяви чи повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події для внесення відповідних даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Закінчені журнали ЄО та журнали видачі талонів разом із талонами-корінцями передаються до підрозділів документального забезпечення органів поліції.

Про заяви й повідомлення, що надійшли до чергової частини органу поліції та в яких відсутні відомості, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, після їх реєстрації в журналі ЄО доповідається уповноваженим працівником чергової частини начальникові органу поліції або особі, яка виконує його обов'язки, для розгляду і прийняття рішення згідно із законом України «Про звернення громадян» або Кодексом України про адміністративні правопорушення. У разі встановлення начальником органу поліції в заяві (повідомленні) відомостей, які вказують на вчинення кримінального правопорушення, він за своєю резолюцією (не пізніше 1 доби з часу реєстрації заяви в журналі ЄО) повертає її (його) до чергової частини для негайної передачі начальнику слідчого підрозділу.

Якщо письмова заява, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення надійшли до відділу, відділення поліції під час особистого звернення заявника, водночас із їх реєстрацією в журналі ЄО в черговій частині відділу, відділення поліції уповноважений працівник чергової частини оформляє талон-повідомлення і видає його заявнику. Заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до органу поліції поштою, телеграфом, факсимільним зв'язком або зв'язком іншого виду, реєструються в підрозділах документального забезпечення цих органів, про них доповідається начальникові органу поліції або особі, яка виконує його обов'язки. Останні, у свою чергу, накладають письмові резолюції щодо подальшого розгляду заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події з ознаками кримінальних правопорушень у відповідному порядку. Датою подання заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події до органів поліції вважається дата реєстрації такої заяви чи повідомлення в журналі ЄО органу поліції.

Про заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли до центрального органу управління поліцією та головних управлінь Національної поліції, в яких зазначаються обставини, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, після їх реєстрації в журналі вхідної кореспонденції працівниками підрозділів документального забезпечення негайно

доповідається керівництву цих органів, після чого за резолюцією вони передаються до органів поліції нижчого рівня, а копії – до уповноваженого структурного підрозділу відповідного органу поліції²⁴⁰.

У журналі ЄО чергових частин центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції реєструються заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, досудове розслідування за якими здійснюється слідчими підрозділами цих органів. Повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли до чергових частин центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції телефоном, уповноваженими працівниками чергових частин відразу реєструються в журналі ЄО та передаються до органів поліції нижчого рівня із внесенням реєстраційного номера журналу ЄО вказаних органів у графу 8 журналу ЄО чергової частини центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції. Заяви та повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли під час особистого звернення громадян до центрального органу управління поліцією та головних управлінь Національної поліції, уповноважені працівники чергових частин цих органів реєструють у журналі ЄО та одночасно оформляють талон-повідомлення, який видається заявнику, після чого інформують про них відділ, відділення поліції із внесенням реєстраційного номера журналу ЄО вказаних органів у графу 8 журналу ЄО чергової частини центрального органу управління поліцією та головних управлінь Національної поліції відповідно. Про зареєстровані заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події доповідається керівництву центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції та за резолюцією керівництва центрального органу управління поліцією або головних управлінь Національної поліції їх надсилають до органів поліції нижчого рівня за місцем учинення кримінального правопорушення. Анонімні листи, що містять відомості про вчинені кримінальні правопорушення, реєструються лише в підрозділах документального забезпечення і передаються за резолюцією керівника органу поліції або особи, яка виконує його обов'язки, до структурних підрозділів для використання в розкритті злочинів.

У журналі ЄО також реєструються:

- 1) заяви і повідомлення про зниклих безвісти осіб;
- 2) рапорти працівників органів поліції про виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та іншу подію.

Реєструючи заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що надійшли в письмовій формі, уповноважений працівник чергової частини органу поліції на їх лицьовому боці проставляє спеціальний штамп реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події. Слідчий, який отримав у черговій частині для розгляду заяву або повідомлення про вчинене

²⁴⁰ Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: постанова КМ України від 16.09.2015 № 730. *Урядовий кур'єр*. 2015. 24 верес.

кримінальне правопорушення, у журналі ЄО ставить відмітку про час і дату її (його) отримання, зазначає посаду, прізвище та ставить підпис, а також невідкладно подає до чергової частини відомості в письмовому вигляді про реєстраційний номер журналу ЄО, номер кримінального провадження, дату і час внесення відомостей про заяву чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Контроль за достовірністю внесених відомостей забезпечує працівник підрозділу інформаційно-аналітичного забезпечення.

Прихованими від єдиного обліку вважаються заяви і повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, що були відомі працівнику органу поліції, та відомості, які на час виявлення не внесено до журналу ЄО відповідного органу поліції, а самі заяви й повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення та інші події не отримали реєстраційного номера.

Контроль за додержанням порядку ведення єдиного обліку.

Організація роботи з контролю за додержанням вимог Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події покладається на начальника органу поліції, а в разі його відсутності – на особу, яка виконує його обов'язки. Він персонально відповідає за організацію ведення єдиного обліку. Про результати роботи органів поліції із заявами і повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення та інші події щомісяця складається звіт.

Начальник органу поліції зобов'язаний:

1) після доповіді уповноваженого працівника чергової частини територіального органу поліції про оперативну обстановку за минулу добу перевірити ведення журналу ЄО та реєстрацію в повному обсязі всіх заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли за цей період, про що зробити відповідний запис у журналі ЄО;

2) у разі виявлення фактів порушення порядку прийняття та невнесення до журналу ЄО заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події проводити службове розслідування;

3) для контролю за достовірністю обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, які надходять до чергової частини за телефоном лінії «102» або за допомогою інших засобів зв'язку, забезпечити їх запис та збереження у цифровому вигляді.

Контроль за дотриманням законності при веденні журналу ЄО покладається на керівників органів поліції.

Контроль за дотриманням вимог щодо ведення журналів ЄО покладається на начальника чергової частини органу поліції. В разі відсутності зазначеної посади така особа визначається начальником органу поліції. Якщо посаду начальника чергової частини органу поліції не передбачено штатним розписом органу поліції, відповідальна за цей напрям роботи посадова особа визначається керівником цього органу або особою, яка виконує його обов'язки, шляхом видання відповідного наказу.

Пам'ятка. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 23 закону України «Про Національну поліцію» поліція здійснює реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події.

Заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються, незалежно від місця і часу їх скоєння, повноти отриманих зведень і форми подання, а також особи заявника реєструються цілодобово уповноваженими працівниками чергових частин центрального органу управління поліцією, головних управлінь Національної поліції, відділів та відділень поліції, до яких звернулася особа чи надійшло повідомлення.

Уповноважений працівник чергової частини органу поліції після подання заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до журналу єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, доповісти про це начальникові слідчого підрозділу та поінформувати керівника органу поліції.

Відповідно до ст. 60 КПК України заявник має право:

– отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

– подавати на підтвердження своєї заяви речі й документи;

– отримувати інформацію про закінчення досудового розслідування.

Важливим документом у роботі поліції зі зверненнями громадян є спільний наказ Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки та Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення».

Зверджений цим наказом Порядок розроблено з метою впровадження ефективного механізму взаємодії служб у справах дітей, закладів соціального захисту дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів поліції, закладів освіти, закладів охорони здоров'я. Звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження з дитиною подаються як самою дитиною, так і фізичними особами за місцем їх проживання за наявності фактів такого поводження або реальної загрози їх учинення.

Звернення про факти жорстокого поводження з дітьми або загрозу їх учинення можуть подаватися до будь-якого визначеного вище суб'єкта в усній або письмовій формі за місцем проживання (перебування) дитини самою дитиною, батьками, одним із батьків дитини або особою/особами, які їх замінюють, будь-якими фізичними та юридичними особами.

Повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загроза його вчинення, оформляється суб'єктами, яким стало відомо про зазначені факти під час виконання своїх функціональних обов'язків, письмово та надсилається до служби у справах дітей і органу поліції за місцем проживання (перебування) дитини. Усі звернення та повідомлення з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення реєструються суб'єктами, до яких надійшла інформація, в журналі обліку звернень і повідомлень про жорстоке поводження з дітьми або загрозу його вчинення та протягом

однієї доби направляються до служби у справах дітей і органу поліції за місцем проживання (перебування) дитини²⁴¹.

Питання для самоконтролю

1. Зміст та особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності органів поліції.
2. Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.
3. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчі органам поліції.
4. Порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.
5. Відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян.
6. Вимоги до звернення громадян.
7. Прокурорський нагляд за дотриманням законодавства про звернення громадян.
8. Відповідальність громадян за подання звернень протиправного характеру.
9. Відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про звернення громадян.
10. Порядок реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Постанова про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, вноситься:

- а) обов'язково за участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та посадової особи органів Національної поліції України, що забезпечує безпеку дорожнього руху, яка встановлювала особу правопорушника;
- б) може вноситься без участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- в) обов'язково за участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності;
- г) обов'язково за участі особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та посадової особи органів Національної поліції України.

2. Для адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції характерними ознаками є:

- а) державно-владний, правозастосовний, правоохоронний, організуючий, профілактичний, підзаконний характер;
- б) виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, притягнення до адміністративної відповідальності, адміністративна процедура;

²⁴¹ Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 № 2789-III.

в) виконавчо-розпорядчий, державно-владний, підзаконний, правозастосовний, правоохоронний характер; наявність адміністративного спору, профілактична спрямованість;

г) державно-владний, підзвітний, підпорядкований характер, єдиноначальність, наявність адміністративного делікту.

3. До принципів адміністративно-юрисдикційної діяльності не належить:

- а) принцип публічності;
- б) принцип оперативності;
- в) принцип широкої участі громадськості;
- г) принцип своєчасного та всебічного з'ясування обставин кожної справи.

4. Вкажіть правильну класифікацію звернень громадян залежно від змісту:

- а) усне, письмове, електронне;
- б) пропозиція (зауваження), заява, клопотання, скарга;
- в) індивідуальні, групові, колективні;
- г) повне, об'єктивне.

5. Діяння визнається адміністративним правопорушенням за ознакою:

- а) протиправної шкідливості;
- б) психічного ставлення правопорушника до діяння;
- в) адміністративної караності;
- г) громадської шкідливості.

6. Під поняттям «заява» («клопотання») розуміють:

а) звернення громадян із порадою щодо реалізації прав та інтересів, закріплених Конституцією та чинним законодавством, або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності народних депутатів, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності;

б) звернення громадян із зауваженням щодо реалізації прав та інтересів, закріплених Конституцією та чинним законодавством, або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності народних депутатів, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності;

в) звернення громадян із проханням про реалізацію закріплених Конституцією та чинним законодавством їхніх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності народних депутатів, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності;

г) звернення громадян із вимогою про реалізацію закріплених Конституцією та чинним законодавством їхніх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності народних депутатів, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

7. Підставою для порушення справи про адміністративне правопорушення є:

- а) внесення відомостей про правопорушення до журналу єдиного обліку;
- б) складання протоколу про адміністративне правопорушення;
- в) подання заяви;
- г) інший варіант відповіді.

8. Основними завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є:

а) своєчасне, всебічне, об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання кожної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, попередження правопорушень, виховання громадян стосовно дотримання законів, зміцнення законності;

б) ретельне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання кожної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, попередження правопорушень, виховання громадян стосовно дотримання законів, зміцнення законності;

в) своєчасне, всебічне, об'єктивне, повне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання кожної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, попередження правопорушень, виховання громадян стосовно дотримання законів, зміцнення законності;

г) з'ясування всіх обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання кожної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, попередження правопорушень, виховання громадян стосовно дотримання законів, зміцнення законності.

9. Перерахуйте всіх можливих суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення:

а) потерпілий; особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; особи, які заявляють самостійні вимоги; експерт; перекладач; свідок; захисник;

б) потерпілий; особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; особи, які не заявляють самостійних вимог; експерт; перекладач; свідок; захисники;

в) потерпілий; особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; законні представники; адвокат; свідки; експерт; перекладачі;

г) потерпілий; особа, яка притягається до адміністративної відповідальності; експерт; перекладач; свідок; захисник.

10. Справа про адміністративне правопорушення, визначене ст. 173-1 КУпАП («Поширювання неправдивих чуток»), розглядається:

- а) у 15-денний строк;
- б) у 10-денний строк;
- в) протягом доби;
- г) у 3-денний строк.

Глава 8 ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

8.1. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ПРИЧИНИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ. МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

Нові реалії сьогодення характеризуються збільшенням масштабів міграційних процесів у світі, розширенням та розвитком зв'язків між країнами. Мігранти завжди вносили свій вклад у розвиток будь-якої країни, її економічної, соціальної та культурної складових.

Україна завдяки своєму вигідному територіальному положенню стала транзитною державою для потоку мігрантів у країни Європейського Союзу (далі – ЄС), адже у нашої країни є спільні сухопутні кордони з Румунією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною, які простягаються на сотні кілометрів. Попри свою економічну вигоду розташування, Україна зручна і для нелегальної міграції, тобто незаконного переміщення поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю. До країн ЄС мріє потрапити багато людей, зокрема з арабських та мусульманських країн. Серед основних потоків нелегальних мігрантів і шукачів притулку, які направляються до нашої країни або, що відбувається найчастіше, використовують її як транзитну зону, можна виділити громадян Сирії, Пакистану, Афганістану, Іраку, Палестини, Нігерії, Ефіопії, Судану, Єгипту. Зокрема, відбулася переорієнтація на переправлення громадян країн пострадянського простору, насамперед це стосується Грузії, Росії та Молдови. Крім того, збільшилася кількість випадків використання процедури легального в'їзду, студентського каналу й отримання статусу біженця для тимчасової легалізації іноземців в Україні, зокрема громадян Сомалі, Афганістану та В'єтнаму. Збільшується потік громадян Сирії через нестабільну ситуацію в країні.

Високий рівень нелегальної міграції викликає стурбованість, оскільки спричиняє низку негативних наслідків і загроз для суспільства й держави. Підвищується рівень криміналізації суспільства, зокрема, збільшується кількість мігрантів, які переходять від закону, злочинців, терористів, швидко розвивається корупція та організована злочинність, пов'язана з незаконним ввезенням мігрантів, учиненням злочинів як мігрантами, так і щодо них, зростанням рівня «супровідних» злочинів (торгівлі людьми та зброєю, наркобізнесу, тероризму тощо). Крім того, відзначається зростання тіньової економіки і розширення нелегального ринку праці, виникає міжнаціональна напруженість, з'являються нові політичні й економічні загрози для держави. Отже, нелегальна міграція своїм існуванням створює потенційну та реальну загрозу належному функціонуванню нашої держави, оскільки потік нелегальних іммігрантів є безпосереднім викликом безпеці. Йдеться, з одного боку, про безпеку держави як приймаючої сторони, а з іншого, –

про безпеку людей. При цьому важливими складовими безпеки є: особиста чи індивідуальна безпека, фізична безпека в широкому розумінні; соціальна безпека, збереження гідного соціального статусу та системи гарантій і благ; економічна безпека. На даний момент також особливу загрозу нелегальна імміграція становить у санітарно-епідеміологічному вимірі країни перебування. Крім того, нелегали, не маючи стабільної зайнятості та бажання повертатись у гірші умови, поповнюють групи «вигнанців суспільства» і стають джерелом злочинності й тероризму.

Нелегальною міграцією є незаконне перетинання державного кордону, тобто поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного та митного контролю, з використанням підроблених документів, візи або без таких, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без отримання дозволу в установленому законом порядку.

Нелегальна міграція займає вагомий відсоток у структурі міграційних потоків. Вона є соціально небезпечним, шкідливим, протизаконним явищем, яке реально загрожує економічним інтересам і громадській безпеці нашої держави. Вона є однією з причин зростання злочинності, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, виникнення напруженості у відносинах між багатьма державами²⁴².

Україна ще не має достатнього досвіду державного регулювання процесів нелегальної міграції. Тому на сьогодні одним із важливих завдань є продумане вироблення комплексної протидії нелегальній міграції²⁴³.

Ефективною протидією нелегальній міграції може бути лише як наслідок характеристики такого явище крізь призму його ознак, що містяться у стані, структурі, динаміці й географії нелегальної міграції.

Першою ознакою нелегальної міграції є стан нелегальної міграції.

Стан нелегальної міграції – це кількісні показники, що характеризують дане явище у визначений період часу в абсолютних цифрах або у відносних показниках. До стану належить інформація про кількість нелегальних мігрантів, скоєні ними правопорушення, вжиті за ними заходи²⁴⁴.

Друга ознака нелегальної міграції полягає в наявності визначеної структури.

Якщо стан – це кількісний показник, то коли говорити про її структуру, передбачається, що вона визначається з якісного боку. Нелегальна міграція є поліструктурним явищем. Виділення в ній структурних елементів багато в чому пов'язане з низкою причин, заради яких здійснюється нелегальне переміщення. Зокрема: 1) залежно від мети призначення нелегальне переміщення можна поділити на: а) транзитне переміщення; б) переміщення з метою постійного проживання; в) переміщення з метою тимчасового притулку; 2) за часом протікання

²⁴² Олєфір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. С. 66.

²⁴³ Там само.

²⁴⁴ Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів: підручник. Харків, 2002. С. 122.

міграції можна виділити: а) термінове переміщення – має обмеження в часі; б) безстрокове – не має обмежень у часі; 3) за моментом виникнення цього явища: а) з моменту порушення правил в'їзду на територію держави та виїзду з неї; б) з моменту порушення правил перебування на території держави, що зумовлює необхідність продовження візи та реєстрації на території країни перебування²⁴⁵.

Третьою ознакою нелегальної міграції є її динаміка.

Динаміка – це зміна кількісних та якісних показників нелегальної міграції, а також скоєних нелегальними мігрантами правопорушень у цілому за визначений період часу. Нелегальна міграція не є статичним явищем, воно швидко та динамічно розвивається у просторі й часі. Тому ця ознака має важливе значення щодо її вивчення, а також визначення параметрів (сфери) протидії.

Невід'ємною ознакою нелегальної міграції є її латентність.

Латентність нелегальної міграції, як уявляється, є наслідком прибутковості відповідної протиправної діяльності. У свою чергу, саме прибутковість забезпечила для неї риси професійно організованої мережі. У багатьох випадках вона характеризується наявністю спеціально створеної системи захисту від виявлення і притягнення винних до встановленої законом відповідальності; особливо ретельним маскуваням цілей; максимальним наданням їй видимої легальності, тобто відповідності правовим нормам, законній діяльності.

Значна кількість ознак нелегальної міграції міститься в її географії.

Під географією нелегальної міграції розуміють просторово тимчасовий розподіл нелегальної міграції на території України²⁴⁶.

За даними ДМС України та Національної поліції України нелегальна міграція має масовий прояв у великих містах, а також у прикордонних зонах, які є місцем переправлення нелегальних мігрантів до країн ЄС. Сільська місцевість приваблює виключно тих нелегальних мігрантів, які вирішили залишитися на постійне місце проживання або отримали статус біженця, але за статистикою це дуже незначна кількість осіб.

Підвищена увага до нелегальної міграції спричинена виникненням перед державою необхідності протидіяти їй як небажаному, шкідливому, суспільно небезпечному явищу. Практика розв'язання аналогічних проблем невблаганно свідчить про те, що вжиті заходи повинні ґрунтуватися на чіткому уявленні причин нелегальної міграції. Об'єктивне і точне визначення причин є ключем до пізнання всієї сукупності процесів, які сприяють нелегальній міграції, ієрархії та взаємозв'язків компонентів такої сукупності. Адже чим краще ми знаємо причини, тим цілеспрямованіше можемо діяти щодо нейтралізації цього негативного явища²⁴⁷.

Нелегальна міграція є складним явищем з міждержавними характеристиками. В її особливостях закладено чинники, зумовлені, як країною, громадянами якої є мігранти, так і країнами, до яких і через які вони прямують. Виходячи з цього, причини нелегальної міграції можуть бути охарактеризовані у межах двох груп.

²⁴⁵ Там само. С. 123.

²⁴⁶ Там само.

²⁴⁷ Там само. С. 126.

До першої групи причин нелегальної міграції належать ті, що зумовлені соціально-економічними та іншими особливостями країни громадянства мігранта: політичні, дискримінаційні, економічні причини, збройні конфлікти, природні, екологічні катастрофи, державні реформи, причини інтелектуального, культурного характеру.

Політичні причини викликають міграції, що прийнято називати політичними міграціями. Такі міграції настають у результаті зміни політичних режимів. У тих країнах світу, де особа, яка належить до опозиційного табору, може бути фізично або морально знищеною, створюються умови для політичних мігрантів. Політичний мігрант може розраховувати на своє повернення на батьківщину лише тоді, коли перетворення, що відбуваються в державі, знімають реальні загрози його фізичному існуванню і створюють умови для рееміграції²⁴⁸.

Збройні конфлікти розглядають як одну з форм розв'язання протиріч між протидіючими сторонами із застосуванням зброї. У результаті виникає комплекс погроз населенню, одним із шляхів подолання яких є нелегальна міграція. Так, за даними ООН основним фактором, що впливає на зростання кількості шукачів притулку, є війна в Сирії. Якщо виключити цю країну з обрахунків, то з 2011 року зростання відбулося лише на рівні 5 % (+ 500 тис. осіб). Із 2012 р. кількість сирійських біженців зросла більш ніж у 30 разів: 23,4 тис. на кінець 2012 та 799,9 тис. на кінець 2015 р. За межами ЄС конфлікт у Сирії найбільше вплинув на Туреччину (1,8 млн зареєстрованих біженців), Ліван (1,2 млн), Йорданію (628 800), Ірак (251 300) та Єгипет (131 900) станом на середину 2015 року²⁴⁹.

Дискримінаційні причини. Сутність цих причин полягає в обмеженні або позбавленні прав певної категорії громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Дискримінація означає будь-яке розходження, виняток або перевагу, що заперечує або применшує рівень здійснення прав людини. Положення про захист прав людини ґрунтується на принципі заперечення дискримінації та, навпаки, дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Природні катастрофи також можуть бути причиною нелегальних міграцій. Як правило, відповідні міграції відбуваються, якщо на території компактних поселень або поблизу людських помешкань виникають екологічні катаклізми. Наприклад, зсуви гірських порід чи снігових лавин, виверження вулкана, опущення під воду суходолів тощо.

Екологічні катастрофи спричиняють міграції, які ґрунтуються на різкому зростанні суперечностей у відносинах між суспільством та природою, порушенні природних процесів унаслідок відчутного антропогенного впливу, що посилюється у другій половині ХХ ст. і спричиняє активні міграції з метою пошуку незабруднених територій.

²⁴⁸ Там само. С. 128.

²⁴⁹ Солодько А. Міграційна криза в ЄС: аналітика та аналіз політики // CEDOS. Аналітичний центр: сайт. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.

Державні реформи можуть бути причиною виникнення нелегальної міграції. Міграції внаслідок реформ – це масовий виїзд із території країн, у межах яких: а) обмежуються права і свободи особи (людини); б) здійснюються реформаційні заходи, які боляче вдаряють по життєвих і суспільних інтересах; в) створюється етнічне, політичне, релігійне та соціальне напруження; г) ініціюються збройні конфлікти і соціальні протистояння; ґ) здійснюється перехід від світських держав до релігійних суспільств; д) зміщуються акценти на розбудову держави та суспільства за національними пріоритетами і спрямуваннями; е) витісняються так звані «інородці», причому з посад державної влади, органів управління та місцевого самоврядування²⁵⁰.

Причини інтелектуального характеру породжують нелегальну інтелектуальну міграцію. Вона характеризується переміщенням у межах національної території або в міждержавному просторі тієї категорії осіб, які займаються розумовою діяльністю, створюють суспільні блага та матеріальні цінності внаслідок інтелектуальної діяльності. На міждержавному рівні інтелектуальна міграція – це «втеча мізків» за кордон, перетягування інтелектуальних ресурсів з однієї країни до іншої. За інтелектуальним потенціалом активно полюють ті підприємства й фірми, транснаціональні корпорації чи об'єднання, що успішно використовують його для інноваційних нововведень, причому як у сфері виробництва, так і в мистецтві, культурі, науці²⁵¹.

Економічні причини можуть також спонукати до нелегальної міграції. Більше того, міграція з економічних причин є постійним соціальним явищем. Це твердження пояснюється нерівномірним господарсько-економічним розвитком тих чи інших держав, їх неоднаковим підходом до розв'язання завдань і проблем ринкової, передусім соціально зорієнтованої, економіки.

До другої групи причин нелегальної міграції належать такі, що зумовлені соціально-економічними й іншими особливостями країни, до якої прибувають мігранти або яку вони перетинають транзитом. Серед них – географічне положення, економічна нестабільність, недосконалість механізму протидії нелегальній міграції, дешеві соціальні послуги, відсутність мовної та культурної ізоляції, організований характер нелегальної міграції.

Географічне положення. Україна приваблює мігрантів своїм геополітичним положенням. Зокрема, наша держава знаходиться у центрі Європи, на перехресті шляхів Схід – Захід, Південь – Північ. Низький рівень життя в Україні приваблює сюди специфічний контингент іммігрантів – низько кваліфікованих або взагалі без будь-якої кваліфікації громадян, кримінальні елементи з країн Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Африки, Кавказу та Закавказзя. Останні розглядають Україну не як державу для своєї діяльності, вкладання в її економіку інтелекту, капіталу, а як тимчасове місце перебування, своєрідний плацдарм для подальшої імміграції до країн ЄС.

²⁵⁰ Бандурка О. О. Значч. твір. С. 129.

²⁵¹ Нелегальна міграція та політика держави щодо її протидії: фондова лекція з дисципліни «Міграційне право» / МВС України; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2014. С. 15–16.

Економічна нестабільність. Економічна нестабільність є одним із факторів, які приваблюють і спонукають потоки нелегальної міграції. Так, 36,7 % від загальної кількості опитаних нелегальних мігрантів назвали однією з найбільш привабливих саме цю причину. В економічній нестабільності, неусталеності нормативно-правового законодавства в Україні вони вбачають можливість швидко скласти значний капітал з мінімальними затратами. Україна стала зручним місцем для перепродажу дешевих товарів, легкого збагачення для тих, хто має хоча б незначний первісний капітал. Маючи навіть обмежені суми грошей у вільно конвертованій валюті, мігранти можуть не тільки тривалий час проживати в Україні, а й зміцнювати своє фінансове становище²⁵².

Недосконалість механізму протидії нелегальній міграції. Під механізмом протидії нелегальній міграції слід розуміти систему організаційно-правових заходів, що використовується державою для утримання міграційних процесів у рамках законності. Недосконалість механізму протидії нелегальній міграції полягає у «прозорості» кордонів, недосконалості нормативно-правового регулювання, прорахунках у формуванні управлінських структур і визначенні їхньої компетенції, не завжди правильному виборі форм і методів впливу на нелегальну міграцію, відсутності методик протидії конкретним формам нелегальної міграції.

Доступність отримання освіти. Освіта у вищих навчальних закладах України є дешевою порівняно з освітніми закладами інших держав. До того ж якість української вищої освіти не поступається світовим стандартам. Як наслідок, умови навчання, проживання, можливість в'їзду до країни дають багато шансів з нелегального становища перейти на легальне. Від загальної кількості опитаних 23 відсотки нелегальних мігрантів бачать в Україні державу, де вони можуть вирішити проблеми щодо їх освіти.

Відсутність мовної та культурної ізоляції. Важливо відзначити, що нелегальні мігранти в Україні не відчувають мовної чи культурної ізоляції, що є характерним для перебування будь-якої людини в невідомій країні. Як правило, вони потрапляють у середовище своїх родичів, земляків. Багато так званих «мігрантів – родичів» (переважно громадяни Китаю, Шрі-Ланки, Індії) для прибуття в Україну використовують приватні запрошення для відвідання іноземців, які тимчасово проживають в Україні, або відвідання громадян України тощо.

Організований характер нелегальної міграції. Транспортування нелегальних мігрантів як сфера незаконного бізнесу отримала організований характер, тобто з метою забезпечення незаконного переміщення мігрантів створюються організовані групи, які забезпечують отримання туристичних віз чи інших необхідних документів або їх підроблення; розробляють маршрути незаконного перетину державного кордону, забезпечують мігрантів транспортом тощо. Не є винятком Україна. Наприклад, нелегальні мігранти прибувають в Україну часто зі справжніми туристичними візами і вступають у контакт зі своїми співвітчизниками, які допомагають влаштуватися на тимчасове проживання. Під час тимчасового перебування в Україні формуються групи для переходу через кордон, готуються необхідні для цього документи, можливий нелегальний перетин кордону.

²⁵² Бандурка О. О. Знач. твір. С. 134.

У широкому розумінні **протидія нелегальній міграції** – це будь-яка діяльність у сфері соціального управління, яка, не переслідуючи спеціальної мети, сприяє зменшенню можливостей для проявів нелегальної міграції, зокрема шляхом забезпечення верховенства права, реалізації інших принципів права, розвитку демократичного суспільства та утвердження правової держави²⁵³.

У вузькому розумінні **протидія нелегальній міграції** – це система правових та організаційних заходів, здійснюваних уповноваженими органами державної влади з метою впливу на суспільні відносини у сфері міграції, попередження, виявлення, припинення порушень міграційного законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції²⁵⁴.

Зміст протидії нелегальній міграції розкривається через визначення мети, завдань, напрямів, об'єкта, суб'єктів протидії нелегальній міграції.

Метою протидії нелегальній міграції є забезпечення встановленого порядку перетину іноземцями та особами без громадянства державного кордону України, транзитного проїзду її територією та перебування на її території.

Завданнями протидії нелегальній міграції є: з'ясування основних причин нелегальної міграції; формування державної міграційної політики, а на її підставі визначення стратегії та тактики протидії нелегальній міграції; створення системи міграційного законодавства, у тому числі вдосконалення законодавства з приводу протидії нелегальній міграції; розробка та практична реалізація програм протидії нелегальній міграції; окреслення кола суб'єктів протидії нелегальній міграції; використання позитивного іноземного досвіду протидії нелегальній міграції.

Об'єктом протидії нелегальній міграції є безпосередньо нелегальна міграція, міграційні відносини та їх суб'єкти, причини, що її зумовлюють.

Залежно від характеру та основної мети застосування заходів, спрямованих на протидію нелегальній міграції, можна виділити такі **основні напрями протидії нелегальній міграції**: 1) попередження нелегальної міграції; 2) встановлення фактів незаконного перебування іноземців та/або осіб без громадянства на території України; 3) припинення порушень міграційного законодавства; 4) реалізація заходів відповідальності щодо порушників міграційного законодавства.

Ефективна протидія нелегальній міграції можлива за умови створення та реалізації належної системи забезпечення цієї діяльності.

Система забезпечення протидії нелегальній міграції – сукупність взаємопов'язаних та узгоджених заходів науково-методичного, кадрового, просвітницького, матеріально-технічного, інформаційно-аналітичного та іншого характеру, спрямованих на практичну реалізацію основних завдань у сфері протидії нелегальній міграції.

Встановлення і підтримка цього режиму забезпечуються за допомогою різних механізмів, серед яких чинне місце посідає **механізм протидії нелегальній**

²⁵³ Голобородько Д. В. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2009. С. 29.

²⁵⁴ Там само.

міграції як функціонування взаємодіючих організаційно-структурних формувань, які з допомогою компетенційних способів реалізують правові акти щодо протидії нелегальній міграції. Таким чином, цей механізм містить: 1) систему правових актів, що є правовою основою функціонування взаємодіючих організаційно-структурних формувань; 2) організаційно-структурні формування протидії нелегальній міграції; 3) організаційно-правові способи протидії нелегальній міграції²⁵⁵.

Механізм протидії нелегальній міграції має всі основні системоутворюючі ознаки, які доводять, що механізм протидії нелегальній міграції є системою.

8.2. ОРГАНИ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

Поліція є державним органом виконавчої влади, який, керуючись принципом безперервності, служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, що, у свою чергу, нерозривно пов'язано з протидією нелегальній міграції.

Виходячи з аналізу ст. 23 закону України «Про Національну поліцію», до повноважень поліції, які, зокрема, реалізуються щодо протидії нелегальній міграції, можна віднести такі:

1) здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживання у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживання заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень;

4) здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

6) у випадках, визначених законом, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, забезпечення виконання рішень про застосування адміністративних стягнень;

7) доставляння у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

8) вживання заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях.

У процесі реалізації своїх повноважень поліція активно використовує різноманітні за характером, формами і методами засоби та способи впливу на суспільні

²⁵⁵ Олефір В. І. Знач. твір. С. 290.

відносини з метою їх упорядкування. Серед цієї сукупності засобів можемо виокремити, як їх визначають в юридичній літературі, адміністративно-правові засоби. Практична реалізація адміністративно-правових засобів здійснюється в межах діяльності, яка в юридичній літературі отримала назву адміністративної.

Адміністративна діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції має характерні риси: державно-розпорядчий та підзаконний характер; державно-владний характер; підпорядкованість і підконтрольність у процесі її здійснення; законність; профілактичну спрямованість. Крім того, у процесі здійснення адміністративної діяльності щодо протидії нелегальній міграції поліція реалізовує контроль-наглядові повноваження.

Сутність державного контролю полягає у спостереженні та перевірці розвитку суспільної системи й усіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також у попередженні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такому розвитку²⁵⁶. Як окремий вид (форму) контролю розглядають нагляд, застосування якого при виявленні порушень може супроводжуватись заходами впливу державно-владного характеру²⁵⁷.

До контроль-наглядових повноважень поліції, що протидіють нелегальній міграції, можна віднести:

- проведення рейдів щодо дотримання встановлених правил реєстрації іноземців адміністрацією готелів, гуртожитків, санаторіїв чи будинків відпочинку, що обслуговують іноземних громадян;

- обходи і перевірки місць можливого скупчення нелегальних мігрантів, студентських гуртожитків, готелів, приватних квартир, ринків, фірм, що мають у своєму штаті іноземців, які виконують певні обов'язки й отримують заробітну плату;

- вжиття заходів щодо встановлення місць концентрації нелегальних мігрантів та осіб, які надають цим особам житло для нелегального переховування та послуги для подальшого пересування по території України, шляхом опитувань працівників житлово-комунальних служб, домових комітетів та з використанням інших оперативних можливостей;

- вживання заходів щодо здійснення перевірок автотранспорту шляхом огляду, особливо в прикордонних районах та на транзитних магістралях країни, з метою виявлення випадків перевезення нелегальних мігрантів;

- контроль за створенням та функціонуванням спільних підприємств, компаній, сфера діяльності яких пов'язана з іноземним туризмом навчальних закладів, що здійснюють підготовку іноземців та осіб без громадянства²⁵⁸.

Здійснення контроль-наглядових повноважень пов'язане із застосуванням переконання, заходів адміністративного примусу (крім заходів адміністративної відповідальності). Водночас діяльність щодо реалізації контроль-наглядових повноважень належить до неюрисдикційних проваджень і спрямована на

²⁵⁶ Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. С. 349.

²⁵⁷ Там само. С. 350.

²⁵⁸ Голобородько Д. В. Зазнач. твір. С. 29.

вирішення справ стосовно відносин позитивного характеру, які пов'язані з одержанням необхідної інформації, виявленням відповідності певної діяльності інтересам держави, недолікам у змісті ухвалених рішень.²⁵⁹

Таким чином, контрольно-наглядову діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції необхідно розглядати як складову адміністративної діяльності поліції. Спільним для них є насамперед їх спрямованість, а також застосування заходів адміністративно-правового характеру з метою забезпечення реалізації цієї спрямованості. Відмінність між ними полягає перш за все в тому, що виявлена у процесі контрольно-наглядової діяльності особа, винна у порушенні міграційного законодавства, до адміністративної відповідальності не притягається.

Крім контрольно-наглядової та юрисдикційної, до складу адміністративної діяльності поліції щодо протидії нелегальній міграції належить діяльність з підготовки та ухвалення правових актів управління (нормативних та індивідуальних) щодо розгляду пропозицій і заяв громадян²⁶⁰ тощо.

Таким чином, з урахуванням вищезазначених ознак адміністративної діяльності та особливостей сфери міграційно-правового регулювання суспільних відносин можемо сформулювати таке визначення: **адміністративна діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції** – це врегульована нормами адміністративного права, підзаконна, державно-владна, виконавчо-розпорядча діяльність, спрямована на попередження нелегальної міграції, виявлення нелегальних мігрантів, їх затримання, забезпечення притягнення до адміністративної відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції.

Якщо говорити про протидію нелегальній міграції в розрізі діяльності конкретних підрозділів, маємо відзначити **підрозділ превентивної діяльності**, робота якого регламентується Положенням про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України, затвердженим наказом Національної поліції України від 27.11.2015 № 123. Основне завдання Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України (далі – ДПД) полягає у формуванні та реалізації в межах компетенції державної політики у сферах підтримання публічної безпеки і порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, організації роботи дозвільної системи, превентивної та профілактичної діяльності, запобігання та припинення насильства в сім'ї.

ДПД виконує низку функцій, частина з яких спрямована на проведення превентивної та профілактичної діяльності, зокрема: організовує в межах компетенції проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; забезпечує попередження й реагування на адміністративні та кримінальні прояви; організовує загальну превентивну роботу з дітьми, в тому числі за місцем проживання, у навчальних та виховних закладах тощо.

З приводу діяльності ДПД щодо протидії нелегальній міграції також слід дещо відзначити. Патрульна поліція як окрема складова функціональної системи

²⁵⁹ Адміністративне право України. Академічний курс. Т. 1. С. 489–491.

²⁶⁰ Голобородько Д. В. Зазнач. твір. С. 57.

Національній поліції де-факто мала замінити сферу компетенції патрульної служби, державної автомобільної інспекції, служби дільничних інспекторів міліції (СДІМ), кримінальної міліції у справах дітей та підрозділів дозвільної системи. У свою чергу, саме ДГД і його територіальні підрозділи де-факто об'єднали напрями діяльності (сфери компетенції) таких ліквідованих підрозділів міліції, як патрульна служба, державна автомобільна інспекція, служба дільничних інспекторів міліції, кримінальна міліція у справах дітей та підрозділи дозвільної системи.

Серед посад поліцейських, які входять до підрозділів превенції, саме діяльність **дільничних офіцерів поліції** може бути спрямована на протидію нелегальній міграції. Натомість Положенням про ДГД абсолютно не деталізовано особливості (правила) реалізації повноважень поліцейських за відповідними функціональними напрямами їх діяльності. До речі, на сьогоднішній день залишається чинним наказ МВС України від 11.11.2010 № 550, яким затверджено Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ. Саме цим Положенням у своїй діяльності й досі керуються дільничні офіцери поліції.

Зокрема, згідно з п. 2.1, 2.2 глави 2 Положення на підрозділи дільничних інспекторів прямо покладено як основні завдання проведення профілактичної роботи серед населення (жителів адміністративної дільниці) та здійснення профілактики правопорушень. Як окреме завдання дільничних інспекторів п. 2.3 глави 2 Положення передбачено «участь разом з іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ у виявленні, попередженні, припиненні адміністративних правопорушень та злочинів, а також у розкритті злочинів, учинених на території адміністративної дільниці».

Функції дільничних інспекторів сформульовано у главі 3 Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, зміст якого дає підстави для їх широкого трактування. У свою чергу, протидію нелегальній міграції дільничні офіцери поліції можуть здійснювати у межах таких функцій: 1) забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та захист від протиправних посягань, надання у межах своїх повноважень правової, соціальної допомоги та інших послуг населенню; 2) налагодження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у зміцненні правопорядку та профілактиці правопорушень; 3) всебічне, повне й об'єктивне дослідження причин та умов, які призводять до вчинення правопорушень, подання пропозицій щодо їх усунення, інформування населення з цих питань у своїх виступах як перед жителями адміністративної дільниці, так і через засоби масової інформації.

Згідно з п. 9.6 глави 9 цього Положення дільничні інспектори зобов'язані проводити профілактично-роз'яснювальну роботу серед населення з метою формування у свідомості громадян, особливо молоді, правової культури, негативно-го ставлення до суспільно небезпечних явищ. Проаналізувавши інші обов'язки дільничних інспекторів, до таких з них, що застосовуються щодо протидії нелегальній міграції, можна віднести:

– попередження, виявлення та припинення адміністративних правопорушень, здійснення в межах своїх повноважень провадження у справах про адміністративні правопорушення;

– при виявленні на території адміністративної ділянки інших порушень, реагування на які не належить до компетенції органів поліції, інформування про це органи державної влади та місцевого самоврядування.

Крім того, згідно з п. 10.12 глави 10 зазначеного Положення дільничний інспектор здійснює обхід ділянки, перевірку під'їздів будинків, горищ і підвальних приміщень з метою припинення злочинів та інших правопорушень. Такий захід необхідно віднести до спеціальних обов'язків дільничних інспекторів, що має чітко виражений профілактичний характер, в тому числі щодо протидії нелегальній міграції, адже, наприклад, підвальні приміщення часто використовуються з метою розміщення нелегальних мігрантів²⁶¹.

Отже, особливе навантаження щодо виявлення нелегальних мігрантів покладається на **дільничних офіцерів поліції**, які зобов'язані:

– підтримувати ділові контакти з адміністрацією та відділами кадрів підприємств, установ та організацій, де працюють і постійно проживають іноземці, з метою профілактики та виявлення правопорушень, випадків виїзду іноземців у відрядження та відпустки без дозволу ДМС України;

– періодично здійснювати на території обслуговування перевірки дотримання порядку реєстрації іноземців у місцях відпочинку: готелях, кемпінгах, будинках відпочинку тощо;

– провадити роботу в житловому секторі щодо виявлення іноземців, які проживають без реєстрації чи не за місцем реєстрації або не виїхали після закінчення терміну легального перебування на території України, а також громадян, які дали притулок іноземцям із власних бажань та не забезпечили їх своєчасної реєстрації, надали іноземцям житло, транспортні засоби або інші послуги з порушеннями встановлених правил перебування іноземців в Україні, транзитного проїзду їх через територію України;

– брати участь у перевітках студентських гуртожитків, де проживають іноземці. Перевірки проводяться співробітниками міграційної та інших служб спільно зі співробітниками деканатів із роботи з іноземцями та іншими громадськими організаціями.

Особливу увагу слід приділяти особам, які мають у паспорті відповідну відмітку про видворення з території України. Після прийняття рішення про видворення та встановлення строку для добровільного залишення території України велика кількість іноземців продовжують безпідставно перебувати на території України, переходять тим самим на нелегальне становище, уникають контактів із працівниками ДМС та поліції, зводячи нанівець всі дії працівників правоохоронних органів²⁶².

Урегулювання даної ситуації передбачається за можливе здійснити шляхом установлення повноважень щодо контролю за своєчасним залишенням території України іноземцями, відносно яких прийнято рішення про видворення,

²⁶¹ Закарпатська поліція виявила нелегалів, яких утримували у підвалі [Відео] // UZHINFORM: сайт. URL: <http://uzhinform.com/inshi-zmi/zakarpatska-policiya-viyavila-nelegaliv-yakix-utrimovali-u-pidvali.html>.

²⁶² Голобородько Д. В. Зазнач. твір. С. 101.

за дільничними офіцерами поліції та покладення організації проведення відповідних перевірок та направлення до підрозділів превентивної діяльності необхідної інформації про іноземних осіб, на підрозділи ДМС України як на профілюючу службу за цим напрямком.

Із протидією нелегальній міграції нерозривно пов'язана діяльність **патрульної поліції**. Наказом Національної поліції від 06.11.2015 № 73 (в редакції наказу від 31.10.2016 № 1114) затверджено Положення про Департамент патрульної поліції. Аналіз змісту цього Положення дає підстави до функцій Департаменту патрульної поліції, які становлять напрями протидії нелегальній міграції, віднести такі: 1) налагодження та підтримку партнерських відносин з населенням, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства для ефективного виконання завдань патрульної поліції та підвищення довіри населення до неї; 2) забезпечення співпраці підрозділів патрульної поліції у межах наданих їм повноважень з іншими органами (підрозділами) поліції та МВС України; 3) розгляд звернень громадян, установ і організацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань, що належать до компетенції Департаменту патрульної поліції; 4) проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; 5) виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживання у межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення; 6) вживання заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, інших публічних місцях; 7) у межах інформаційно-аналітичної діяльності патрульної поліції формування баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Національної поліції України та МВС України; 8) здійснення інформаційної взаємодії з іншими державними органами України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

Працівники патрульної поліції мають право: а) зупиняти транспортні засоби в разі порушення правил дорожнього руху, а також за наявності інформації, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення кримінального чи адміністративного правопорушення (зокрема у сфері міграції), інформації, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом або знаряддям учинення кримінального чи адміністративного правопорушення (зокрема у сфері міграції); б) оглядати транспортні засоби, перевіряти у водіїв документи на право користування і керування ними; в) перевіряти транспортні засоби за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України, і в передбачених законодавством випадках доставляти ці транспортні засоби, документи й вантажі до територіальних органів поліції.

Отже, працівники патрульної поліції наділені такими повноваженнями у сфері протидії нелегальній міграції:

– відповідно до чинного законодавства вживати заходів щодо здійснення перевірок автотранспорту шляхом огляду, особливо в прикордонних районах та на транзитних магістралях країни, з метою виявлення випадків перевезення нелегальних мігрантів;

– при встановленні фактів перевезення нелегальних мігрантів відповідно до чинного законодавства здійснювати заходи щодо затримання та доставляння до чергових частин органів поліції іноземців-порушників, а також автотранспорту й перевізників, документування цих фактів;

– розробка у взаємодії з іншими галузевими службами та органами Державної прикордонної служби оперативних планів (схем-карт, маршрутів) відпрацювання можливих шляхів незаконного пересування мігрантів автомобільним та іншими видами транспорту, а також вжиття заходів щодо їх перекриття.

Працівники чергової частини відповідно до наказу МВС України від 28.04.2009 № 181, яким затверджено Інструкцію з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, зобов'язані: прийняти доставлених осіб, здійснити перевірки на причетність їх до скоєння злочинів та інших правопорушень, на предмет перебування в розшуку, відповідності анкетних даних тим, які вони повідомили, провести огляд і виявлені в них речі обмежені в обігу, вилучити й оформити відповідним протоколом.

8.3. ПОРЯДОК В'ЇЗДУ І ВИЇЗДУ ІНОЗЕМЦІВ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ. ВИДВОРЕННЯ НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ

В'їзд (виїзд) та перебування іноземців в Україні регулюється такими нормативно-правовими актами: законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011; Порядком підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 № 884; Порядком продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150; Порядком оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251.

Іноземці в'їжджають (виїжджають) в Україну через пункти пропуску на державному кордоні за національним паспортом і в разі наявності візи, якщо інший порядок в'їзду не встановлено законодавством або міжнародними договорами України.

В'їзд в Україну та виїзд з України здійснюється:

- 1) іноземців та осіб без громадянства – за паспортним документом за наявності відповідної візи, якщо інший порядок в'їзду та виїзду не встановлено законодавством чи міжнародним договором України;
- 2) іноземців, які постійно проживають на території України, – за наявності паспортного документа й посвідчення на постійне проживання на території України;
- 3) осіб без громадянства, які постійно проживають на території України, – за наявності посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;

4) іноземців та осіб без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або особами, які потребують додаткового захисту в Україні, – за проїзним документом для виїзду за кордон;

5) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі з громадянами України, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання на території України;

6) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі з особами, зазначеними у ч. 2–12 ст. 4 закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а саме: іноземцями та особами без громадянства, яких визнано біженцями в Україні або яким надано притулок в Україні; іноземцями та особами без громадянства, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту, або яким надано тимчасовий захист в Україні; іноземцями та особами без громадянства, які відповідно до закону прибули в Україну для працевлаштування та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для участі в реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну з метою проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи іншої канонічної діяльності за запрошенням релігійних організацій та погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію відповідної релігійної організації, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для участі у діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для роботи у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для роботи у філіях або представництвах іноземних банків, зареєстрованих у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для провадження культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку, встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, спортсменами, які набули професійного статусу, а також іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну з метою участі в міжнародних та регіональних волонтерських програмах або участі в діяльності волонтерських організацій, зареєстрованих в Україні у встановленому порядку, та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації та отримали посвідку на тимчасове проживання; іноземцями та особами без громадянства, які прибули в Україну з метою навчання та отримали посвідку на тимчасове проживання, за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

7) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні у зв'язку з працевлаштуванням, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

8) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні у зв'язку з участю в реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

9) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні у зв'язку з участю в діяльності релігійних організацій, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

10) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні у зв'язку з участю в діяльності філій, відділень, представництв та інших структурних осередків громадських (неурядових) організацій іноземних держав, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

11) іноземців та осіб без громадянства, які працюють у представництвах іноземних суб'єктів господарювання в Україні, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

12) іноземців та осіб без громадянства, які працюють у філіях або представництвах іноземних банків на території України, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

13) іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні у зв'язку з провадженням культурної, наукової, освітньої діяльності на підставах і в порядку встановлених міжнародними договорами України або спеціальними програмами, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні з метою участі у міжнародних та регіональних волонтерських програмах чи участі в діяльності організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів відповідно до закону України «Про волонтерську діяльність», інформація про які розміщена на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

14) іноземців та осіб без громадянства, які працюють кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації на території України, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

15) іноземців та осіб без громадянства, які навчаються у навчальних закладах України не менш як протягом одного року, – за паспортним документом та посвідкою на тимчасове проживання;

16) іноземців – громадян держав, які можуть в'їжджати в Україну без візи відповідно до законодавства України або міжнародного договору України, – за паспортним документом або іншим документом, якщо це передбачено міжнародним договором України;

17) іноземців, які є громадянами держав, з якими укладено договори про місцевий прикордонний рух, – за документами, які дають право на перетинання державного кордону в межах місцевого прикордонного руху, що оформляються дипломатичними представництвами та консульськими установами України в установленому Міністерством закордонних справ України порядку;

18) іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, – за паспортним документом та військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу²⁶³.

Неповнолітні громадяни іноземних держав перетинають державний кордон України на загальних підставах.

Передбачено окремі умови безвізового в'їзду на територію України.

Станом на 15.06.2017 громадяни з країн ЄС (у тому числі Великобританії), країн СНД (крім Туркменістану), Албанії, Андорри, Аргентини, Боснії та Герцеговини, Бразилії, Брунею Даруссалам, Ватикану, Гонконгу (Китай), Грузії, Ізраїлю, Ісландії, Канади, Кореї, Ліхтенштейну, Монако, Монголії, Панами, Парагваю, Сан-Марино, Сант-Кітта і Невіс, Сербії, США, Туреччини, Фінляндії, Чилі, Чорногорії, Швейцарії, Японії можуть в'їжджати та проїжджати транзитом через територію України без візи – переважно за умови, якщо термін перебування їх в Україні є коротким і не перевищує 90 днів фактичного перебування протягом 180 днів²⁶⁴.

Іноземці з визначених вище країн, які в'їжджають на територію України з метою працевлаштування, постійного проживання, сімейного возз'єднання, навчання чи роботи у дипломатичних місіях, або з інших причин з наміром перебувати на території України більше ніж 90 днів, повинні отримати візи в дипломатичних представництвах та консульських установах України за кордоном. За роз'ясненнями Державної міграційної служби України, якщо іноземець з однієї з так званих країн з безвізовим режимом не встиг укластися у встановлений законодавством 90-денний строк перебування протягом 180 днів, який встановлений пунктом 19 Правил в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію, та має істотні підстави для продовження перебування на території України ще впродовж певного короткого терміну до 90 днів, за умови, якщо протягом цього періоду іноземець безперервно перебуватиме на території України, він може звернутися до територіальних органів ДМС України із відповідною заявою. Вона подається не раніше ніж за 10 та не пізніше ніж за 3 дні до завершення терміну дії реєстрації (до закінчення 90-денного строку сумарного перебування іноземця в Україні протягом 180-денного періоду). Підстави подання такої заяви та її зміст передбачаються Порядком розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України, затвердженим наказом МВС України від 25.04.2012 № 363. Рішення про продовження терміну перебування іноземців та осіб без громадянства приймає: голова (або його заступники) ДМС України, начальники (або їх заступники) територіальних органів ДМС України.

Необхідно звернути увагу, що іноземні громадяни із зазначених країн в'їжджають на територію України виключно за наявності паспортного документа

²⁶³ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

²⁶⁴ Правила в'їзду та перебування в Україні для громадян іноземних держав // Міністерство закордонних справ України: офіц. сайт. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/entering-ukraine/visa-requirements-for-foreigners>.

або іншого документа, що посвідчує особу та визначений міжнародними договорами України.

Для громадян країн-учасниць СНД діє безвізовий режим в'їзду в Україну та транзитного проїзду через територію України і на довгостроковий термін з дотриманням правил перебування та реєстрації. Отже, громадяни держав-учасниць СНД в'їжджають в Україну, виїжджають з України та прямують транзитом через її територію без віз на підставі паспортного документа для виїзду за кордон, передбаченого законодавством України, якщо інше не встановлено міжнародними договорами України.

Важливе місце серед заходів адміністративного примусу, які застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, займає примусове видворення іноземців та осіб без громадянства (ст. 30 закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»).

Рішення про застосування примусового видворення іноземців та осіб без громадянства приймає адміністративний суд. У свою чергу, правом подання позову до адміністративного суду та як наслідок практичного застосування примусового видворення іноземців та осіб без громадянства наділені: ДМС України, Державна прикордонна служба України (далі – ДПС України) (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) та органи Служби безпеки України (далі – СБУ).

Підставою для подання позову до адміністративного суду про реалізацію примусового видворення іноземців та осіб без громадянства і відповідно прийняття такого рішення є:

- невиконання іноземцями чи особами без громадянства в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або існування обґрунтованих підстав уважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення;
- незаконний перетин державного кордону іноземцями та особами без громадянства.

Згідно із ст. 26 закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України, за рішенням ДМС України чи органу СБУ або ДПС України (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення. У рішенні про примусове повернення зазначається строк, протягом якого іноземець або особа без громадянства повинні виїхати з України. Зазначений строк не має перевищувати 30 днів із дня прийняття рішення.

Позов про примусове видворення не подається стосовно іноземців та осіб без громадянства, підстави для примусового видворення яких виявлено в пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон під час їх виїзду з України.

ДМС України або орган охорони державного кордону на підставі відповідного рішення адміністративного суду з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора розміщує іноземців та осіб без громадянства у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України.

Іноземці та особи без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України, затримані в установленому порядку та підлягають примусовому видворенню за межі України, в тому числі прийняті відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію, розміщуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, протягом строку, необхідного для їх ідентифікації та забезпечення примусового видворення (реадмісії) за межі України, але не більш як на вісімнадцять місяців. Типове положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1110.

У випадку затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України ДПС України передає таких осіб прикордонним органам суміжної держави.

У свою чергу, з метою контролю за виконанням рішення про примусове видворення службові особи органу ДПС України або ДМС України здійснюють сусправід такого іноземця або особи без громадянства.

ДМС України, орган СБУ або орган охорони державного кордону забезпечує проведення дактилоскопії іноземців та осіб без громадянства, відносно яких прийнято рішення про їх примусове видворення, а в разі потреби взяття інших біометричних даних відповідно до закону.

8.4. ПРОВАНДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ МІГРАЦІЙНИХ ПРАВИЛ

Здійснюючи ті чи інші дії у сфері реалізації права на свободу пересування та вибору місця проживання, громадяни України, іноземці й особи без громадянства повинні дотримуватися міграційного законодавства. Ця вимога ґрунтується на положеннях Конституції України, згідно зі ст. 68 якої кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права та свободи, честь і гідність інших людей. Термін «кожен» у цьому випадку означає: громадянин України, іноземець або особа без громадянства.

У випадку порушення норм міграційного законодавства до винної особи можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності. Порушники міграційного законодавства притягаються, як правило, до кримінальної, адміністративної або дисциплінарної відповідальності. Це пояснюється специфікою міграційних правопорушень, що зазвичай не завдають майнової шкоди.

Чинне законодавство не дає визначення адміністративної відповідальності, по-різному воно трактується і в наукових працях з адміністративного права. У сучасній науці з адміністративного права адміністративну відповідальність здебільшого пов'язують із застосуванням заходів державного примусу, розглядають як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію, застосування санкцій. Застосування заходів адміністративної відповідальності тягне за собою обтяжливі для правопорушника наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру, яких він повинен зазнати й фактично зазнає. Саме тим правопорушник «відповідає перед державою за неправомірну поведінку».

Аналіз положень КУпАП дає підстави зробити висновок, що повною мірою провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері міграційних правил органи Національної поліції не здійснюють. Лише за фактами вчинення правопорушень, передбачених ст. 204-1 «Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України», 206-1 «Незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України», органи Національної поліції наділені повноваженнями щодо документування факту їх вчинення, зокрема складення протоколу про адміністративне правопорушення (ст. 255 КУпАП). У свою чергу, повноваження щодо прийняття рішень за відповідними правопорушеннями віднесено до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів) (ст. 221 КУпАП).

Надамо характеристику відповідним правопорушенням.

Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону України.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 204-1 КУпАП, полягає у перетинанні або спробі перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади. Відповідно до вимог закону України «Про державний кордон України» перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням установленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України. Пункт пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна. Морські та річкові невійськові судна і військові кораблі перетинають державний кордон України відповідно до цього Закону, інших актів законодавства, а також

правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України й публікуються в установленому порядку. Іноземні невійськові судна і військові кораблі, які зайшли в територіальне море або внутрішні води України з порушенням установлених правил заходження в ці води, є порушниками режиму державного кордону (порушниками державного кордону України). Іноземні підводні човни та інші підводні транспортні засоби є порушниками державного кордону України і в тих випадках, коли вони перетинають державний кордон України в підводному положенні або перебувають у цьому положенні під час плавання та перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України. Повітряні судна перетинають державний кордон України у спеціально виділених повітряних коридорах відповідно до зазначеного Закону, інших актів законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України та публікуються в установленому порядку. Переліт державного кордону України поза повітряними коридорами допускається тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України. Порушниками порядку перетинання державного кордону України у повітряному просторі (порушниками державного кордону України) є повітряні судна та інші літальні апарати, що перетнули державний кордон України без відповідного дозволу компетентних органів України або вчинили інші порушення правил перельоту через державний кордон України. Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу чи з порушенням установленого порядку.

Не є порушеннями правил перетинання державного кордону України вимушене перетинання державного кордону особами, транспортними засобами на суші, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальне море та внутрішні води України, вимушений вліт повітряних суден та інших літальних апаратів, учинені в стані крайньої необхідності, а також за інших вимушених обставин. Під час надзвичайних ситуацій, зумовлених великими аваріями, катастрофами і стихійним лихом, аварійно-рятувальні формування перетинають державний кордон України для локалізації та ліквідації таких ситуацій у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до міжнародних договорів України.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю прямого умислу.

Суб'єктом правопорушення може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства.

Незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України

Об'єктом даного порушення є суспільні відносини, що складаються з приводу встановленого порядку здійснення транспортних перевезень іноземців та осіб без громадянства територією України. Крім того, дії, передбачені ч. 2 ст. 206-1 КУпАП, порушують ряд правил, нормативів і стандартів обладнання та переобладнання транспортних засобів, що, у свою чергу, створює загрозу для їх безпечної експлуатації. Тож як додатковий об'єкт адміністративного делікту,

передбаченого ч. 2 ст. 206-1 КУпАП, можна визначити також суспільні відносини з приводу забезпечення безпеки руху транспортних засобів²⁶⁵.

Об'єктивна сторона адміністративного делікту, передбаченого ч. 1 ст. 206-1 КУпАП, виражається у формі активної свідомої дії водія транспортного засобу²⁶⁶.

Звертаючись до змісту ч. 2 ст. 206-1 КУпАП, неважко помітити, що всі порушення, зазначені у диспозиції відповідної адміністративно-деліктної норми, скоюються через дію. Виключно активною формою протиправного діяння характеризуються випадки обладнання власниками або водіями транспортних засобів спеціально прихованими або замаскованими місцями, які використовуються для перевезення нелегальних мігрантів.

Проте ця обставина зовсім не означає, що всі без винятку делікти, передбачені ч. 2 ст. 206-1 КУпАП, вчиняються у вигляді дії. Так, санкція норми, якою встановлюється адміністративна відповідальність за порушення правил перевезень територією України іноземців та осіб без громадянства, крім посилання на водіїв та власників транспортних засобів як суб'єктів, котрі безпосередньо здійснюють обладнання цих засобів спеціально прихованими або замаскованими місцями, які використовуються для перевезення нелегальних мігрантів, містить вказівку ще на один вид суб'єктів делікту, передбаченого ч. 2 ст. 206-1 КУпАП. Такими суб'єктами є посадові особи підприємств, установ, організацій, відповідальні за технічний стан, обладнання, експлуатацію транспортних засобів.

Згідно зі ст. 2 закону України «Про дорожній рух» посадові особи, які відповідають за експлуатацію і технічний стан транспортних засобів, зобов'язані «... не випускати на лінію транспортні засоби, технічний стан яких не відповідає вимогам державних стандартів, правил дорожнього руху, а також якщо вони не зареєстровані у встановленому порядку, переобладнані з порушенням вимог законодавства або не пройшли державного технічного огляду»²⁶⁷. Ігнорування цієї вимоги посадовою особою, відповідальною за технічний стан, обладнання та експлуатацію транспортних засобів, означає пасивну форму протиправної поведінки.

Суб'єктом адміністративного делікту, відповідальність за вчинення якого передбачена ч. 1 ст. 206-1 КУпАП, є водій транспортного засобу, а за ч. 2, 3 ст. 206-1 КУпАП, крім того, – власники транспортних засобів. Водієм є особа, яка керує транспортним засобом і має посвідчення водія (посвідчення тракториста-машиніста, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, тимчасовий талон на право керування транспортним засобом) відповідної категорії (п. 1.10 Правил дорожнього руху). Одна з останніх дефініцій поняття «власник транспортного засобу» надана законодавцем у законі України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних

²⁶⁵ Савченко О. І. Проблеми юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 25 трав. 2007 р.). Дніпропетровськ, 2007. С. 79.

²⁶⁶ Голобородько Д. В. Знач. твір. С. 165.

²⁶⁷ Про дорожній рух: закон України від 30.06.1993 № 3353-XII.

засобів». Відповідно до п. 1.6 цього Закону власниками транспортних засобів є: «юридичні та фізичні особи, які відповідно до законів України є власниками або законними володільцями (користувачами) наземних транспортних засобів на підставі права власності, права господарського відання, оперативного управління, на основі договору оренди, довіреності або правомірно експлуатують транспортні засоби на інших законних підставах». Як наслідок, суб'єктом описуваного правопорушення, у разі перебування транспортного засобу у власності юридичної особи, будуть, як правило, посадові особи підприємств, установ, організацій, відповідальних за технічний стан, обладнання та експлуатацію транспортних засобів.

Суб'єктивна сторона правопорушення, встановленого ч. 1 ст. 206-1 КУпАП, характеризується умисною формою вини. Однак у диспозиції цієї норми прямої вказівки на умисел (прямий чи непрямий) немає.

Серед напрямків зовнішньої адміністративної діяльності поліції у сфері протидії нелегальній міграції важливе місце займає здійснення адміністративної юрисдикції, тобто реалізація повноважень, якими вони наділені у сфері протидії порушенням міграційного законодавства.

Основною складовою провадження органів поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері міграційних правил є документування описаних вище правопорушень. У свою чергу, ключовим адміністративно-процесуальним документом на стадії порушення провадження у справах про адміністративні правопорушення є протокол про адміністративне правопорушення.

Усі реквізити протоколу про адміністративне правопорушення заповнюються чорнилом чорного або синього кольору, розбірливим почерком, державною мовою. Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення, а також унесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне правопорушення підписано особою, стосовно якої його складено.

Протокол про адміністративне правопорушення складається у двох примірниках, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Цей документ підписується уповноваженою посадовою особою, яка його склала, та особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол про адміністративне правопорушення може бути підписано також цими особами. У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, підписати протокол про адміністративне правопорушення у ньому робиться запис про це.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу про адміністративне правопорушення та пояснення по суті адміністративного правопорушення, які додаються до протоколу про адміністративне правопорушення, а також викласти мотиви своєї відмови підписати його.

Особі, стосовно якої складається протокол про адміністративне правопорушення, пропонується надати по суті вчиненого адміністративного правопорушення письмове пояснення, яке підписується зазначеною особою. Пояснення може додаватися до протоколу про адміністративне правопорушення окремо, про що

робиться запис у ньому. До протоколу про адміністративне правопорушення долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, потерпілих, свідків, висновок експерта, речові докази, протокол про вилучення речей і документів, рапорти посадових осіб, а також інші документи та матеріали, що містять інформацію про правопорушення).

Якщо правопорушення вчинено кількома особами, протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно кожної особи окремо.

Відповідно до ст. 257 КУпАП протокол про адміністративне правопорушення та інші матеріали справи надсилаються (надаються) органу (посадовій особі), уповноваженому(ій) розглядати справи про адміністративні правопорушення, а саме про порушення міграційних правил – до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді).

8.5. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ, ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Протидія нелегальній міграції може бути досягнута тільки за умови спільних, скоординованих зусиль усіх суб'єктів такої діяльності: центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій.

Враховуючи напрацьований практикою певний досвід організації взаємодії у сфері протидії нелегальній міграції, таку взаємодію уявляється за можливе класифікувати залежно від системної приналежності взаємодіючих суб'єктів на національному рівні на зовнішню (міжвідомчу) і внутрішню (відомчу).

Зовнішня (міжвідомча) взаємодія – це взаємодія суб'єктів нагляду, різних державних органів, їх служб, підрозділів і працівників між собою та з іншими учасниками процесу протидії нелегальній міграції в Україні.

У свою чергу, зовнішню (міжвідомчу) взаємодію доцільно поділити на два підвиди: а) взаємодія з суб'єктами, для яких протидія нелегальній міграції є одним із службових завдань (ДМС України, ДПС України, поліція, Державна митна служба України, СБУ тощо); б) взаємодія з органами, службами, організаціями, підприємствами, установами та громадськістю, які можуть сприяти реалізації нагляду в зазначеній сфері чи виконують це завдання на добровільних засадах (засоби масової інформації, навчальні заклади, медичні установи, фізичні та юридичні особи, які є приймаючою іноземців стороною тощо).

Організація взаємодії у сфері протидії нелегальній міграції має широкий та різнобічний характер і здійснюється у таких напрямках:

- 1) визначення державної політики у сфері протидії нелегальній міграції;
- 2) розробка та реалізація концепцій та комплексних програм протидії нелегальній міграції;
- 3) проведення міжвідомчих нарад керівників суб'єктів протидії нелегальній міграції як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях;

4) проведення взаємозвірок (наприклад, між ДМС України та ДПС України щодо осіб, які перетнули кордон країни з метою отримання статусу біженця, та осіб, які звернулись до ДМС України за його отриманням);

5) узагальнення передового досвіду взаємодії та запровадження його у практику попередження, виявлення, припинення порушень правил паспортно-реєстраційної системи та притягнення до відповідальності винних осіб;

6) аналіз причин і умов, які сприяють порушенню правил паспортно-реєстраційної системи та збільшенню рівня нелегальної міграції (сприятиме виробленню нових форм взаємодії щодо протидії зазначеним явищам);

7) удосконалення правової бази взаємодії суб'єктів протидії нелегальній міграції²⁶⁸.

Аналіз чинних нормативно-правових актів і практики діяльності суб'єктів протидії нелегальній міграції дозволяє виділити певні форми взаємодії при здійсненні нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції на міжвідомчому рівні.

1. *Планування та проведення спільних заходів, спеціальних операцій тощо.* До спільних заходів можна віднести відпрацювання підприємств, установ та організацій, де можуть працювати нелегальні мігранти чи особи без відповідної реєстрації, а також житлового сектора, гуртожитків, навчальних і розважальних закладів, у яких можуть проживати або навчатись нелегальні мігранти чи особи без реєстрації тощо.

Проведення спільних заходів зазвичай реалізується спеціально сформованими оперативними групами, до складу яких входять представники всіх взаємодіючих суб'єктів. Наприклад, роботу з перевірки помешкань працівники ДМС України проводять у тісній взаємодії з дільничними офіцерами поліції та інколи з працівниками кримінальної поліції, на яких покладається забезпечення працівників ДМС України необхідною інформацією (в тому числі отриманою з оперативних джерел), списками іноземців та осіб, що клопотали про реєстрацію іноземних громадян, тощо. Важливу роль має налагодження ділової взаємодії з посадовими особами житлово-комунальних органів, сільських та селищних рад, квартальних і домових комітетів, робітниками пошти, старшими будинків, старійшинами та лідерами громад і об'єднань іноземців за етнічною ознакою.

Відпрацювання гуртожитку необхідно здійснювати групою співробітників ДМС України та превентивної діяльності поліції, зокрема дільничних офіцерів поліції. Для визначення кількості співробітників у групі необхідно враховувати розміри гуртожитку, кількість кімнат і осіб, що в них проживають, кількість виходів з гуртожитку та з окремого поверху, а також отриману інформацію стосовно можливого проживання в ньому іноземців та їх кількості. Під час проведення перевірки співробітниками поліції блокуються виходи з поверху та з гуртожитку, контролюється вікна першого поверху, пожежні драбини, інші шляхи можливої втечі порушників. Перед проведенням перевірки аналізуються відомості в журналі

²⁶⁸ Завгородній А. Взаємодія суб'єктів нагляду при забезпеченні дотримання правил паспортно-реєстраційної системи. *Legea și viața*. = Закон и жизнь. 2013. № 12. С. 40.

проживаючих, устанавлюються особи з неслов'янськими прізвищами, помешкання яких перевіряються в першу чергу. Перевірки проводяться в присутності коменданта гуртожитку або посадової особи, яка виконує його обов'язки. Огляду підлягають всі жилі, службові та комунікаційні приміщення²⁶⁹.

Проведення перевірки будинків відпочинку, санаторіїв, кемпінгів рекомендовано активізувати в літній час силами ДМС України та дільничних офіцерів поліції. Перед проведенням перевірки за обліковими документами адміністрації з'ясовується контингент відпочиваючих у розрізі країн. У разі встановлення фактів відпочинку іноземців із країн ризикової міграції їхні помешкання перевіряються в першу чергу, з метою виявлення проживання в них сторонніх осіб із числа співвітчизників. Під час проведення перевірок кемпінгів необхідно звертати увагу на наявність на автостоянках автотранспорту з іноземними номерами та номерами прикордонних областей України, встановлювати й проводити перевірку помешкань власників транспорту²⁷⁰.

У прикордонних районах представники ДПС України разом з дільничними офіцерами поліції реалізують заходи із затримання нелегальних мігрантів, їх пособників, здійснюють профілактичну роботу серед населення з питань протидії незаконній міграції та виявлення осіб, які їй сприяють. До цієї роботи також залучаються громадські помічники дільничних офіцерів поліції та ДПС України, члени громадських формувань з охорони громадського порядку, представники органів місцевого самоврядування.

У результаті проведених відповідних заходів протягом 2016 року територіальними органами і підрозділами ДМС виявлено 6390 нелегальних мігрантів (2015 р. – 5111), стосовно 5729 іноземців-правопорушників прийнято рішення про примусове повернення (2015 р. – 4202), 136 іноземців примусово видворено з України у примусовому порядку (2015 р. – 66), 473 іноземці поміщено до ПТПІ для підготовки до подальшого примусового видворення (у 2015 р. – 358), 870 іноземцям – порушникам міграційного законодавства України заборонено подальший в'їзд в Україну строком на 3 роки (у 2015 р. – 576)²⁷¹. При цьому станом на 02.06.2017 виявлено нелегальних мігрантів – 2766; прийнято рішень про примусове повернення – 2664; прийнято рішень про примусове видворення – 123; прийнято рішень про заборону в'їзду – 420²⁷².

2. *Надання та виконання доручень.* Наприклад, уповноважені державні органи відповідно до їх компетенції та за наявності підстав, визначених законом,

²⁶⁹ Голобородько Д. В. Зазнач. твір. С. 106.

²⁷⁰ Там само. С. 107.

²⁷¹ Інформаційний бюлетень Державної міграційної служби України за 2014 рік. Київ, 2015. С. 36 // Державна міграційна служба України: офіц. сайт. URL: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/2014_byulet.pdf;

Статистика з основної діяльності ДМС України // Там само. URL: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>.

²⁷² Інформація по лінії роботи ДМС України з протидії нелегальній міграції (станом на 02.06.2017) // Там само. URL: http://dmsu.gov.ua/images/stat/migrants_02_06_2017.pdf.

і в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України²⁷³, можуть давати доручення Державній прикордонній службі України щодо осіб, які перетинають державний кордон, зокрема і щодо нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції.

3. Обмін інформацією (операційною та статистичною). Так, територіальні підрозділи Державної міграційної служби України у 5-денний строк надсилають інформацію про іноземців та осіб без громадянства, яким продовжено строк перебування на території України, в адміністрацію Державної прикордонної служби України²⁷⁴.

4. Перевірка осіб за відповідними відомчими інформаційними системами, обліками та базами даних, які існують у суб'єктів нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції.

Так, окрім Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування, під час здійснення нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи і заходів щодо протидії нелегальній міграції використовуються можливості:

1) автоматизованої інформаційно-пошукової системи «Митниця», ведення якої здійснюється підрозділами Державної митної служби України;

2) автоматизованої бази даних «Відомості щодо осіб, які перетнули державний кордон України», ведення якої здійснюється підрозділами ДПС України;

3) інформаційних баз даних, криміналістичних обліків МВС України:

– АІС «Автомобіль» – про наявність зареєстрованих транспортних засобів та їх переєстрацію;

– дані про наявність судимості; про відкриті порушені кримінальні провадження; про закриті (припинені) кримінальні провадження щодо конкретних осіб; дані щодо осіб, які звільнені від кримінальної відповідальності та покарання;

– «АРМОР» – дані про осіб, які під час перебування в Україні скоїли порушення законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або не виконали рішення суду чи органів державної влади, уповноважених накладати адміністративні стягнення, тощо²⁷⁵;

4) інформаційних ресурсів органів Державної фіскальної служби. Наприклад, Державна міграційна служба України взаємодіє з Державною податковою службою України під час перевірки достовірності реєстраційного номера облікової картки платника податків або серії та номера паспорта фізичної особи, яка звернулася за оформленням паспорта громадянина України для виїзду за кордон²⁷⁶;

²⁷³ Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету міністрів України: постанова КМ України від 17.04.2013 № 280. *Офіційний вісник України*. 2013. № 31. Ст. 22.

²⁷⁴ Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України: наказ МВС України від 25.04.2012 № 363. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0778-12>.

²⁷⁵ Завгородній А. Зазнач. твір. С. 41.

²⁷⁶ Про затвердження Порядку взаємодії Державної міграційної служби України та Державної податкової служби України при перевірці достовірності реєстраційного номера

5) інформаційних ресурсів СБУ:

– щодо виявлення серед осіб, які подали заяву про надання дозволу на імміграцію, таких, яким дозвіл на імміграцію не може бути надано;

– щодо перевірки на наявність чи відсутність обмежень стосовно виїзду за кордон осіб, які обізнані з відомостями, що становлять державну таємницю, тощо.

5. Організація та проведення спільних нарад, навчань, тематичних брифінгів, семінарів, лекцій, висвітлення проблем наглядю за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи і протидії нелегальній міграції та шляхів їх вирішення у ЗМІ, проведення виступів у трудових колективах, перед населенням, у навчальних закладах.

6. Удосконалення правової основи щодо нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції з урахуванням проблем, що виникають під час її реалізації.

Вивчення практики застосування законодавства у сфері дотримання правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції всіма суб'єктами у зазначеній сфері має на меті розробку єдиних рекомендацій для його виконання, виявлення недоліків та прогалин і підготовку погоджених пропозицій щодо їх усунення; створення робочих груп за ініціативою суб'єктів протидії нелегальній міграції для підготовки нових законопроектів, пропозицій про зміни і доповнення законодавства, направлення законопроекту, підготовленого одним суб'єктом, іншим суб'єктам для вивчення та надання зауважень і пропозицій з питань, що стосуються їх компетенції, спільне обговорення законопроектів, що стосуються питань нагляду за дотриманням правил паспортно-реєстраційної системи та протидії нелегальній міграції, прийняття спільних наказів та інструкцій про взаємодію тощо²⁷⁷.

Внутрішня (відомча) взаємодія – взаємодія між собою служб, підрозділів і працівників кожного з уповноважених суб'єктів²⁷⁸.

Відомчий рівень взаємодії щодо протидії нелегальній міграції передбачає взаємодію організаційних структур кожного з уповноважених суб'єктів на підставі внутрішніх інструкцій. Так, наприклад, дільничні офіцери поліції надають територіальним підрозділам кримінальної поліції наявну оперативну та іншу інформацію відносно злочинних груп, які організують проникнення незаконних мігрантів на територію України та їх транзитне переміщення, а також про фізичних та юридичних осіб, що сприяють незаконній міграції.

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте поняття «нелегальна міграція».
2. Назвіть, класифікуйте й охарактеризуйте причини нелегальної міграції.
3. Визначте й проаналізуйте завдання та мету протидії нелегальній міграції.
4. Визначте й охарактеризуйте напрями протидії нелегальній міграції.

облікової картки платника податків або серії та номера паспорта фізичної особи, яка звернулася за оформленням паспорта громадянина України для виїзду за кордон: наказ МВС України, М-ва фінансів України від 21.06.2012 № 554/752. *Офіційний вісник України*. 2012. № 63. Ст. 256.

²⁷⁷ Завгородній А. Зазнач. твір. С. 41.

²⁷⁸ Там само. С. 42.

5. Визначте поняття механізму протидії нелегальній міграції крізь призму категорії «система».

6. Визначте особливості адміністративної діяльності поліції щодо протидії нелегальній міграції та відповідно сформулюйте поняття останньої.

7. Визначте перелік та конкретні положення нормативно-правових актів, що регламентують діяльність підрозділів поліції, яка спрямована на протидію нелегальній міграції.

8. Розкрийте зміст компетенції підрозділів превентивної діяльності у сфері протидії нелегальній міграції.

9. Проаналізуйте діяльність патрульної поліції щодо протидії нелегальній міграції.

10. Назвіть найефективніші профілактичні заходи, що можуть застосовуватись поліцією щодо протидії нелегальній міграції.

11. Назвіть правоохоронні органи, з якими взаємодіє поліція щодо протидії нелегальній міграції.

12. Класифікуйте організаційно-правові засади взаємодії щодо протидії нелегальній міграції.

13. Охарактеризуйте нормативно-правові засади в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію.

14. Назвіть підстави для заборони в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну.

15. Вкажіть конкретні підстави примусового повернення іноземців та осіб без громадянства.

16. Опишіть правові засади і процедуру видворення іноземців та осіб без громадянства з України.

17. Охарактеризуйте склад адміністративних правопорушень у сфері міграційних правил.

18. Особливості документування поліцією адміністративних правопорушень у сфері міграційних правил.

19. Назвіть підвідомчість справ про адміністративні правопорушення у сфері порушення міграційних правил, документування яких віднесено до компетенції поліції.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Незаконне перетинання державного кордону, тобто поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного та митного контролю, з використанням підроблених документів, візи або без таких, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без отримання дозволу в установленому законом порядку:

- а) адміністративна діяльність поліції;
- б) міграція;
- в) нелегальна міграція;
- г) еміграція;
- г) імміграція.

2. Кількісні показники, що характеризують дане явище у визначений період часу в абсолютних цифрах або у відносних показниках:

- а) нелегальна міграція;
- б) географія нелегальної міграції;
- в) стан нелегальної міграції;
- г) перевірки дотримання правил дозвільної системи;
- г) перевірки документів у мешканців.

3. Під системою правових та організаційних заходів, здійснюваних уповноваженими органами державної влади з метою впливу на суспільні відносини у сфері міграції, попередження, виявлення, припинення порушень міграційного законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції, розуміють:

- а) запобігання нелегальній міграції;
- б) боротьбу з нелегальною міграцією;
- в) контроль над нелегальною міграцією;
- г) протидію нелегальній міграції;
- г) адміністративну діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції.

4. До суб'єктів протидії нелегальній міграції можна віднести:

- а) державні органи;
- б) органи місцевого самоврядування;
- в) громадські організації;
- г) міжнародні представництва;
- г) усіх вищеперахованих.

5. Під врегульованою нормами адміністративного права підзаконною, державно-владною, виконавчо-розпорядчою діяльністю, спрямованою на попередження нелегальної міграції, виявлення нелегальних мігрантів, їх затримання, забезпечення притягнення до адміністративної відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції, слід розуміти:

- а) запобігання нелегальній міграції;
- б) боротьбу з нелегальною міграцією;
- в) контроль над нелегальною міграцією;
- г) протидію нелегальній міграції;
- г) адміністративну діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції.

6. До профілактичних заходів, спрямованих на протидію нелегальній міграції, належать:

- а) оприлюднення та роз'яснення через засоби масової інформації, державні органи, підприємства, установи, організації, що приймають іноземців, вимог нормативно-правових актів щодо порядку в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх транзитного проїзду, перебування та виїзду з території України;
- б) проведення співбесід з іноземцями на предмет перевірки наміру їх подальших планів на життя і перебування в Україні;

- в) інформування громадян про стан, причини та наслідки нелегальної міграції в Україні;
- г) перевірка своєчасного вжиття заходів, спрямованих на забезпечення встановленого порядку реєстрації іноземців;
- ґ) усі перераховані.

7. Про вчинення якого правопорушення у сфері міграції посадові особи поліції уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення:

- а) порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольованих пунктах в'їзду-виїзду (ст. 202 КУпАП);
- б) порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України (ст. 203 КУпАП);
- в) порушення порядку працевлаштування, прийняття на навчання, надання житла, реєстрації іноземців та осіб без громадянства та оформлення для них документів (ст. 204 КУпАП);
- г) незаконне перетинання або спроба перетинання державного кордону України (ст. 204-1 КУпАП);
- ґ) невжиття заходів до забезпечення своєчасної реєстрації іноземців і осіб без громадянства (ст. 205 КУпАП).

8. В'їзд в Україну іноземцю або особі без громадянства не дозволяється:

- а) в інтересах забезпечення національної безпеки України або охорони громадського порядку;
- б) за відсутності доказів, що підтверджують мету запланованого перебування;
- в) у разі відсутності документів, що дають можливість установити намір заявника залишити територію України до закінчення дії візи;
- г) у разі звернення заявника про припинення розгляду клопотання щодо оформлення візи;
- ґ) у разі подання завідомо неправдивих відомостей або підроблених інших документів.

9. Рішення про примусове видворення іноземця або особи без громадянства приймається:

- а) Службою безпеки України;
- в) прокуратурою України;
- в) Державною міграційною службою України;
- г) Державною прикордонною службою України;
- ґ) судом.

10. Рішення про примусове видворення іноземця або особи без громадянства виконується:

- а) Патрульною службою МВС України;
- б) Державною міграційною службою України;
- в) Державною прикордонною службою України;
- г) Державною міграційною службою України, Державною прикордонною службою України або Службою безпеки України;
- ґ) Національною поліцією України та Державною міграційною службою України.

Глава 9

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

9.1. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ НАДЗВИЧАЙНОЇ ОБСТАНОВКИ, ЯКА СТВОРЮЄ ОСОБЛИВІ УМОВИ ДЛЯ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ

Виконання поліцією завдань щодо забезпечення публічної безпеки та публічного порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави²⁷⁹ носить різнобічний, багатогранний характер. Така діяльність часто непрогнозована у своєму розвитку, а тому вимагає від поліцейських бути готовими до виконання додаткових спеціальних завдань, роботи з великими моральними і фізичними навантаженнями та в більш складних умовах. Для розуміння того, як саме необхідно діяти працівникам поліції під час надзвичайних ситуацій, необхідно визначити поняття та зміст такої обстановки.

Надзвичайна ситуація (далі – НС) – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності²⁸⁰.

З наведеного визначення НС випливають її найзагальніші ознаки:

- становить небезпеку для життя і здоров'я значної кількості людей;
- суттєво порушує екологічну рівновагу;
- наслідком НС є повне або часткове припинення господарської діяльності та (або) значні матеріальні й економічні збитки²⁸¹.

У контексті дій працівників поліції, в тому числі під час надзвичайних ситуацій, логічно говорити про надзвичайну обстановку. Тому, що надзвичайна ситуація характеризує обстановку на певній території або об'єкті, а надзвичайна обстановка визначає, скоріш, адміністративно-правовий режим²⁸², алгоритм і тактику дій поліцейських у кожній надзвичайній ситуації.

²⁷⁹ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

²⁸⁰ Кодекс цивільного захисту України: закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458.

²⁸¹ Безпека життєдіяльності: підручник / О. І. Запорожець, Б. Д. Халмуратов, В. І. Применко та ін. Київ: НАУ, 2011. С. 82.

²⁸² Жила С. Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки під-розділами Національної поліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. С. 155–156.

У разі виникнення надзвичайної ситуації відповідне коло суб'єктів (у тому числі й органи поліції) вступає у правоохоронні відносини. У такому випадку йдеться про надзвичайну ситуацію як подію або дію, що несе у собі безпосередню загрозу об'єктам національної безпеки України або велику ймовірність її настання, яка (загроза) потребує оперативних заходів припинення (ліквідації) і є юридичною умовою правовідносин, котру характеризують специфічні сутнісні та юридично-похідні фактори в їх сукупності²⁸³.

Таким чином, **надзвичайна обстановка для органів поліції** – це така обстановка, коли явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і некриміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції.

Надзвичайна обстановка характеризується такими ознаками:

- порушується нормальний (звичний) ритм життя на певній території;
- створюється загроза порушення публічного порядку та публічної безпеки;
- виникає загроза для життя багатьох людей та їх загибель;
- заподіюється (чи може бути заподіяна) шкода державним органам, а також особам та майновим інтересам громадян;
- створюються сприятливі умови для активізації злочинних елементів;
- може виникнути загроза цілісності конституційного ладу та суверенітету України²⁸⁴.

Залежно від територіального поширення розрізняють *надзвичайні ситуації об'єктового, місцевого, регіонального і державного значення*. *Надзвичайні ситуації місцевого рівня* можуть мати місце в окремому населеному пункті, у мікрорайоні, вони не викликають небезпеки для регіону або країни в цілому. *Надзвичайні ситуації регіонального значення* можуть поширюватись на територію однієї або кількох областей, викликають небезпеку для населення регіону, завдають значну шкоду матеріальним цінностям, потребують великих зусиль від правоохоронних органів та органів влади для усунення їх наслідків (наприклад, повені у Закарпатті, снігові заметілі на півдні України тощо). *Надзвичайні ситуації державного значення* хоча і мають локальне місце виникнення, але тягнуть за собою небезпечні наслідки у загальнодержавному масштабі (аварія на Чорнобильській АЕС з відомими катастрофічними наслідками, епідемія холери на півдні України у 1994–1995 рр.). Всі інші надзвичайні ситуації належать до *ситуацій об'єктового рівня*²⁸⁵.

Основним критерієм класифікації надзвичайних ситуацій є джерела їх виникнення. Відповідно до такого підходу надзвичайні ситуації можуть бути:

²⁸³ Сягровець В. А. Фактори, що визначають особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 2. С. 207.

²⁸⁴ Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2007. С. 168.

²⁸⁵ Бандурка О. М., Кузніченко С. О. Організація діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: наук.-практ. посіб. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. С. 17.

1) природного походження, на які значною мірою людина не має безпосереднього впливу (повінь, землетрус, пожежа тощо); 2) техногенного походження (промислові аварії, екологічні катастрофи тощо)²⁸⁶.

Причини виникнення особливих умов відносно діяльності органів поліції можна поділити на об'єктивні, які не залежать від працівників поліції, та суб'єктивні, які залежать або виникають внаслідок їх незадовільної діяльності.

Особливі умови можуть бути прогнозованими і не прогнозованими. Низку явищ соціального походження (як криміногенного, так і некриміногенного характеру), явищ природного і біологічного походження на підставі аналізу, інформації наукових спостережень, закономірностей природи можна передбачити і спрогнозувати їх розвиток. Це дає можливість поліцейським заздалегідь підготуватися шляхом тренувань, навчань, накопичення сил і засобів до виконання обов'язків в особливих умовах. В органах поліції розробляються спеціальні типові плани дій на випадок виникнення особливих умов діяльності, в тому числі великих пожеж, масового безладдя, розшуку небезпечних злочинців, оборони особливо важливих об'єктів, повені тощо.

Надзвичайна обстановка виникає внаслідок соціальних явищ криміногенного та некриміногенного характеру.

Соціальними явищами криміногенного характеру, тобто такими, що обумовлюють стан особи скоїти злочинне діяння, слід вважати: дії озброєних злочинців; втечу групи особливо небезпечних злочинців; захоплення заручників повітряного чи морського транспортного засобу; масові безладдя у громадських місцях; непокору та дезорганізацію роботи в установах виконання покарань тощо.

До явищ, які не носять криміногенного характеру, але, незважаючи на це, впливають на виникнення надзвичайної обстановки, належать: масові неорганізовані виступи самодіяльних організацій, масові політичні, спортивні, культурні та інші заходи, що дестабілізують публічний порядок на певній території чи в цілому населеному пункті; явища природного характеру з тяжкими наслідками (повінь, землетрус, обвали і зсуви, бурі, смерчі, урагани, снігові замети і лавини, ожеледиця, масові лісові, торф'яні, степові та інші пожежі); явища біологічного характеру (епідемії, епізоотії, отруєння, масове розповсюдження шкідників сільського, лісового господарства, яке має характер стихійного лиха); явища техногенного походження (катастрофи, великі аварії, пожежі на підприємствах і в житлових масивах, вибухи на хімічних підприємствах, газонафтопроводах та ін.)²⁸⁷.

Надзвичайна обстановка пов'язана з особливими умовами, які виникають у певних ситуаціях (наприклад, у воєнний час). За особливих умов, як правило, порушується звичайний ритм життя населення окремих районів чи міст, можлива загроза для здоров'я та життя багатьох людей, виникають великі матеріальні збитки, дезорганізується робота державних установ, транспорту, зв'язку, порушується громадський порядок, загострюється соціальна напруженість, зростає рівень злочинності

²⁸⁶ Поповчук С. К. Адміністративно-правові режими в теорії адміністративного права та практиці діяльності правоохоронних органів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2013. С. 173.

²⁸⁷ Дії працівників міліції в умовах надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру / уклад. І. М. Колотун, А. О. Галай, А. М. Чалий; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. С. 5, 8–9.

тощо²⁸⁸. Ускладнення оперативної обстановки у таких випадках вимагає від поліцейських неординарних підходів і специфічних методів вирішення службових завдань.

До діяльності в особливих умовах працівники поліції готуються заздалегідь. З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних, соціальних умов, географічного положення, інших обставин наперед визначаються місця і час можливого виникнення таких подій і явищ, що створюють особливі умови для діяльності органів поліції. Якщо можна спрогнозувати настання і розвиток особливих умов або вони є очікуваними, то розробляються типові спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється підготовка поліцейських і матеріально-технічне забезпечення органів поліції²⁸⁹.

З метою найшвидшої нормалізації оперативної обстановки та відновлення правопорядку, усунення загрози життю чи здоров'ю громадян, створення умов для нормального функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших соціальних інститутів суспільства органи Національної поліції України можуть бути переведені на посилений варіант службової діяльності. Посилений варіант уводиться в разі:

1) повідомлення про обставини (події), що можуть призвести чи призвели до загострення оперативної обстановки, можуть створити чи створили загрозу життю (здоров'ю) громадян, їх конституційним правам і свободам;

2) виникнення масових заворушень, що супроводжуються обмеженням певних прав і свобод людини;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або окремих місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) вчинення терористичних актів;

5) виникнення тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що створюють загрозу життю і здоров'ю значної кількості населення;

6) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства.

Рішення щодо переведення органів поліції на посилений варіант службової діяльності приймають:

1) голова Національної поліції України або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх поліцейських як у масштабі держави, так і в окремих її регіонах на строк до 20 діб;

2) начальники головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях, місті Києві або особи, які виконують їх обов'язки, – стосовно поліцейських, які проходять службу в апараті головних управлінь Національної поліції та відповідних підрозділах територіальних органів

²⁸⁸ Фролова О. Г. До проблем вдосконалення організаційно-правових засад управління в органах внутрішніх справ. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 1. С. 113.

²⁸⁹ Адміністративна діяльність. Частина особлива: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ; Еспада, 2000. С. 255.

Національної поліції України на території обслуговування або в окремих районах, населених пунктах, на строк до 15 діб;

3) начальники відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах або особи, які виконують їх обов'язки, – щодо підпорядкованих поліцейських на строк до 10 діб.

Зазначені строки можуть бути продовжені головою Національної поліції України або особою, яка виконує його обов'язки, до 10 діб, а начальниками головних управлінь Національної поліції, начальниками відділів, відділень поліції в районах, містах, районах у містах (особами, які виконують їх обов'язки) – на строк до 5 діб.

На посилений варіант можуть переводитися як усі органи системи Національної поліції України, так і окремі відповідні підрозділи територіальних органів. Залежно від обставин, за яких було введено посилений варіант, сили, що залучаються, поділяються на три групи:

- 1) перша група – основні сили;
- 2) друга група – додаткові сили, що виділяються за рахунок відокремлених підрозділів того самого регіону;
- 3) третя група – сили, які залучаються за рахунок ГУНП інших регіонів (зведені загони).

У комплексі завдань із забезпечення посиленого варіанта передбачається:

- 1) установа добового чергування керівництва поліції;
- 2) посилення добових нарядів чергових частин та слідчо-оперативних груп, створення груп документування або збільшення їх чисельності;
- 3) забезпечення чергування поліцейських у кількості, необхідній для виконання поставлених службових завдань;
- 4) розгортання додаткових контрольно-пропускних пунктів, маршрутів та постів, інших нарядів згідно з типовими планами або залежно від обстановки, що склалася;
- 5) посилення охорони важливих об'єктів, у тому числі об'єктів спеціальних установ поліції та прилеглих до них територій, та осіб, які в них утримуються;
- 6) максимальне відпрацювання території, що обслуговується, а також залучення для забезпечення публічної безпеки і порядку додаткових сил та засобів;
- 7) перевірка протипожежного стану об'єктів системи поліції, готовності протипожежних засобів;
- 8) формування (за необхідності) зведених загонів у разі загрози виникнення або виникнення групових порушень публічної безпеки та порядку чи масових заворушень;
- 9) створення мобільного резерву сил і засобів;
- 10) обов'язкова перевірка наявності, стану, додержання порядку збереження зброї, боєприпасів, вибухових, сильнотіючих, отруйних речовин, спеціальних засобів, посилений контроль за їх видачею²⁹⁰.

Особливі умови за надзвичайної обстановки мають місце під час надзвичайного та воєнного стану. Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій

²⁹⁰ Інструкція про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності: наказ МВС України від 10.12.2015 № 1560 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0012-16>.

техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства²⁹¹.

Воєнний стан вводиться на всій території держави або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень²⁹².

Особливі умови за зростання рівня злочинності та, як наслідок, загострення кримінальної обстановки на певній території можуть стати чинником, що призведе до настання екстремальної ситуації. Остання, як правило, становить реальну небезпеку для поліцейського, загрожує його життю та здоров'ю.

Екстремальні та надзвичайні ситуації становлять сукупність небезпечних для суспільства чинників, які створюють загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави і потребують для свого врегулювання іншого нормативного впливу, іншої керуючої підсистеми, ніж ті, що діють у звичайних умовах²⁹³.

Екстремальні ситуації – це неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму.

Зміст екстремальної ситуації в діяльності поліції полягає у виникненні такої службової ситуації для працівників органів поліції, яка зумовлюється ускладненням нормальної повсякденної життєдіяльності правоохоронців, населення, оперативної обстановки, призводить до порушень у службовій діяльності поліції, громадського спокою, роботи державних підприємств, організацій та установ і характеризується сильним фізіологічним та морально-психологічним напруженням працівників поліції й високим ступенем громадської небезпеки, що може призвести до погіршення стану здоров'я або загибелі людей та пошкодження матеріальних цінностей, об'єктів²⁹⁴.

²⁹¹ Про правовий режим надзвичайного стану: закон України від 16.03.2000 № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

²⁹² Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

²⁹³ Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків: Право, 2010. С. 285.

²⁹⁴ Криворучко Л. С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. С. 8.

Всі екстремальні ситуації умовно можна поділити на дві групи:

- а) життєві, повсякденні, з якими може зіткнутися кожна людина;
- б) службові, які виникають під час виконання небезпечної роботи.

У діяльності поліцейських найчастіше екстремальні ситуації службового характеру виникають у ході: припинення хуліганських дій; розв'язання побутових конфліктів; доставляння правопорушника в поліцію; огляду та обшуку злочинців; проведення слідчих і оперативно-розшукових заходів; звільнення заручників; припинення групових порушень громадського порядку і масових заворушень тощо²⁹⁵.

Виникнення надзвичайної ситуації ускладнює завдання та збільшує обсяг функцій поліції. *Функції органів поліції під час надзвичайних ситуацій умовно можна розділити на три групи.*

До першої групи належать такі:

- забезпечення публічної безпеки, а також публічної порядку під час землетрусів, повеней, ураганів та інших стихійних лих;
- забезпечення публічної безпеки, охорона публічного порядку під час крупних виробничих аварій, катастроф;
- забезпечення публічної безпеки, охорона публічного порядку під час радіаційного й токсичного зараження місцевості;
- забезпечення публічної безпеки, охорона публічного порядку під час крупних пожеж (промислових, лісових, торф'яних, сланцевих);
- забезпечення публічної безпеки, охорона публічного порядку під час виявлення вибухонебезпечних предметів, боєприпасів і розмінування місцевості;
- забезпечення публічної безпеки, охорона публічного порядку під час проведення карантинних та інших заходів у випадку епідемії, епізоотії, екологічних катастроф;
- участь у проведенні інших спеціальних заходів (операцій) щодо забезпечення публічної безпеки, в тому числі за межами місця постійної дислокації підрозділів органів поліції, тощо.

До другої групи належать:

- участь у запобіганні, припиненні й ліквідації масових порушень публічного порядку (масових безладів), що загрожують публічній безпеці;
- розшук і затримання озброєних та особливо небезпечних злочинців (у тому числі й тих, хто втік із місць позбавлення волі);
- припинення діяльності (роззброєння й ліквідація) незаконних озброєних формувань;
- пошук і затримання злочинців, що намагаються захопити (захопили) повітряне, морське судно й інший транспорт, військову техніку, озброєння, інші важливі об'єкти; розшук і затримання злочинців, які захопили заручників; участь у заходах щодо розблокування місцевості;
- участь у проведенні інших спеціальних заходів (операцій), у тому числі із забезпечення публічної безпеки за межами місць постійної дислокації підрозділів органів внутрішніх справ, тощо.

²⁹⁵ Грибан В. Г., Негодченко О. В. Охорона праці в органах внутрішніх справ: підручник. Київ: Центр учб. літ., 2009. С. 264.

Третю групу складають такі функції:

- організація порятунку людей і вживання невідкладних заходів щодо забезпечення їх безпеки;
- надання першої медичної допомоги особам, які постраждали чи знаходяться в безпорадному стані;
- участь у проведенні евакуації населення й цінностей;
- охорона майна, що залишилося без нагляду;
- охорона важливих об'єктів і систем життєзабезпечення населення районів, що постраждали від надзвичайних ситуацій;
- забезпечення безперешкодного проїзду швидкої медичної допомоги, техніки, аварійно-рятувальних і ремонтних формувань;
- облік утрат населення й реєстрація вимушених переселенців (біженців); евакуація осіб, які знаходяться в спеціальних установах органів внутрішніх справ;
- сприяння проведенню інших заходів щодо ліквідації негативних наслідків надзвичайних ситуацій і відновлення нормальних умов життєдіяльності населення²⁹⁶.

Таким чином, при надзвичайній обстановці разом із загальними (стандартними) обов'язками поліцейський виконує також низку інших обов'язків, які вимагають від нього високої теоретичної, професійної та службової підготовки.

9.2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ТА В РАЗІ ВВЕДЕННЯ РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Правова основа діяльності поліції – це ті нормативно-правові акти, якими керується кожен поліцейський у своїй діяльності. Таким чином, закони, постанови та інші акти Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, міжнародно-правові акти, нормативні акти, рішення місцевих рад народних депутатів, а також розпорядження місцевої державної адміністрації є правовою базою для діяльності органів поліції, служать підвалинами для створення системи правових актів з питань їх дій у такій обстановці²⁹⁷. Правова основа діяльності поліції становить систему взаємопов'язаних елементів (правових норм і принципів права), які взаємодіють між собою²⁹⁸.

Законом України «Про Національну поліцію» визначено, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у різних сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з

²⁹⁶ Панова О. О. Функції органів внутрішніх справ із забезпечення громадської безпеки під час надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 3, ч. 2, т. 1. С. 168.

²⁹⁷ Дії працівників міліції в умовах надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. С. 10.

²⁹⁸ Білозьоров Є. В. Міжнародно-правові акти як складова правової основи діяльності міліції України. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 97.

допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Принцип законності у діяльності поліції полягає в тому, що поліція (у тому числі в особливих умовах, при введенні режиму надзвичайного чи воєнного стану) повинна діяти виключно на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, а також іншими нормативно-правовими актами. Згідно з п. 24 ч. 1 ст. 23 зазначеного Закону поліція сприяє забезпеченню правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Міністерство внутрішніх справ України, до складу якого входить Національна поліція України, є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у різних сферах, зокрема у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності²⁹⁹.

Відповідно до підп. 30 п. 4 *Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877*, Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Відповідно до норм *Конституції України*, яка має найвищу юридичну силу, права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, проте в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (ст. 64).

Одним із нормативно-правових актів, який закріплює такі обмеження, є *закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»*, визначаючи **надзвичайний стан** як особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина

²⁹⁹ Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затв. постановою КМ України від 28.10.2015 № 878.

та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень³⁰⁰.

У разі виникнення надзвичайного стану можуть вводитися відповідні режими. Режими надзвичайного стану слід розцінювати не як інструмент, за допомогою якого відбувається порушення прав та свобод людини і громадянина, їх обмеження, а як невід'ємну частину правового арсеналу, покликаного забезпечити неухильне здійснення державних інтересів, гарантувати дотримання прав людини і громадянина³⁰¹.

Надзвичайний стан може бути введено в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводится указом Президента України, який затверджується Верховною Радою України протягом 2 днів, проте за умов необхідності здійснення невідкладних заходів для врятування населення чи недопущення загибелі людей надзвичайний стан може бути введено й без попередження. Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях, а в разі необхідності продовжено ще на 30 діб.

Указом Президента України про введення надзвичайного стану можуть бути запроваджені такі (основні) заходи:

1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводится надзвичайний стан;

2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;

3) посилення охорони громадського порядку та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;

³⁰⁰ Про правовий режим надзвичайного стану: закон України від 16.03.2000 № 1550-III.

³⁰¹ Бідей О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності ОВС за умов надзвичайного стану: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. С. 165.

4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких устанавлюється судом;

5) заборона страйків;

6) примусове відчуження або вилучення майна в юридичних і фізичних осіб.

Основні заходи можуть запроваджуватись незалежно від причин, через які було введено надзвичайний стан. Поряд з основними заходами національним законодавством передбачено й додаткові заходи, що можуть бути запроваджені в умовах надзвичайного стану, які безпосередньо залежать від причини, через яку виник надзвичайний стан. Так, у разі введення надзвичайного стану у зв'язку з надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру можуть застосовуватись такі додаткові заходи:

1) тимчасова чи безповоротна евакуація людей із місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень;

2) встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій;

3) запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності³⁰²;

4) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів;

5) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань;

6) мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених втрат;

7) зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій усіх форм власності, переорієнтація їх на виробництво необхідної в умовах надзвичайного стану продукції, інші зміни виробничої діяльності, необхідні для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт;

8) усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб.

Якщо введення надзвичайного стану пов'язане з масовими порушеннями публічного порядку, додатковими заходами можуть бути:

³⁰² Сабіров Р. Ф. Діяльність органів внутрішніх справ за умов надзвичайних ситуацій природного характеру. *Форум права*. 2012. № 1. С. 857. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_1_135.pdf.

1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);

2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;

3) заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;

4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;

5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а в підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних та сильнодіючих хімічних речовин;

6) заборона виготовлення та розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів і радіовипромінювальних пристроїв особистого та колективного користування;

8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

9) порушення у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

У законі України «Про правовий режим воєнного стану» **воєнний стан** визначено як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України, Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження, одночасно подаючи відповідний проект закону.

У разі введення воєнного стану військове командування разом із військовими адміністраціями (в разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням інших органів державної влади запроваджувати та здійснювати в межах тимча-

сових обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:

1) встановлювати посилену охорону важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи;

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану, з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада);

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти документи в осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати в порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права та свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати роботу підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу прийнятно-передавальних радіостанцій особистого й колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян телекомунікаційне обладнання, телевізійну, відео- й аудіоапаратуру, комп'ютери, а також, у разі потреби, інші технічні засоби зв'язку;

13) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними й отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини й матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

16) забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку в Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового та начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

18) встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту;

19) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

20) запроваджувати в разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими й непродовольчими товарами, лікарськими засобами та виробами медичного призначення;

21) усувати з посад керівників підприємств, установ і організацій за неналежне виконання ними визначених цим Законом обов'язків та призначати виконувачів обов'язків керівників зазначених підприємств, установ і організацій;

22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

24) здійснювати обов'язкову евакуацію затриманих осіб, які перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, які перебувають у слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості.

Перелік об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, та порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт і питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України³⁰³.

Діяльність щодо підготовки органів поліції до дій в особливих умовах включає в себе:

1. Створення системи оперативного управління органами поліції в особливих умовах. Оперативне управління силами й засобами органів і підрозділів поліції забезпечує підрозділ чергової частини, який цілодобово перебуває в постійній готовності для реагування на злочинні прояви, надзвичайні ситуації, інші події та є координуючим органом управління при встановленні осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень.

2. Оперативне планування дій органів поліції в особливих умовах. Планування передбачає процес вироблення управлінського рішення, що охоплює сукупність окремих рішень і складається з дій, що послідовно змінюють одна одну, а саме таких: збір, систематизація та аналіз вихідної інформації, в тому числі пропозицій, що надходять від структурних підрозділів; підготовка проекту плану; узгодження проекту плану з відповідальними виконавцями і співвиконавцями; затвердження плану керівником; доведення плану до виконавців і співвиконавців³⁰⁴.

Система планування в органах поліції складається з трьох основних видів планів: загальних, спеціальних та індивідуальних. Загальні плани, у свою чергу, поділяються на перспективні та поточні. Виявляється, що саме така система дає змогу охопити широке коло завдань, які покладені на органи поліції, і забезпечити їх функціонування в оптимальному режимі³⁰⁵. Так, наприклад, у разі введення режиму військового стану начальник органу поліції повинен вжити заходів, що

³⁰³ Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.

³⁰⁴ Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 № 181 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0786-09>;

Дії працівників міліції в умовах надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. С. 14–15;

Доценко О. С. Управління органами внутрішніх справ в період ускладнення оперативної обстановки. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). С. 75.

³⁰⁵ Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. С. 455.

визначені планом підготовки до дій у цей період, який передбачає комплекс заходів, скерованих на приведення органу поліції у стан бойової готовності, та забезпечити громадську безпеку й охорону громадського порядку на території оперативної відповідальності³⁰⁶.

3. Матеріально-технічне забезпечення та медичне обслуговування особового складу поліції у разі дій в особливих умовах. У випадку, якщо розвиток особливих умов можна спрогнозувати, засади матеріально-технічного забезпечення та медичного обслуговування визначаються в типових спеціальних планах, згідно з якими проводиться підготовка поліцейських.

4. Навчання поліцейських дій в особливих умовах здійснюється у процесі службової підготовки працівників Національної поліції України, яка являє собою систему заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням специфіки та профілю їх службової діяльності³⁰⁷. Метою професійної підготовки поліцейських є формування високо-професійного кадрового корпусу, який здатний якісно виконувати поставлені перед ним завдання, функції та обов'язки, реалізовувати надані права, забезпечення стабільності службово-трудових відносин осіб рядового і начальницького складу та оптимальної збалансованості їх чисельності, раціональне використання коштів державного бюджету, що виділяються на таку підготовку³⁰⁸. Завданнями професійної підготовки є: оволодіння загальними та спеціальними знаннями, вміннями та навичками; формування, розвиток і корекція професійно важливих якостей особистості та профілактика професійних деформацій; формування та підтримання оптимальної професійної мотивації³⁰⁹. Так, наприклад проведення занять з тактичної підготовки передбачає набуття та вдосконалення поліцейськими навичок щодо формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах, а окремий аспект функціональної підготовки включає вивчення системи удосконалення процесу управління (в особливих умовах).

9.3. Дії ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАДЗВИЧАЙНУ ОБСТАНОВКУ

³⁰⁶ Адміністративна діяльність: навч. посіб. / М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калайнов та ін. Київ: Прав. єдність, 2009. С. 357.

³⁰⁷ Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.

³⁰⁸ Кісіль З. Р. Професійна підготовка як різновид удосконалення службової діяльності співробітників органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. Вип. 1. С. 144.

³⁰⁹ Шопіна І. М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. С. 147–148.

Діяльність органів і підрозділів поліції з питань реагування на заяви, повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події регулюється положеннями Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затвердженої наказом МВС України від 22.10.2012 № 940.

Прийняття повідомлення про надзвичайну обставину незалежно від місця, де вона трапилась, і часу, а також повноти отриманих даних³¹⁰, особи заявника здійснюється цілодобово та невідкладно тим органом поліції, до якого надійшло таке повідомлення, або слідчим, або іншою посадовою особою органу поліції³¹¹.

Отримавши повідомлення про пожежу, черговий відділу Національної поліції (далі – черговий) повинен:

1) уточнити час і точну адресу та найменування об'єкта, на якому сталася пожежа, чи є жертви або потерпілі, їх стан і місце перебування, а також установчі дані заявника;

2) зареєструвати;

3) негайно повідомити про пожежу чергового пожежної частини;

4) негайно направити на місце пожежі для охорони місця події та громадського порядку в районі дії пожежних частин, а також врятування людей, матеріальних цінностей і забезпечення їх збереження найближчі наряди поліції, дільничного офіцера поліції або поліцейського з резерву;

5) при наявності потерпілих викликати на місце пожежі швидку медичну допомогу;

6) доповісти про пожежу: начальнику органу або його заступнику; черговому ГУНП. У випадку великої пожежі або пожежі на об'єктах державного чи громадського сектора, або з людськими жертвами доповісти: черговому місцевих органів виконавчої влади; черговому Служби безпеки України; прокурору;

7) забезпечити виїзд на місце події слідчо-оперативної групи у складі: начальника ГУНП, ВВП або заступника (при великих пожежах); слідчого; оперуповноваженого; дільничного офіцера поліції, на дільниці якого виникла пожежа; інспектора держпожнагляду; експерта-криміналіста. При наявності людських жертв – додатково: слідчого прокуратури та судово-медичного експерта, а якщо є відомості про підпал, – кінолога із службово-розшуковим собакою;

8) організувати виклик на місце пожежі керівників та матеріально-відповідальних осіб об'єкта, на якому виникла пожежа;

³¹⁰ Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: затв. наказом МВС України від 22.10.2012 № 940 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>.

³¹¹ Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: затв. наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377.

9) уточнити кількість пожежних підрозділів (пожежних частин, ДНД і техніки), що виїхала для ліквідації пожежі, а у випадку необхідності забезпечити виклик додаткових підрозділів з інших міст і районів;

10) підтримувати постійний зв'язок із слідчо-оперативною групою з метою обміну інформацією та уточнення необхідності направлення додаткових сил.

Отримавши повідомлення про лісову (торф'яну) пожежу, черговий:

1) з'ясовує та записує: коли, де виникла, на яку площу поширилася, в якому напрямку рухається і чому загрожує пожежа;

2) якщо про пожежу повідомляють посадові особи, уточнює: які організації оповіщені про пожежу, які сили притягнуті до її локалізації, яка допомога потрібна з боку Національної гвардії та ГУНП;

3) реєструє повідомлення;

4) вивчає по карті масштабу 1 : 100000 район пожежі, з урахуванням природних умов та наявності природних перешкод для розповсюдження пожежі визначає населені пункти, яким пожежа може загрозувати, шляхи до району пожежі та її об'їзду;

5) перевіряє наявність інформації про пожежу в установах Управління лісового господарства (лісництва, лісгоспу), в інспекції держпожнадзора, в інших організаціях, господарська діяльність яких пов'язана з районом пожежі. Уточнює заходи, що вживаються до локалізації пожежі;

6) про одержане повідомлення, прохання та вживані заходи щодо локалізації пожежі доповідає керівництву ВВП. Забезпечує виконання вказівок;

7) підтримує постійний зв'язок з керівництвом районного штабу (якщо створений) або організацій, що ведуть роботу з локалізації пожежі, щоб орієнтуватися в обстановці в районі пожежі, розстановці задіяних сил і засобів;

8) у разі різкого погіршення обстановки в районі пожежі, виникнення загрози населеним пунктам або об'єктам народного господарства негайно інформує керівництво ВВП та чергову частину ГУНП;

9) якщо рішенням керівництва виставлено пости поліції для виконання режимних протипожежних заходів, забезпечує підтримання з ними стійкого зв'язку, своєчасність зміни особового складу для відпочинку, обмін інформацією про обстановку;

10) про пожежу і вжиті заходи щодо її локалізації доповідає черговій частині ГУНП³¹².

Отримавши повідомлення про стихійне лихо (хуртовину, повінь, обвал, сель, снігову лавину, землетрус тощо), черговий зобов'язаний:

1) уточнити: місце й характер стихійного лиха та наявність потерпілих;

2) доповісти про подію: начальнику ВВП або його заступнику, черговому місцевих органів виконавчої влади та черговому ГУНП;

3) на місце події направити наряд поліції для забезпечення публічного порядку, рятування людей і матеріальних цінностей, недопущення сторонніх людей

³¹² Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: затв. наказом МВС України від 22.10.2012 № 940.

на місце лиха, медичних працівників, швидку допомогу для надання допомоги потерпілим, пожежні машини для гасіння можливих пожеж або відкачування води. В необхідних випадках на місце стихійного лиха також викликають: працівників рятувальної станції на воді; працівників аварійної служби газового господарства; працівників електромережі; працівників водопроводу; працівників каналізації;

4) зареєструвати повідомлення;

5) підтримувати постійний зв'язок із оперативними групами, які знаходяться на місці пригоди;

6) вжити заходів щодо охорони приміщень місцевих органів виконавчої влади, банків та інших важливих об'єктів;

7) за вказівкою керівництва відділу (у випадках необхідності) оголосити збір особового складу за сигналом тривоги.

У разі нещасного випадку (в тому числі нещасного випадку на воді, вибуху газу, отруєння людей тощо) черговий, одержавши повідомлення, в обов'язковому порядку повинен:

1) уточнити: час, місце, обставини й характер нещасного випадку; наслідки нещасного випадку (чи є жертви, потерпілі, стан їхнього здоров'я, де вони перебувають у цей момент, яку потребують допомогу тощо); установчі дані заявника (прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, адреса місця проживання);

2) зареєструвати повідомлення;

3) вжити термінових заходів щодо рятування людей силами наявних нарядів поліції та допомоги громадськості, охорони місця події, недопущення нещасних випадків з іншими громадянами. Залежно від характеру нещасного випадку терміново викликати працівників відповідних рятувальних та аварійних служб: швидкої медичної допомоги; рятувальної станції на воді; аварійної служби газового господарства; електромережі; водопроводу; каналізаційної мережі; начальника санітарно-епідеміологічної станції; місцевих рибалок із плавзасобами;

4) доповісти про подію: начальнику органу або його заступнику та черговому ГУНП;

5) забезпечити охорону (оточення, загорожу) місця події, небезпечної ділянки силами наявних нарядів поліції з допомогою громадськості;

6) повідомити про нещасний випадок керівників підприємств, установ та господарств, на території яких стався цей випадок або майно яких постраждало;

7) якщо причиною отруєння стали продукти чи вода, вжити заходів щодо припинення продажу продуктів і користування водним джерелом, використовуючи для цього можливості місцевого радіомовлення та інші можливості;

8) у випадку загибелі людей направити на місце події оперативну групу у складі: слідчого прокуратури; оперуповноваженого; дільничного офіцера поліції, на дільниці якого стався нещасний випадок; судмедексперта; експерта-криміналіста³¹³.

Отримавши повідомлення про епідемію, черговий:

1) уточнює: час, місце та характер захворювання та кількість осіб, які захворіли, їх стан, установчі дані, місцеперебування та установчі дані заявника;

³¹³ Там само.

2) терміново доповідає: начальнику органу або його заступнику, санепідстанції та черговому ГУНП;

3) реєструє повідомлення;

4) направляє до місця захворювання наряд поліції;

5) фіксує в окремому журналі всі повідомлення, що надходять від надзвичайної комісії, санепідстанції, підрозділів ВВП, ГУНП, а також рішення, що приймаються, всі вказівки, розпорядження керівництва ГУНП;

6) далі діє згідно із вказівками керівництва ВВП, ГУНП та надзвичайної комісії.

Отримавши повідомлення про широке розповсюдження заразливих хвороб тварин (епізоотії), черговий зобов'язаний:

1) уточнити: час, місце та характер захворювання; кількість худоби, що захворіла й загинула; установчі дані заявника;

2) зареєструвати повідомлення;

3) негайно доповісти: начальнику органу чи його заступнику; до ветеринарної станції; черговому ГУНП;

4) зафіксувати в окремому журналі всі повідомлення, що надходять від надзвичайних комісій, санепідстанцій та підрозділів ВВП, ГУНП, рішення, які приймаються, а також всі вказівки, розпорядження керівництва ГУНП;

5) далі діяти відповідно до вказівок надзвичайної комісії та керівництва ВВП, ГУНП.

За обставин виявлення радіоактивних або отруйних речовин і зараженості ними місцевості у дозах, небезпечних для життя, черговий, отримавши повідомлення:

1) уточнює: час, місце, обставини виявлення радіоактивних або отруйних речовин; інформацію про наявність потерпілих (стан їх здоров'я та місцезнаходження); установчі дані заявника;

2) негайно направляє до місця виявлення радіоактивних або отруйних речовин наряди поліції, дружинників, громадськість, щоб оточити ділянку місцевості чи об'єкт, на якому виявлено отруйні або радіоактивні речовини;

3) реєструє повідомлення;

4) доповідає про подію: начальнику органу (його заступнику); черговому Служби безпеки України; черговому міськрайвійськкомату; начальнику цивільної оборони; начальнику штабу цивільної оборони міста (району); оперативному черговому ГУНП;

5) якщо є потерпілі, на місце події направляє швидку медичну допомогу.

Отримавши повідомлення про масові отруєння людей, черговому необхідно:

1) з'ясувати: час, місце, обставини та згодні причини отруєння; кількість потерпілих, їх стан і де вони перебувають у даний час; чи є такі, хто вмер (їх кількість, установчі дані); які заходи вживаються щодо ліквідації події; прізвище, ім'я та по батькові, адресу місця проживання заявника;

2) зареєструвати повідомлення в установленому порядку;

3) викликати медичних працівників для надання потерпілим допомоги. У випадку необхідності сприяти доставлянню потерпілих до лікувальної установи;

4) негайно направити для охорони місця події та можливих джерел отруєння найближчий наряд поліції, дільничного офіцера поліції або позаштатного співробітника (за відсутності такої можливості використати допомогу керівників підприємства, установи, організації, де сталася ця подія);

5) доповісти про подію: начальнику ВВП (особі, яка його заміщає), прокурову та черговому ГУНП;

6) поінформувати про подію: чергового СБУ та керівника органу охорони здоров'я;

7) організувати виїзд на місце події слідчо-оперативної групи у складі: слідчого прокуратури; оперуповноваженого; експерта-криміналіста; судово-медичного експерта (при отруєннях зі смертельним кінцем);

8) підготувати й передати інформацію до чергової частини ГУНП про обставини події та вжиті заходи³¹⁴.

Отримавши інформацію про аварію на об'єкті народного господарства, черговий повинен:

1) з'ясувати: час, місце, обставини й причини аварії, чи є людські жертви й потерпілі; які саме заходи вживаються для ліквідації наслідків аварії; установчі дані заявника;

2) доповісти про подію: начальнику ВВП та черговому ГУНП;

3) поінформувати: прокурора та чергового органу Служби безпеки;

4) організувати виїзд на місце події: слідчо-оперативної групи, швидкої допомоги (при наявності потерпілих), пожежних підрозділів (у випадку виникнення або загрози виникнення пожежі)³¹⁵;

5) вжити заходів для оточення місця події та охорони громадського порядку, а також для надання допомоги в рятуванні державного або громадського майна, направивши особовий склад на місце події;

6) зареєструвати повідомлення про подію в установленому порядку;

7) постійно підтримувати зв'язок з тими працівниками поліції, які направлені на місце події, для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів;

8) про результати проведення невідкладних дій доповісти начальнику ВВП (особі, яка його заміщає), а також черговому ГУНП.

Отримавши інформацію про залізничну катастрофу, черговий в обов'язковому порядку:

1) з'ясовує: час, місце, з яким поїздом сталася катастрофа (зіткнення); чи є людські жертви й потерпілі; обставини і причини катастрофи; установчі дані заявника;

2) доповідає про подію: начальнику ВВП (особі, яка його заміщає) і черговому ГУНП;

³¹⁴ Там само.

³¹⁵ Інструкція про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп: затв. наказом МВС України від 20.10.2014 № 1107 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1618-14>.

3) організує виїзд на місце події: слідчо-оперативної групи, швидкої медичної допомоги (при наявності потерпілих), пожежних підрозділів (у випадку виникнення пожежі), відновлювального поїзда;

4) інформує: прокурора, чергового органу Служби безпеки;

5) вживає заходів щодо охорони місця події, збереження матеріальних цінностей та речей пасажирів;

6) реєструє повідомлення про подію в установленому порядку;

7) постійно підтримує зв'язок із працівниками поліції, направленими на місце події, для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів;

8) про результати проведення невідкладних дій доповідає начальнику ВВП (особі, яка його заміщає), черговому ГУНП³¹⁶.

Отримавши інформацію про авіакатастрофу, черговий повинен:

1) з'ясувати: час, місце, обставини й причини події, наявність людських жертв і потерпілих та установчі дані заявника; через диспетчерську службу аерофлоту і змінного начальника аеропорту встановити тип літака, його відомчу належність, кількість пасажирів та членів екіпажу на борту повітряного судна, маршрут слідування (аеропорт, виліт, проміжний та кінцевий пункти посадки);

2) доповісти про подію: начальнику ВВП чи особі, яка його заміщає, черговому ГУНП;

3) організувати виїзд на місце події: слідчо-оперативної групи, пошуково-рятувальної служби, швидкої медичної допомоги, пожежних підрозділів;

4) зареєструвати інформацію;

5) поінформувати: прокурора, чергового органу Служби безпеки України;

6) вжити заходів щодо охорони місця події, збереження матеріальних цінностей і речей пасажирів;

7) організувати в аеропортах вильоту й посадки цілодобову роботу спеціальних груп для приймання громадян, які можуть повідомити будь-які установчі дані про потерпілих (загиблих);

8) постійно підтримувати зв'язок з направленими на місце події працівниками поліції, диспетчером аерофлоту, змінним начальником аерофлоту для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів;

9) про результати проведення невідкладних дій доповісти начальнику ВВП (особі, яка його заміщає), черговому ГУНП³¹⁷.

У випадку зіткнення суден (корабельної аварії) черговий, отримавши інформацію, зобов'язаний:

1) з'ясувати: час, місце, з якими судами сталася аварія (зіткнення), їх відомчу належність, маршрут прямування, обставини й причини події, чи є потерпілі й людські жертви; через диспетчерську службу пароплавства – кількість пасажирів та членів команди, який вантаж знаходився на борту судна;

³¹⁶ Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: затв. наказом МВС України від 22.10.2012 № 940.

³¹⁷ Там само.

2) доповісти про подію: начальнику ВВП або особі, яка його заміщає, та черговому ГУНП;

3) вжити невідкладних заходів щодо направлення на місце події нарядів швидкої допомоги, аварійно-рятувальних служб, слідчо-оперативної групи та найближчих службових нарядів для охорони місця події й матеріальних цінностей;

4) поінформувати: прокурора; чергового органу СБУ;

5) зареєструвати повідомлення про подію у встановленому порядку;

6) організувати в портах виходу, проміжних та кінцевих пунктах заходу судна роботу спеціальних груп для приймання громадян, які можуть повідомити будь-які установчі дані про потерпілих (загиблих);

7) підтримувати постійний зв'язок із працівниками поліції, направленими на місце події, диспетчерської служби пароплавства для отримання інформації про оперативну обстановку з метою вжиття додаткових заходів;

8) про результати проведення невідкладних дій доповісти начальнику ВВП (особі, яка його заміщає), черговому ГУНП³¹⁸.

У разі виникнення групових порушень публічного порядку та масових заворушень черговий:

1) уточнює: місце, час, причини й обставини виникнення групових порушень громадського порядку та масових заворушень; приблизну кількість учасників та їх озброєння; прізвище, ім'я та по батькові, адресу місця проживання заявника;

2) реєструє отриману інформацію;

3) негайно доповідає: начальнику органу (його заступнику) та черговому ГУНП;

4) оголошує та забезпечує (за вказівкою керівництва) збір особового складу згідно зі схемою оповіщення;

5) в міру прибуття особового складу забезпечує видачу засобів захисту й активної оборони, протигазів і за вказівкою керівництва – зброї³¹⁹;

6) направляє на місце події групу працівників (із тих, хто знаходиться у службових приміщеннях, резерву або хто несе службу з охорони громадського порядку), включаючи до її складу членів громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, громадських помічників дільничних офіцерів поліції для припинення масових заворушень на їх початку шляхом: роз'яснення громадянам суті того, що сталося, і неправомірності їх дій, використовуючи для цього мегафони та гучномовні установки; виявлення та вилучення призвідників, підбурювачів та активних учасників масових заворушень; розосередження і видалення натовпу, що не діє, і недопущення прибуття населення до місця масових заворушень;

³¹⁸ Там само.

³¹⁹ Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: затв. наказом МВС України від 01.02.2016 № 70 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>.

7) негайно повідомляє: начальника Служби безпеки України, чергового місцевого органу влади, прокурора району (міста), чергового військової частини;

8) готує до можливого застосування спецзасоби «Черемуха»;

9) посилює охорону зброї, службових приміщень, заарештованих і затриманих, відділень банку, ощадбанку, поштових відділень, місцевих органів виконавчої влади, радіоцентру, телебачення та інших об'єктів, на які можуть бути здійснені напади натовпу;

10) за вказівкою керівництва органу через дільничних офіцерів поліції та інші можливості інформує про виникнення масових заворушень місцеві органи виконавчої влади, формування з охорони публічного порядку і державного кордону та організує їх збір для можливої участі в ліквідації безладь;

11) якщо у масових заворушеннях беруть участь військовослужбовці, повідомляє про це військову комендатуру³²⁰;

12) якщо масові заворушення не будуть ліквідовані на початку виникнення, подальші заходи щодо їх ліквідації проводить згідно з планом «Хвиля»³²¹.

9.4. ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ В РАЗІ ВВЕДЕННЯ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ І ЗА НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИН

У разі введення надзвичайного стану поліцейські повинні забезпечувати охорону публічного порядку та виконання посадовими особами і громадянами вимог встановленого режиму в межах своєї компетенції, а також вживати адміністративні заходи до осіб, які порушують вимоги, встановлені режимом. У такому випадку органи Національної поліції разом зі Службою безпеки України та органами, що здійснюють управління на відповідній території, повинні вжити усіх можливих заходів для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного порядку і законності, а також ліквідації загрози безпеці громадян.

Поліцейські в разі введення надзвичайного стану виконують такі завдання:

1) здійснюють патрулювання на вулицях та в інших громадських місцях з метою охорони публічного порядку;

2) здійснюють перевірку документів і громадян, а в необхідних випадках проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів;

3) охороняють об'єкти, що забезпечують життєдіяльність населення та народного господарства;

4) вживають заходів щодо недопущення проведення заборонених зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також видовищних, спортивних та інших масових заходів і страйків;

³²⁰ Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 № 181.

³²¹ Павлов О. В., Нікітенко О. І., Курток С. М. Тактика дій у спеціальній операції «Хвиля»: навч.-практ. посіб. Луганськ: ЛІВС, 1998. С. 34.

5) надають допомогу місцевим органам державної влади у проведенні тимчасового виселення людей із місць, небезпечних для проживання;

6) забезпечують додержання громадянами правил комендантської години³²².

Поліцейські, які залучені до виконання завдань в особливих умовах, повинні діяти згідно з розробленими спеціальними планами залежно від умов уведення особливого правового режиму. Отримавши повідомлення про введення надзвичайного стану, поліцейські, які несуть службу, повинні терміново зв'язатися по радіозв'язку або телефону з оперативним черговим відділу (відділення) поліції та діяти за його вказівкою. В разі неможливості зв'язатися з оперативним черговим або керівництвом відділу (відділення) поліції вони повинні оцінити ситуацію, що склалась, її наслідки та вжити заходів для нормалізації обстановки, а також припинити протиправні дії, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, рятуванню майна. При виникненні масових порушень правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю працівників поліції, вони повинні негайно зв'язатися з нарядами, які знаходяться найближче до місця події, для надання їм допомоги, а потім діяти в межах чинного законодавства.

Особливості несення служби під час пожежі (загоряння). У разі виявлення пожежі чи загоряння поліцейський повинен:

1) викликати пожежну команду і доповісти оперативному черговому органу поліції;

2) при наявності потерпілих вжити заходів щодо надання їм невідкладної медичної допомоги;

3) залучити громадян до гасіння пожежі наявними засобами, особисто брати участь у гасінні пожежі;

4) організувати охорону майна, що виноситься з об'єкта, який зайнявся, а також із об'єктів, які знаходяться під загрозою пожежі;

5) із прибуттям пожежної команди безпосередньо сприяти їй у ліквідації пожежі, евакуації потерпілих і майна, забезпеченні збереження пожежних рукавів для подання води, у припиненні намагань проникнути у приміщення, що зайнялося, сторонніх осіб, які не залучені до гасіння пожежі, з'ясуванні причин і виявленні винних у виникненні пожежі;

6) припинити паніку й порушення публічного порядку на місці пожежі;

7) якщо є підстави підозрювати, що мало місце підпалювання, організувати охорону слідів злочину та інших речових доказів, ужити заходів щодо розшуку і затримання злочинця³²³.

8) одержану інформацію повідомити начальнику пожежної команди і черговому органу поліції;

³²² Статут патрульно-постової служби міліції України: затв. наказом МВС України від 28.07.1994 № 404.

³²³ Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

9) доповісти письмовим рапортом на ім'я начальника відділу (відділення) поліції про подію та вжиті заходи.

Особливості несення служби під час дорожньо-транспортної події. У випадку виявлення дорожньо-транспортної події або отримавши повідомлення про неї, поліцейські повинні особисто перевірити достовірність такої інформації, після чого вони:

1) доповідають про подію оперативному черговому органу поліції;

2) якщо є потерпілі, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя або здоров'я стані, надають їм у межах наявних можливостей невідкладну, в тому числі медичну, допомогу;

3) затримують водіїв (транспорт), які брали участь у події, вилучають посвідчення на право керування транспортом і ключі від замка запалення, вживають заходів для доставляння у встановленому порядку транспортних засобів для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках³²⁴;

4) встановлюють і стисло опитують учасників та очевидців події, уточнюють обставини, за яких вона була вчинена;

5) організовують охорону місця події;

6) якщо в результаті події виникли затримки та інші ускладнення, пов'язані з рухом транспорту і пішоходів, установлюють новий напрям руху (об'їзд), а якщо останнє здійснити неможливо, за допомогою водіїв інших транспортних засобів вивільняють проїзджу частину від пошкодженого транспорту, але перед цим роблять відмітки на місцевості про розміщення пошкодженого транспорту, потерпілих і сліди гальмування транспортних засобів, які брали участь у події;

7) у випадку, якщо особа, винна у скоєнні дорожньо-транспортної події, зникла з місця її вчинення, але одержані дані підтверджують про те, що її можливо затримати по гарячих слідах, негайно організовують переслідування й розшук цієї особи;

8) із прибуттям працівників поліції на місце події доповідають про її обставини, передають документи, вилучені у водіїв, після чого діють за вказівкою старшого слідчо-оперативної групи та оперативного чергового;

9) про подію та вжиті заходи доповідають письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

Особливості несення служби в разі обривання повітряних проводів високої напруги. З виявленням обриву повітряних проводів високої напруги поліцейські:

1) у випадку, якщо обірваний провід під напругою знаходиться на землі, у місцях руху транспорту і пішоходів, установлюють шляхи його об'їзду та (чи) обходу;

2) у випадку наявності осіб, які перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, організовують надання їм невідкладної медичної допомоги. До того ж треба пам'ятати, що доторкатися до обірваного проводу можливо тільки за наявності на руках і ногах ізоляційного одягу (гумових рукави-

³²⁴ Порядок тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках: затв. постановою КМ України від 17.12.2008 № 1102 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2008-п>.

чок і чобіт) або з допомогою предметів, які мають електроізоляційні властивості (дощок, дерев'яних палок і т. ін.);

3) доповідають оперативному черговому органу поліції та викликають на місце аварійну бригаду підприємства з ремонту зовнішніх електромереж;

4) із прибуттям на місце аварійної бригади забезпечують охорону місця обриву;

5) про усунення пошкодження та інші вжиті заходи доповідають оперативному черговому органу поліції, а потім письмовим рапортом на ім'я начальника органу поліції.

Особливості несення служби під час повені (оповзня). У випадку повені (оповзня) поліцейським необхідно:

1) доповісти про це оперативному черговому для оповіщення посадових осіб відповідних державних органів і населення про загрозу затоплення;

2) сприяти евакуації із зони затоплення населення (в першу чергу дітей, жінок, осіб похилого віку і хворих) та майна;

3) забезпечити порядок на переправі населення із затоплюваних районів;

4) організувати охорону майна, залишеного без нагляду;

5) з метою припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення винести на місці усне попередження особам, які їх поширюють, а в разі невиконання застосувати передбачені законом України «Про Національну поліцію» заходи примусу.

Особливості несення служби під час землетрусу. В разі землетрусу поліцейські зобов'язані:

1) з'ясувати обстановку в районі свого сектора, встановити зв'язок з оперативним черговим, дільничним офіцером поліції та доповісти їм про обстановку;

2) позначити місця, небезпечні для руху транспорту і пішоходів, і гарантувати безпеку їх прямування;

3) вжити заходів для рятування людей і майна, виведення потерпілих і направлення їх до пунктів медичної допомоги, а також для локалізації пожеж;

4) вжити заходів для припинення неправдивих чуток і попередження паніки серед населення.

Особливості несення служби під час урагану та хуртовини. У випадку урагану та хуртовини працівники поліції повинні:

1) посилити нагляд за рухом транспорту й пішоходів, попередити водіїв та громадян про можливі наслідки урагану або хуртовини;

2) надавати допомогу потерпілим і громадянам, які знаходяться у безпорадному стані на вулицях та в інших громадських місцях;

3) сприяти мобілізації працездатного населення і транспортних засобів для розчищення проїжджої частини магістралей, вулиць, доріг і занесених будинків.

Особливості несення служби в разі забезпечення режимних заходів на території, оголошеній у карантині. Територія, на якій оголошено карантин, має назву карантинної зони. У законі України «Про ветеринарну медицину» визначено, що **карантинна зона** – це зона, в межах якої застосовується карантин тварин та яка включає інфіковану зону, буферну зону, а також може включати зону спостереження. Із зазначеним поняттям дуже тісно пов'язаний термін «епізоотія» –

поширення заразних захворювань тварин за відносно короткий проміжок часу на значній території, що характеризується безперервністю епізоотичного процесу³²⁵, інколи вони застосовуються як синоніми.

Охорона публічного порядку при забезпеченні режимних заходів на території, оголошеній у карантині, здійснюється, як правило, тими силами і засобами органів поліції, які несли службу або знаходилися з інших причин на цій території безпосередньо до моменту оголошення карантину. Кожному працівнику поліції робляться екстрені щеплення, видаються необхідні засоби захисту і дезінфекції медичними працівниками лікувально-профілактичних та санітарно-протиепідеміологічних установ, а також роз'яснюються правила користування ними. Для зовнішнього оточення території, оголошеної в карантині, забезпечення публічного порядку, охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, а також забезпечення карантинних заходів безпосередньо в зонах зараження додатково можуть залучатися сили Національної поліції України та Служби безпеки України згідно з чинним законодавством.

Порядок і тривалість несення служби в зоні зараження встановлюються начальником органу поліції за погодження з медичною (ветеринарною) службою.

У разі отримання інформації про виникнення небезпечних інфекційних захворювань людей або тварин поліцейські повинні:

- 1) доповісти про це оперативному черговому;
- 2) забезпечити охорону публічного порядку в місцях перебування громадян, які прибули із небезпечних зон;
- 3) діяти за вказівкою керівництва органу поліції.

Особливості несення служби в разі виявлення снарядів, які не вибухнули, вибухових, хімічних, радіоактивних та інших речовин. Із виявленням авіабомб, снарядів, мін, що не вибухнули, вибухових, хімічних, радіоактивних та інших речовин, які становлять небезпеку для населення, поліцейські зобов'язані:

- 1) негайно доповісти про це оперативному черговому, повідомити аварійні або спеціальні служби;
- 2) вжити можливих заходів особистої безпеки, щодо рятування людей, виведення (вивезення) потерпілих і надання їм необхідної допомоги;
- 3) вжити заходів для недопущення в зону виявлення (зараження) людей, тварин і транспорту, які не беруть участі в ліквідації наслідків;
- 4) указувати маршрути виходу населення з небезпечної зони, шляхи об'їзду для транспорту;
- 5) сприяти мобілізації транспорту і працездатного населення у проведенні рятувальних і невідкладних аварійно-відновлювальних робіт.

³²⁵ Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: наказ Мінагропрому України від 25.05.1999 № 214 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-99>.

Із прибуттям осіб, які відповідають за проведення робіт щодо знешкодження (підриву) боєприпасів, уточнюються завдання і патрульно-постові наряди діють згідно із вказівками цих осіб.

Особливості несення служби під час виникнення катастрофи, аварії на транспорті. У разі виникнення катастрофи, аварії поліцейські повинні:

1) негайно доповісти черговій частині про час, місце, обставини та приблизні масштаби катастрофи (аварії);

2) вжити заходів для рятування людей, державного, громадського та особистого майна;

3) організувати надання невідкладної допомоги потерпілим і направлення їх до лікувальних закладів, а також охорону майна, залишеного без нагляду;

4) не допускати сторонніх осіб до місця події, крім осіб, залучених до ліквідації її наслідків;

5) вживати заходів щодо забезпечення недоторканності транспортних засобів до прибуття осіб, призначених для розслідування (за винятком випадків, коли потрібно врятувати потерпілих);

6) забезпечити охорону публічного порядку на місці події до прибуття додаткових сил поліції;

7) у необхідних випадках сприяти мобілізації працездатного населення, транспорту й інших засобів для ліквідації наслідків аварії.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «надзвичайна обстановка для органів поліції». Якими рисами вона характеризується?

2. Що таке особливі умови в діяльності поліції?

3. Якими нормативно-правовими актами регулюється організація та діяльність поліцейських в особливих умовах (у разі введення надзвичайного стану)?

4. За яких обставин може бути введено надзвичайний стан?

5. Які заходи можуть бути запроваджені у випадках введення надзвичайного стану?

6. Які завдання виконують поліцейські в разі введення надзвичайного стану?

7. У чому полягають особливості несення служби під час виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру?

8. У чому полягають особливості несення служби працівником поліції під час дорожньо-транспортної події?

9. Які дії в обов'язковому порядку повинен здійснити черговий відділу Національної поліції, отримавши повідомлення незалежно від його змісту?

10. Визначте алгоритм дій чергового відділу Національної поліції після отримання повідомлення про виникнення групових порушень публічного порядку та масових заворушень.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Надзвичайна обстановка для органів поліції — це:

а) така обстановка, за якої явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і некриміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції;

б) обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення;

в) стан захищеності інтересів людини, суспільства й держави від суспільно небезпечних діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, викликаних криміногенною ситуацією, стихійним лихом, катастрофами, аваріями, пожежами, епідеміями та іншими надзвичайними подіями;

г) стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

2. Екстремальні ситуації поділяються на:

- а) планові та непланові;
- б) умовно безпечні та небезпечні;
- в) повсякденні та службові;
- г) критичні та безпечні.

3. Надзвичайний стан вводиться з метою:

а) відновлення конституційних прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки;

в) обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб (обов'язково із зазначенням строку дії цих обмежень);

г) встановлення посиленої охорони важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення.

4. До основних заходів, які можуть бути запроваджені в разі введення надзвичайного стану на території України, належить:

а) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань;

б) заборона страйків;

в) усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій;

цій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб;

г) заборона виготовлення й розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку.

5. Хто вводить воєнний стан в Україні?

а) Служба безпеки України надає пропозицію Верховній Раді України, яка видає відповідну постанову, що затверджується Президентом України;

б) Міністерство внутрішніх справ вносить пропозицію до Кабінету Міністрів України, який приймає відповідну постанову, що затверджується Верховною Радою України та Президентом України;

в) Рада національної безпеки і оборони України надає пропозицію Президенту України, який видає відповідний указ, що затверджується Верховною Радою України;

г) Кабінет Міністрів України спільно з Верховною Радою України надає пропозицію Президенту України, який видає відповідний указ.

6. Під час пожежі поліцейський зобов'язаний:

а) особисто брати участь у гасінні пожежі;

б) встановити шляхи об'їзду та обходу місця пожежі;

в) доповісти про пожежу оперативному черговому для оповіщення посадових осіб відповідних державних органів і населення;

г) з'ясувати обстановку в районі сектора місця пожежі, а потім установити зв'язок з оперативним черговим і дільничним офіцером поліції, щоб доповісти їм про обстановку.

7. За умови настання яких обставин поліцейський повинен вказувати маршрути виходу населення із небезпечної зони, а також шляхи об'їзду для транспорту:

а) в разі виявлення снарядів, які не вибухнули, вибухових, хімічних, радіоактивних та інших речовин;

б) під час виникнення аварії на транспорті;

в) під час виникнення дорожньо-транспортної події;

г) в разі забезпечення режимних заходів на території, оголошеній у карантині.

8. У разі виявлення обриву повітряних проводів високої напруги поліцейський не зобов'язаний:

а) до приїзду аварійної бригади опитувати учасників та очевидців події, уточнювати обставини, за яких вона була вчинена;

б) із прибуттям на місце аварійної бригади забезпечувати охорону місця обриву;

в) доповідати письмовим рапортом начальнику органу поліції про вжиті заходи;

г) організувати надання невідкладної медичної допомоги особам, які опинилися у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані.

9. План «Хвиля» може вводиться за таких обставин:

- а) після одержання повідомлення про масові отруєння людей;
- б) після одержання повідомлення про виникнення групових порушень публічного порядку (масових заворушень);
- в) після одержання повідомлення про корабельну аварію;
- г) після одержання повідомлення про епізоотію.

10. Отримавши повідомлення про яку надзвичайну подію черговий відділу Національної поліції повинен вивчити по карті масштабу 1:100000 район, де виникла надзвичайна обстановка, з урахуванням наявності природних перешкод, а також визначити населені пункти, яким може загрозувати небезпека, та встановити шляхи об'їзду:

- а) пожежу в черговій частині;
- б) торф'яну пожежу;
- в) землетрус;
- г) хуртовину.

Глава 10

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

10.1. КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ, СПІВВІДНОШЕННЯ, ЗНАЧЕННЯ

Процес захисту прав і свобод людини в Україні безпосередньо пов'язаний із поліцейською діяльністю, він неможливий без відповідного державного управління, ефективність якого забезпечується різноманітними заходами правового регулювання відносин для підтримання нормальної життєдіяльності сучасного суспільства та функціонування державних інститутів. Важливе місце серед них займають контроль і нагляд. Управлінська діяльність є загальною функцією для всіх гілок влади, а відповідно контрольно-наглядова діяльність, виступаючи частиною управлінської діяльності, також є для неї загальною.

Існують два загальних види контрольно-наглядової діяльності.

Це – контроль за конституційністю законів та інших нормативно-правових актів (здійснюється Конституційним Судом або загальними судами; прокуратурою, спеціальними посадовими особами – омбудсменами та ін.).

Це – фінансовий контроль як складова частина загального контролю³²⁶.

Контроль є одним з найважливіших елементів державного управління, важливою функцією держави, що передбачає активне втручання суб'єкта управління в діяльність підконтрольного об'єкта. У цілому сутність контролю як соціального явища полягає в перевірці відповідності діяльності учасників суспільних відносин встановленим у суспільстві приписам, у межах яких вони мають діяти³²⁷. Мета контрольної діяльності полягає у виявленні результатів впливу суб'єктів на об'єкт, допущених відхилень від прийнятих вимог, діючих принципів організації та регулювання, причин цих відхилень, а також визначення шляхів подолання наявних перешкод для ефективного функціонування всієї системи. Тобто суб'єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції. Так, завданнями контролю в органах охорони правопорядку є: спостереження за діяльністю об'єкта і перевірка її відповідності управлінським рішенням; виявлення, вивчення результатів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, відхилень від згаданих рішень, від норм організації; загальне регулювання діяльності об'єкта³²⁸.

³²⁶ Зуєва О. І., Меженська С. І. Фінансовий контроль як складова частина державного механізму попередження економічної злочинності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2011. Вип. 3. С. 217–227.

³²⁷ Нижник Н. Р., Мосов С. П. Теоретичні аспекти державного управління: монографія. Чернівці: Технодрук, 2011. С. 46.

³²⁸ Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. С. 178.

З іншого боку, контроль є одним з найбільш поширених і дієвих способів забезпечення законності, а отже, має зміст спостереження за законністю і доцільністю діяльності підконтрольного об'єкта, наданням їй оцінки з правових, наукових, соціальних-політичних, організаційно-технічних та інших позицій.

Відповідно контрольну діяльність можна характеризувати з управлінської або з юридичної точок зору. В першому випадку йдеться про функцію управління, стадію управлінського процесу, реалізацію принципу зворотного зв'язку в управлінні. У другому – про засіб забезпечення законності в реалізації виконавчої влади.

Поряд з широким поняттям контролю як діяльності, що має місце в роботі усіх державних органів, **контроль** розглядають і у вузькому розумінні – як *діяльність органів контролю, які в межах своїх повноважень наділяються функцією контролю, що є основним видом їх роботи, і які за допомогою притаманних їм форм, методів та визначених процедур здійснюють контроль.*

Контроль виступає в двох основних видах: **державний та недержавний (громадський)**, що в сукупності утворюють **соціальний контроль**.

Державний контроль полягає в контролюючих діях усіх без винятку державних структур та поглинає в собі контроль у сфері державного управління. Його основною метою виступає дослідження взаємовідносин суб'єктів державного управління з ціллю підтримання законності у державному управлінні³²⁹.

Контрольна діяльність містить такі основні елементи: визначення характеру і строків контрольних заходів; визначення виконавців, залучення до контролю фахівців, представників громадськості; аналіз підсумків контролю, формування висновків і прийняття рішень; розробка заходів щодо виконання прийнятих рішень, вибір шляхів, форм, методів їх реалізації. Контрольні органи зобов'язані систематично аналізувати хід роботи з реалізації управлінських рішень.

Виходячи з вищевикладеного, **контроль можна визначити як сукупність дій суб'єкта управління зі спостереження за функціонуванням відповідного об'єкта контролю з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього; застосування заходів щодо попередження правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі у поновленні законності і дисципліни; встановлення причин та умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; прийняття заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб.**

До контрольної діяльності висувається цілий ряд вимог, згідно з якими вона повинна бути:

- 1) підзаконною, тобто контроль має здійснюватися тільки в рамках конкретних нормативних приписів;
- 2) систематичною, тобто нести регулярний характер;
- 3) своєчасною, тобто проводитися своєчасно, що значно підвищує її ефективність;

³²⁹ Собакарь А. О. Державний контроль за безпекою руху транспортних засобів в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Донецьк: ДЮІ МВС України, 2011. С. 58.

4) всебічною, тобто охоплювати найбільш важливі питання, поширюватися на всі служби і структури підконтрольних органів;

5) глибокою, тобто перевірки повинні підлягати не тільки ті підрозділи, які мають слабкі результати роботи, а й ті, що мають високі результати. Це дозволяє виявляти і поширювати передовий досвід, попереджувати помилки та упущення;

6) об'єктивною, тобто виключати упередженість;

7) гласною, тобто її результати повинні бути відомі тим, хто підлягав контролю;

8) результативною (дієвою). Ця діяльність не може обмежуватися виявленням фактичного стану справ, а повинна супроводжуватися конкретними заходами для усунення недоліків.

Прийнято класифікувати контрольну діяльність за такими критеріями:

а) залежно від місця суб'єкта (що здійснює контроль) в системі державного управління виділяють такі види контролю: 1) контроль з боку органів законодавчої влади (парламентський контроль); 2) контроль з боку Президента України та його апарату (президентський контроль); 3) контроль з боку Кабінету Міністрів України (урядовий контроль); 4) контроль з боку органів центральної виконавчої влади; 5) контроль з боку місцевих органів, органів державної виконавчої влади; 6) контроль з боку органів судової влади; 7) контроль з боку органів місцевого самоврядування; 8) контроль з боку громадськості (громадський контроль);

б) залежно від належності суб'єкта до державних або громадських структур виділяють: 1) державний контроль; 2) громадський контроль;

в) залежно від адміністративно-правової компетенції суб'єкта виділяють: 1) загальний контроль; 2) відомчий контроль; 3) надвідомчий контроль;

г) залежно від управлінської стадії, на якій здійснюється контроль, виділяють: 1) попереджувальний контроль; 2) поточний контроль; 3) наступний контроль;

г) залежно від спрямованості контролю виділяють: 1) зовнішній контроль; 2) внутрішній контроль;

д) залежно від призначення контролю виділяють: 1) загальний, що охоплює всі сторони діяльності суб'єкта, що контролюється; 2) цільовий контроль окремого напряму роботи.

Контроль слід відрізнити від близького до нього методу державного управління – нагляду. Нагляд визначають як сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законодавчим актом повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності, однак без втручання в господарську діяльність піднаглядних об'єктів³³⁰.

Основна відмінність контролю як методу державного управління **від нагляду**: контроль повсякденний та безперервний, здійснюється як органами законодавчої, виконавчої влади, судами, так і численними спеціально створеними для цього контролюючими органами; контролюючий орган має право втручатися в

³³⁰ Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. та ін.; за заг. ред. Авер'янова В. Б. Київ: Юстиніан, 2007. С. 97.

оперативну діяльність підконтрольного органу та право самостійно притягувати винних осіб до відповідальності; для державного контролю характерна наявність широкого набору засобів і методів контрольної діяльності (перевірки, експертизи, ліцензування, аналіз звітних даних тощо), чого не можна сказати про нагляд³³¹.

Таким чином, **нагляд як вид державної діяльності можна визначити як сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законом (підзаконним нормативним актом) повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності.**

Нагляд здійснюється з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на піднаглядному об'єкті чи у певній сфері суспільних відносин; застосування заходів попередження правопорушень (в деяких випадках із правом прямого втручання в діяльність об'єкта нагляду); надання допомоги піднаглядному об'єкту в поновленні законності і дисципліни; виявлення та попередження правопорушень, усунення їх наслідків; установлення причин та умов, які сприяють порушенню правових норм; вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до відповідальності без права втручання в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміни чи скасування актів управління.

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що принципове розмежування між поняттями «контроль» і «нагляд» у контексті державно-правової діяльності вчені-юристи зазвичай не проводять. У Великому юридичному словнику «нагляд» визначається як «контроль, що здійснюється»³³².

Статтею 1 закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» термін «державний нагляд (контроль)» визначається як діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, інших органів влади в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт, послуг, прийнятого рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища. В законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» законодавець визначає адміністративний нагляд як систему тимчасових примусових заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Аналогічне поєднання понять нагляду і контролю має місце в більшості нормативних актів.

Нагляд і контроль розрізняються і за обсягом їх діяльності: органи нагляду обмежуються перевіркою дотримання певних правил; органи зовнішнього контро-

³³¹ Коломосьць Т. О. Адміністративне право України. Київ: Істина, 2012. С. 210.

³³² Яковлев В. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина. В. Е. Крутских. М.: Инфра-М, 1998. С. 449.

лю, крім цього, займаються і питаннями господарської діяльності, виконанням планових завдань за кількісними і якісними показниками³³³.

Отже, такі ознаки, як безперервність, втручання в повсякденну діяльність, усунення причин та умов, що сприяють правопорушенням, застосування заходів адміністративного примусу, притягнення до адміністративної відповідальності є характерними і для органів, що здійснюють наглядову діяльність, зокрема поліції.

В Україні серед державних органів є: 1) такі, що мають назву, яка вказує на їх або контрольну або наглядову діяльність; 2) такі, у назві яких відсутні терміни «контроль» або «нагляд», але вони, відповідно до своєї компетенції, можуть здійснювати: а) контрольну або наглядову діяльність; б) як контрольну, так і наглядову діяльність. Проте ні назва органу («контрольний», «наглядовий»), ні назва повноважень («контрольні», «наглядові») не є універсальним критерієм розрізнення контролю і нагляду як особливих видів діяльності. Зазначені назви – це тільки формальний критерій їх розрізнення, оскільки нагляд органів з наглядовими повноваженнями законодавець нерідко характеризує з використанням терміна «контроль». Органи поліції віднесені до державних органів, які у своїй діяльності поєднують елементи і контролю і нагляду, у зв'язку з чим діяльність, яку вони здійснюють, називають контрольно-наглядовою. Так, у ст. 7 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» визначено, що працівники поліції зобов'язані систематично контролювати поведінку осіб, відносно яких встановлено адміністративний нагляд.

Контрольно-наглядова діяльність органів поліції – це правова форма діяльності органів (підрозділів) поліції, їх посадових осіб, що виражається у здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень та припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами.

До стадій контрольно-наглядової діяльності органів поліції належать: організаційно-підготовча; встановлення фактичних обставин справи та їх аналіз; вироблення й ухвалення рішення у справі; перевірка виконання рішення.

Юридичним результатом контрольно-наглядової діяльності є контрольно-правовий акт (рішення, постанова, подання, застереження), який містить розпорядження констатуючого порядку, тобто встановлені внаслідок перевірки позитивні моменти, а поряд з ними – правоохоронні розпорядження про усунення виявлених правопорушень³³⁴.

10.2. ФОРМИ ТА СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ. СЛУЖБОВА ДИСЦИПЛІНА В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

³³³ Денисова А. В. Співвідношення контролю і нагляду. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/178-spivvidnoshennya-kontrolyu-ta-nahlyadu-denysova-a-v>.

³³⁴ Ярмак Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2006. С. 36.

Законність – це комплексне соціально-правове явище, що характеризує організацію та функціонування суспільства і держави на правових засадах.

Законність є явищем багатограним. У юридичній літературі її розглядають як принцип формування правової держави, як метод управління суспільством, як режим точного виконання закону³³⁵. Законність також трактують як сукупність вимог, гарантій, що забезпечують порядок у державі³³⁶. Важливе значення належить і таким категоріям, як «зміцнення законності», «виконання чинного закону», адже закон тільки тоді має соціальну цінність, коли він виконується.

Розуміння законності слід розглядати в аспекті динамічних відносин управлінського характеру, де законність треба аналізувати як певний режим суспільних відносин, як певний демократичний режим, властивий будь-якій діяльності, що здійснюється у сфері правового регулювання. Інакше кажучи, основою законності завжди буде виступати закон.

Звідси **законність** у загальному розумінні визначається як правовий режим, обов'язкова вимога точного та неухильного дотримання, виконання і застосування суб'єктами права вимог законів та основаних на них інших правових актів у всіх сферах життєдіяльності суспільства, за допомогою якого забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків. Тобто це реалізовані правові норми в системі суспільних відносин, у яких діяльність суб'єктів права є правомірною.

Розгляд законності як особливого правового режиму дозволяє розкрити її глибинну сутність, характерні властивості й соціальне призначення.

Правовий режим є реалізацією правових приписів у всіх формах та на всіх стадіях у межах законності, постійним припиненням законними засобами і методами будь-яких спроб відхилення від правових приписів, це створення реальних і гарантованих умов для здійснення та захисту суб'єктивних прав громадян. Іншими словами, правовий режим – це форма, змістом якої є реальне практичне здійснення та втілення у життя вимог законності³³⁷.

Характеризуючи зміст поняття «законність», слід виділити такі його основні елементи, як: 1) загальнообов'язковість права (є право – значить, існує і законність, тобто такий порядок, коли учасники суспільних відносин повинні суворо дотримуватись і виконувати норми права; 2) ідея законності (рівність усіх перед законом, вища сила закону, невідворотність юридичної відповідальності за правопорушення та ін.)³³⁸, тобто розпорядження, які містяться у законах та підзаконних актах, неухильно додержуються тими, кому вони адресовані, – державними органами, посадовими особами, громадянами (формування у суспільстві правосвідомості про доцільність і необхідність реально правомірної поведінки всіх учас-

³³⁵ Денисюк С. Ф. Громадський контроль як гарантія законності адміністративної діяльності правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2010. С. 33.

³³⁶ Правознавство: підручник / С. Е. Демський, В. С. Ковальський, А. М. Колодій та ін.; за ред. В. В. Колеїчкова. 7-е вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 110–112.

³³⁷ Денисюк С. Ф. Зазнач. твір. С. 68–69.

³³⁸ Алексеев С. С. Теория права. Харьков: БЕК, 1994. С. 188.

ників суспільних відносин, за якої не залишилось би місця свавіллю, фактично досягалася дійсна реалізація суб'єктивних прав³³⁹; 3) самі закони та підзаконні правові акти за своїм змістом є демократичними; 4) у державі ефективно діє система контролю за точним виконанням законів³⁴⁰.

Основними засадами законності вважаються³⁴¹:

- верховенство закону в системі нормативних актів;
- єдність законності;
- незаперечність закону в соціальній практиці;
- реальний характер законності;
- забезпечення прав людини;
- невідворотність відповідальності за правопорушення;
- взаємозв'язок законності й доцільності, законності й культурності, законності й справедливості та ін.

Законність можна розглядати насамперед як один із головних демократичних принципів організації та функціонування держави. Це означає, що всі дії, які знаходять відображення у державному і громадському житті та є об'єктом правового регулювання, повинні здійснюватись у точній відповідності до вимог законів і підзаконних актів³⁴². Відповідно, нормальне функціонування правової системи можливе лише за умови неухильного та послідовного втілення у життя принципу законності, що охоплює усі сфери суспільного життя, на які поширюється державно-правове реагування, і всі державні інститути демократії.

Одним із важливих принципів законності є ідея здійснення законів в інтересах людини і для забезпечення її прав у всіх сферах життєдіяльності країни³⁴³. Основні права та обов'язки людини і громадянина закріплені в Конституції України й деталізуються в чинному законодавстві. Отже, з позицій особистості саме від стану законності залежать ступінь свободи особи, дійсний захист її прав, свобод і законних інтересів, рівень і реальність демократії. Лише вона забезпечує охорону людини як від свавілля самої держави та її органів, так від протиправних дій інших осіб. Результатом законності є встановлення та зміцнення правопорядку в державі.

Законність – це важливий принцип діяльності Національної поліції. Цей принцип виражається як у правоохоронному характері самої діяльності поліції, так і в тому, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень³⁴⁴ та у

³³⁹ Мухін В. В. Правосвідомість як умова формування правової державності в Україні. *Проблеми законності*. 2005. № 74. С. 148–152.

³⁴⁰ Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова та ін. Харків: Право, 2002. С. 101.

³⁴¹ Оніщенко Н. М. *Правова система: проблеми теорії: монографія*. Київ: Ін-т держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 62–73.

³⁴² Бєлая Л. В. Зміцнення законності як одна з передумов побудови соціально-правової держави. *Держава і право*. 2002. Вип. 15. С. 22–24.

³⁴³ Рабінович П. М., Хавронюк М. І. *Права людини і громадянина: навч. посіб.* Київ: Атіка, 2004. С. 46.

³⁴⁴ Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова КМ України від 28.10.2015 № 877.

спосіб, визначених законодавством, що вимагає чіткого й неухильного дотримання поліцейськими вимог законів і підзаконних нормативних актів. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази³⁴⁵.

Принцип законності в поліцейській діяльності – це основні ідеї, положення, які виражають зміст законності, а вимоги – те, що вимагає законність, тобто правові приписи, дотримання і виконання яких у процесі адміністративної діяльності робить поведінку (дію) працівника поліції законною.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

Забезпечення законності в діяльності органів поліції – це формування такого адміністративно-правового режиму в суспільстві, за якого поліція у процесі виконання функції забезпечення прав і свобод громадян, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності зобов'язана, з одного боку, реалізувати свою діяльність на основі норм чинного законодавства, а з іншого, – здійснювати контроль і нагляд за діяльністю посадових осіб та громадян щодо виконання загальнообов'язкових правил з метою забезпечення правопорядку в державі.

Забезпечення законності в діяльності поліції досягається у процесі повсякденної діяльності різних державних органів, громадських інституцій та окремих громадян, що знаходить своє зовнішнє відображення у:

- припиненні порушень нормативних актів;
- застосуванні заходів щодо ліквідації причин та умов їх виникнення;
- відновленні порушених прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб;
- покаранні осіб, винних у порушенні законності;
- дотриманні працівниками поліції дисципліни і законності.

Найважливішими формами реалізації законності в діяльності органів поліції є: – здійснення контрольно-наглядової діяльності щодо виконання посадовими особами та громадянами вимог законів, інших нормативних актів, які регулюють сферу забезпечення публічної безпеки і порядку (наприклад, нагляд за дотриманням правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху та ін.);

- точне виконання і дотримання поліцейськими чинного законодавства, особливо з питань використання заходів адміністративного примусу;
- дотримання службової дисципліни.

Службова дисципліна в органах поліції – це суворе і точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, установленими законодавством України, присягою, статутами, відомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, наказами керівників

³⁴⁵ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

структурних органів поліції, що видаються в межах їх повноважень, службових обов'язків, реалізація ними своїх повноважень і додержання обмежень за посадою у процесі своєї службової діяльності.

В юридичній практиці та за законодавством України службова дисципліна – це постійне і безумовне виконання поліцейськими обов'язків, які визначені законом України «Про Національну поліцію», дотримання поліцейськими і працівниками поліції Конституції та інших законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів керівників органів і підрозділів Національної поліції та інших нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, а також Присяги працівника поліції³⁴⁶.

Службова дисципліна ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі й гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання, заохочення та примусу.

Крім основних обов'язків поліцейського, визначених ст. 18 закону України «Про Національну поліцію», службова дисципліна зобов'язує поліцейського:

1) бути вірним Присязі поліцейського³⁴⁷, мужньо і вправно служити суспільству й державі;

2) знати закони, інші нормативно-правові акти, що визначають повноваження поліції, а також свої посадові (функціональні) обов'язки;

3) безумовно виконувати накази керівників, видані в межах наданих їм повноважень;

4) вживати заходів до негайного усунення причин та умов, що ускладнюють виконання обов'язків поліцейського, і негайно інформувати про це безпосереднього керівника;

5) утримуватися від дій, що перешкоджають іншим поліцейським виконувати їх обов'язки, а також підривають авторитет Національної поліції України;

6) знати і виконувати заходи безпеки під час несення служби та дотримуватися правил внутрішнього розпорядку;

7) підтримувати рівень підготовки (кваліфікації), необхідний для виконання службових повноважень;

8) утримувати в постійній готовності до застосування зброю та спеціальні засоби, а також берегти службове майно;

9) поважати честь та гідність інших поліцейських і працівників поліції, надавати їм допомогу та утримувати від вчинення правопорушень;

³⁴⁶ Про прийняття за основу проекту Закону України про Дисциплінарний статут Національної поліції України: постанова ВР України від 15.11.2016 № 1739-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1739-19>.

³⁴⁷ Про затвердження Порядку складання Присяги працівниками Національної поліції: наказ МВС України від 09.11.2015 № 1453 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-15>.

- 10) дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення;
- 11) сприяти керівникові в організації дотримання службової дисципліни, інформувати його про виявлені порушення³⁴⁸.

Загалом службова дисципліна в органах поліції досягається:

- створенням належних умов проходження служби працівниками поліції;
- набуттям високого рівня професіоналізму;
- забезпеченням гласності та об'єктивності під час проведення оцінки результатів службової діяльності;
- дотриманням законності і статутного порядку;
- повсякденною вимогливістю керівників до підлеглих, постійною турботою про них, виявленням поваги до їх особистої гідності;
- вихованням у поліцейських високих моральних і ділових якостей;
- дотриманням стандартів етичної поведінки, добросовісності та запобігання конфлікту інтересів у професійній діяльності працівників поліції³⁴⁹;
- забезпеченням соціальної справедливості і високого рівня соціально-правового захисту;
- умілим поєднанням і правильним застосуванням заходів переконання, примусу, дисциплінарного та громадського впливу;
- належним виконанням умов контракту про проходження служби.

Особливості службової дисципліни в органах та підрозділах поліції:

1) вона є необхідною умовою ефективного функціонування органів та підрозділів поліції, виконання поставлених перед їх персоналом завдань, функцій та обов'язків, реалізації наданих прав;

2) передбачає дотримання вимог, які містяться у законодавчих та підзаконних правових актах, а також наказах керівників усіх рівнів з питань їх службової та позаслужбової діяльності. В переважній більшості таких вимог закріплені загальні обов'язки поліцейських щодо дотримання службової дисципліни;

3) поширюється на широке коло суспільних відносин в органах поліції, а саме на внутрішньо-організаційні і на зовнішньо-правоохоронні відносини, на колективні (колективна дисципліна) й на індивідуальні відносини (індивідуальна дисципліна);

4) регулюється як матеріальними, так і процесуальними нормами;

5) наявність специфічних заходів її забезпечення³⁵⁰;

³⁴⁸ Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: проект закону України від 01.02.2016 № 3857 // Ліга Закон: інформ. агентство. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2Z500A.html/.

³⁴⁹ Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 55.

³⁵⁰ Коментар Закону України «Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ: навч. посіб./С. Г. Братель, В. І. Варивода, С. Ф. Константінов та ін.; за ред. В. В. Коваленка. Київ: Дакор, 2011. С. 88.

б) службова дисципліна в органах поліції передбачає особливі форми зв'язків і відносин між керівниками та підлеглими (відносини координації та субординації);

7) у зв'язку з тим, що вимоги дисципліни містяться в різних за юридичною силою та спрямуванням правових актах, їх порушення є підставою притягнення особи не лише до дисциплінарної, а й до інших видів юридичної відповідальності³⁵¹.

У разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть адміністративну, кримінальну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність згідно із законом. Відповідно до ч. 2 ст. 19 закону України «Про Національну поліцію» підстави й порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також види заохочень і дисциплінарних стягнень, порядок їх застосування та оскарження визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, який затверджується законом. Держава відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень.

Дотримання законності в публічному адмініструванні забезпечується за рахунок дієвості правового механізму, що складається з організаційно-структурних формувань та організаційно-правових методів.

Під організаційно-структурними формуваннями слід розуміти систему суб'єктів владних повноважень, здійснюваних ними на підставі законодавства або делегованих повноважень, а також інших фізичних та юридичних осіб, які наділені правами та обов'язками щодо підтримання режиму законності (Національна поліція України, різні державні інспекції, суди, деякі громадські утворення тощо).

Організаційно-правові методи – це види діяльності організаційно-структурних формувань, практичні прийоми, форми роботи, операції, які ними використовуються для забезпечення законності. Такі організаційно-правові методи в теорії правової (адміністративної) науки прийнято називати способами забезпечення законності, серед яких вирізняють: контроль; нагляд; звернення громадян до державних органів зі скаргами з питань забезпечення законності.

Контроль і нагляд – це основні способи забезпечення законності³⁵² та дисципліни у професійній діяльності органів Національної поліції. Водночас вони є найважливішими функціями держави. Без організації та здійснення контролю і нагляду ускладнюється ефективна робота органів і підрозділів Національної поліції, оскільки будь-яке рішення у сфері державного управління закінчується контролем за їх виконанням, інакше вони не матимуть сенсу. Контроль і нагляд є факторами, що дисциплінують поведінку працівників поліції та пересічних громадян як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі.

³⁵¹ Малиняк Х. В. Юридична відповідальність посадових осіб органів внутрішніх справ. *Митна справа*. 2013. № 1 (85), ч. 2, кн. 2. С. 265.

³⁵² Солодаренко М. А. Гарантії та засоби забезпечення законності у державному управлінні: зміст і співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 4. С. 144.

Суб'єктами контролюю-наглядової діяльності щодо законності дій поліції є: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; Міністерство внутрішніх справ України, керівники органів Національної поліції; судові органи; прокуратура; органи місцевого самоврядування; громадськість.

Відповідно, залежно від правових засад організації певного суб'єкта контролюю-наглядової діяльності можна виділити такі її види:

- контроль з боку органів законодавчої влади (парламентський контроль);
- контроль Президента України (президентський контроль);
- контроль Кабінету Міністрів України (урядовий контроль);
- контроль з боку центральних органів виконавчої влади;
- внутрішньовідомчий (відомчий) контроль;
- контроль судових органів (судовий контроль);
- нагляд органів прокуратури;
- контроль з боку органів місцевого самоврядування та громадськості, реалізація права на оскарження (громадський контроль).

10.3. Види контролю за дотриманням законності в діяльності працівників поліції та їх загальна характеристика

Контроль і нагляд – важливі чинники вдосконалення системи управлінських відносин у системі органів поліції, оновлення якої має здійснюватися шляхом використання відповідних заходів щодо відслідковування процесу реформ, які здійснюються в суспільстві. За законністю професійної діяльності поліції здійснюється достатньо розгалужена система контролю.

Контроль здійснюють державні органи загальної компетенції (надвідомчий контроль), вищі за підпорядкованістю органи відомчої компетенції (відомчий контроль), спеціалізовані контролюючі органи міжвідомчої компетенції, створені для здійснення суто контрольних повноважень за предметною спрямованістю (міжвідомчий контроль), судові органи, а також громадськість.

Право вищого (парламентського) контролю за законністю діяльності органів поліції належить Верховній Раді України як єдиному законодавчому органу державної влади. Верховна Рада України безпосередньо або через комітети та комісії (тимчасові контрольні, ревізійні) здійснює парламентський контроль за забезпеченням органами поліції у своїй діяльності конституційних прав, свобод і обов'язків громадян України, дотримання вимог нормативних актів, які вона приймає, а також дій посадових осіб, яких вона обирає, призначає або затверджує.

У розділі II закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» визначено контрольні повноваження Верховної Ради України та її окремих суб'єктів. Так, суб'єктами парламентського контролю за діяльністю органів поліції є: Верховна Рада України, депутатські об'єднання, комітети Верховної Ради України, слідчі комісії, Рахункова палата – як колективні суб'єкти контролю, а також народні депутати, Голо-

ва Верховної Ради України та його заступники, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – як індивідуальні суб'єкти.

Спеціальні повноваження суб'єктів парламентського контролю визначено у законах України «Про комітети Верховної Ради України», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Рахункову палату», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про статус народного депутата України» та низці інших законодавчих актів, які регламентують окремі його види.

Так, Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Повноваження, покладені на Рахункову палату, здійснюються через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю, який забезпечується шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів. Зокрема, фінансовий аудит в органах поліції полягає у перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій з бюджетними коштами³⁵³.

Правовою підставою здійснення Верховною Радою України контрольної функції за дотриманням законності у правоохоронній сфері є Конституція України та Регламент Верховної Ради України. Конституцією України встановлені норми прямої дії, а Регламентом – процедурні питання законотворчої діяльності Верховної Ради України, формування державних органів, процедуру розгляду інших питань, віднесених до її повноважень, порядок здійснення нею контрольних функцій.

Для суб'єктів парламентського контролю за діяльністю органів поліції характерними є певні загальні повноваження: затвердження загальної структури та визначення функцій Міністерства внутрішніх справ України (п. 22 ст. 85 Конституції України); прийняття законодавчих актів правоохоронного спрямування (закон України «Про оперативно-розшукову діяльність») та законів, які визначають правовий статус поліції (закон України «Про Національну поліцію»); затвердження загальнодержавних правоохоронних програм, а також програм реформування правоохоронних органів; визначення організації та діяльності органів виконавчої влади, основ державної служби, основ правового і соціального захисту поліцейських.

Крім того, за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів від її конституційного складу Верховна Рада може розглядати питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та конституційною більшістю приймати резолюцію недовіри йому і в тому числі міністру внутрішніх справ України відповідно як члену Кабінету Міністрів України³⁵⁴. Також виключно в законодавчому порядку визначаються основи національної безпеки країни, складовою частиною якої є дотримання правопорядку, правовий режим воєнного і надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, діяння, які є злочинами, адміністративними

³⁵³ Про Рахункову палату: закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.

³⁵⁴ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

правопорушеннями, та відповідальність за них, установлюються спеціальні звання, воєнний чи надзвичайний стан в Україні чи в її окремих місцевостях, оголошується загальна або часткова мобілізація, окремі місцевості можуть оголошуватись зонами надзвичайної ситуації тощо.

Для парламентського контролю характерні спеціальні форми реагування на порушення законності в діяльності органів поліції: прийняття, зміна чи скасування законодавчого акта, який регламентує їх діяльність; заслуховування на засіданнях комітетів або сесійних засідань інформації з актуальних питань правоохоронної діяльності, дотримання правоохоронними органами конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини; діяльність тимчасових слідчих комісій (парламентське розслідування); скликання позачергових сесій Верховної Ради України; парламентське подання; депутатський запит³⁵⁵; депутатське звернення. Також Верховна Рада України може заслуховувати на засіданні міністрів, зокрема міністра внутрішніх справ, який звітує про результати діяльності підпорядкованого міністерства, доповідь керівника центрального органу Національної поліції. Контрольна діяльність Верховної Ради України, як і переважної більшості інших суб'єктів контролю за діяльністю поліції, не розповсюджується на їх оперативну-розшукову роботу, досудове розслідування, але особливість парламентського контролю полягає в тому, що виявлення недоліків під час здійснення зазначених форм (напрямів) діяльності правоохоронних органів є підставою внесення змін і доповнень до відповідних законодавчих актів, прийняття нових законодавчих актів або скасування чинних.

Отже, Верховна Рада України, з одного боку, здійснює законодавче забезпечення функціонування органів поліції, а з іншого, – забезпечує контроль за дотриманням і правильним використанням норм прийнятих нею законодавчих актів усіма працівниками поліції у процесі здійснення правоохоронної діяльності.

Верховна Рада вибирає з числа депутатів відповідних спеціалістів, які утворюють комітети для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, в тому числі виконання контрольних функцій за діяльністю державних органів. Комітети Верховної Ради України на постійній основі здійснюють функції: 1) законопроектну; 2) організаційну; 3) контрольну.

Згідно із законом України «Про комітети Верховної Ради України» функція контролю полягає в: аналізі практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб із питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, державним органам, їх посадовим особам; контролі за реалізацією норм законів України в діяльності органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій; контролі за виконанням Державного

³⁵⁵ Про статус народного депутата України: закон України від 17.11.1992 № 2790-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.

бюджету України в частині, що віднесена до предметів їх відання, для забезпечення доцільності, економності та ефективності використання державних коштів у порядку, встановленому законом; погодженні питань, проведенні консультацій щодо призначення на посади та звільнення з посад керівників відповідних державних органів, створенні і ліквідації спеціальних державних органів, що віднесені до предметів відання комітетів, здійсненні інших погоджень і консультацій тощо. Органи, організації зобов'язані виконувати вимоги комітетів, надавати їм необхідні матеріали і документи, розглядати в обов'язковому порядку рекомендації комітетів і повідомляти в установленний строк.

Робочим органом Верховної Ради України щодо правоохоронної діяльності є Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Зокрема, предметами його відання є: сфери, що стосуються³⁵⁶ кримінального законодавства, кримінально-процесуального законодавства; законодавства про адміністративні правопорушення; виконання кримінальних покарань та організація і діяльність органів та установ виконання покарань; організація і діяльність органів прокуратури, органів внутрішніх справ, податкової міліції (в частині оперативно-розшукової діяльності), інших правоохоронних органів; оперативно-розшукова діяльність; органи досудового розслідування; боротьба з організованою злочинністю; запобігання злочинам та здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі; організація охорони громадського порядку і громадської безпеки; державний захист учасників кримінального судочинства та державний захист суддів, працівників правоохоронних органів; соціальний захист працівників правоохоронних органів і членів їх сімей.

Комітет з питань запобігання і протидії корупції приймає рішення щодо³⁵⁷: формування та реалізації антикорупційної політики; проведення антикорупційної експертизи законопроектів, поданих суб'єктами права законодавчої ініціативи; запобігання і протидії корупції; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; правил етичної поведінки на публічній службі; фінансового контролю стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави; відповідальності за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією; правового регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції; діяльності правоохоронних органів в частині їх повноважень у сфері запобігання та протидії корупції; державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції.

Відповідно до ст. 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням прав та свобод людини і громадянина на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює також Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Крім Основного Закону України, у своїй діяльності він керується законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав

³⁵⁶ Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: постанова ВР України від 04.12.2014 № 22-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 10.

³⁵⁷ Там само.

людини» від 23.12.1997, іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. До сфери діяльності Уповноваженого Верховної Ради з прав людини віднесено: захист прав і свобод людини та громадянина, запобігання їх порушенню або сприяння їх поновленню, сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини та громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів у цій галузі, запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод тощо.

Діяльність Уповноваженого доповнює наявні засоби захисту конституційних прав і свобод людини, не відміняє їх і не тягне за собою перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

У процесі здійснення парламентського контролю Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має право³⁵⁸:

1) невідкладного прийому керівниками центрального органу Національної поліції та територіальних органів (підрозділів) Національної поліції, їх посадовими та службовими особами;

2) на ознайомлення з документами, в тому числі секретними (таємними), та отримання їх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включно зі справами, що знаходяться в судах;

3) запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються у справі;

4) направляти у відповідні органи акти реагування у разі виявлення порушень прав і свобод людини та громадянина для вжиття цими органами заходів;

5) відвідувати, без попереднього повідомлення про час і мету відвідування, місця, в яких примусово тримають осіб за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, в тому числі ізолятори тимчасового тримання, кімнати для затриманих і доставлених чергових частин органів Національної поліції, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, слідчі ізолятори, кримінально-виконавчі установи, приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони, спеціальні приймальники для тримання осіб, підданих адміністративному арешту, міські, районні управління та відділи, відділення, пункти органів Національної поліції, спеціалізовані автомобілі, приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування; опитувати осіб, які там перебувають, отримувати інформацію щодо умов їх тримання;

³⁵⁸ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

б) бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим;

7) звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини та громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно, а також особисто або через свого представника брати участь у судовому процесі у випадках та порядку, встановлених законом;

8) перевіряти стан дотримання встановлених прав і свобод людини та громадянина відповідними державними органами, в тому числі й тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, тощо.

Органи Національної поліції, їх посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і надавати йому необхідну допомогу, зокрема: забезпечувати доступ до матеріалів і документів, у тому числі на засадах, зазначених нормативними актами про охорону державної та службової таємниці; надавати інформацію і пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень. Відмова посадових і службових осіб органів поліції від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність Уповноваженого з метою протидії тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством.

Актами реагування Уповноваженого щодо порушень положень Конституції України, законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини та громадянина є конституційне подання Уповноваженого та подання Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових і службових осіб³⁵⁹.

Конституційне подання Уповноваженого – акт реагування до Конституційного Суду України щодо вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційності) закону України чи іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента України та Кабінету Міністрів України; офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Подання Уповноваженого – це акт, який вноситься Уповноваженим до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовим і службовим особам для вжиття відповідних заходів у місячний строк щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини та громадянина.

Уповноважений здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини та громадянина, які отримує:

- 1) за зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників відповідно до закону України «Про звернення громадян»;
- 2) за зверненнями народних депутатів України;
- 3) за власною ініціативою.

³⁵⁹ Там само.

Протягом першого кварталу кожного року Уповноважений представляє Верховній Раді України щорічну доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини та громадянина.

Інший вид державного контролю за законністю діяльності Національної поліції є **контроль з боку Президента України, або президентський контроль**.

Згідно зі ст. 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Це обумовлює наявність у Президента України широкого кола контролюючих функцій за законністю діяльності органів виконавчої влади (в тому числі й органів Національної поліції, їх посадових осіб).

Президент України на основі та на виконання Конституції та законів України видає укази та розпорядження, які стосуються питань функціонування поліції (наприклад указ Президента України від 09.12.2015 № 692/2015 «Про символіку Національної поліції України»), забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби зі злочинністю та зміцнення законності в поліцейській діяльності, які є обов'язковими до виконання на території України. Президент України здійснює оперативне керівництво органами виконавчої влади, Кабінетом Міністрів України, міністерствами та відомствами³⁶⁰. Крім того, він: забезпечує національну безпеку України; приймає рішення про введення в Україні або в її окремих місцевостях правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, проведення загальної або часткової мобілізації, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; присвоює спеціальні звання поліції вищого складу поліції³⁶¹.

Відповідно до ст. 107 Конституції України Президент України є головою Ради національної безпеки і оборони України, яка координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. До її складу входить (окрім Прем'єр-міністра України, голови Служби безпеки України, міністра закордонних справ України) і міністр внутрішніх справ України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) вводяться в дію указами Президента України. Про свою діяльність Рада національної безпеки і оборони України інформує громадськість, у тому числі через засоби масової інформації.

Згідно з Конституцією України і законами України «Про основи національної безпеки України», «Про Раду Національної безпеки і оборони України» функціями РНБО є координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади, в тому числі й поліції, у сфері національної безпеки та оборони у мирний час, в умовах воєнного або надзвичайного стану та в разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

До повноважень Ради національної безпеки і оборони України щодо забезпечення дисципліни та законності в діяльності поліції необхідно віднести такі: залучення контрольних, інспекційних та наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю

³⁶⁰ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

³⁶¹ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

виконання прийнятих РНБО рішень, введених в дію указами Президента України з питань діяльності поліції; здійснення поточного контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки; розроблення та розгляд на своїх засіданнях питань, які відповідно до Конституції та законів України належать до сфери національної безпеки України; координація та контроль за діяльністю органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю з питань національної безпеки та оборони, координація та контроль за діяльністю органів виконавчої влади з відбиття збройної агресії, організації захисту населення та забезпечення його життєдіяльності, охорони життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, підтримання громадського порядку в умовах воєнного і надзвичайного стану та в разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, та інше³⁶².

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів АР Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовуючи, координуючи і контролюючи діяльність цих органів. Внаслідок того **Кабінет Міністрів України здійснює постійний контроль за законністю діяльності органів поліції**, виконання працівниками поліції та іншими органами виконавчої влади Конституції України й інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів.

Відповідно до закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» Кабінет Міністрів України у сфері контролю за законністю правоохоронної діяльності:

- розробляє і вносить на розгляд Верховної Ради України проекти законів з питань правоохоронної діяльності, що потребують законодавчого врегулювання, і в межах своєї компетенції приймає відповідні рішення;
- визначає згідно із законодавством потреби у витратах на правоохоронну діяльність, боротьбу зі злочинністю, тероризмом, охоронну діяльність тощо;
- забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, в тому числі виділення в повному обсязі бюджетних асигнувань на правоохоронну діяльність;
- доповідає і звітує перед Верховною Радою України про виконання Державного бюджету України у сфері правоохоронної діяльності;
- організовує розробку і затверджує державне замовлення на випуск продукції військового призначення, здійснює контроль за його виконанням, а також за створенням, збереженням і розвитком мобілізаційних потужностей, створенням, утриманням і своєчасним оновленням матеріальних цінностей мобілізаційного резерву, за підготовкою і утриманням транспортних та інших засобів, які в разі введення воєнного чи надзвичайного стану відповідно до законодавства України

³⁶² Про Раду національної безпеки і оборони України: закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

мають бути передані до Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;

- контролює дотримання законодавства при здійсненні господарської діяльності у правоохоронних органах;

- здійснює контроль за дотриманням у правоохоронних органах земельного, податкового, господарського, трудового, житлового законодавства та законодавства з охорони довкілля;

- вносить на розгляд Президента України пропозиції щодо вдосконалення організаційної структури правоохоронних органів держави.

Основні завдання, функції та повноваження Кабінету Міністрів України, в тому числі щодо контрольної діяльності поліції, визначено у ст. 116 Конституції України та конкретизовано в законі України «Про Кабінет Міністрів України». Так, діяльність Кабінету Міністрів України спрямовується на забезпечення державного суверенітету України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, вирішення питань державного управління, зокрема у сфері законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, запобігання і протидії корупції, розв'язання інших завдань внутрішньої і зовнішньої політики, забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, координації роботи міністерств та інших органів виконавчої влади. У межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання, в тому числі й органами Національної поліції³⁶³.

До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина належать³⁶⁴:

- проведення державної правової політики;

- контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади;

- вжиття заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, запобігання і протидії корупції;

- здійснення заходів щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками;

- створення умов для вільного розвитку і функціонування системи юридичних послуг та правової допомоги населенню;

³⁶³ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

³⁶⁴ Про Кабінет Міністрів України: закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

– здійснення заходів щодо забезпечення функціонування системи безоплатної правової допомоги; створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів;

– організація фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів і членів їхніх сімей;

– забезпечення координації та контролю за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції.

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств (у тому числі Міністерства внутрішніх справ України) та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики у відповідних сферах суспільного й державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина, здійснює контроль за їх діяльністю. У цьому напрямку міністр внутрішніх справ та керівник центрального органу управління Національної поліції відповідальні перед Кабінетом Міністрів України, підзвітні й підконтрольні йому³⁶⁵. Кабінет Міністрів України може скасовувати акти Міністерства внутрішніх справ України та центрального органу управління Національної поліції повністю чи в окремі частини.

Крім цього, діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України згідно із законом України «Про Національну поліцію». Кабінет Міністрів України розробляє та здійснює заходи, пов'язані з кадровим забезпеченням органів поліції (зокрема, керівник поліції призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ України³⁶⁶), а також здійснює заходи, спрямовані на вдосконалення системи органів поліції, з метою підвищення ефективності їх діяльності та оптимізації витрат, пов'язаних з утриманням апарату управління³⁶⁷, утворює, реорганізовує та ліквідує міністерства й інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи. Так, Кабінет Міністрів України за поданням Міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції утворює, ліквідує та реорганізовує територіальні органи поліції³⁶⁸.

Однак основне завдання Кабінету Міністрів України щодо здійснення контролю за діяльністю поліції лежить насамперед у нормотворчому характері його

³⁶⁵ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постановою КМ України від 28.10.2015 № 878.

³⁶⁶ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

³⁶⁷ Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: постановою КМ України від 11.11.2015 № 988 // Урядовий портал: веб-портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248668490>.

³⁶⁸ Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: постановою КМ України від 16.09.2015 № 730.

діяльності, що полягає у виданні та перевірці виконання винесених ним постанов з питань організації та функціонування органів поліції³⁶⁹ (зокрема, Кабінет Міністрів України затверджує зразки предметів однострою поліцейських³⁷⁰), забезпечення публічної безпеки та порядку, боротьби зі злочинністю тощо.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, які на регіональному рівні постійно взаємодіють з територіальними органами Національної поліції, приймають (у тому числі й спільні) рішення з питань забезпечення правопорядку в регіонах, таким чином здійснюючи також функцію контролю за законністю діяльності поліції.

Ще одним важливим видом державного контролю за законністю професійної діяльності поліцейських є **внутрішньовідомчий (відомчий) контроль**. Цей вид контролю віднесено до внутрішнього контролю, він означає контроль самої посадової особи (керівника) органу поліції за власними управлінськими рішеннями або діями підпорядкованих йому осіб, це внутрішнє усвідомлення необхідності дотримання конституційних норм, норм законів і підзаконних нормативно-правових актів України та норм міжнародного права щодо забезпечення прав і свобод громадян у поліцейській діяльності³⁷¹.

Організація внутрішньовідомчого контролю залежить від повноважень суб'єкта контролю. Головним суб'єктом внутрішньовідомчого контролю за діяльністю Національної поліції України відповідно до закону України «Про Національну поліцію» є керівник центрального органу управління Національної поліції, який: очолює поліцію та здійснює керівництво її діяльністю, забезпечує виконання покладених на поліцію завдань; у межах компетенції організовує та контролює виконання поліцейськими Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, а також наказів і доручень міністра внутрішніх справ України з питань, що належать до сфери діяльності поліції; вносить на розгляд міністра внутрішніх справ України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання поліцейських послуг; звітує перед міністром внутрішніх справ України про виконання покладених на поліцію завдань і повноважень; приймає правові акти, що стосуються діяльності поліції (підписує накази поліції); скасовує повністю чи в окремій частині акти територіальних органів поліції; у межах повноважень дає доручення, обов'язкові для виконання поліцейськими, державними службовцями і працівниками поліції; затверджує положення про самостійні структурні підрозділи апарату поліції; приймає на службу та звільняє зі служби, призначає та звільняє з посад поліцейських відпо-

³⁶⁹ Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова КМ України від 28.10.2015 № 877.

³⁷⁰ Про однострої поліцейських: постанова КМ України від 30.09.2015 № 823. *Урядовий кур'єр*. 2015. 17 жовт.

³⁷¹ Маслоva Я. І. Адміністративно-правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. С. 21.

відно до положень цього Закону; призначає на посади та звільняє з посад у порядку, визначеному законом та іншими нормативно-правовими актами про державну службу, державних службовців апарату центрального органу управління поліції; приймає на роботу та звільняє з роботи в порядку, визначеному законодавством про працю, працівників центрального органу управління поліції; приймає у визначеному порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності поліцейських; приймає у визначеному законодавством про державну службу порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців апарату центрального органу управління поліції; приймає у визначеному трудовим законодавством порядку рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників поліції; присвоює спеціальні звання поліції; забезпечує дотримання визначеного міністром внутрішніх справ України порядку обміну інформацією між Міністерством внутрішніх справ України й поліцією; приймає у визначеному порядку рішення про розподіл бюджетних коштів, розпорядником яких є поліція, та інше.

Суб'єктами відомчого контролю в поліції виступають також:

1) керівники (заступники) територіальних органів Національної поліції, безпосередні керівники служб (підрозділів) поліції. Вважається, що контроль керівника підрозділу – це універсальна форма внутрішнього контролю, що має всеохоплюючий характер та поширюється на всі напрямки діяльності поліцейських (підлеглих) у межах виконання останніми службових обов'язків. Керівник має право здійснювати попередній, поточний, наступний контроль діяльності підлеглих, застосовуючи при цьому різноманітні методи перевірки (вивчення звітів, особисту перевірку (спостереження, інспектування тощо);

2) спеціально створені підрозділи поліції та їх співробітники (штаби; служба персоналу (кадрового забезпечення); внутрішня безпека; контрольно-ревізійні підрозділи з контролю за фінансово-господарською діяльністю тощо);

3) підрозділи поліції, які поряд зі своїми основними функціями здійснюють ще й контрольні (наприклад чергові частини, інспекції).

Міністр внутрішніх справ України здійснює відомчий контроль за діяльністю поліції в межах своєї компетенції. Тим часом керівник поліції та керівники територіальних органів поліції забезпечують систематичний відомчий контроль за оперативно-службовою діяльністю органів, служб, підрозділів та працівників поліції. Так, керівник поліції за погодженням із міністром внутрішніх справ України затверджує структуру центрального органу управління поліції та кошторис поліції. За поданням міністра внутрішніх справ України та на підставі пропозицій керівника поліції утворюються, ліквідовуються та реорганізуються територіальні органи поліції. Їх структуру теж затверджує керівник поліції за погодженням із міністром внутрішніх справ України. Крім того, керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням із міністром внутрішніх справ України.

Окремо міністр внутрішніх справ України забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності поліції, погоджує та подає на розгляд Кабінету Міністрів розроблені поліцією та МВС України проекти законів, актів Кабінету Міністрів

України з питань діяльності поліції³⁷². Здійснення ним контролю за забезпеченням законності правових актів поліції дозволяє виявити і попередити порушення на початковій стадії їх створення. Особливе значення надається контролю за дотриманням прав людини в роботі підрозділів поліції відповідно до міжнародних стандартів у галузі правоохоронної діяльності. Загалом до основних повноважень міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією віднесено³⁷³:

1) формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, а також надання поліцейських послуг та контроль її реалізації поліцією;

2) затвердження стратегічних програм діяльності та визначення пріоритетних напрямів, планів роботи поліції, шляхів виконання покладених на неї завдань;

4) забезпечення виконання міжнародних договорів України, що належать до сфер діяльності поліції;

5) забезпечення ведення та використання баз (банків) даних, визначення порядку обміну інформацією між МВС України, поліцією та іншими центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України;

6) прийняття рішення про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є Міністерство внутрішніх справ України, та інше.

Основними цілями відомчого контролю є спрямування діяльності поліції на виконання поставлених завдань методом перевірки її фактичного стану, управління процесом удосконалення оперативно-службової діяльності шляхом своєчасного виявлення й усунення відхилень, недоліків та їх причин. Практикою управлінської діяльності в органах поліції напрацьовано різні форми внутрішнього контролю, які застосовуються окремо або в сукупності з іншими. Зокрема, відомчий контроль за законністю діяльності поліцейських здійснюється у формі:

1) перевірки (предметної або цільової; вибіркової; планової (комплексної та контрольної); позапланової; інспекційної; виїзної (контролю об'єктів на місці розташування). Підсумки перевірки оформляються у формі акта перевірки, довідки, доповідної записки. За їх допомогою до відома перевірених та інших осіб доводиться характер виявлених недоліків і порушень, їх причини, коло винних осіб, дається загальна оцінка роботи органів та їх керівників із загальних і конкретних питань. Після закінчення перевірки керівник комісії спільно з керівником перевіреного органу проводить обговорення її результатів у підрозділі, організує розробку заходів щодо усунення виявлених недоліків, поновлення порушеного режиму законності, подальшого вдосконалення службової діяльності;

2) заслуховування та вивчення звітів;

3) проведення нарад;

4) надання дозволів або згоди на вчинення певних дій.

³⁷² Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанови КМ України від 28.10.2015 № 878.

³⁷³ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

Форми внутрішньовідомчого контролю визначаються та застосовуються з урахуванням особливостей об'єкта контролю в поліції та стосуються, зокрема, питань: перевірки кандидата під час прийняття на службу в поліцію³⁷⁴; призначення та звільнення з посад поліцейських³⁷⁵; атестування поліцейських, що проводиться з метою оцінки їхніх ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри³⁷⁶; поведінки поліцейського (проведення службового розслідування³⁷⁷); стану оперативної-службової, господарської, санітарної, протипожежної та інших видів діяльності; зовнішньої адміністративної та внутрішньо-організаційної діяльності органів, служб і підрозділів поліції тощо.

Згідно зі ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Закріпивши в Основному Законі право громадян на судовий захист, держава зобов'язана гарантувати його реалізацію в системі засобів захисту прав і свобод громадян від незаконних дій уповноважених державних органів, у тому числі й органів поліції.

Відповідно до закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу й діють на основі Конституції та законів України і на засадах верховенства права.

Систему судоустрою становлять: 1) місцеві суди (загальні, господарські, адміністративні); 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд України. Для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди (Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд)³⁷⁸.

Основний зміст **судового контролю** як способу забезпечення законності діяльності органів поліції полягає у здійсненні судом правової оцінки дій та рішень, прийнятих посадовими особами органів і підрозділів поліції. Якщо при цьому встановлюється порушення законності, судовий орган вживає відповідних заходів щодо їх усунення і, в деяких випадках, притягає винних осіб до відповідальності.

Судовий контроль за законністю професійної діяльності органів поліції здійснюється у різних формах. Так, контроль, який здійснюється відповідно до норм адміністративного та кримінального судочинства, може бути прямим і опосередкованим, що передбачає безпосереднє вирішення справ за скаргами від громадян, винесення окремих ухвал тощо.

³⁷⁴ Там само.

³⁷⁵ Там само.

³⁷⁶ Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: наказ МВС України від 17.11.2015 № 1465.

³⁷⁷ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

³⁷⁸ Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

Наприклад, поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється у разі набрання чинності рішенням суду щодо притягнення поліцейського до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення³⁷⁹. Рішення органу суду є остаточним і підлягає обов'язковому виконанню. У ст. 303 КПК України визначено порядок оскарження бездіяльності слідчого та прокурора, яка може полягати у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

Важливе місце у системі забезпечення законності діяльності поліції посідає **контроль з боку органів місцевого самоврядування та громадськості**.

Громадський контроль є формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством і державою. Він розглядається як інструмент громадської оцінки ступеня виконання органами поліції їх завдань³⁸⁰.

Характерною рисою громадського контролю є запобігання порушенням у сфері державного управління за допомогою засобів суспільного впливу. Тобто основні відмінності громадського контролю від будь-якого іншого виду контролю лежать у суб'єктно-об'єктній сфері й полягають у тому, що: *по-перше*, він здійснюється саме громадськістю (організованою та неорганізованою), а не від імені держави; *по-друге*, контрольні повноваження громадськості не мають юридично-владного змісту, а рішення за результатами перевірок мають, як правило, рекомендаційний характер³⁸¹; *по-третє*, у процесі його здійснення контролюється виконання органами поліції завдань, пов'язаних із наданням поліцейських послуг у сфері захисту прав і свобод громадян, узгодження потреб та інтересів населення.

Громадський контроль здійснюється органами місцевого самоврядування, трудовими колективами, професійними спілками, громадськими об'єднаннями (молодіжними й іншими громадськими організаціями), органами самоорганізації населення, засобами масової інформації та окремими громадянами.

Названі суб'єкти громадського контролю можуть оцінювати діяльність поліції як за власною ініціативою, так і за дорученням органів виконавчої влади з широкого кола питань, у тому числі й неправового характеру. Основною особливістю діяльності суб'єктів громадського контролю є те, що їх основним завданням внаслідок неможливості самостійного застосування примусових заходів є інформування компетентних державних органів про виявлені порушення з боку поліцейських, надання загальної оцінки поліцейської діяльності та доцільності прийнятих посадовими особами поліції управлінських рішень, реалізація принципу прозорості та відкритості діяльності поліції для пересічних громадян.

³⁷⁹ Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

³⁸⁰ Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 31.

³⁸¹ Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. та перероб. Київ: Атіка, 2003. С. 228.

Контрольні повноваження органів місцевого самоврядування та громадськості за діяльністю поліції регламентовані Конституцією України, законами України «Про Національну поліцію», «Про звернення громадян», «Про громадські об'єднання», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» тощо, а також підзаконними (у тому числі відомчими) та іншими нормативно-правовими актами (зокрема наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події»).

Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» встановлено, що громадський контроль входить до системи цивільного контролю над правоохоронними органами держави. Законом визначено, що цивільний контроль правоохоронної діяльності має забезпечувати: дотримання законності; попередження й недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України, які перебувають на службі у правоохоронних органах.

Предметом цивільного контролю у правоохоронній сфері є: обґрунтованість рішень державних органів з питань правоохоронної діяльності з точки зору відповідності їх засадам внутрішньої та зовнішньої політики, міжнародним зобов'язанням України за укладеними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; дотримання вимог Конституції та законів України щодо прав і свобод громадян, які перебувають на службі у правоохоронних органах; формування, затвердження і використання видатків на потреби правоохоронної діяльності.

Основні форми здійснення громадського контролю за діяльністю поліції³⁸²:

1. *Звіт про поліцейську діяльність.* З метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Щорічний звіт про діяльність поліції та територіальних органів поліції повинен містити аналіз ситуації зі злочинністю в країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів, а також інформацію про виконання пріоритетів, поставлених перед поліцією та територіальними органами поліції відповідними поліцейськими комісіями. Керівники територіальних органів поліції зобов'язані регулярно оприлюднювати статистичні й аналітичні дані про вжиті заходи щодо виявлення, запобігання та припинення порушень публічного порядку на офіційних веб-порталах органів, які вони очолюють.

2. *Прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції.*

³⁸² Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

За ст. 38 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян виконавчі органи сільських, селищних, міських рад мають:

а) власні повноваження – підготовка та внесення на розгляд ради пропозицій щодо удосконалення публічної безпеки й порядку в регіоні. У цьому напрямку серед власних повноважень є: повноваження щодо сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, поліції; внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб державних органів (у тому числі й органів поліції), якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень; винесення резолюції недовіри керівникові відповідного органу (підрозділу) поліції; звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади;

б) делеговані повноваження – передбачають розгляд справ про адміністративні правопорушення; утворення адміністративних комісій.

Новелою закону України «Про Національну поліцію» є введення такої форми громадського контролю за діяльністю поліції, як прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції. Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська і Севастопольська міські ради, обласні, районні та міські ради мають право за результатами оцінки діяльності органу поліції на території відповідної області, району або міста своїм рішенням прийняти резолюцію недовіри керівникові відповідного територіального органу (підрозділу) поліції, що є підставою для звільнення його із займаної посади. Рішення про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції може бути прийнято не раніше, ніж через 1 рік після його призначення на посаду.

Рішення про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менше двох третин від складу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Київської та Севастопольської міських рад, обласних, районних і міських рад.

У рішенні про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції мають бути зазначені мотиви для його прийняття з посиланням на обставини, що їх обґрунтовують. Завірена належним чином копія рішення про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції невідкладно надсилається кур'єром або поштовою кореспонденцією з повідомленням про отримання керівнику органу поліції, до повноважень якого належить право призначення та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого відповідний орган прийняв резолюцію недовіри.

Керівник органу Національної поліції, до повноважень якого належить право призначення на посаду та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, з моменту надходження до очолюваного ним органу завіреної належним чином копії рішення відповідної місцевої ради про прийняття резолюції недовіри зобов'язаний негайно своїм наказом звільнити з посади такого керівника або відсторонити його від виконання службових обов'язків та призначити службу перевірку для вивчення обставин, що

слугували мотивами для прийняття місцевою радою такого рішення. Про прийняття рішення відповідна місцева рада інформується в 1-денний строк.

Службова перевірка для вивчення обставин, що слугували мотивами для прийняття місцевою радою резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції, проводиться в 10-денний строк.

За результатами проведеної службової перевірки керівник органу поліції, до повноважень якого належить право на призначення та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, зобов'язаний протягом 3 робочих днів із дня закінчення перевірки прийняти рішення про подальше перебування такого керівника на займаній посаді.

Про прийняте рішення стосовно подальшого перебування керівника, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, на займаній посаді письмово інформується місцева рада, яка прийняла резолюцію недовіри.

У разі прийняття рішення про залишення керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, на займаній посаді відповідний керівник органу поліції повинен письмово поінформувати відповідну місцеву раду про причини прийняття такого рішення та надати копії матеріалів проведеної перевірки. Матеріали, що містять інформацію з обмеженим доступом, надаються на підставах і в порядку, визначених законом.

Місцева рада, яка прийняла резолюцію недовіри, протягом 1 місяця з дня отримання рішення про залишення на посаді керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, та копій матеріалів проведеної перевірки має право повторно розглянути питання про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції.

Якщо при повторному розгляді за рішення про прийняття резолюції недовіри керівникові органу (підрозділу) поліції проголосувало не менше трьох четвертей від складу відповідної місцевої ради, таке рішення вважається остаточним і підлягає обов'язковому виконанню у 3-денний строк з дня прийняття. Якщо керівник органу поліції, до повноважень якого належить право на призначення на посаду та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, протягом 14 днів із дня отримання відповідного рішення очолюваним органом не видав наказу про звільнення такого керівника або не надіслав до відповідної місцевої ради інформацію щодо залишення на посаді такого керівника разом із матеріалами проведеної перевірки, рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри набуває статусу остаточного і підлягає обов'язковому виконанню у 3-денний строк з моменту прийняття.

3. Взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування.

В Україні в умовах розвитку процесу децентралізації влади велике значення надається контрольній діяльності органів місцевого самоврядування. На підставі закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 їх повноваження мають організаційний характер і спрямовані на заслуховування повідомлень керівників територіальних органів поліції про поліцейську діяльність щодо забезпечення публічної безпеки і порядку на відповідній території.

Керівники територіальних органів поліції повинні не менше 1 разу на 2 місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст і сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування, населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення. Керівники територіальних органів поліції з метою підвищення авторитету і довіри населення до поліції систематично інформують громадськість про стан правопорядку, заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень.

4. Підготовка та виконання поліцією та громадськістю спільних проєктів, програм і заходів для задоволення потреб населення та підвищення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. Поліція взаємодіє з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проєктів, програм і заходів для задоволення потреб населення та підвищення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. Співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення й усунення проблем, пов'язаних із виконанням покладених на поліцію завдань, сприяння застосуванню сучасних форм і методів для підвищення результативності та ефективності здійснення поліцейської діяльності³⁸³.

Наприклад, відповідно до закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 за підтримки місцевих органів влади і територіальних органів поліції можуть створюватися громадські формування з метою сприяння органам поліції в реалізації поліцейських обов'язків щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, виявлення правопорушників і профілактики правопорушень.

Крім того, поліція повинна надавати підтримку програмам правового виховання, пропагувати правові знання в освітніх закладах, засобах масової інформації, у видавничій діяльності. У цьому напрямку велике значення надається взаємодії із засобами масової інформації³⁸⁴ та використанню їх можливостей.

До засобів масової інформації (ЗМІ) або мас-медіа належать: друковані періодичні видання (газети, журнали тощо) та електронні носії інформації (радіо, телебачення, інтернет-видання).

Відповідно до ст. 2 закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 ЗМІ України мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади (у тому числі й органів поліції). При цьому органи державної влади зобов'язані надавати засобам масової інформації повну інформацію про свою діяльність через відповідні інформаційні служби, забезпечувати

³⁸³ Казанчук І. Д. Механізм забезпечення громадського порядку силами громадських об'єднань: правові засади та досвід діяльності. *Наше право*. 2008. № 2, ч. 2. С. 53–58.

³⁸⁴ Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: закон України від 16.11.1992 №2782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1;

Про телебачення і радіомовлення: закон України від 21.12.1993 № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.

журналістам вільний доступ до неї, крім випадків, передбачених законом України «Про державну таємницю», не чинити на них будь-якого тиску й не втручатися в їх виробничий процес. Мас-медіа можуть проводити власне дослідження та аналіз діяльності органів поліції, їх посадових осіб, давати їй оцінку, коментувати³⁸⁵.

У цілому контрольна діяльність представників мас-медіа охоплює:

– можливість у встановленому порядку запитувати та безоплатно отримувати від правоохоронних органів відкриту інформацію, документи й матеріали з питань, віднесених до їхньої компетенції;

– поширення отриманої інформації через пресу, радіо, телебачення, засоби глобальної інформаційної мережі Інтернет та в інший спосіб, дотримуючись вимог законодавства щодо збереження державної таємниці;

– опублікування офіційних відповідей правоохоронних органів на матеріали, що були оприлюднені раніше.

За погодженням з поліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах з метою: оперативного висвітлення у засобах масової інформації результатів розкриття та розслідування злочинів; інформування населення та громадськості про зміни у криміногенній обстановці; формування громадської думки про діяльність поліції; висвітлення проблем діяльності поліції.

Отже, засоби масової інформації, висвітлюючи проблеми у правоохоронній сфері на основі об'єктивної інформації про діяльність поліції, з одного боку, формують громадську думку та сприяють зміцненню довіри суспільства до поліції, а з іншого, – забезпечують принципи прозорості й відкритості діяльності поліції, недопущення з боку поліцейських порушень законодавства, свавілля і бюрократизму.

5. Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися й у формі залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг громадян, поданих згідно з вимогами закону України «Про звернення громадян», на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

З метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про поліцейську діяльність, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності органів поліції *проводяться консультації з громадськістю*³⁸⁶. Така форма співпраці поліції з громадськістю спрямована на налагодження системного діалогу поліції з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих правоохоронних питань з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі

³⁸⁵ Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.

³⁸⁶ Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова КМ України від 03.11.2010 № 996. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2945.

громадян у розробленні проектів нормативних актів з питань організації та діяльності поліції.

6. Особливе місце займає і така форма громадського контролю, як участь представників громадськості, які рекомендовані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, у складі постійної поліцейської комісії апарату центрального органу управління поліції та територіальних органів поліції.

10.4. ОСКАРЖЕННЯ НЕЗАКОННИХ ДІЙ (БЕЗДІЯЛЬНОСТІ) ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Особливий діалектичний і практичний інтерес набуває інститут оскарження як форма правового захисту та скарга як правовий засіб захисту прав і законних інтересів громадян. Свобода оскарження незаконних дій та управлінських рішень органів поліції дозволяє зацікавленим особам не тільки реалізувати процесуальні права, але й забезпечити захист своїх інтересів у встановленому законодавством порядку. Свобода реалізації права на оскарження щодо захисту прав і законних інтересів може бути реалізована тільки тоді, коли вона буде забезпечена державою³⁸⁷. Саме тому необхідна чітка регламентація порядку оскарження, насамперед прийнятих посадовими особами органів поліції адміністративних актів як найважливішого засобу забезпечення законності діяльності Національної поліції України³⁸⁸, що є основою демократичної та правової держави.

Для визначення сутності оскарження слід розглянути зміст указанного поняття, яке, у свою чергу, є похідним від слова скарга. Загалом скарга є однією з форм захисту прав громадян, засобом безпосереднього управління справами держави та одним із способів контролю над публічним управлінням, яке здійснюється державними органами, органам місцевого самоврядування, посадовими особами.

В юридичній науці під скаргою розуміють передбачене законодавством письмове чи усне звернення зацікавленої особи до вищих органів адміністративної влади, їх посадових осіб у зв'язку з імовірним або дійсним порушенням суб'єктивних прав або законних інтересів³⁸⁹ з метою зміни або скасування неправильного розпорядження чи недогляду з мотивів недостатнього юридичного обґрунтування³⁹⁰.

У законі України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 поняття «**скарга**» означає звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів

³⁸⁷ Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / В. Б. Авер'янов, М. А. Бояринцева, І. А. Кресіна та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Наук. думка, 2007. 587 с.

³⁸⁸ Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України: монографія. Харків: Панов, 2016. С. 352.

³⁸⁹ Романов М. В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. С. 23.

³⁹⁰ Соболий О. М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.

громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Виокремимо **ключові властивості інституту оскарження та скарги взагалі.**

По-перше, скарга має форму звернення, яке містить вимогу про захист прав та (або) свобод, законних інтересів особи. Тобто в основі скарги лежить наявність спору про право, правомірність дій, бездіяльності органу державної влади (органу поліції) чи його посадової особи.

По-друге, скарга подається у випадку наявності дійсного чи можливого (ймовірного) порушення прав, свобод і законних інтересів громадянина.

Право на оскарження є необхідним елементом правосуб'єктності громадян та зобов'язання державних органів і громадських організацій здійснювати свою діяльність відповідно до принципу законності. У загальному розумінні право на оскарження – це закріплена в законодавстві можливість громадянина звернутися до держави (державних органів та їх посадових осіб) за захистом порушених прав і забезпеченням справедливості у відносинах «громадянин – держава»³⁹¹.

Отже, **інститут оскарження** являє собою процес реалізації особою свого права на захист належних їй законних інтересів, що були порушені, з точки зору скаржника, внаслідок неправомірної поведінки (дії чи бездіяльності) відповідного органу державної влади та його посадових осіб.

Процес оскарження, або розгляду скарги, – це порядок вирішення спірної ситуації, що виникла (склалася) між скаржником та державно-владним суб'єктом, законність дій або бездіяльності якого ставиться першим під сумнів³⁹².

Правову основу реалізації інституту оскарження становлять Конституція України, законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти, зокрема: закон України «Про звернення громадян», Кодекс України про адміністративні правопорушення, указ Президента України від 07.02.2008 № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», наказ МВС України від 10.10.2004 № 1177 «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України».

Перш ніж подати скаргу, особа повинна знати, що до рішень, дій чи бездіяльності, які можуть бути оскаржені у сфері управлінської діяльності органів поліції, належать такі, внаслідок яких³⁹³:

³⁹¹ Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 327.

³⁹² Грибок І. О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. С. 195.

³⁹³ Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 10.10.2004 № 1177. *Офіційний вісник України*. 2004. № 43. Ст. 2853.

– порушено права та законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян);

– створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод;

– на громадянина незаконно покладено будь-які обов'язки або його незаконно притягнуто поліцейським до відповідальності.

Якщо громадянин вважає дії поліцейського протиправними, то він може відразу зателефонувати (якщо існує така можливість) на номер «102» і повідомити про неприйнятну поведінку працівника поліції, дізнавшись прізвище чергового чергової частини органу поліції, який прийняв дзвінок.

Відповідно до ст. 267 Кодексу України про адміністративні правопорушення дії поліцейського можуть бути оскаржені до вищестоящого органу (вищестоящої посадової особи) та до суду, скориставшись конституційною нормою, яка визначає, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом і кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Отже, особа може подати мотивовану письмову скаргу в такі інстанції:

1) безпосередньому керівникові підрозділу (служби) поліції, який несе персональну відповідальність за свого підлеглого, котрий вчинив протиправні дії, а також керівникові територіального органу Національної поліції, в якому працює поліцейський, або вищестоящому керівникові Головного управління Національної поліції (керівникові центрального органу управління Національної поліції);

2) в органи суду (протягом півроку з моменту таких дій);

3) у прокуратуру (при цьому відповідне рішення про внесення даних про таку заяву в Єдиний реєстр досудових розслідувань має бути прийняте не пізніше доби після її реєстрації);

4) в управління внутрішньої безпеки – спеціалізовану структуру, покликану стежити за виконанням законності в рядах поліції.

Нагадаємо, що альтернативними засобами захисту прав, свобод і законних інтересів від протиправних дій працівника поліції є подання скарг до Президента України, до керівництва Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції або безпосередньо до народного депутата України. Також громадянин може звернутися з відповідною скаргою до окремого правозахисного інституту, який діє при Верховній Раді України, – Уповноваженого з прав людини.

Таким чином, законодавство дозволяє громадянину, у випадку порушення його прав, вибирати на власний розсуд орган, до якого він може подати скаргу.

Процедура оскарження складається із ряду взаємозалежних етапів.

1. Прийняття скарги та її реєстрація. На цій стадії не більше ніж протягом 5 днів відбувається первинний розгляд звернення³⁹⁴ керівником підрозділу (органу) поліції або його заступником на предмет відповідності його оформлення встановленим вимогам, а також підвідомчості даному органу питання, що порушується

³⁹⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X.

у скарзі. При цьому керівник зобов'язаний уважно вникати в їх суть, здійснити перевірки викладених у скарзі фактів, ужити усіх заходів для об'єктивного вирішення поставлених авторами звернень питань, усунути причини та умови, які спонукають громадян скаржитись³⁹⁵, якщо це не суперечить законодавству.

2. Безпосередній розгляд скарги по суті, у процесі якого встановлюється істина у справі. На цій стадії відповідні посадові особи вживають заходів щодо з'ясування певного кола обставин, до яких необхідно віднести: чи мало місце правопорушення, чи винна певна особа у його вчиненні, чи є обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність, чи заподіяна майнова шкода та інше.

3. Прийняття рішення у справі за скаргою. За результатами перевірки скарги складається мотивований висновок про результати розгляду звернення громадянина, який має містити об'єктивний аналіз усіх зібраних матеріалів і повинен відповідати порядку його складання. Посадова особа, визнавши скаргу такою, що підлягає задоволенню, зобов'язана забезпечити своєчасне і правильне виконання прийнятого рішення, а в разі визнання скарги обґрунтованою – негайно вжити заходів до поновлення порушеного поліцейським права.

4. Виконання прийнятого під час провадження за скаргою рішення.

Свої рішення поліцейські оформляють шляхом складання протоколів, винесення постанов³⁹⁶. Право особи на оскарження постанови передбачено ст. 287 КУпАП. Сам порядок оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення регламентується главою 24 КУпАП. Скаргу на постанову у справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом 10 днів із дня винесення постанови, про що зазначено у ст. 289 КУпАП. Щодо постанови у справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, в тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, – протягом 10 днів із дня вручення такої постанови³⁹⁷. У разі пропуску зазначеного строку з поважних причин цей строк за заявою особи, щодо якої винесено постанову, може бути поновлено органом (посадовою особою), правомочним розглядати скаргу³⁹⁸. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 288 КУпАП постанову у справі про адміністративне правопорушення можна оскаржити в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд, подавши відповідну скаргу. При цьому закон України «Про судовий збір» передбачає обов'язок сплати судового збору. Під час розгляду скарги на постанову у справі про адміністративне правопорушення суд перевіряє законність і обґрунтованість винесеної у справі постанови та приймає відповідне рішення. Якщо встановлено, що

³⁹⁵ Кузьменко О. В. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016. С. 63.

³⁹⁶ Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>.

³⁹⁷ Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395.

³⁹⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-Х.

постанову винесено органом (посадовою особою), не правомочним вирішувати цю справу, то така постанова скасовується, і справа надсилається до іншого органу.

Таким чином, інститут оскарження є одним із ключових засобів забезпечення законності діяльності органів поліції, оскільки він дозволяє зацікавленим особам не лише відстоювати свої права, свободи і законні інтереси перед державно-владними суб'єктами, але й контролювати законність поліцейської діяльності. У свою чергу, скарга є важливим інструментом, який стимулює працівників поліції до відповідального й високопрофесійного виконання своїх функціональних обов'язків.

10.5. ЗАГАЛЬНОПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ТА ЙОГО ВИДИ

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення поняття «адміністративний нагляд», а отже, нема єдності поглядів щодо правової природи та сутності адміністративного нагляду, здійснюваного підрозділами поліції.

На думку одних учених (В. Б. Авер'янова, Д. М. Бахраха, М. С. Студенікіної), адміністративний нагляд є різновидом надвідомчого державного контролю, який полягає в забезпеченні виконання загальнообов'язкових норм, установлених як законами, так і підзаконними актами, що здійснюється систематично за ініціативою його суб'єктів і супроводжується застосуванням у певних випадках заходів адміністративно-владного характеру³⁹⁹. Втім, Н. Г. Саліщева розглядає адміністративний нагляд і як специфічну форму надвідомчого контролю, і як метод діяльності органів зовнішнього державного контролю. Зміст адміністративного нагляду, на її думку, полягає в перевірці виконання встановлених державою правил і норм, що забезпечують нормальне функціонування цієї галузі управління⁴⁰⁰.

Інші вчені (В. К. Колпаков, Ф. С. Разарьонов, Д. П. Цвігун) стверджують і обґрунтовують у своїх роботах, що адміністративний нагляд є самостійним видом діяльності органів виконавчої влади. Тобто адміністративний нагляд – це здійснення спеціальними державними структурами цільового нагляду за дотриманням виконавчо-розпорядчими органами, підприємствами, установами й організаціями та громадянами правил, передбачених нормативними актами. При цьому Х. П. Ярмакі, аналізуючи зміст поняття «адміністративний нагляд», як методологічну основу використовує ознаку відсутності організаційної підпорядкованості у суб'єктів нагляду й піднаглядних об'єктів⁴⁰¹. На думку Д. П. Цвігун, адміністративний нагляд – це самостійна форма контролю, зміст якої єдиний, незалежний від того, якими органами нагляду здійснюється; адміністративний нагляд, подібно прокурорському, не може бути пов'язаний із втручанням у діяльність піднагляд-

³⁹⁹ Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право: учебник для вузов. 3-е изд., пересмотр. и доп. М.: Норма, 2007. С. 440.

⁴⁰⁰ Словарь административного права / И. Л. Бачило, Т. М. Гандилов, А. А. Гришковец и др. М.: Прав. культура, 1999. С. 186.

⁴⁰¹ Ярмакі Х. П. Знач. твір. С. 144.

ного об'єкта або органу управління, а у випадках, коли таке втручання має місце, нагляд поступається місцем контролю⁴⁰².

Однією з важливих особливостей адміністративного нагляду є те, що він, як правило, пов'язаний із застосуванням адміністративного примусу. Адміністративний нагляд має за мету не лише попередження протиправних дій, усунення причин і умов, що сприяють правопорушенням, а й застосування заходів адміністративного примусу, в тому числі адміністративної відповідальності в разі виявлення порушень загальнообов'язкових правил. Як і зовнішній контроль, адміністративний нагляд виключає можливість безпосереднього оперативного втручання в сам управлінський процес⁴⁰³.

Отже, **у сфері державного управління адміністративний нагляд** – це особливий вид державної управлінської діяльності, здійснюваної спеціальними органами виконавчої влади стосовно організаційно не підпорядкованих підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян у зв'язку з виконанням ними спеціальних міжгалузевих норм, правил, вимог, із використанням комплексу адміністративних засобів впливу для попередження, виявлення та припинення правопорушень, відновлення встановлених правовідносин і притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, у загальному розумінні **під адміністративним наглядом поліції** слід розуміти систематичне спостереження підрозділів (служб) поліції та окремих працівників поліції, які володіють наглядовими повноваженнями, за дотриманням громадянами й посадовими особами підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності), а також іноземцями та особами без громадянства законів та інших нормативних актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку (правил забезпечення безпеки дорожнього руху, дозвільної системи, паспортно-реєстраційної системи), з метою попередження та припинення вчинення порушень встановлених правил, виявлення порушників і притягнення їх до відповідальності або вжиття до них інших заходів адміністративного впливу.

До специфічних ознак адміністративного нагляду поліції слід віднести:

1) його надвідомчий характер, тобто спостереження за об'єктом, не підпорядкованим по службі, який належить до іншого відомства. Наприклад, відносини між працівником поліції та суб'єктом, який є власником вогнепальної зброї, транспортного засобу тощо;

2) профілактичну спрямованість, спрямованість на забезпечення безпеки громадян, суспільства, держави. Працівники поліції під час здійснення нагляду мають можливість виявити умови, що сприяють адміністративним і кримінальним правопорушенням, вплинути на осіб, схильних до антигромадської поведінки, з

⁴⁰² Цвігун Д. П. Співвідношення контрольної та адміністративно-наглядової діяльності. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. 2002. № 140. С. 37–39.

⁴⁰³ Гарашук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія. Харків: Фоліо, 2002. С. 42.

метою недопущення з їх боку протиправних діянь, вчасно припинити правопорушення й забезпечити невідворотність відповідальності порушника;

3) організуючу спрямованість, яка виявляється в упорядкуванні суспільних відносин у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку; поновленні суспільних відносин, що зазнали небажаного впливу внаслідок протиправних дій;

4) загальний характер адміністративного нагляду, з одного боку, оскільки він реалізується переважною більшістю підрозділів поліції в усіх підконтрольних їм сферах життєдіяльності, і спеціалізований – з іншого, тому що спрямований він на забезпечення дотримання спеціальних правил (наприклад дозвільної системи);

5) ініціативний характер адміністративного нагляду, тобто він здійснюється головним чином з ініціативи самих працівників поліції, а не у зв'язку з надходженням заяв чи скарг;

6) обмежений набір засобів і методів здійснення адміністративного нагляду працівниками поліції (застосування поліцейських заходів).

Адміністративний нагляд суттєво відрізняється, зокрема, від прокурорського нагляду. Основні відмінності полягають у тому, що: *по-перше*, адміністративний нагляд є засобом реалізації виконавчої влади, у той час як прокурорський нагляд незалежний від будь-якої гілки влади; *по-друге*, якщо головною метою прокурорського нагляду є забезпечення законності в країні, то основна мета адміністративного нагляду – це забезпечення безпеки громадян, суспільства, держави; *по-третє*, адміністративний нагляд завжди спеціалізований, спрямований на забезпечення дотримання спеціальних правил (паспортних, санітарних, дозвільної системи тощо), а не на дотримання законності в цілому; *по-четверте*, адміністративний нагляд за конкретними об'єктами здійснюється систематично (він носить ініціативний характер, проводиться головним чином не у зв'язку з надходженням заяв, скарг, а з ініціативи самих суб'єктів органів влади); *по-п'яте*, на відміну від прокурорського нагляду лідируючими суб'єктами адміністративного нагляду, як правило, є суб'єкти влади (структурні підрозділи поліції), наділені надвідомчими повноваженнями (індивідуальні й колективні суб'єкти, за якими здійснюється нагляд, організаційно не підпорядковані суб'єктам влади, що їх перевіряють); *по-шосте*, адміністративний нагляд пов'язаний із застосуванням заходів адміністративного примусу.

Адміністративний нагляд органами поліції здійснюється від імені держави і тільки з питань, віднесених до її компетенції. Чинне законодавство України покладає на поліцію широке коло повноважень щодо здійснення адміністративного нагляду. Існують два види адміністративного нагляду, який здійснюється поліцією:

1) *загальний адміністративний нагляд*, що здійснюється:

а) стосовно невизначеного кола осіб (фізичних і юридичних) за дотриманням ними встановлених законодавством приписів, наприклад, рішень місцевих рад з питань забезпечення публічної безпеки й порядку в регіоні;

б) стосовно певного кола суб'єктів і за певним колом питань щодо дотримання загальнообов'язкових правил. Зокрема, такий нагляд виявляється в діях

патрульних поліцейських у процесі забезпечення безпеки на дорогах⁴⁰⁴, дотримання водіяма та пішоходами Правил дорожнього руху⁴⁰⁵, обліку дорожньо-транспортних пригод. Важливе місце також займає наглядова діяльність підрозділів превентивної діяльності Національної поліції щодо здійснення перевірки об'єктів дозвільної системи⁴⁰⁶. Так, нагляд за дотриманням правил функціонування об'єктів дозвільної системи (зберігання, застосування вогнепальної зброї, вибухових матеріалів, сильнодіючих речовин на підприємствах, в установах, організаціях⁴⁰⁷) здійснюють дільничні офіцери поліції, інспектори дозвільної системи, уповноважені підрозділи з контролю за обігом зброї у сфері дозвільної системи Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України⁴⁰⁸. Ця робота охоплює перевірки (планові і позапланові, гласні й негласні, суцільні і вибіркові) об'єктів дозвільної системи, інформаційно-аналітичну роботу щодо вивчення та оцінки стану справ на цих об'єктах, вжиття заходів щодо попередження й виявлення порушень відповідних правил, їх усунення та покарання винних. Однією з основних вимог, які ставляться до перевірок об'єктів дозвільної системи, є систематичність їх здійснення, що дозволяє своєчасно виявити порушення правил поводження з предметами й речовинами, щодо яких встановлено особливий режим користування, та вжити необхідних заходів для їх усунення. У процесі організації контролю-наглядової діяльності поліції за дотриманням установлених правил ведеться облік всіх об'єктів, на які поширюється дозвільна система, а також володільців окремих предметів. На кожен об'єкт дозвільної системи заводиться облікова справа, яка постійно зберігається у тих підрозділах поліції, якими видано відповідні дозволи.

Облікова справа складається з двох розділів: у першому містяться матеріали, які були підставою для видачі дозволу (ліцензії); у другому – інші документи (акти перевірок, дані про осіб, які виконують роботу, пов'язану з виготовленням, ремонтом, зберіганням, придбанням, обліком, охороною, перевезенням і використанням підконтрольних предметів і матеріалів). Окремо ведеться облік громадян – володільців вогнепальної, холодної, пневматичної та газової зброї. На кожну особу, яка володіє зброєю, заводиться особова справа тим органом поліції, що видав дозвіл на її придбання і зберігання (носія). В особовій справі зберігаються всі документи, що стали підставою для видачі відповідного дозволу, мате-

⁴⁰⁴ Деякі питання діяльності патрульної служби Міністерства внутрішніх справ у сфері безпеки дорожнього руху: постанова КМ України від 08.07.2015 № 476 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2015-p>.

⁴⁰⁵ Про Правила дорожнього руху: постанова КМ України від 10.10.2001 № 1306.

⁴⁰⁶ Положення про дозвільну систему: постанова КМ України від 12.10.1992 № 576 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-p>.

⁴⁰⁷ Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів: наказ МВС України від 21.08.1998 № 622.

⁴⁰⁸ Про реалізацію повноважень Національної поліції України з видачі та анулювання дозволів: наказ МВС України від 29.12.2015 № 1644 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1665-15>.

ріали перевірки володільця. У чергових частинах територіальних органів поліції ведуться картотеки володільців мисливської вогнепальної, пневматичної та холодної зброї. Ці картотеки використовуються для перевірки осіб, затриманих за різні правопорушення, підозрюваних у вчиненні порушень, та для інформування поліцейських під час виїздів на затримання, для вирішення різних конфліктів⁴⁰⁹.

Об'єкти дозвільної системи інспекторами дозвільної системи та дільничними офіцерами поліції обстежуються щоквартально, а об'єкти, де зберігається та використовується велика кількість зброї (20 чи більше одиниць), і базові склади вибухових матеріалів – щомісячно. Керівники органів поліції повинні не менше 1 разу на рік брати особисту участь у перевірці об'єктів дозвільної системи;

2) *спеціальний адміністративний нагляд* – це комплекс обмежувальних заходів, які призначаються судом до чітко визначеного кола осіб з метою недопущення ними повторного вчинення правопорушень. В Україні спеціальний адміністративний нагляд поліції здійснюється за особами, звільненими з місць позбавлення волі⁴¹⁰.

У практичній діяльності органами поліції застосовуються певні методи загального адміністративного нагляду:

– постійне спостереження за виконанням установлених правил громадянами й посадовими особами з метою попередження та припинення правопорушень, виявлення порушників і притягнення їх до відповідальності або вжиття до них заходів адміністративного впливу;

– періодична перевірка виконання підприємствами, установами, організаціями, їх посадовими особами та громадянами встановлених законодавством правил, нагляд за дотриманням яких віднесено до повноважень поліції;

– перевірка та виявлення порушень за зверненнями громадян.

Таким чином, з одного боку, адміністративний нагляд поліції є засобом адміністративного впливу, видом її виконавчо-розпорядчої діяльності, а з іншого, – засобом забезпечення режиму законності в діяльності поліції. Нагляд забезпечує охорону відповідних суспільних відносин і матеріальних цінностей, причому не тільки від правопорушень, але й від протиправних дій і стихійних явищ. Суб'єкти наглядової діяльності зобов'язані піклуватися насамперед про те, щоб не допустити, запобігти настанню шкідливих наслідків, виявити обставини, що можуть бути їх причиною, і вжити певних заходів для усунення виявлених відхилень. Іншими словами, на першому плані – попередження, припинення, щоб не допустити настання шкоди, а на другому – застосування поліцейських заходів для загальної та індивідуальної превенції правопорушень у майбутньому.

⁴⁰⁹ Карабут Л. В., Ткаченко В. І. Правові засоби здійснення дозвільної системи органами внутрішніх справ України (збірник нормативних актів): практ. посіб.: у 2 ч. Луганськ: ЛДУВС, 2011. Ч. 2. С. 181–182.

⁴¹⁰ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-вр>.

10.6. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Згідно із ст. 1, 2 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» **адміністративний нагляд** – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження та контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами поліції. Встановлюється він з метою запобігання вчиненню злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них. Цей вид нагляду не є суто адміністративним, оскільки він встановлюється, продовжується і припиняється судом, і тільки суд притягує до відповідальності піднаглядних, які порушили правила нагляду.

Адміністративний нагляд за матеріалами установ виконання покарань (УВП)⁴¹¹ встановлюється щодо повнолітніх осіб⁴¹²:

– засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення й залишаються небезпечними для суспільства;

– засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують публічний порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;

– засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Підставами для встановлення адміністративного нагляду в місцях позбавлення волі є⁴¹³:

– вирок суду, який набрав законної сили, щодо осіб, котрі були засуджені до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

– подання та матеріали установи виконання покарань до суду щодо засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і

⁴¹¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. *Урядовий кур'єр*. 2005. 20 лип.;

Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова КМ України від 18.05.2016 № 348. *Урядовий кур'єр*. 2016. 4 черв.

⁴¹² Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР.

⁴¹³ Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: наказ МВС України, Держ. департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 № 1313/203.

більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення, внаслідок чого вони залишаються небезпечними для суспільства;

– матеріали органів поліції щодо засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених 2 і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-достокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів поліції, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення.

Адміністративний нагляд установлюється:

– щодо осіб першої та третьої категорій осіб, зазначених у ст. 3 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, – в судовому засіданні одноособово суддею районного, районного у місті, міського та міськрайонного суду за місцезнаходженням установи виконання покарань за поданням начальника установи виконання покарань;

– щодо осіб другої категорії осіб – у судовому засіданні одноособово суддею районного, районного у місті, міського, міськрайонного суду за місцем проживання особи, звільненої з місць позбавлення волі, за поданням керівника органу поліції.

У поданні мають бути визначені обмеження, які пропонує встановити начальник установи виконання покарань чи керівник органу поліції щодо поведінки піднаглядного, та обґрунтування доцільності таких заходів. Разом з поданням до суду надсилаються копія вироку та матеріали, що свідчать про необхідність встановлення адміністративного нагляду за відповідною особою.

У судове засідання викликається особа, щодо якої винесено подання про встановлення адміністративного нагляду, а за її клопотанням – і захисник, а також представник органу, начальник якого виніс подання.

Розгляд питання починається доповіддю про зміст подання та матеріалів, що надійшли разом з ним, після чого заслуховуються пояснення осіб, які з'явилися у судове засідання. Після розгляду справи суддя виходить до нарадчої кімнати для прийняття рішення, після чого повертається в зал засідань і оголошує постанову про встановлення адміністративного нагляду та обмежень, які встановлюються щодо поведінки піднаглядного.

Постанова судді залежно від категорії засуджених осіб надсилається для виконання начальнику відділу поліції за місцем проживання особи, щодо якої встановлено нагляд, та начальнику установи виконання покарань. Адміністрація установи виконання покарань постанову судді надсилає для виконання органу поліції за вибраним піднаглядним місцем проживання в день його звільнення.

Адміністративний нагляд установлюється терміном від 1 року до 2 років і не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості. У разі, коли є підстава вважати, що особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, залишається небезпечною для суспільства, адміністративний нагляд за поданням відповідного органу поліції може бути продовжено у визначеному порядку кожного разу ще на 6 місяців, але не більше термі-

ну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. Термін адміністративного нагляду починається з дня оголошення особі постанови судді про встановлення адміністративного нагляду.

Статтею 10 закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» встановлено перелік обмежень дій піднаглядних, які за постановою суду можуть бути застосовані частково або у повному обсязі:

а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати 8 годин на добу;

б) заборона перебування у визначених місцях району (міста);

в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);

г) реєстрація в поліції від 1 до 4 разів на місяць.

Заборона виходити з будинку (квартири) поза визначеним часом, який не може перевищувати 8 годин на добу, – обмеження, суть якого полягає в тому, що піднаглядний зобов'язаний у встановлений йому час знаходитися безвідлучно у будинку (квартирі) за місцем реєстрації. Час такої заборони повинен вибиратись таким чином, щоб виключити вільне пересування особи в найбільш сприятливі для скоєння правопорушення години доби і, навпаки, створити додаткові можливості для позитивного впливу на піднаглядну особу членів сім'ї, рідних, представників громадськості. Заборону залишати будинок (квартиру) для піднаглядного слід установлювати на час, вільний від роботи чи навчання в закладі освіти, не включаючи необхідний час для поїздки й повернення з роботи чи навчання.

Час заборони виходу не повинен перевищувати 8 годин на добу, при цьому необхідно враховувати змінність роботи піднаглядного або час навчання.

Заборона знаходитися в певних місцях району (міста). Рішення про заборону піднаглядному знаходитися в певних місцях району (міста) повинно ґрунтуватися на особливостях антигромадської поведінки піднаглядного в минулому або ж одержаній інформації про можливу кримінальну поведінку в майбутньому. Так, піднаглядним, які зловживають спиртними напоями, забороняється відвідувати кафе, ресторани, бари та інші місця, де реалізуються спиртні напої на розлив. Особам з насильницькою антигромадською установкою, крім указаних об'єктів, забороняється перебування на пляжах, стадіонах, в інших місцях, де найчастіше виникають конфліктні ситуації. Водночас, вирішуючи питання про застосування до піднаглядного обмеження у відвідуванні визначеного місця, неприпустимо забороняти відвідування магазину, ринків, а також користуватися громадським транспортом. Зазначене обмеження значно зменшує можливість піднаглядної особи здійснювати негативний вплив на інших осіб, схильних до вчинення правопорушень, підтримувати старі і встановлювати нові злочинні зв'язки.

Заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста). Питання про виїзд піднаглядного з місця постійного проживання за межі району (міста) в особистих справах вирішується з письмового дозволу начальника відділу поліції на підставі письмової заяви піднаглядного на строк, який не перевищує 10 діб, з урахуванням часу перебування його в дорозі.

У разі дозволу на тимчасовий виїзд до іншої місцевості дільничний офіцер поліції письмово повідомляє про виїзд піднаглядного відділу поліції, на територію обслуговування якого цей піднаглядний має прибути. Після прибуття піднаглядного на територію обслуговування іншого відділу (відділення) поліції він повинен звернутися до чергової частини, де черговий відділу поліції реєструє прибулого у другому розділі журналу реєстрації справ адміністративного нагляду і піднаглядних та протягом доби інформує про його прибуття дільничного офіцера поліції, на території обслуговування якого буде тимчасово проживати дана особа⁴¹⁴. На маршрутному листку піднаглядного дільничним офіцером поліції здійснюється відповідний запис про прибуття і вибуття, що засвідчується печаткою відділу поліції. Дільничний офіцер поліції протягом строку тимчасового перебування піднаглядного здійснює стосовно нього індивідуально-профілактичну роботу. В разі виявлення правопорушень з боку піднаглядного дільничний інформує відділ поліції за місцем його проживання.

Реєстрація в поліції від 1 до 4 разів на місяць. Якщо піднаглядному судом установлені обмеження дій у вигляді реєстрації у відділі поліції, то за письмовим рішенням начальника відділу поліції така реєстрація здійснюється дільничним офіцером поліції або черговим відділу поліції, про що здійснюється запис у реєстраційному листку.

Час явок установлюється з таким розрахунком, щоб це не впливало на роботу й навчання піднаглядного. Якщо піднаглядний мешкає на значній відстані від відділу поліції, то йому з письмового дозволу начальника відділу поліції може встановлюватися явка для реєстрації в службове приміщення дільничного офіцера поліції, про що здійснюється запис у реєстраційному листку. Під час реєстрації з піднаглядним проводиться бесіда профілактичного характеру.

Заборонено встановлювати обмеження, які не зазначені у постанові судді про встановлення адміністративного нагляду.

Адміністративний нагляд *припиняється* постановою судді за поданням керівника територіального підрозділу поліції:

- а) у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом;
- б) достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства та позитивно характеризується за місцем роботи і проживання.

Піднаглядний може сам подати клопотання про зняття нагляду з підстав погашення або зняття судимості.

В інших випадках адміністративний нагляд *автоматично* припиняється:

- а) після закінчення терміну, на який його встановлено, якщо органом внутрішніх справ не подано клопотання про продовження нагляду або суддя відмовив у продовженні нагляду;

- б) у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі й направлення його до місця відбування покарання;

⁴¹⁴ Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 № 181.

в) у разі смерті піднаглядного.

Після припинення адміністративного нагляду працівники поліції продовжують здійснювати індивідуально-профілактичну роботу до закінчення передбаченого законом строку погашення судимості або її зняття.

З метою підготовки матеріалів щодо встановлення судами адміністративно-го нагляду установи виконання покарань⁴¹⁵:

– здійснюють облік засуджених і збирають відомості про поведінку під час відбування покарання в установах кримінально-виконавчої системи осіб;

– готують матеріали, що свідчать про небажання засудженого стати на шлях виправлення та про доцільність встановлення адміністративного нагляду;

– направляють до органів поліції запити з метою надання пропозицій щодо обмежень дій піднаглядних;

– готують матеріали стосовно раніше судимих осіб, що підтверджують необхідність встановлення адміністративного нагляду, для розгляду їх на комісії;

– направляють до суду подання, в якому мають бути визначені обмеження, що пропонує встановити керівник органу поліції, на територію якого прибуде раніше судимий, щодо якого встановлено адміністративний нагляд;

– направляють постанови суду про встановлення адміністративного нагляду за обраним піднаглядним місцем проживання для виконання відділами поліції.

У процесі підготовки матеріалів для встановлення адміністративного нагляду за особами, які підлягають звільненню, беруть участь такі структурні підрозділи установи виконання покарань, як⁴¹⁶:

1) відділ контролю за виконанням судових рішень не пізніше ніж за 3 місяці до закінчення строку відбування засудженими покарання складає списки піднаглядних осіб і передає їх до відділу виховної і соціально-психологічної роботи, відділу нагляду і безпеки, оперативного відділу та медичної частини УВП;

2) відділ нагляду і безпеки за формою готує запит до відділу поліції, на територію обслуговування якого має прибути особа, щодо якої можливе встановлення адміністративного нагляду. Начальник відділу поліції або його заступник після отримання з УВП запиту щодо пропозицій про встановлення обмежень дій піднаглядного дає дільничному офіцеру поліції доручення не пізніше 10 днів із дня надходження запиту направити до УВП повідомлення з пропозиціями стосовно обмежень дій у разі встановлення адміністративного нагляду;

3) оперативний відділ виявляє злочинні зв'язки і наміри засуджених осіб та у взаємодії з відділом нагляду і безпеки вивчає надані відділом контролю за виконанням судових рішень списки і визначає коло осіб із числа засуджених, щодо яких є законні підстави для порушення питання про встановлення адміністративного нагляду;

⁴¹⁵ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ М-ва юстиції України від 29.12.2014 № 2186/5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 88.

⁴¹⁶ Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: наказ МВС України, Держ. департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 № 1313/203.

4) відділ виховної і соціально-психологічної роботи та відділ контролю за виконанням судових рішень готує стосовно таких засуджених характеристики, копії вироків, довідки про вжиті заходи заохочення і стягнення та інші матеріали, які вказують про небажання засудженого стати на шлях виправлення та свідчать про доцільність встановлення адміністративного нагляду;

5) медична частина подає довідку про стан здоров'я засудженого та проходження курсу лікування від наркоманії, алкоголізму тощо;

6) відділ нагляду і безпеки узгоджує зібрані матеріали з першим заступником начальника установи, затверджує їх у начальника та подає до розгляду на комісії УВП з метою порушення питання про встановлення адміністративного нагляду за засудженими.

Начальник УВП, розглянувши матеріали комісії про доцільність встановлення адміністративного нагляду щодо конкретної особи, дає доручення про підготовку подання, у якому мають бути визначені обмеження дій з урахуванням пропозицій начальника відділу поліції, на територію обслуговування якого має прибути піднаглядний, та обґрунтування доцільності таких заходів. Подання підписує начальник установи та передає його разом із матеріалами до відділу контролю за виконанням судових рішень. Разом з поданням до суду надсилають копію вироку суду та матеріали, що свідчать про необхідність встановлення адміністративного нагляду за відповідною особою.

Особу, стосовно якої винесено подання про встановлення адміністративного нагляду, викликають (доставляють) у судові засідання, їй роз'яснюють її право подати клопотання про участь у судовому засіданні захисника. На клопотання цієї особи викликають захисника. Крім того, обов'язкова присутність представника УВП, начальник якої вніс подання. Постанову судді оголошують піднаглядному в судовому засіданні. Також особі, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, під підпис роз'яснюють її обов'язок вести законослухняний спосіб життя і не порушувати публічний порядок. При цьому кожний піднаглядний зобов'язаний додержуватися таких правил:

а) прибути у визначений установою виконання покарань термін в обране ним місце проживання і зареєструватися в органі (відділі, відділенні) поліції;

б) з'являтися за викликом органу поліції (дільничного офіцера поліції) у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;

в) письмово повідомляти працівників поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

г) у разі від'їзду в особистих справах з дозволу поліції (дільничного офіцера поліції) в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому територіальному підрозділі поліції.

Про оголошення піднаглядному постанови судді про встановлення адміністративного нагляду й обмежень та роз'яснення відповідальності за порушення цих правил начальник або його перший заступник складає довідку. В разі відмови особи, яка звільняється, підписувати довідку посадова особа робить про це від-

повідний запис і попереджає піднаглядного, що його відмова не звільняє його від відповідальності за порушення правил адміністративного нагляду.

Начальник УВП не пізніше 3 діб після винесення суддею постанови про встановлення адміністративного нагляду повідомляє про це відділ поліції за обраним піднаглядним місцем проживання. Крім того, постанову судді про встановлення адміністративного нагляду, характеристику на піднаглядну особу, а також довідку про оголошення особі, яка звільняється з місць позбавлення волі, постанови суду про встановлення адміністративного нагляду відділ контролю за виконанням судових рішень направляє до відділу поліції за обраним нею місцем проживання в день її звільнення.

Безпосередня організація здійснення адміністративного нагляду за певною категорією осіб, звільнених з місць позбавлення волі, покладається на підрозділи Національної поліції України перш за все на підрозділи превентивної діяльності поліції. Органи та підрозділи Національної поліції здійснюють перевірку дотримання визначених законодавством правил і встановлених судом обмежень піднаглядними, документуючи факти порушення ними норм законодавства⁴¹⁷.

Осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, беруть на облік в органах поліції, фотографують, а в разі необхідності у них беруть відбитки пальців.

Контроль за додержанням піднаглядним правил адміністративного нагляду і встановлених судом обмежень його дій здійснюється насамперед дільничним офіцером поліції у взаємодії з працівниками інших підрозділів поліції із суворим дотриманням прав особи на повагу до її приватного та сімейного життя, недоторканності житла і таємниці листування.

Дільничні офіцери поліції: здійснюють контроль за прибуттям і реєстрацією піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; беруть на профілактичний облік піднаглядних та ведуть справи адміністративного нагляду; оформляють за наявності підстав матеріали про встановлення за особами адміністративного нагляду; контролюють дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду; залучають до здійснення адміністративного нагляду громадських помічників і членів громадських формувань з охорони громадського порядку⁴¹⁸; взаємодіють з патрульною поліцією та іншими підрозділами поліції.

Дільничний офіцер поліції, отримавши повідомлення про звільнення від відбування покарання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, забезпечує спостереження та контроль за її своєчасним прибуттям до обраного місця проживання, своєчасністю реєстрації у відділі поліції та за поведінкою, проводить з нею бесіду і попереджує її про відповідальність за порушення громадського порядку та прав інших громадян. Отримавши постанову про встанов-

⁴¹⁷ Там само.

⁴¹⁸ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22.06.2000 № 1835-III.

лення адміністративного нагляду, дільничний офіцер поліції оформляє на неї справу адміністративного нагляду⁴¹⁹.

Справа адміністративного нагляду фіксується в журналі реєстрації справ адміністративного нагляду, який зберігається у дільничних офіцерів поліції. Контроль за веденням справи адміністративного нагляду здійснює начальник відділу (відділення) поліції, а в разі його відсутності – працівник, який відповідає за організацію роботи дільничних офіцерів поліції з раніше судимими особами.

Після реєстрації піднаглядного дільничний офіцер поліції заповнює на нього сторожову картку і направляє її в адресні бюро відділів поліції.

З метою отримання своєчасної інформації про вчинення правопорушення піднаглядною особою дільничний офіцер поліції зобов'язаний систематично контролювати її поведінку за місцем проживання (перебування) й роботи, не рідше 1 разу на місяць перевіряти особу за довідковими картотеками правопорушників, використовувати інформацію чергових частин відділів поліції.

Дільничні офіцери поліції зобов'язані проводити індивідуально-попереджувальну роботу з піднаглядним з метою запобігання випадкам ухилення його від адміністративного нагляду. В разі отримання відомостей про наміри піднаглядного ухилитися від адміністративного нагляду або вчинити правопорушення викладають начальнику відділу поліції пропозиції щодо посилення контролю за поведінкою і способом життя такої особи.

У разі встановлення факту порушення громадського порядку або прав інших громадян, учинення інших правопорушень цією особою дільничний офіцер поліції вносить письмове попередження особи, стосовно якої може бути встановлено адміністративний нагляд. Якщо піднаглядна особа, незважаючи на письмове попередження, продовжує порушувати публічний порядок і права громадян, учиняє інші правопорушення, за які чинним законодавством встановлена адміністративна відповідальність, дільничний офіцер поліції доповідає про це рапортом начальнику відділу поліції для прийняття рішення про доцільність встановлення за нею адміністративного нагляду.

До рапорту додають: копію вироку суду про попереднє засудження до позбавлення волі; довідку про перевірку на наявність судимостей; характеристику особи та матеріали, які свідчать про вчинені особою правопорушення і накладені на неї стягнення; засвідчені копії протоколів та постанов про притягнення до адміністративної відповідальності; письмове попередження, винесене особі, стосовно якої може бути встановлено адміністративний нагляд; пояснення правопорушника; пояснення громадян, що характеризують їх поведінку; пропозиції щодо застосування обмежень дій до піднаглядного; інші матеріали.

Керівник відділу поліції, розглянувши ці матеріали, приймає рішення щодо підготовки подання про встановлення стосовно цієї особи адміністративного нагляду, підписує його та разом з вищезазначеними матеріалами направляє до суду.

⁴¹⁹ Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: наказ МВС України від 11.11.2010 № 550.

Підрозділи карного розшуку, які діють у складі кримінальної поліції, виявляють злочинні зв'язки, наміри піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», уживають заходів до попередження і припинення ними злочинів, спільно з дільничними офіцерами поліції контролюють дотримання піднаглядними правил адміністративного нагляду і встановлених судом обмежень.

Чергові чергових частин відділів (відділень) поліції виявляють серед осіб, затриманих і доставлених до відділів поліції за скоєні правопорушення, піднаглядних та осіб, які підпадають під дію закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». Протягом доби чергові чергової частини інформують відділи поліції за місцем проживання (перебування) піднаглядних осіб про вчинені ними правопорушення, затримання піднаглядних та осіб, оголошених у розшук, за ухилення від адміністративного нагляду⁴²⁰.

Поліцейські патрульної поліції під час виконання обов'язків із забезпечення публічної безпеки і порядку здійснюють контроль та ведуть спостереження за особами, відносно яких встановлено адміністративний нагляд⁴²¹, якщо вони з'являються у громадських місцях, відвідування яких їм не дозволено, або залишають місце проживання (перебування) в заборонені для цього години.

У разі виявлення таких осіб патрульні поліцейські затримують їх і доставляють до відділу (відділення) поліції з метою оформлення матеріалів про порушення правил адміністративного нагляду.

Працівники поліції зобов'язані систематично контролювати поведінку піднаглядних осіб, запобігати порушенням ними публічного порядку та прав інших громадян і припиняти їх, проводити розшук осіб, які уникають адміністративного нагляду. Про результати перевірок дотримання піднаглядними правил і обмежень дій нагляду поліцейські рапортом доповідають керівнику відділу поліції.

Вирішення завдань адміністративного нагляду забезпечується можливістю притягнення до відповідальності осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, порушують правила адміністративного нагляду і встановлені до них обмеження, які вони повинні неухильно виконувати.

Адміністративна відповідальність за порушення правил та обмежень адміністративного нагляду передбачена ст. 187 КУпАП.

Диспозицією ч. 1 ст. 187 КУпАП визначено, які саме порушення правил адміністративного нагляду тягнуть за собою адміністративну відповідальність:

1) неявка за викликом до органу поліції у вказаний термін і ненадання усних чи письмових пояснень з питань, пов'язаних із виконанням правил адміністративного нагляду;

⁴²⁰ Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: наказ МВС України від 28.04.2009 № 181.

⁴²¹ Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02.07.2015 № 796.

2) неповідомлення працівників органу (підрозділу) поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання або про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

3) порушення заборони виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;

4) порушення заборони перебування у визначених місцях району (міста);

5) нереєстрація в територіальному органі (відділі, відділенні) поліції.

Кваліфікуючою обставиною визначено повторність вчинення порушення правил адміністративного нагляду протягом 1 року після накладення адміністративного стягнення.

Доказування факту умисного порушення піднаглядним правил нагляду покладається на відділ територіального органу Національної поліції⁴²². Доказами в таких випадках можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких поліція встановлює наявність або відсутність у діях піднаглядного складу порушення, його винуватість та інші обставини, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про порушення правил нагляду, поясненням свідків, самого піднаглядного, іншими доказами.

За кожним випадком виявленого порушення правил адміністративного нагляду працівник поліції складає протокол установленної форми (ст. 254–256 КУпАП). Протокол про порушення правил адміністративного нагляду направляється до суду за місцем проживання піднаглядної особи. До протоколу додається копія постанови про встановлення адміністративного нагляду та про встановлення обмежень, якщо нагляд установлювався з ініціативи установи виконання покарань для того, щоб суддя під час розгляду справи пересвідчився, що це є піднаглядна особа, щодо якої встановлено конкретні обмеження.

Частиною 1 ст. 187 КУпАП передбачено санкцію у виді штрафу від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо особа протягом року після накладення адміністративного стягнення порушила правила адміністративного нагляду, до неї застосовуються штраф від 10 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20 відсотків заробітку, а в разі, якщо за обставинами справи з урахуванням особи порушника застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до 15 діб.

Кримінальна відповідальність за порушення правил адміністративного нагляду передбачена ст. 395 КК України і настає у разі:

– самовільного залишення піднаглядним місця проживання з метою ухилення від нагляду;

– неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, у разі звільнення з місць позбавлення волі.

⁴²² Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ: постанова КМ України від 16.09.2015 № 730.

Питання для самоконтролю

1. Визначте співвідношення контролю та нагляду в професійній діяльності органів поліції.
2. Назвіть нормативно-правові акти України, якими регламентовано контрольно-наглядову діяльність органів та підрозділів поліції.
3. Охарактеризуйте основні форми (способи) забезпечення законності в діяльності органів поліції України.
4. Дайте визначення службової дисципліни у професійній діяльності поліції.
5. Перерахуйте види контролю за дотриманням законності у професійній діяльності органів поліції.
6. Назвіть правові засади та особливості контрольної діяльності Верховної Ради України за законністю дій органів поліції.
7. Вкажіть основні форми реалізації громадського контролю за професійною діяльністю працівників органів поліції України.
8. Розкрийте зміст організації здійснення органами поліції загального адміністративного нагляду за дотриманням громадянами і посадовими особами обов'язкових правил.
9. Назвіть підстави, строки, порядок установа й припинення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.
10. Надайте перелік обмежень дій піднаглядного, які за постановою суду можуть бути застосовані до осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Контроль за діяльністю поліції може здійснюватися у формі:

- а) залучення громадськості до перевірки інформації про належне виконання поліцейськими покладених на них обов'язків відповідно до законів України;
- б) проведення сумісних PR- заходів з метою пропагування поліцейської діяльності;
- в) проведення профорієнтаційної роботи в установах, закладах та органах поліції;
- г) залучення представників ЗМІ до несення служби в поліції;
- ґ) немає правильної відповіді.

2. До громадського контролю за законністю професійної діяльності поліції не належить такий захід, як:

- а) залучення громадськості до розгляду скарг на дії поліцейських;
- б) взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та керівниками інших правоохоронних органів;
- в) звіт про поліцейську діяльність;
- г) спільні проекти;
- ґ) реагування на скарги від громадян.

3. Про прийняте рішення стосовно подальшого перебування керівника поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, на займаній посаді письмово інформуються:

- а) представники засобів масової інформації;
- б) поліцейський, щодо якого прийнято резолюцію недовіри;
- в) громадянин, який подав скаргу на незаконні дії керівника поліції;
- г) місцева рада, яка прийняла резолюцію недовіри;
- г) прокуратура.

4. До суб'єктів контролю за законністю дій поліції не належать:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) судові органи;
- г) прокуратура;
- г) органи місцевого самоврядування.

5. У Національній поліції України створюються такі атестаційні комісії:

- а) центральна атестаційна комісія;
- б) вища атестаційна комісія;
- в) контрольно-наглядова атестаційна комісія;
- г) кадрова атестаційна комісія;
- г) атестаційна комісія внутрішньої безпеки Національної поліції.

6. Видами контролю за діяльністю поліції є:

- а) регіональний, президентський, громадський;
- б) державний, прокурорський, судовий, громадський;
- в) судовий, президентський, прокурорський, відомчий та громадський;
- г) державний, відомчий, судовий та громадський.

7. Службова дисципліна в органах поліції – це:

а) обов'язкова вимога точного та неухильного дотримання, виконання і застосування поліцейськими вимог законів та основаних на них інших правових актів у всіх сферах суспільного життя, за допомогою якої забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків;

б) точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, установленими законодавством України, присягою, службових повноважень, за допомогою яких забезпечуються реалізація прав та виконання ними обов'язків;

в) суворе і точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, установленими законодавством України, присягою, статутами, відомчими нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, наказами керівників структурних органів поліції, що видаються в межах їх повноважень, службових обов'язків, реалізація ними своїх повноважень та додержання обмежень за посадою у процесі своєї службової діяльності;

г) процес виконання органами поліції функцій забезпечення прав і свобод громадян, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності на основі норм чинного законодавства України;

г) здійснення поліцією контролю за діяльністю посадових осіб та громадян щодо виконання ними загальнообов'язкових правил з метою забезпечення правопорядку в державі.

8. Адміністративна відповідальність за порушення правил та обмежень адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, передбачена:

- а) ст. 183 КУпАП;
- б) ст. 287 КУпАП;
- в) ст. 187 КУпАП;
- г) ст. 395 КК;
- г) немає правильної відповіді.

9. За вчинені діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації, поліцейські несуть:

- а) персональну дисциплінарну, адміністративну і кримінальну відповідальність;
- б) виключно дисциплінарну відповідальність;
- в) персональну дисциплінарну та кримінальну відповідальність;
- г) виключно кримінальну відповідальність;
- г) кримінальну та цивільно-правову відповідальність.

10. Згідно із законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» до переліку обмежень дій піднаглядних, які за постановою суду можуть бути застосовані частково або у повному обсязі, не належать:

- а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час;
- б) заборона перебування у визначених місцях району (міста);
- в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району;
- г) реєстрація в поліції від 1 до 4 разів на місяць;
- г) реєстрація в установі виконання покарань від 1 до 6 разів на місяць.

Глава 11 ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА

11.1. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Ефективне виконання покладених на поліцію завдань можливе лише за умови тісної співпраці з іншими органами виконавчої влади. Відповідно до ст. 5 закону України «Про Національну поліцію» «...поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів».

Національна поліція під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями⁴²³.

В адміністративно-правовій науці під *органом виконавчої влади* визнають частину державного апарату (організацію), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленної компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя⁴²⁴.

Органи виконавчої влади України утворюють певну систему. В юридичній науці існують різні класифікації органів виконавчої влади. За однією з найпоширеніших класифікацій останні поділяють на такі (*види органів виконавчої влади*):

- органи виконавчої влади вищого рівня – Кабінет Міністрів України;
- органи виконавчої влади центрального рівня (центральні органи виконавчої влади) – міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- органи виконавчої влади місцевого або територіального рівня (місцеві або територіальні органи виконавчої влади) – місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

Говорячи про взаємодію поліції з органами виконавчої влади, слід перш за все визначити поняття «взаємодія». Взагалі взаємодія – це «процес взаємного впливу тіл одного на одне, всякий зв'язок і відношення між матеріальними об'єктами і явищами»⁴²⁵. Взаємодію можна розуміти і як узгодження зусиль (дій)

⁴²³ Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова КМ України від 28.10.2015 № 877.

⁴²⁴ Битяк Ю. П. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2005. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/zmist.htm.

⁴²⁵ Філософський словарь / под ред. М. М. Розенталя и П. Ф. Юдина. М.: Политиздат, 1963. С. 70.

двох або більше учасників для спільного вирішення конкретного завдання. Зі змістової точки зору *взаємодія полягає* в узгоджених за метою, місцем і часом зусиллях та у взаємній допомозі для досягнення завдань, що стоять перед взаємодіючими суб'єктами. Для нас прийнятним буде і таке визначення: «*Взаємодія* – певна організаційна діяльність, що передбачає узгоджені за завданнями, напрямками і часом різноманітні дії в інтересах досягнення спільної мети»⁴²⁶.

Незважаючи на те, що саме на поліцію законом покладається забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, без належної взаємодії з іншими органами виконавчої влади різних рівнів, у тому числі з іншими правоохоронними органами України, досягнути зазначеної мети і повністю реалізувати покладені на поліцію завдання досить складно. Розглянемо, яким чином може відбуватися така взаємодія.

Органом виконавчої влади вищого рівня є *Кабінет Міністрів України*. Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Згідно з Конституцією України Кабінет Міністрів України серед інших завдань також забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; спрямовує і координує роботу міністерств (у тому числі й Міністерства внутрішніх справ).

У сферах правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина Кабінет Міністрів України: забезпечує проведення державної правової політики; здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами; вживає заходів щодо захисту прав і свобод, гідності, життя і здоров'я людини та громадянина від протиправних посягань, охорони власності та громадського порядку, забезпечення пожежної безпеки, боротьби зі злочинністю, запобігання і протидії корупції; організовує фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, соціальний захист працівників зазначених органів та членів їхніх сімей; забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції тощо⁴²⁷.

Згідно із законом України «Про Національну поліцію» Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ України призначається на посаду та звільняється з посади керівник поліції, який здійснює безпосереднє керівництво поліцією.

Особливе місце у взаємодії поліції з *органами виконавчої влади центрального рівня* належить саме взаємодії з Міністерством внутрішніх справ України. Хоча поліція – центральний орган виконавчої влади, її діяльність спрямовується

⁴²⁶ Прібиткова Н. О. Коментар статті 5 // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. С. 25.

⁴²⁷ Про Кабінет Міністрів України: закон України від 27.02.2014 № 794-VII.

та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України. Саме МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг⁴²⁸. МВС для виконання покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції МВС;

2) отримувати в установленому порядку безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами⁴²⁹.

Накази МВС, прийняті в межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності та громадянами.

Серед повноважень міністра внутрішніх справ України, який очолює МВС, здійснює керівництво його діяльністю, спрямовує та координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції МВС, є й те, що він спрямовує та координує діяльність визначених Кабінетом Міністрів України центральних органів виконавчої влади (в тому числі поліції), зокрема:

– визначає пріоритетні напрями роботи центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, та шляхи виконання покладених на них завдань, затверджує плани роботи таких центральних органів виконавчої влади;

– вносить Прем'єр-міністрові України пропозиції стосовно кандидатур на посади керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр;

– призначає на посаду та звільняє з посади першого заступника та заступників керівника Національної поліції за поданням керівника Національної поліції;

– погоджує структуру апаратів центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, а також структуру територіальних органів Національної поліції;

⁴²⁸ Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затв. постановою КМ України від 28.10.2015 № 878.

⁴²⁹ Там само.

– погоджує пропозиції керівників центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, щодо утворення, реорганізації та ліквідації їх територіальних органів, вносить на розгляд Кабінету Міністрів України відповідні подання;

– визначає структурний підрозділ апарату МВС, що відповідає за взаємодію з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр;

– устанавлює порядок обміну інформацією між МВС та центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, періодичність її подання;

– видає обов'язкові до виконання центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, накази та доручення з питань, що належать до компетенції таких органів;

– заслуховує звіти про виконання покладених на центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, завдань та планів їх роботи;

– визначає посадових осіб МВС, які включаються до складу колегій центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує міністр, тощо⁴³⁰.

Серед органів виконавчої влади особливе місце у взаємодії з поліцією відведено *правоохоронним органам* – державним органам, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції⁴³¹. Законодавство України не закріплює ні однакового визначення цього поняття⁴³², ні вичерпного переліку правоохоронних органів України. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відносить до правоохоронних органів органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Завдання, функції, засади організації та діяльності, компетенція та структура кожного правоохоронного органу регламентуються відповідним нормативно-правовим актом. Поліція взаємодіє з іншими правоохоронними органами як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Органами виконавчої влади місцевого рівня є місцеві державні адміністрації та територіальні органи центральних органів виконавчої влади.

⁴³⁰ Там само.

⁴³¹ Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: закон України від 19.06.2003 № 975-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 46. Ст. 366.

⁴³² Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351;

Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: закон України від 19.06.2003 № 975-IV.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень дійсноє виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою⁴³³. До завдань місцевих державних адміністрацій на відповідній території Конституцією України віднесено забезпечення виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; законності і правопорядку; додержання прав і свобод громадян тощо.

Відповідно до закону України «Про місцеві державні адміністрації» до відання місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, належить вирішення питань забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Цей Закон також закріплює повноваження місцевої державної адміністрації у цій галузі, серед яких відзначимо такі:

- забезпечує виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади;

- забезпечує здійснення заходів щодо охорони громадської безпеки, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

- забезпечує розгляд звернень громадян та їх об'єднань, контролює стан цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в організаціях та установах, розташованих на відповідній території;

- здійснює заходи щодо організації правового інформування і виховання населення;

- оголошує в разі стихійного лиха, аварій, катастроф, епідемій, епізоотій, пожеж, інших надзвичайних подій зони надзвичайної ситуації; здійснює передбачені законодавством заходи, пов'язані з підтриманням у них громадського порядку, врятуванням життя людей, захистом їх здоров'я і прав, збереженням матеріальних цінностей;

- сприяє діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації, під час прямування до зон надзвичайних ситуацій та під час ліквідації надзвичайних ситуацій, зокрема у наданні їм необхідних транспортних та інших матеріальних засобів і послуг;

- погоджує проект плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодіє з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

- забезпечує своєчасне інформування населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій під час проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового

⁴³³ Про місцеві державні адміністрації: закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20–21. Ст. 190.

складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки;

- перевіряє підготовку населення до дій у надзвичайних ситуаціях;
- розглядає справи про адміністративні правопорушення, віднесені до її відання, утворює адміністративні та спостережні комісії, координує їх діяльність;
- забезпечує здійснення заходів щодо соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, тощо⁴³⁴.

Здійснюючи визначені законом повноваження, місцеві державні адміністрації взаємодіють з іншими органами державної влади, зокрема з поліцією, у межах Конституції та законів України.

Головна мета взаємодії – забезпечення єдності дій, взаємодопомоги і об'єднання зусиль для успішного вирішення спільних завдань. При цьому взаємні дії повинні бути чітко узгоджені як за цілями та завданнями, так і за місцем та часом проведення спільних заходів. Під час здійснення взаємодії поліція, з одного боку, сприяє органам виконавчої влади у забезпеченні захисту прав і свобод громадян, законності та правопорядку, боротьбі зі злочинністю, з іншого, може використовувати органи виконавчої влади для виконання поставлених перед нею завдань у порядку, встановленому законодавством.

Взаємодія поліції з органами виконавчої влади забезпечується:

- єдиним розумінням поставлених перед ними завдань;
- досконалим знаннями учасниками взаємодії своїх обов'язків та компетенції;
- чітким розподілом відповідних повноважень;
- знанням оперативної обстановки та своєчасним реагуванням на зміни в цій обстановці;

– постійним і безперервним зв'язком, взаємним обміном інформацією.

Взаємодія поліції з органами виконавчої влади повинна здійснюватися відповідно до *принципів*:

- законності;
- верховенства права;
- дотримання прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина;
- гласності взаємодії при суворому дотриманні державної та іншої захищеної законом таємниці;
- науковості;
- своєчасності;
- плановості;
- комплексного використання сил і засобів суб'єктів взаємодії з чітким розмежуванням завдань, виходячи із можливостей та призначення таких суб'єктів;
- самостійності в реалізації власних завдань і повноважень з персональною відповідальністю за їх виконання;
- персональної відповідальності керівників взаємодіючих органів за результати взаємодії.

⁴³⁴ Там само.

Серед форм взаємодії поліції з органами виконавчої влади можна виділити такі:

– планування та реалізація спільних заходів (як приклад можна відзначити регіональну Програму запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки, розробником якої було Управління забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян Харківської обласної державної адміністрації, а учасниками Програми – Харківська обласна державна адміністрація, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Головне управління МВС України в Харківській області, прокуратура Харківської області, Управління Служби безпеки України в Харківській області, Державна податкова служба у Харківській області⁴³⁵);

– підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства;
– обмін інформацією, необхідною для реалізації повноважень суб'єктів взаємодії;

– інші форми (проведення спільних нарад, круглих столів, семінарів, конференцій тощо; спільна участь у робочих групах, комісіях тощо).

Порядок взаємодії поліції з органами виконавчої влади регламентується законом та підзаконними нормативно-правовими актами. Так, Інструкція про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22.08.2016 № 859, а Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, затверджений наказом МВС України від 25.11.2016 № 1250. Цей Порядок визначає організаційні та процедурні питання взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з Національною поліцією України, Державною міграційною службою України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України, у процесі формування та реалізації державної політики у відповідних сферах. Цим Порядком регламентуються певні напрямки взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з указаними службами:

– підготовка проектів законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;

⁴³⁵ Регіональна Програма запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки: затв. рішенням Харківської обласної ради від 25.04.2013 № 686-VI // Харківська обласна рада: база даних нормативних документів. URL: http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=8407&base=77.

- погодження проектів нормативно-правових актів, розроблених іншими органами державної влади;
- підготовка пропозицій до закону України, що надійшов на підпис Президента України;
- експертиза законопроектів;
- розроблення проектів нормативно-правових актів МВС та проектів наказів міжвідомчого характеру;
- скасування актів;
- визначення пріоритетних напрямів та планування діяльності служб;
- контроль за реалізацією службами та їх територіальними органами державної політики у відповідних сферах;
- порядок обміну інформацією між МВС та службами⁴³⁶.

11.2. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцевий рівень суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави охоплює місцеві державні адміністрації, територіальні підрозділи відповідних органів державної влади (тобто державних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави) та органи місцевого самоврядування. Зважаючи на необхідність якісної реалізації державної політики у правоохоронній сфері не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівнях, наразі є актуальним аналіз повноважень органів місцевого самоврядування, які в межах Конституції та законів України уповноважені вирішувати питання місцевого значення, в тому числі й ті, що пов'язані з налагодженням взаємодії з органами поліції.

Відповідно до законодавства *місцеве самоврядування* – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України⁴³⁷. Слід звернути увагу на те, що в законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» надається лише визначення місцевого самоврядування, тлумачення ж поняття органів місцевого самоврядування відсутнє. У ч. 2 ст. 2 цього нормативно-правового акта зазначено, що місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл,

⁴³⁶ Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 25.11.2016 № 1250 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-16>.

⁴³⁷ Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

селищ, міст. Відповідно до ст. 5 закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

У науковій літературі місцевого самоврядування визначається як специфічна форма публічної влади, яка самостійно реалізується суб'єктами місцевого самоврядування шляхом вирішення в рамках законодавства питань місцевого значення і не входить у систему державної влади⁴³⁸. Система місцевого самоврядування – впорядкована сукупність організаційних форм, інститутів місцевої демократії, зв'язків між ними та процесів, через які здійснюються функції місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення, а також людський, правовий, матеріальний та фінансовий потенціал, необхідний для їх реалізації; за своєю природою є децентралізованим компонентом системи публічного управління, виступає організаційно-політичною структурою із забезпечення життєдіяльності населення відповідно до державних стандартів⁴³⁹.

Самоврядна (місцева) влада є специфічною формою публічної влади, яка виникає у результаті децентралізації державної влади, тобто концентрації певних владних повноважень у територіальній громаді, які вона повинна реалізовувати з урахуванням як місцевих інтересів, так і загального політичного курсу держави.

Звісно, що *самоврядній (місцевій) владі притаманні ознаки*, наявність яких відрізняє її від державної влади, зокрема:

а) виділяється в системі публічної влади у формі публічної самоврядної влади з огляду на існування недержавних інтересів – інтересів місцевого характеру;

б) характеризується більшою часткою демократизму, ніж влада державна, тому що її первинним суб'єктом є територіальні громади;

в) має підзаконний характер;

г) має структурну організацію, представлену безпосередньо територіальними громадами та органами, що створюються ними безпосередньо і діють опосередковано, від їхнього імені;

г) підсилює процеси децентралізації та деконцентрації державної влади, робить публічну владу такою, що більш наближена до людей⁴⁴⁰.

⁴³⁸ Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Золота миля, 2011. С. 178–180.

⁴³⁹ Мамонова В. В. Система місцевого самоврядування // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5: Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін.; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Харків: Магістр, 2011. С. 342.

⁴⁴⁰ Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ: Ваіте, 2014. С. 30;

Баймуратов М. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 4–11.

З урахуванням положень Європейської хартії місцевого самоврядування⁴⁴¹ можна додати ще кілька характерних особливостей самоврядної (місцевої) влади:

а) поєднання державних та суспільних (місцевих) інтересів. Тобто місцеве самоврядування водночас є елементом громадянського суспільства, яке протистоїть всевладності держави, та інститутом публічної влади, що має низку спільних з державою ознак і виконує відповідні державні функції⁴⁴²;

б) специфічний предмет відання, який охоплює різноманітні питання місцевого значення;

в) самостійність місцевого самоврядування, яка знаходить свій вияв у правовій та організаційній автономії, матеріальній та фінансовій відокремленості, особливому порядку вирішення місцевих справ, порядку притягнення до відповідальності посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування виконують покладені на них обов'язки не від імені держави, а виключно від імені відповідної територіальної громади, що безпосередньо передбачено ст. 7 Конституції України.

Ефективне місцеве самоврядування має бути спрямоване на задоволення потреб населення, серед яких однією з основних є потреба у безпеці, забезпеченні прав, свобод та законних інтересів громадян, запобіганні всім формам нападів, насильницьких дій, агресії у будь-якому вияві. Отже, на органи місцевого самоврядування покладається обов'язок щодо реалізації у межах наданих їм чинним законодавством повноважень правоохоронної функції держави шляхом налагодження взаємодії з органами поліції. Характерною особливістю органів місцевого самоврядування як суб'єктів забезпечення правопорядку (що відрізняє їх від державних суб'єктів) є те, що вони виконують покладені на них обов'язки не на загальнодержавному, а на місцевому рівні, тобто вживають заходів щодо задоволення інтересів та потреб у безпеці відповідної територіальної громади.

Однією з функцій, властивих органам місцевого самоврядування, є правоохоронна функція, що полягає у сприянні охороні громадського порядку, який забезпечується діяльністю всієї системи правоохоронних та судових органів, державних служб, інспекцій, наділених повноваженнями нагляду та контролю за дотриманням законодавства⁴⁴³.

Відповідно до ст. 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення органи місцевого самоврядування уповноважені розробляти і здійснювати заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і публічного

⁴⁴¹ Європейська хартія місцевого самоврядування: від 15.10.1985. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.

⁴⁴² Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс. С. 175.

⁴⁴³ Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. Київ: КНТ, 2010. С. 175.

порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів щодо запобігання адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями. Таким чином, одним із найбільш актуальних та значущих питань, на вирішення яких має бути спрямована діяльність органів місцевого самоврядування, є участь громадськості в реалізації правоохоронної функції держави на регіональному рівні, сприяння відповідним органам виконавчої влади (зокрема органам поліції) в реалізації покладених на них повноважень у правоохоронній сфері. Проте слід зауважити, що місцеві ради під час реалізації правоохоронної функції не повинні втручатися в оперативно-розшукову, кримінальну процесуальну та адміністративну діяльність органів поліції.

До виключної компетенції сільських, селищних та міських рад належать такі питання, пов'язані з реалізацією органами місцевого самоврядування правоохоронної функції держави:

а) створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

б) заслуховування інформації прокурорів та керівників територіальних органів поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони публічного порядку та результати діяльності на відповідній території;

в) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність⁴⁴⁴.

Серед питань, що належать до виключної компетенції органів місцевого самоврядування, а саме сільських, селищних та міських рад, розглянемо таке право цих органів, як заслуховування інформації прокурорів та керівників органів поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони публічного порядку та результати діяльності на відповідній території.

Створення належних умов для реалізації правоохоронної функції держави передбачає налагодження дієвої взаємодії органів місцевого самоврядування з усіма суб'єктами, на яких покладено обов'язок щодо реалізації зазначеної функції, у першу чергу, з органами поліції. Необхідною складовою діяльності органів місцевого самоврядування є сприяння діяльності правоохоронних органів (зокрема органів поліції), які є основними суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави. Це завдання має вирішуватися, серед іншого, шляхом налагодження взаємодії між органами місцевого самоврядування і територіальними підрозділами органів поліції. У процесі такої взаємодії мають здійснюватися заходи, спрямовані на реалізацію повноважень місцевого самоврядування у сфері забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, запобігання та

⁴⁴⁴ Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР.

протидії корупції, протидії та запобігання правопорушенням на території певної адміністративно-територіальної одиниці тощо.

У процесі організації зазначеного виду взаємодії мають бути виконані такі завдання:

- вироблення нових форм і методів взаємодії органів місцевого самоврядування та органів поліції;
- прогнозування стану злочинності та основних факторів, що впливають на неї, визначення системи заходів впливу в регіоні та окремих його районах;
- випереджуючий розвиток системи заходів протидії злочинності;
- вдосконалення системи заходів профілактичної та виховної роботи з різними категоріями населення, насамперед неповнолітніми та молоддю;
- вдосконалення організації системи правоохоронних органів у частині виконання профілактичних завдань та реалізації функцій протидії злочинності;
- започаткування системи віктимологічної профілактики окремих видів злочинів;
- розвиток міжрегіонального співробітництва у сфері протидії злочинності;
- апробування і наступне широке впровадження нетрадиційних форм і методів боротьби зі злочинністю, які довели свою ефективність;
- формування системи правового виховання населення;
- сприяння участі громадян та їх об'єднань у боротьбі зі злочинністю;
- створення інформаційного комплексу, що забезпечуватиме адекватне сприйняття населенням криміногенної обстановки⁴⁴⁵.

Серед основних організаційних форм взаємодії між органами поліції та органами місцевого самоврядування слід виділити такі: засідання (організаційні та робочі); спільні наради; міжвідомчі робочі групи; доповіді; спільна діяльність з підготовки проектів нормативних правових актів, що стосуються питань боротьби зі злочинністю та правопорушеннями; спільне розроблення проектів нормативно-правових документів (у тому числі двосторонніх планів взаємодії) та управлінських рішень; спільна реалізація управлінських рішень; проведення узгоджених заходів (у тому числі круглих столів, семінарів, конференцій); обмін інформацією про стан законності, боротьби зі злочинністю та правопорушеннями, щодо запобігання злочинам та інших питань правоохоронної діяльності; аналітична діяльність тощо.

Прикладами співпраці органів місцевого самоврядування з органами поліції є розроблення Комплексної програми профілактики правопорушень в Харківській області на 2011–2015 роки (рішення обласної ради від 17.02.2011 № 82-VI), Регіональної програми забезпечення публічної безпеки і порядку в Харківській області на період 2016–2017 років (рішення обласної ради від 14.04.2016 № 104-VII), Регіональної програми забезпечення територіальної оборони Харківської області на 2016–2017 роки (рішення обласної ради від 14.04.2016 № 105-VII), які прийняті

⁴⁴⁵ Безпалова О. І. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо реалізації правоохоронної функції держави та шляхи її удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 23, ч. 1, т. 2. С. 96–100.

з метою забезпечення умов для зупинення зростання злочинності; запровадження поетапних змін у структурі злочинності регіону до рівня мінімальної небезпеки для суспільства. Особливої уваги також заслуговують Регіональна програма запобігання та протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки та Програма правової освіти населення Харківської області на 2011–2015 роки, розроблені з метою вивчення й узагальнення матеріалів судової практики та практики правоохоронних органів Харківської області про корупційні злочини і правопорушення, визначення комплексу організаційно-методичних та інших заходів, спрямованих на підвищення рівня правової освіти населення Харківської області. Зазначені документи є результатом спільної роботи обласної ради з територіальними підрозділами правоохоронних органів (у тому числі органів поліції) над їх проектами; у документах передбачено низку спільних заходів, які повинні здійснювати суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави на місцевому рівні.

Аналіз змісту наведених вище актів уможливив висновок про те, що належним чином організована співпраця органів місцевого самоврядування з органами поліції сприятиме поглибленню процесів демократизації суспільства; створенню належних умов для зупинення зростання злочинності, запровадження поетапних змін у структурі злочинності регіону до рівня мінімальної небезпеки для суспільства; підвищенню довіри населення до правоохоронних органів у цілому.

Найбільшою кількістю повноважень щодо налагодження взаємодії з органами поліції в обласних та місцевих радах наділені відповідні постійні комісії правоохоронної спрямованості. Наприклад, у Київській міській раді створено постійну комісію з питань дотримання законності, правопорядку та боротьби з корупцією, яка вивчає, попередньо розглядає, бере участь у підготовці та готує проекти рішень Київської міської ради, надає висновки та рекомендації, здійснює контроль за виконанням рішень ради, її виконавчого органу з питань:

- правопорядку, боротьби зі злочинністю та корупцією (включаючи питання сприяння в роботі правоохоронним органам, судам, органам юстиції);
- додержання прав і свобод людини та громадянина;
- діяльності адміністративної комісії при виконавчому органі Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації);
- правової освіти населення;
- актів прокурорського реагування органів прокуратури України, звернення правоохоронних та контролюючих органів на рішення Київської міської ради, рішення та дії відповідних посадових осіб Київської міської ради;
- діяльності Київської міської ради, Київського міського голови, формування та діяльності постійних і тимчасових контрольних комісій, (виключно з питань дотримання законів України у своїй діяльності);
- утворення муніципальної міліції та інших громадських формувань з охорони громадського порядку тощо.

У Харківській обласній раді функцію щодо забезпечення законності та правопорядку на території Харківської області покладено на постійну комісію з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинністю. Основними напрямками діяльності комісії в рамках

наданих їй повноважень є: внесення пропозицій до проектів законодавчих актів, які розглядаються на засіданнях Верховної Ради України й Кабінету Міністрів України; попередній аналіз та підготовка пропозицій щодо проектів законів України, які надходять до обласної ради для ознайомлення і внесення пропозицій; підготовка до заслуховування обласною радою доповіді (інформації) прокурора Харківської області про стан законності і заходи щодо її зміцнення, доповіді (інформації) начальника ГУНП України в Харківській області про стан дотримання законності та публічного порядку, боротьби з організованою злочинністю і корупцією на території Харківської області; підготовка висновків щодо громадської думки стосовно діяльності правоохоронних та інших органів Харківської області; підготовка доповідей (інформації) про стан профілактики і боротьби зі злочинністю та корупцією, зміцнення громадського порядку, дотримання законності в Харківській області, напрямки та заходи щодо вдосконалення роботи у цій сфері (за необхідністю); сприяння діяльності відповідних органів щодо дотримання законності та забезпечення правопорядку в Харківській області; внесення пропозицій і сприяння проведенню науково-практичних конференцій, круглих столів, фокус-груп з питань, що віднесені до відання постійної комісії, із залученням представників наукових установ, працівників правоохоронних і судових органів, органів прокуратури, адвокатури, правозахисних організацій та представників громадськості; робота зі зверненнями громадян тощо.

Ключовими орієнтирами діяльності комісії з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинністю на 2015 рік визначено такі: реалізація Програми територіальної оборони Харківської області на період 2014–2015 років; робота консультативного та методичного спрямування (роз'яснення національного законодавства, зокрема у сфері протидії злочинності, охорони громадського порядку, запобігання насильству в сім'ї та боротьби із корупцією); організація та контроль за виконанням Комплексної програми профілактики правопорушень у Харківській області на 2011–2015 роки; сприяння проведенню реформ у сфері правоохоронної діяльності.

Таким чином, можна дійти висновку про визначальне значення роботи відповідних постійних комісій, що функціонують в обласних та місцевих радах, оскільки саме на них покладається обов'язок щодо аналізу звернень громадян, вивчення громадської думки, підготовки узагальнених висновків за результатами аналізу; вжиття заходів щодо забезпечення оперативного вирішення питань, які ставлять громадяни у своїх зверненнях; інформування громадськості, в тому числі через засоби масової інформації, про свою діяльність і стан дотримання законності, забезпечення громадського порядку, боротьби з корупцією та організованою злочинністю; надання правових консультацій і роз'яснень положень законодавства в засобах масової інформації та ін.

Для вибору найбільш оптимальних заходів забезпечення публічного порядку на території органу місцевого самоврядування необхідно враховувати ряд таких чинників, як особливості адміністративно-територіальної одиниці – територія, кількість населення, його демографічний склад, соціально-економічна інфраструктура

території, наявність транспортних мереж, поширеність правопорушень, присутність криміногенного елемента й ін.⁴⁴⁶ Таким чином, саме врахування під час організації взаємодії органів поліції з органами місцевого самоврядування чинників та специфічних особливостей, притаманних конкретній території, дозволить розробити ефективні програми протидії злочинності та забезпечення публічного порядку на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, вжити дієвих заходів щодо поліпшення стану правопорядку на рівні окремого регіону.

Відповідно до закону України «Про Національну поліцію» (ст. 88) керівники територіальних органів поліції повинні не менше 1 разу на 2 місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст і сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення. Більш того, відповідно до ст. 87 цього Закону Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Київська і Севастопольська міські ради, обласні, районні та міські ради мають право за результатами оцінки діяльності органу поліції на території відповідно Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, відповідної області, району або міста своїм рішенням прийняти *резольюцію недовіри* керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції, що є підставою для звільнення його із займаної посади. Рішення про прийняття резолюції недовіри керівнику органу (підрозділу) поліції може бути прийнято не раніше, ніж через 1 рік після його призначення на посаду. При цьому керівник органу поліції, до повноважень якого належить право призначення на посаду та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, з моменту надходження до очолюваного ним органу завіреної належним чином копії рішення відповідної місцевої ради про прийняття резолюції недовіри зобов'язаний невідкладно своїм наказом звільнити з посади такого керівника або відсторонити його від виконання службових обов'язків та призначити службову перевірку для вивчення обставин, що слугували мотивами для прийняття місцевою радою такого рішення. Про прийняте рішення відповідна місцева рада інформується в одноденний строк. За результатами проведеної службової перевірки керівник органу поліції, до повноважень якого належить право на призначення та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, зобов'язаний протягом 3 робочих днів із дня закінчення перевірки прийняти рішення про подальше перебування такого керівника на займаній посаді. Місцева рада, яка прийняла резолюцію недовіри, письмово інформується про прийняте рішення стосовно подальшого перебування керівника, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, на займаній посаді. У разі прийняття рішення про залишення керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, на займаній посаді відповідний керівник органу поліції повинен письмово поінформувати відповідну

⁴⁴⁶ Подоляка А. М. Місцеве самоврядування в охороні громадського порядку. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2009. № 2. С. 85–88.

місцеву раду про причини прийняття такого рішення та надати копії матеріалів проведеної перевірки. Місцева рада, яка прийняла резолюцію недовіри, протягом 1 місяця з дня отримання рішення про залишення на посаді керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, та копій матеріалів проведеної перевірки має право повторно розглянути питання про прийняття резолюції недовіри керівнику органу (підрозділу) поліції. Якщо керівник органу поліції, до повноважень якого належить право на призначення на посаду та звільнення з посади керівника органу (підрозділу) поліції, щодо якого прийнято резолюцію недовіри, протягом чотирнадцяти днів із дня отримання відповідного рішення очолюваним органом не видав наказу про звільнення такого керівника або не надіслав до відповідної місцевої ради інформацію щодо залишення на посаді такого керівника разом із матеріалами проведеної перевірки, рішення місцевої ради про прийняття резолюції недовіри набуває статусу остаточного і підлягає обов'язковому виконанню у триденний строк.

11.3. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ З ІНСТИТУЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Відповідно до закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» утвердження громадянського суспільства визначено одним із важливих напрямів внутрішньої політики нашої держави. Розбудова громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання)⁴⁴⁷.

Необхідною гарантією демократичного розвитку держави є утвердження громадянського суспільства шляхом створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та місцевого самоврядування, посилення впливу інституцій громадянського суспільства на прийняття важливих управлінських рішень, запровадження безперервної практики проведення консультацій органів державної влади та місцевого самоврядування із громадськістю з найбільш актуальних питань розвитку держави й суспільства (як загальнодержавного, так і місцевого значення). Одним із таких питань є забезпечення законності та правопорядку, охорона та захист прав і свобод людини та громадянина, протидія правопорушенням, тобто реалізація правоохоронної функції держави в межах, передбачених відповідними нормативно-правовими актами.

⁴⁴⁷ Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>.

Основним нормативно-правовим актом, норми якого визначають принципи, пріоритети та завдання державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства, є Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена указом Президента України від 24.03.2012 № 212. У цьому нормативно-правовому акті закріплені ключові концептуальні, взаємодоповнювальні напрями діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для розвитку громадянського суспільства, зокрема мета, пріоритети, принципи, завдання державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Аналіз основних пріоритетів державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні дозволив виокремити ті з них, що мають безпосереднє відношення до реалізації правоохоронної функції держави інституціями громадянського суспільства:

– створення необхідних умов для забезпечення максимальної відкритості та підзвітності суспільству органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування як суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави;

– забезпечення участі інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у правоохоронній сфері, залучення інституцій громадянського суспільства до розроблення та реалізації регіональної політики у правоохоронній сфері;

– запровадження дієвого механізму контролю з боку інституцій громадянського суспільства за діяльністю спеціальних суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави – правоохоронних органів, а також органів місцевого самоврядування (недержавних суб'єктів реалізації зазначеної функції);

– сприяння волонтерській діяльності та іншим формам громадянської активності (значення цього пріоритету державної політики не викликає жодних сумнівів, оскільки, починаючи з грудня 2013 р., волонтерські організації та індивідуальні волонтери виконують специфічні завдання, які не були передбачені в законі України «Про волонтерську діяльність». Це, зокрема, допомога у збиранні коштів, одягу, їжі, медикаментів на потреби Збройних сил України, добровольчих загонів, переселенців із зони проведення антитерористичної операції тощо).

Використання можливостей інституцій громадянського суспільства може бути корисним під час підготовки управлінських рішень відповідними суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави (зокрема органами поліції), що сприятиме забезпеченню в державі належного рівня законності та правопорядку, суспільної злагоди, соціального миру, сталого розвитку і стабільності.

У рамках реалізації правоохоронної функції держави інституції громадянського суспільства мають право здійснювати цілеспрямований громадський вплив на прийняття рішень суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави (як державними, так і недержавними), запроваджувати в межах, визначених на законодавчому рівні, відповідні механізми контролю за діяльністю зазначених суб'єктів. Дотримання організаційних умов участі громадськості у формуванні державної політики у правоохоронній сфері досягається шляхом:

– сприяння органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування в реалізації процедур залучення громадськості до формування і реалізації державної політики у правоохоронній сфері (в тому числі її регіонального аспекту);

– запровадження практики проведення консультацій з громадськістю під час прийняття рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань, які мають безпосереднє відношення до практичної діяльності щодо реалізації правоохоронної функції держави;

– забезпечення публічності всіх етапів підготовки та прийняття управлінських рішень органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, надання доступу до інформації, яка висвітлює діяльність зазначених органів та містить відомості про рішення, що були ними ухвалені;

– підвищення рівня прозорості та відкритості діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування у результаті вдосконалення існуючих механізмів електронного врядування та електронної демократії;

– своєчасного оприлюднення проектів нормативно-правових актів, положення яких регулюють питання, пов'язані зі здійсненням правоохоронної діяльності, підтриманням законності та правопорядку;

– сприяння роботі громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;

– створення умов для проведення громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських антикорупційних експертиз проектів нормативно-правових актів та забезпечення врахування їх рекомендацій тощо.

Активізація участі інституцій громадянського суспільства у процесі реалізації правоохоронної функції держави досягається також шляхом вироблення комплексного підходу до підвищення рівня громадянської та правової культури. Відповідно до Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженої указом Президента України від 24.03.2012 № 212, основними кроками в цьому напрямі є:

– надання населенню правових консультацій з питань створення та правового регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства;

– сприяння участі осіб з особливими потребами в діяльності інститутів громадянського суспільства, впровадження соціальної моделі інвалідності;

– запровадження в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах навчальних курсів з питань розвитку громадянського суспільства в Україні;

– забезпечення взаємодії з інститутами громадянського суспільства в поширенні ідеї нетерпимості до проявів корупції, у пропагуванні переваг правомірного способу поведінки в усіх сферах суспільного життя;

– активізація комплексних заходів правової освіти громадян, популяризація серед населення участі громадян у діяльності інститутів громадянського суспільства.

Завдяки створенню з боку держави необхідних умов для функціонування інституцій громадянського суспільства можливо досягти підвищення ефективності рівня їх взаємодії з відповідними суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави (зокрема з органами поліції). Тісний зв'язок органів поліції з громадськими формуваннями та населенням забезпечує достатньо високу ефективність діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, підтримання належного стану законності та правопорядку в державі.

Ефективна реалізація правоохоронної функції держави безпосередньо залежить від рівня співпраці уповноважених на те суб'єктів, зокрема органів поліції та населення. Сучасний курс на реформування системи органів поліції, орієнтація їх діяльності на надання якісних соціально-сервісних послуг населенню зумовлює необхідність вироблення нових форм та методів діяльності органів поліції, оновлення існуючих підходів до організації взаємодії з населенням.

Забезпечення безпеки та публічного порядку, вирішення проблеми профілактики правопорушень вимагає посилення активізації діяльності суспільства, оскільки ці завдання неможливо вирішити силами лише органів поліції. Громадськість має потужний антикриміногенний потенціал, використання якого є вкрай актуальним для сучасної України. Тому на тлі обмежених фінансових, кадрових, матеріально-технічних та інших можливостей правоохоронних органів у запобіганні злочинності ініціювання активізації процесу залучення громадськості до профілактики злочинів розглядається як вчасний та обґрунтований крок⁴⁴⁸. У зв'язку з цим важливого значення набуває оптимізація існуючої сьогодні моделі взаємодії органів поліції та громадськості, що дозволить поліпшити забезпечення належного рівня правопорядку як на державному, так і на регіональному рівні, а також сприятиме усуненню причин та умов вчинення правопорушень.

Серед пріоритетних напрямів реалізації інституціями громадянського суспільства правоохоронної функції держави (як самостійно, так і спільно з іншими суб'єктами), які визначені на законодавчому рівні, слід виділити такі: забезпечення державної безпеки; охорона державного кордону та забезпечення встановленого прикордонного режиму; протидія правопорушенням (зокрема тероризму, корупції та торгівлі людьми); протидія насильству в сім'ї; забезпечення безпеки дорожнього руху тощо.

Реалізація зазначених напрямів може відбуватися в таких формах: участь в діяльності громадських організацій правоохоронної спрямованості; індивідуальна (неформальна) реалізація громадянського обов'язку. Зазначені форми можуть бути застосовані як у результаті налагодження взаємодії з правоохоронними органами, так і шляхом здійснення безпосередньої участі у правоохоронній діяльності в межах наданих законодавством повноважень. Більш детально особливості кожної з наведених форм були розглянуті в монографії «Адміністративно-правове регулювання охорони громадянського порядку у регіоні»⁴⁴⁹.

В Україні серед усього переліку інституцій громадянського суспільства найбільш активними в контексті реалізації правоохоронної функції держави є *громадські формування правоохоронної спрямованості (або громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону)*. Відповідно до ст. 11 закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» основними формами роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є:

⁴⁴⁸ Колодяжний М. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 265–273.

⁴⁴⁹ Голуб М. В. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку у регіоні: монографія / за ред. О. І. Безпалової. Харків: НікаНова, 2013. С. 134–158.

– спільне з працівниками органів поліції, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою України, прикордонної смуги;

– участь в забезпеченні охорони публічного порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

– участь у заходах правоохоронних органів, спрямованих на протидію окремим видам правопорушень.

Таким чином, на громадські формування правоохоронної спрямованості покладається обов'язок спільно з працівниками відповідних правоохоронних органів здійснювати патрулювання, брати участь у виставленні постів, сприяти відповідним суб'єктам в охороні громадського порядку під час проведення масових заходів, а також брати участь у заходах, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень. Члени громадських формувань правоохоронної спрямованості під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку наділені широким колом повноважень та мають право від імені держави застосовувати заходи адміністративного примусу, спрямовані на запобігання та припинення правопорушень, усунення причин правопорушень, а також подальшого забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення⁴⁵⁰.

Особливим напрямом діяльності інституцій громадянського суспільства, що набув свого надзвичайно важливого значення у 2014 р. в Україні, в контексті реалізації правоохоронної функції держави є *взаємодія волонтерських організацій та окремих волонтерів із правоохоронними органами*. Так, волонтерські організації «Громадська Варта Харкова», благодійний фонд «Мир і порядок»; Всеукраїнське об'єднання «Українські рубіжі», фонд «Підтримай армію України», ГО «Патріот», група «МАМО», «Медична служба «Хоттабич», «Волонтерська Медична Служба», «Аеророзвідка» та інші в тісній взаємодії з працівниками міліції виконують широкий спектр завдань, спрямованих на патрулювання житлових масивів і селищ; участь у розшуку зниклих безвісти; участь у розшуку та затриманні підозрюваних у скоєнні злочину; спільне проведення профілактичних, просвітницьких, виховних заходів серед різних категорій населення; роботу з підлітками «групи ризику», безпритульними тощо. Зважаючи на сучасний етап реформування правоохоронних органів, одним із пріоритетів якого є перетворення МВС України на багатопрофільний цивільний орган європейського зразка, виникає потреба в закріпленні на рівні відповідних нормативно-правових актів основних напрямів і механізму взаємодії органів поліції з волонтерськими організаціями та окремими волонтерами.

У результаті аналізу чинного законодавства України можна дійти висновку, що саме завдяки концентрації спільних зусиль центральних і місцевих органів

⁴⁵⁰ Голуб М. В. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку у регіоні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. С. 137–138.

виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, а також окремих представників громадськості буде можливо забезпечити належну реалізацію державної політики у сфері забезпечення охорони публічного порядку та публічної безпеки, в тому числі запобігання виявам тероризму, посилити роль громадськості у запобіганні та протидії злочинності.

Необхідною передумовою налагодження діалогу між органами поліції та населенням є забезпечення такого рівня довіри громадськості до органів поліції та їх працівників, за якого населення буде активно брати участь у вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням правопорядку на певній території. *Забезпечення довіри населення до органів поліції* вимагає інтеграції органів поліції у суспільство, підвищення якості послуг, що надаються суспільству, шляхом вжиття таких заходів:

– активізації участі органів поліції в житті населення на відповідній ділянці (вивчення потреб та проблем населення, налагодження взаємодії з представниками національних меншин з метою мінімізації виникнення конфліктів на національному або релігійному ґрунті);

– вжиття заходів швидкого реагування на повідомлення, отримані від мешканців ділянки про вчинені правопорушення або ті, що готуються. Це дозволить переконати населення в тому, що органи поліції дійсно зацікавлені в допомозі населення;

– залучення представників інших правоохоронних органів та органів державної влади і місцевого самоврядування до вирішення проблем, які турбують населення;

– залучення населення до обговорення стратегій діяльності органів поліції щодо реалізації правоохоронної функції держави, різноманітних програм протидії злочинності на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– запровадження систематичного звітування представників органів поліції населенню підвідомчої території про заходи, що були здійснені з метою підтримання належного рівня правопорядку, та отримані результати;

– інформування населення про можливі шляхи сприяння органам поліції у виконанні покладених на них обов'язків, що дозволить населенню стати дійсним партнером органів поліції у вирішенні проблем, пов'язаних з підвищенням рівня безпеки;

– вжиття заходів щодо підвищення рівня правової культури населення (в тому числі у закладах освіти, починаючи з дошкільних, оскільки саме з дитячого віку має починатися формування законослухняної поведінки, поваги до закону);

– проведення роботи з розміщення у громадських місцях, засобах масової інформації, Інтернеті інформації щодо номерів контактних телефонів регіональних підрозділів правоохоронних органів, графіків прийому громадян посадовими особами зазначених органів, номерів «телефонів довіри».

Ефективна реалізація наведених вище заходів вимагає забезпечення належного рівня підготовки працівників органів поліції до налагодження взаємодії з населенням. У першу чергу, це вимагає від працівників органів поліції вивчення

різноманітних концепцій здійснення правоохоронної діяльності, методик налагодження контактів із населенням, вирішення конфліктних ситуацій, збирання інформації про вчинені правопорушення та загрози щодо їх вчинення у майбутньому.

Важливого значення набуває участь представників громадськості в аналізі оперативної обстановки, її оцінюванні, в результаті чого має здійснюватися спільне з органами поліції планування заходів правоохоронної спрямованості, обговорення можливих моделей розстановки сил і засобів взаємодіючих сторін та погодження найбільш оптимальних із них. Активна участь громадськості у плануванні дозволить органам поліції більш активно залучати населення до спільного здійснення заходів щодо охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки та профілактики правопорушень. Також необхідно звернути увагу на необхідність налагодження постійного інформаційного обміну між органами поліції та населенням, особливо це стосується зацікавлення громадськості в інформуванні органів поліції про вчинені правопорушення або ті, що готуються.

У контексті активізації громадськості щодо реалізації правоохоронної функції держави було б доцільно залучати громадськість до публічного обговорення питань ефективності роботи органів поліції, запровадження нових форм та методів реалізації органами поліції заходів, пов'язаних із запобіганням злочинності. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» проведення консультацій з громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень з важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проєктів таких рішень. Таким чином, результати проведення консультацій з громадськістю мають враховуватися органами поліції під час прийняття рішень з питань, що стосуються різноманітних аспектів охорони та захисту прав і свобод громадян, забезпечення правопорядку та протидії злочинності, і в подальшій їх роботі. Слід звернути увагу на те, що в обов'язковому порядку мають проводитися консультації органів поліції з громадськістю у формі публічного громадського обговорення щодо проєктів нормативно-правових актів у сфері, що аналізується. Такі консультації можуть проводитися, зокрема, через участь представників громадськості у роботі громадських рад при окремих органах виконавчої влади, що є суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави, та їх територіальними підрозділами. Зокрема, в даному випадку йдеться про громадські ради при Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві оборони України тощо.

Особливої уваги під час організації взаємодії населення з органами поліції щодо реалізації правоохоронної функції держави потребує здійснення таких заходів:

– розроблення з урахуванням оперативної обстановки маршрутів патрулювання населених пунктів особовим складом поліції разом із членами громадських формувань і внесення їх до плану комплексного використання сил та засобів органів поліції з метою забезпечення правопорядку в місцях масового перебування громадян;

– виявлення осіб, які залучають дітей до протиправної діяльності та здійснюють продаж спиртних напоїв і тютюнових виробів неповнолітнім особам, із забезпеченням своєчасного повернення таких дітей у сім'ї і навчальні заклади за місцем проживання, посилення їх соціальної та правової опіки, поліпшення виховної роботи з ними;

– активізація діяльності щодо залучення представників громадських організацій до забезпечення безпеки дорожнього руху;

– відновлення практики функціонування студентських загонів з охорони громадського порядку;

– виявлення нелегальних мігрантів, осіб, які надають їм посередницькі і допоміжні послуги, виявлення та перекриття каналів незаконної міграції;

– залучення до позашкільної освіти дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

– вжиття заходів для подальшого розвитку шкільного самоврядування та волонтерського руху в навчальних закладах як форм громадського виховання толерантності особистості та набуття учнями життєвого досвіду.

Щоби взаємодія поліції з населенням дала бажані наслідки у сфері охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю, її треба будувати відповідно до науково обґрунтованих *принципів*, як основних положень, які відображають найбільш суттєві, головні сторони і прояви взаємодії, стосунки і зв'язки, що встановилися в ній; основних проявів суб'єктів взаємодії, оснований на використанні знання та практичного досвіду взаємостосунків органів правопорядку і громадськості. Принципи формулюються в результаті пізнання природи й механізму взаємодії, вони відображають зміст і взаємозв'язки основних компонентів взаємодії як системи. Ці принципи можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні (їх ще називають організаційно-технічними) принципи взаємодії⁴⁵¹.

До загальних принципів взаємодії поліції та населення належать такі принципи:

1. Добровільність – як ключовий принцип такої взаємодії, ігнорування якого призводить до зниження рівня довіри між учасниками взаємодії, що негативно впливає на ефективність правоохоронної діяльності поліції та громадських формувань.

2. Принцип дотримання прав людини і громадянина, оскільки саме захист цих прав є кінцевою метою правоохоронної діяльності. Тому вкрай важливо, щоб не тільки працівники поліції, а й представники громадськості, задіяні в охороні правопорядку, мали відповідний рівень правової культури, знали національне законодавство, правильно розуміли поставлені перед ними завдання та свою відповідальність.

3. Принцип гуманізму, дотримання якого означає, що під час взаємодії поліції та населення в реалізації правоохоронної діяльності визнається цінність людини як особистості, її право на свободу, розвиток і безпеку.

⁴⁵¹ Синявська О. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. С. 336–341.

4. Принцип справедливості, щоб правоохоронна діяльність не тільки була спрямована на боротьбу зі злочинністю, але й переконувала пересічного громадянина, що усе відбувається за законом, що добро переможе зло, що зло завжди буде покарано.

5. Принцип науковості, суть якого виражається у прагненні взаємодіючих сторін виробляти найбільш правильні сумісні рішення на основі осмислення наявного досвіду взаємодії у справі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю з позицій сучасних наукових поглядів.

6. Принцип комплексності, який означає, що вся взаємодія повинна спиратися не стільки на внесення окремих поліпшень і вдосконалень, скільки на планомірну й цілеспрямовану організацію на науковій основі всіх державних органів і громадських організацій для функціонування в масштабі всієї країни і на всіх рівнях.

7. Принцип правової упорядкованості об'єктивно зумовлює необхідність, головним чином, законодавчого визначення основних цілей, завдань, функцій, систем, структур і процесу взаємодії. Особливого значення цей принцип набуває на сучасному етапі, коли правова основа діяльності громадських формувань в незалежній Україні тільки почала формуватись.

8. Принцип законності, який полягає в безумовному виконанні взаємодіючими суб'єктами у процесі реалізації своїх повноважень законів та підзаконних нормативних актів. Він означає, по-перше, що усі взаємозв'язки взаємодіючих суб'єктів повинні суворо відповідати правовим приписам, і, по-друге, єдність нормативних установлень як для поліції, так і для громадських формувань, обов'язок обох сторін взаємодії дотримуватися чинного законодавства у своїй діяльності.

9. Принцип рівноправності, відповідно до якого обидві сторони мають рівну міру прав і відповідальності за свою діяльність та її наслідки при відносній автономії в рамках закону і своєї компетенції. Можна сказати, що партнерство – це взаємодія на умовах рівноправності сторін.

10. Принцип гласності, який передбачає, по-перше, відкритий, доступний для громадян характер взаємовідносин та правоохоронної діяльності при взаємодії поліції з населенням; по-друге, створення та функціонування надійної системи інформаційного забезпечення взаємодіючих суб'єктів; по-третє, наявність умов для поширення інформації про результати взаємодії, цілі сумісної діяльності поліції та громадськості, проблеми, що виникають при цьому. Реалізація принципу гласності сприяє також громадському контролю за процесом та результатами взаємодії поліції з населенням.

11. Принцип плановості, який дозволяє взаємодіючим суб'єктам враховувати у своїй діяльності різні обставини, ефективно використовувати і можливості поліції, і можливості громадськості у правоохоронній діяльності. Планування – одна з найбільш характерних ознак цілеспрямованості сумісних зусиль, управління ними. У планах спільних дій поліції та громадськості визначаються шляхи та засоби вирішення конкретних питань боротьби з правопорушеннями, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Такі плани повинні: а) охоплювати всі основні напрямки та проблемні питання взаємодії; б) складатися з конкретних заходів; в) містити чіткі вказівки на відповідальних за виконання цих заходів осіб і

терміни їх виконання; г) зокрема певні заходи та розділи плану, бути взаємно пов'язаними. Плани, за якими здійснюється взаємодія поліції з громадськістю, по суті є програмою їх спільної діяльності з охорони правопорядку. Вони повинні базуватися на об'єктивній оцінці результатів спільної діяльності у попередні періоди, якісному аналізі оперативної обстановки та науковому прогнозу її змін; законах та підзаконних актах; завданнях, що покладаються на поліцію та громадськість.

Групу спеціальних або організаційно-технічних принципів можна розділити на дві підгрупи: принципи побудови системи взаємодії та принципи здійснення процесу взаємодії. До принципів побудови системи взаємодії можна віднести:

1. Принцип спільності інтересів. Наявність у поліції та громадськості спільних інтересів у галузі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю належить до важливих, принципових положень, що обумовлюють їх взаємодію. Образно кажучи, взаємодію поліції та населення слід шукати там, де зближуються або перетинаються шляхи, якими вони йдуть до цілі, до задоволення своїх потреб у реалізації інтересів.

2. Принцип функціональності, який означає, що організаційну структуру будь-якої системи варто будувати, виходячи, у першу чергу, з тих основних функцій, виконання яких на неї покладається. Для забезпечення функцій взаємодії необхідно покласти на поліцію і членів громадських формувань функції здійснення процесу їх взаємодії, а на державні адміністрації та органи місцевого самоврядування – функції організації процесу взаємодії.

3. Принцип нормованості, який означає, що система взаємодії поліції та населення будується чітко в рамках правових приписів, установлених нормативними актами.

4. Принцип спеціалізованості, зміст якого полягає в тому, щоб у діяльності з охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю забезпечити використання поліцією та громадськістю тих сил, засобів, методів, форм, які їм притаманні, впливають з їхньої соціальної та правової природи. Дотримання цього принципу виключає підміну сторонами взаємодії однією одною, виконання ними невластивих функцій, дозволяє добиватися високої ефективності у правоохоронній діяльності за рахунок застосування різних за характером заходів, допомагає поліції та громадським формуванням уникнути дублювання та паралелізму в роботі.

До першої підгрупи спеціальних принципів взаємодії поліції та населення можна також віднести принципи ієрархічності, територіальності й інші. У свою чергу, до принципів здійснення процесу взаємодії (друга підгрупа організаційно-технічних принципів) можна віднести:

1. Принцип безперервності. Взаємодія поліції та населення у сфері охорони правопорядку в країні повинна бути не короткочасною кампанією, розрахованою тільки на виконання певного завдання, а постійною діяльністю за відповідною програмою.

2. Принцип скоординованості дій. Значення цього принципу особливо виявляється саме коли взаємодіють настільки різнопланові за своєю природою суб'єкти, як поліція та громадськість. Виступаючи один відносно іншого як самостійні представники держави, з одного боку, і суспільства, з другого, вони володіють

можливостями для незалежної один від одного, уособленої, паралельної організації та проведення правоохоронних заходів. Тоді, незважаючи на спільність цілей, завдань та можливу схожість вжитих заходів, взаємодії не відбудеться. Вона виникає лише тоді, коли дії даних суб'єктів піддадуться узгодженню, координації, стануть взаємодоповнючими. Отже, скоординованість дій надає взаємодії поліції та громадськості стійкого, цілісного характеру, забезпечує оптимальний розподіл правоохоронної діяльності, єдність їх стратегічних і тактичних задумок у сфері боротьби з правопорушеннями.

3. Принцип маневреності (або оперативності і гнучкості). Незважаючи на планування взаємодії, навіть найдосконаліший план не в змозі врахувати всі її деталі, передбачити вичерпний алгоритм погоджених дій для представників двох різних підсистем в умовах оперативної обстановки, що постійно змінюється. Все це вимагає коригування плану, що посилює ефективність сил, заходів, методів, форм, які є в розпорядженні суб'єктів взаємодії.

4. Принцип відповідальності за виконання зобов'язань під час взаємодії (за наслідки взаємодії) неможливо реалізувати без вирішення питання щодо врахування та оцінки діяльності суб'єктів взаємодії. На жаль, сьогодні, через відсутність чіткої системи обліку результатів їх роботи, неможливо визначити і надійні критерії оцінки наслідків взаємодії. Вважається за доцільне покласти відповідальність на взаємодіючі органи саме за той обсяг роботи, що був на них покладений, відповідно до їхньої компетенції.

5. Принцип заохочення, який є більш прийнятним за попередній з огляду на специфіку громадських формувань, оскільки водночас є важливим стимулом у досягненні успішної взаємодії.

До принципів здійснення процесу взаємодії можна також віднести і принципи цілеспрямування; свободи обговорення проблем, які мають взаємний інтерес; поваги позицій і точок зору суб'єктів взаємодії тощо.

Одним із важливих пріоритетів у напрямі активізації участі інституцій громадянського суспільства у процесі реалізації правоохоронної функції держави є налагодження їх *інформаційної взаємодії* з органами поліції. Невід'ємною складовою частиною процедури організації взаємодії між органами поліції та громадськістю з використанням сучасних інформаційних технологій є застосування концепції паблік рілейшнз. Саме грамотне застосування зазначеної концепції з використанням відповідних інформаційних технологій дозволяє сформувати позитивний імідж органів поліції, активізувати участь громадськості у сфері реалізації правоохоронної функції держави.

На формування позитивної громадської думки про діяльність органів поліції здійснюють вплив такі *заходи паблік рілейшнз*, що реалізуються із застосуванням інформаційних технологій: а) висвітлення у засобах масової інформації позитивних прикладів діяльності органів поліції; б) постійне інформування населення про ті аспекти діяльності органів поліції, що найбільше цікавлять різноманітні цільові аудиторії; в) створення та підтримка системи зворотного зв'язку між органами поліції та громадськістю, що забезпечується шляхом розроблення на сайтах територіальних підрозділів органів поліції окремих сторінок, присвячених

відповідям на звернення громадян; г) формування позитивного іміджу керівництва органів поліції. Реалізація зазначених заходів є свідченням відкритості органів поліції, прозорості їх діяльності, орієнтації, в першу чергу, на потреби населення.

Використання концепції паблік рілейшнз із метою зміцнення довіри населення до органів поліції та отримання позитивної оцінки їх діяльності вимагає всебічного вирішення питання про канали отримання інформації громадськістю. Звісно, засоби масової інформації відіграють суттєву роль в ознайомленні населення з результатами роботи органів поліції. Проте останнім часом свого поширення набувають такі канали обміну інформацією, як особисті зустрічі працівників органів поліції з населенням; організація проведення брифінгів, прес-конференцій, круглих столів із застосуванням мультимедійного обладнання; опитування різних цільових аудиторій щодо ефективності діяльності органів поліції; видання друкованої продукції, що позитивним чином висвітлює імідж органів поліції та ознайомлює громадськість із можливими формами сприяння органам поліції у виконанні покладених на них завдань.

У зв'язку з орієнтацією органів поліції на надання соціально-сервісних послуг населенню особлива увага має приділятися налагодженню із залученням засобів масової інформації *соціального партнерства* органів поліції з населенням. Зміст такого партнерства має полягати у вивченні нагальних потреб у безпеці, які стоять перед населенням певного регіону, виробленні дієвого механізму їх задоволення та інформуванні громадськості про шляхи їх задоволення. Це дозволить подолати такі глобальні соціальні проблеми, як правопорушення, що вчиняються неповнолітніми та безпритульними, корупція, розшук безвісти зниклих осіб тощо. Як приклад такого напрямку взаємодії правоохоронних органів та населення можна навести проект «Аудит безпеки», що проводився у м. Харкові у 2012 р., зміст якого полягав у зборі та узагальненні інформації щодо можливостей громадян міста Харкова почуватися у безпеці на вулицях та в публічних місцях. За результатами проведення даного проекту було розроблено пропозиції щодо більш ефективного використання сил та засобів практичних підрозділів під час охорони громадського порядку; створено освітній інструментарій для підвищення обізнаності щодо насильства стосовно вразливих груп населення; започатковано проведення в навчально-виховних закладах інформаційно-роз'яснювальної роботи з дітьми, спрямованої на запобігання насильству, тощо.

Таким чином, використання сучасних технологій паблік рілейшнз має бути спрямоване на забезпечення інформаційної взаємодії органів поліції з різними цільовими аудиторіями, що в результаті дозволить залучити якомога більшу частину населення до сприяння органам поліції у виконанні покладених на них функцій. Зокрема, в умовах формування та розвитку інформаційного суспільства важливого значення набуває необхідність об'єктивного й доступного інформування населення про проблеми, що стоять перед органами поліції, роз'яснення широкому колу громадськості значущості сприяння правоохоронним органам у реалізації правоохоронної функції держави. Це допоможе формуванню позитивної громадської думки про діяльність органів поліції, залученню суспільства до співпраці з органами поліції.

Важливого значення набуває вироблення дієвого та неупередженого механізму оцінювання ефективності діяльності органів поліції, складовою якого обов'язково має бути оцінювання населенням. Одним із критеріїв оцінювання населенням ефективності діяльності працівників органів поліції має стати здатність правоохоронців працювати над виявленням та вирішенням проблем, що стоять перед населенням дільниці, залучати населення до заходів щодо підтримання правопорядку, забезпечення громадської безпеки та профілактики правопорушень⁴⁵². Тобто на даному етапі має здійснюватися безперервне неупереджене оцінювання громадськістю якості діяльності органів поліції щодо створення безпечних умов для громадян.

Дійсно, відповідно до закону України «Про Національну поліцію» (ст. 11) діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. При цьому поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості і прозорості в межах, визначених Конституцією та законами України. Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ст. 9 закону України «Про Національну поліцію»). Так, відповідно до ст. 86 цього Закону з метою інформування громадськості про діяльність поліції керівник поліції та керівники територіальних органів поліції раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів поліції звіт про діяльність поліції. Щорічний звіт про діяльність поліції та територіальних органів поліції повинен містити аналіз ситуації зі злочинністю в країні чи регіоні відповідно, інформацію про заходи, які вживалися поліцією, та результати цих заходів, а також інформацію про виконання пріоритетів, поставлених перед поліцією і територіальними органами поліції відповідними поліцейськими комісіями.

Таким чином, активна позиція громадськості та усвідомлення необхідності якісної реалізації правоохоронної функції держави, налагодження дієвої взаємодії з органами поліції дозволить підвищити рівень безпеки на дільниці, сприятиме покращенню ситуації щодо протидії злочинності на регіональному та державному рівні, сприятиме здатності населення протистояти негативному впливу проблем, несвоєчасне вирішення яких може ставати передумовою виникнення злочинних виявів. Лише за умови сприяння громадськості органам поліції у виконанні покладених на них обов'язків буде можливо забезпечити належний стан правопорядку та створити необхідні умови для якісної реалізації правоохоронної функції держави.

Завдяки активізації участі громадськості в реалізації правоохоронної функції держави як одного із ключових суб'єктів можливо досягти суттєвого зниження

⁴⁵² Беспалова О. И. Административно-правовые основы участия общественности в реализации правоохранительной функции государства. *Право и политика*. 2014. № 2/1. С. 14–17.

рівня злочинності в Україні, підвищення рівня законності і правопорядку в державі. Одним із позитивних результатів наведеного (крім зниження рівня злочинності в державі та зростання рівня персональної відповідальності кожного громадянина) буде істотне зменшення бюджетних витрат на утримання судових і правоохоронних органів.

Питання для самоконтролю

1. Поняття і види органів виконавчої влади.
2. Взаємодія поліції з вищим органом виконавчої влади (Кабінетом Міністрів України) та органами виконавчої влади центрального рівня.
3. Взаємодія поліції з місцевими органами виконавчої влади.
4. Принципи та форми взаємодії поліції з органами виконавчої влади.
5. Поняття й ознаки місцевого самоврядування.
6. Завдання і форми взаємодії між органами поліції та органами місцевого самоврядування.
7. Напрями та форми реалізації інституціями громадянського суспільства правоохоронної функції держави.
8. Громадські формування правоохоронної спрямованості.
9. Шляхи забезпечення довіри населення до поліції.
10. Принципи взаємодії поліції з населенням.
11. Застосування поліцією концепції паблік рілейшнз.
12. Оцінювання громадськістю ефективності діяльності поліції.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до:

- а) міжнародних стандартів;
- б) закону та інших нормативно-правових актів;
- в) вимог оперативної обстановки.

2. Органи виконавчої влади центрального рівня:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) міністерства;
- в) місцеві державні адміністрації.

3. Керівник поліції призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) Кабінетом Міністрів України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) міністром внутрішніх справ України.

4. До форм взаємодії поліції з органами виконавчої влади не належить:

- а) планування та реалізація спільних заходів;
- б) підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства;
- в) проведення слідчих дій.

5. Спільні наради належать до:

- а) принципів взаємодії між поліцією та органами місцевого самоврядування;
- б) організаційних форм взаємодії між поліцією та органами місцевого самоврядування;
- в) засад взаємодії між поліцією та органами місцевого самоврядування.

6. Керівники територіальних органів поліції повинні проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування:

- а) не менше 1 разу на місяць;
- б) не менше 1 разу на рік;
- в) не менше 1 разу на 2 місяці.

7. Не належить до основних форм роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону:

- а) притягнення порушників публічного порядку до кримінальної відповідальності;
- б) участь в забезпеченні охорони публічного порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;
- в) участь у заходах правоохоронних органів, спрямованих на протидію окремим видам правопорушень.

8. Принцип науковості як загальний принцип взаємодії поліції та населення означає:

- а) безумовне виконання взаємодіючими суб'єктами у процесі реалізації своїх повноважень законів та підзаконних нормативних актів;
- б) наявність у поліції та громадськості спільних інтересів у галузі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю;
- в) прагнення взаємодіючих сторін виробляти найбільш правильні спільні рішення на основі осмислення наявного досвіду взаємодії у справі охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю з позицій сучасних наукових поглядів.

9. Основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції є:

- а) кількість зареєстрованих злочинів на території обслуговування;
- б) рівень довіри населення до поліції;
- в) рівень розкриття злочинів на території обслуговування.

10. Прийняття резолюції недовіри керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції є підставою:

- а) для звільнення його із займаної посади;
- б) для пониження його у спеціальному званні;
- в) для його позачергового звіту перед міністром внутрішніх справ.

Абсолютне право людини – це право людини, яке у жодному випадку не може бути обмежено.

Адміністративна дільниця – частина території адміністративної зони, яка наказом відділу (відділення) поліції закріплюється за дільничним офіцером поліції.

Адміністративна діяльність Національної поліції України – це урегульована нормами адміністративного права державно-владна, підзаконна, організаційно-розпорядча діяльність, спрямована:

а) на надання поліцейських послуг у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинам та іншим правопорушенням, надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

б) на впорядкування внутрішньосистемних поліцейських відносин і забезпечення чіткої організації та функціонування всієї системи підрозділів і служб Національної поліції України.

Адміністративна діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції – це врегульована нормами адміністративного права, підзаконна, державно-владна, виконавчо-розпорядча діяльність, спрямована на попередження нелегальної міграції, виявлення нелегальних мігрантів, їх затримання, забезпечення притягнення до адміністративної відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції.

Адміністративна зона – територія, що обслуговується відділом (відділенням) поліції (три-чотири адміністративні дільниці), межі якої визначаються начальником відділу (відділення) поліції.

Адміністративне затримання – це короткочасне обмеження волі правопорушників, пов'язане з примусовим утриманням їх протягом установленого законом терміну в спеціальних приміщеннях поліції.

Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами поліції. Він установлюється з метою запобігання вчиненню злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції – це врегульована нормами адміністративного права (законом та іншими нормативними актами) діяльність уповноваженого структурного підрозділу поліції, посадової особи щодо вирішення індивідуальних адміністративних справ (спорів), пов'язаних з адміністративно-правовими відносинами громадянина або недержавної організації з державним органом (його посадовою особою) при здійсненні цим органом публічної (виконавчої) влади.

Акти управління – це правова форма виконавчо-розпорядчої діяльності поліції. Вони приймаються у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності на підставі закону і є односторонніми владними приписами, які спрямовані на встановлення, зміну й припинення конкретних правових відносин або містять обов'язкові для підпорядкованих по службі осіб і органів поліції правила (норми) організації забезпечення публічної безпеки та порядку.

Боєприпаси – спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту.

Бойова вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, призначена для ураження людини та (або) техніки.

Взаємодія – певна організаційна діяльність, що передбачає узгоджені за завданнями, напрямками і часом різноманітні дії в інтересах досягнення спільної мети.

Види адміністративної діяльності органів поліції – це такі її складові, здійснення яких спрямоване на виконання конкретних завдань щодо упорядкування однорідних суспільних відносин, врегульованих окремими нормами адміністративного права і здійснюваних структурними підрозділами або окремими групами підрозділів.

Вогнепальна зброя – зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

Воєнний стан визначено як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Гендерно-обумовлене насильство – це насильство, що вчиняється над особою лише тому, що вона/він належить до тієї або іншої статі.

Громадська безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки.

Дільничний пункт поліції – службове приміщення, яке надається дільничному офіцеру поліції для роботи і прийому громадян.

До несучасної зброї належить вогнепальна і холодна зброя, яка: знята з озброєння армії та виробництва і для якої серійно не випускаються боєприпаси;

знята з озброєння і яка існує в одиничних екземплярах; виготовлена спеціально для виставок (експонування) в одиничних екземплярах.

Дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян.

Дозвільна система у сфері господарської діяльності – сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру.

Дозвільні органи – суб'єкти надання адміністративних послуг, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону видавати документи дозвільного характеру.

Досудове розслідування – це окрема стадія кримінального процесу, початком якої є внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і яка закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Екстремальні ситуації – це неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, які характеризуються невизначеністю, складністю прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю працівника, вимагають максимальної мобілізації резервних можливостей його організму.

Забезпечення законності в діяльності поліції – це формування такого адміністративно-правового режиму в суспільстві, за яким поліція у процесі виконання функції забезпечення прав і свобод громадян, підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності зобов'язана, з одного боку, реалізувати свою діяльність на основі норм чинного законодавства, а з іншого, – здійснювати контроль та нагляд за діяльністю посадових осіб і громадян щодо виконання загальнообов'язкових правил з метою забезпечення правопорядку в державі.

Завдання Національної поліції України – це надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави; протидії злочинності, а також надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Загальна профілактична робота – комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, які призводять до скоєння правопорушень, їх усунення в межах своєї компетенції, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед громадян.

Законність – це принцип, обов'язкова вимога, правовий режим точного та неухильного дотримання, виконання і застосування суб'єктами права вимог законів та основаних на них інших правових актів усіма учасниками суспільних відносин у всіх сферах суспільного життя, за допомогою якого забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків.

Затримання у кримінальному провадженні – тимчасовий запобіжний захід, який застосовується в особливих випадках і за визначеною Кримінальним процесуальним кодексом України процедурою і полягає в обмеженні права особи на свободу.

Заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Звіт дільничного офіцера поліції перед населенням – форма профілактичної роботи, яка охоплює систематичне доведення до відома громадян інформації про стан правопорядку на адміністративній дільниці, заходи, які вживаються відділом (відділенням) поліції щодо попередження правопорушень з метою підвищення авторитету і довіри населення до його діяльності.

Індивідуальна профілактична робота – комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в органах поліції, з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень.

Катування (міжнародний термін) – будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи зізнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу або за будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання заподіюються державною посадовою особою або іншою особою, яка виступає як офіційна, чи з їх підбурювання, чи з їх відома або мовчазної згоди.

Катування (національний термін) – умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб.

Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, що укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами.

Контрольно-наглядова діяльність поліції – це правова форма діяльності органів та підрозділів поліції, що виражається у здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними їм суб'єктами правових розпоряджень та припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами.

Ліцензування – засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Масові заходи – це заходи громадсько-політичного, релігійного, спортивного, культурно-видовищного характеру за участю значної кількості громадян, що проводяться з нагоди відзначення офіційних (державних), професійних, релігійних свят, пам'ятних дат, а також за ініціативою політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, громад, окремих громадян, спортивних організацій, закладів культури тощо.

Механізм протидії нелегальній міграції – це функціонування взаємодіючих організаційно-структурних формувань, які з допомогою компетенційних способів реалізують правові акти щодо протидії нелегальній міграції.

Мисливська вогнепальна зброя – вогнепальна зброя, призначена для ураження тварин і птахів під час полювання.

Місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Нагляд – це сукупність безперервних дій зі спостереження за додержанням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентними на те органами із застосуванням наданих їм законодавчим актом повноважень і спрямовані на попередження, виявлення і припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності, однак без втручання в господарську діяльність піднаглядних об'єктів.

Надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Надзвичайна обстановка для органів поліції – це така обстановка, за якої явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і некриміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності

населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції.

Надзвичайні ситуації природного характеру – це небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні, морські та прісноводні явища, деградація ґрунтів рослинного шару чи надр, природні пожежі, зміна стану повітряного басейну, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами чи шкідниками, зміна стану водних ресурсів та біосфери тощо.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру – це транспортні аварії (катастрофи), пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, аварії з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, гідродинамічні аварії на греблях, дамбах тощо.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях під час виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або в разі спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї відносно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Національна безпека України – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Нелегальна (незаконна) міграція – незаконне переміщення через державний кордон, тобто поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю, з використанням підроблених документів, візи або без таких, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів.

Нелегальний мігрант – іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

Орган виконавчої влади – частина державного апарату (організація), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленої компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя.

Орган ліцензування – орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, або уповноважений законом державний колегіальний орган.

Охолощена зброя – пристрої, виготовлені шляхом спеціального пристосування конструкції стрілецької вогнепальної зброї до стрільби лише холостими патронами, з яких неможливо зробити постріл снарядом, що має достатню вражачу здатність.

Охорона прав людини – це комплекс заходів, що здійснюються уповноваженими на те органами, які забезпечують безперешкодну можливість людей реалізовувати свої права на власний розсуд, вимагати від інших дотримання власних прав, а також можливість захищати порушені права.

Паспорт на адміністративну дільницю – документ, який ведеться дільничним офіцером поліції з метою накопичення інформації про адміністративну дільницю. У ньому фіксуються такі дані: схема розташування дільниці, соціально-економічні, демографічні та інші особливості дільниці, стан злочинності та громадського порядку, наявність патрульних нарядів поліції та громадських формувань, які беруть участь в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень, інші відомості та інформація, необхідна для виконання покладених на нього обов'язків.

Повноваження Національної поліції України – це закріплене нормами чинного законодавства України та зумовлене предметом відання коло прав та обов'язків Національної поліції України.

Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Поліція особливого призначення (КОРД) – підрозділ Національної поліції для вирішення надзвичайних ситуацій, рівень яких є настільки високим і складним, що може перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів.

Права людини – це певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах та об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним), які мають бути однаковими для всіх людей.

Правове регулювання адміністративної діяльності Національної поліції – це впорядкування суспільних відносин, що виникають у процесі діяльності Національної поліції України, за допомогою правових норм з метою їх охорони та розвитку.

Правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Правопорядок – система суспільних відносин, які врегульовані нормами права.

Принижуюче гідність поведження чи покарання – це погане поведження такого роду, яке спрямоване на те, щоб викликати у жертв почуття страху, пригнобленості та неповноцінності з метою образити, принизити або зламати їхній фізичний та моральний опір.

Принципи адміністративної діяльності Національної поліції – це основні ідеї та положення, що закріплюються нормативно і покладаються в основу її здійснення.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчі органам поліції – комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, розгляд її в точній відповідності з законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, які здійснюються спеціально уповноваженими посадовими особами органів поліції з метою охорони прав і законних інтересів громадян, охорони власності, виконання завдань з охорони публічної безпеки і порядку.

Пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Протидія нелегальній міграції – це система правових та організаційних заходів, здійснюваних уповноваженими органами державної влади з метою впливу на суспільні відносини у сфері міграції, попередження, виявлення, припинення порушень міграційного законодавства, притягнення винних осіб до відповідальності, виявлення й усунення причин та умов, що сприяють нелегальній міграції.

Профілактична робота дільничного офіцера поліції – здійснення організаційно-практичних заходів щодо проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень на адміністративній дільниці.

Профілактичний облік – комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік і накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції.

Профілактичний обхід адміністративної дільниці – форма загальної профілактичної роботи дільничного офіцера поліції, яка поєднує відвідування

установ, організацій, підприємств, помешкань громадян, осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах поліції, установлення довірчих стосунків з населенням з метою отримання необхідної інформації.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України в широкому розумінні – це нормативно визначена діяльність спеціально створеної державної інституції, яка спрямована на виконання завдань і функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства й держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності.

Публічно-сервісна діяльність Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України у вузькому розумінні – це діяльність, спрямована на надання публічних послуг у сфері публічної безпеки й порядку, що здійснюється за заявою фізичних і юридичних осіб та спрямована на набуття, зміну або припинення прав чи обов'язків у відповідній сфері публічних відносин.

Пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, – державна установа, призначена для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства: стосовно яких судом прийнято рішення про примусове видворення; стосовно яких судом прийнято рішення про затримання з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, в тому числі прийнятих відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію; затриманих центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, його територіальними органами та підрозділами на строки та в порядку, передбачені законодавством України; затриманих за рішенням суду до завершення розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні.

Реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення насильства в сім'ї, якщо є реальні підстави очікувати її виконання.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру відносно дитини, яка є членом цієї сім'ї.

Скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Служба в поліції – державна служба особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Службова дисципліна в органах Національної поліції – суворе і точне виконання поліцейськими згідно з порядком і правилами, встановленими законодавством України, присягою, статутами, відомчими нормативними актами Міністерства

внутрішніх справ України та Національної поліції України, наказами керівників структурних органів поліції, що видаються в межах їх повноважень, службових обов'язків, реалізація ними своїх повноважень і додержання обмежень на посаді у процесі своєї службової діяльності.

Спеціальна адміністративна скарга – це різновид адміністративної скарги, в якій оскаржується рішення державного органу або місцевого самоврядування, громадської організації чи посадової особи, порядок провадження за якого регламентований спеціальним нормативно-правовим актом, в якому чітко визначені адресат, порядок і строки як подачі, так і розгляду скарги, а також повноваження органу, що розглядає справу за скаргою щодо прийняття рішення за результатами її перевірки.

Стадія провадження – порівняно самостійна частина провадження, яка поряд з його загальними завданнями має властиві тільки їй завдання, документи й інші особливості.

Схема місця дорожньо-транспортної пригоди – графічне зображення місця дорожньо-транспортної пригоди з відображенням і фіксацією на ньому всіх об'єктів та обставини, що стосуються події та можуть мати значення для об'єктивного визначення її причин, яке оформляється на місці пригоди і підписується її учасниками.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Форми адміністративної діяльності поліції – це сукупність однорідних за своєю правовою природою і характером груп адміністративних дій, які провадяться з метою забезпечення публічної безпеки та порядку.

Холодна зброя – предмети і пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Case of Cyprus v. Turkey (Application no. 25781/94) : Judgment of European Court of Human Rights : Strasbourg, 10 May 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.concernedhistorians.org/le/450.pdf>.
2. Przemoc w rodzinie a wymiar sprawiedliwości / Urszula Nowakowska, Alicja Kępcza, Weronika Chańska, Sylwia Kuczyńska. – Warszawa, 2005. – 116 s.
3. Аваков А. Поліція. Як це буде працювати: від найменших сіл і невеликих міст – до столиці [Електронний ресурс] / А. Аваков. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/5631fd1e5a588>.
4. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ: загальна частина : підручник / за ред. В. В. Коваленка, Ю. І. Римаренко, В. І. Олефір. – 2-ге вид. – Київ : Директ Лайн, 2012. – 816 с.
5. Адміністративна діяльність : навч. посіб. / М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калянов та ін. – Київ : Правова єдність, 2009. – 432 с.
6. Адміністративна діяльність міліції : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2004. – 448 с.
7. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : навч. посіб. / В. Д. Сущенко, В. І. Олефір, С. Ф. Константинов та ін. ; за заг. ред. Є. М. Моїсєєва. – Київ : КНТ, 2008. – 264 с.
8. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : навч. посіб. / В. І. Олефір, С. Ф. Константинов, С. Г. Братель та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – 3-тє вид., доопрац. – Київ : КНТ, 2011. – 512 с.
9. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : підручник / [Настюк В. Я. та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Настюка ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків : Право, 2013. – 471 с.
10. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : навч. посіб. / В. В. Серєда, М. П. Гурковський, Ю. С. Назар, Я. М. Когут, А. В. Перепелиця ; ред.: В. В. Серєда ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2015. – 511 с.
11. Адміністративна діяльність. Частина особлива : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ ; Еспада, 2000. – 368 с.
12. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй ; Нац. юрид. акад. України. – Харків : Право, 2010. – 624 с.
13. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). – Київ : Юрид. думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина. – 584 с.
14. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Золота миля, 2011. – 584 с.
15. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції : навч. посіб. / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Центр учб. літ., 2016. 336 с.

16. Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. пр. ф-ту з підгот. слідчих ХНУВС за 2013 р. / за заг. ред. С. М. Гусарова. – Харків : НікаНова, 2014. – 696 с.
17. Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 359 с.
18. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – Харьков : БЕК, 1994. – 224 с.
19. Алоян А. М. Правовое регулирование охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий / А. М. Алоян, В. И. Эглит // Административно-правовые проблемы охраны общественного порядка. – М. : [б. и.], 1987. – С. 35–40.
20. Андреева О. Б. Форми та методи профілактичної діяльності дільничних інспекторів міліції / О. Б. Андреева // Право і Безпека. – 2011. – № 1 (38). – С. 148–152.
21. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О. Ф. Андрійко. – Київ : Наук. думка, 2004. – 300 с.
22. Аніщук Н. В. Виникнення та сутність феномена гендерного насильства: історико-правовий екскурс [Електронний ресурс] / Н. В. Аніщук // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 18–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_1_5.pdf.
23. Баймуратов М. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак / М. Баймуратов // Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 4–11.
24. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні : монографія / І. О. Бандурка. – Харків : Золота миля, 2015. – 408 с.
25. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / О. М. Бандурка. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.
26. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія / О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 780 с.
27. Бандурка О. М. Організація діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : наук.-практ. посіб. / О. М. Бандурка, С. О. Кузниченко. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – 116 с.
28. Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія / О. Ф. Бантишев, О. В. Шамара. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Київ : Наук.- вид. від. НАСБ України, 2010. – 168 с.
29. Басов А. В. Забезпечення громадської безпеки: поняття та зміст [Електронний ресурс] / А. В. Басов // Адміністративне право і процес. – 2012. – № 2 (2). – С. 84–92. – Режим доступу: http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-2-2012/item/download/51_a0f788a70e40c14acb61725b00b87322.
30. Батраченко О. В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони / О. В. Батраченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 29, ч. 2, т. 3. – С. 84–86.

31. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник для вузов / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – М. : Норма, 2007. – 816 с.
32. Бегма А. П. Прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бегма Андрій Петрович. – Київ, 2011. – 21 с.
33. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія / О. І. Безпалова. – Харків : НікаНова, 2014. – 544 с.
34. Безпалова О. І. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо реалізації правоохоронної функції держави та шляхи її удосконалення / О. І. Безпалова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 23, ч. 1, т. 2. – С. 96–100.
35. Безпалова О. І. Компетенція органів внутрішніх справ України щодо реалізації правоохоронної функції держави / О. І. Безпалова // Журнал східноєвропейського права. – 2014. – № 5. – С. 17–26.
36. Безпалова О. І. Правові форми реалізації правоохоронної функції держави: адміністративно-правовий аспект / О. І. Безпалова // Митна справа. – 2013. – Спец. вип. № 2. – С. 402–409.
37. Безпека життєдіяльності : підручник / О. І. Запорожець, В. М. Заплатинський, Б. Д. Халмуратов, В. І. Применко, В. О. Михайлюк, Т. Я. Коніцула. – Київ : НАУ, 2011. – 482 с.
38. Белая Л. В. Зміцнення законності як одна з передумов побудови соціально-правової держави // Держава і право. – 2002. – Вип. 15. – С. 22–24.
39. Беспалова О. И. Административно-правовые основы участия общественности в реализации правоохранительной функции государства / О. И. Беспалова // Право и политика. – 2014. – № 2/1. – С. 14–17.
40. Бирко А. С. Понятие и виды массовых мероприятий в деятельности органов внутренних дел по охране общественного порядка / А. С. Бирко // Сборник статей победителей конкурса научных работ, выполненных курсантами, слушателями и студентами Академии МВД Республики Беларусь в 2008 г. – Минск, 2008. – С. 159–161.
41. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник [Електронний ресурс] / Ю. П. Битяк. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/zmist.htm.
42. Бідей О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності ОВС за умов надзвичайного стану : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бідей Олександр Миколайович. – Київ, 2011. – 218 с.
43. Білозьоров Є. В. Міжнародно-правові акти як складова правової основи діяльності міліції України // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 96–102.
44. Бойчук М. І. Дискреційні повноваження органів внутрішніх справ: правова природа та умови ефективного застосування [Електронний ресурс] / М. І. Бойчук. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/565-pranoohor/15149-2011-01-21-08-26-26.html>.

45. Бойчук М. І. Сутність меж і обмежень дискреційних повноважень органів внутрішніх справ в контексті принципу верховенства права [Електронний ресурс] / М. І. Бойчук // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 112–121. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_1_19.pdf.
46. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М.: Инфра-М, 1997. – 790 с.
47. Брэбан Г. Французское административное право / Г. Брэбан; [пер. с фр. Д. И. Васильева, В. Д. Карповича]; под. ред. С. В. Боботова. – М.: Прогресс, 1988. – 488 с.
48. Бущенко А. П. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорсткому поводженню / Харків. правозахисна група; худ.-оформлювач Б. Є. Захаров. – Харків: Права людини, 2005. – 240 с.
49. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель; под ред. М. А. Крутоголова. – М.: Прогресс, 1973. – 512 с.
50. Велика І. Гендер як соціолінгвальна категорія: міждисциплінарний аспект / І. Велика // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81 (3). – С. 229–233.
51. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов.ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
52. Виконавча влада і адміністративне право / О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, В. М. Шаповал та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Ін Юре, 2002. – 668 с.
53. Возник М. В. Організаційно-правові засади управління органами внутрішніх справ при забезпеченні масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Возник Михайло Володимирович. – Київ, 2010. – 20 с.
54. Гаращук В. М. Іще раз про сутність контролю та його загальне розуміння / В. М. Гаращук // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 54. – С. 83–90.
55. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія / В. М. Гаращук. – Харків: Фоліо, 2002. – 176 с.
56. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Гаращук Володимир Миколайович. – Харків, 2003. – 409 с.
57. Гарна І. О. Правовий аспект міграційної політики України / І. О. Гарна // Наше право. – 2003. – № 4. – С. 25–27.
58. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова та ін. – Київ: [б. в.], 2015. – 148 с.
59. Голобородько Д. В. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Голобородько Денис Віталійович. – Дніпропетровськ, 2009. – 222 с.
60. Голобородько Д. В. Органи внутрішніх справ як суб'єкти протидії нелегальній міграції / Д. В. Голобородько // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 1. – С. 184–191.

61. Голуб М. В. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку у регіоні : монографія / М. В. Голуб ; за ред. О. І. Безпалової. – Харків : НікаНова, 2013. – 245 с.

62. Гончаренко В. Г. Правові питання затримання особи в кримінальному провадженні / В. Г. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 2 (23), т. 7. – С. 11–14.

63. Грибан В. Г. Охорона праці в органах внутрішніх справ : підручник / В. Г. Грибан, О. В. Негодченко. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 336 с.

64. Грибок І. О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Грибок Ігор Олегович. – Київ, 2006. – 226 с.

65. Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ України : навч. посіб. / С. М. Гусаров. – Київ ; Харків : НікаНова, 2011. – 360 с.

66. Даньшин И. Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка / И. Н. Даньшин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 200 с.

67. Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания : прин. резолюцией 3452 (XXX) Ген. Ассамблеи ООН от 09.12.1975 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084.

68. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин : провозгл. резолюцией 48/104 Ген. Ассамблеи ООН от 20.12.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

69. Декларация Организации Объединенных наций о ликвидации всех форм расовой дискриминации : прин. Резолюцией 1904 (XVIII) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1963 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_338.

70. Денисова А. В. Співвідношення контролю і нагляду [Електронний ресурс] / А. В. Денисова // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2 (4). – Режим доступу: http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/download/134_e22212971bfa149e21af2b43f5a5b2bc.

71. Денисюк С. Ф. Громадський контроль як гарантія законності адміністративної діяльності правоохоронних органів в Україні : монографія / С. Ф. Денисюк. – Харків : Золота миля, 2010. – 368 с.

72. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерезь, А. М. Школик та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ : Юстиніан, 2007. – 288 с.

73. Деякі питання діяльності патрульної служби Міністерства внутрішніх справ у сфері безпеки дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 № 476 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2015-p>.

74. Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції : постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2016 № 770 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/770-2016-p>.

75. Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг : постанова

Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1098 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1098-2011-p>.

76. Джагунов Г. В. Окремі питання забезпечення громадської безпеки під час проведення спортивно-масових заходів / Г. В. Джагунов // Право і Безпека. – 2009. – № 4 (31). – С. 112–115.

77. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики : монографія / О. В. Джафарова. – Харків : Диска плюс, 2015. – 688 с.

78. Джафарова О. В. Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність» Національної поліції / О. В. Джафарова // Безпека дорожнього руху: правові та організаційні аспекти : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 22 листоп. 2016 р.). – Кривий Ріг, 2017. – С. 72–75.

79. Дзюба В. Т. Уголовно-правовая защита личности и деятельности работников милиции и народных дружинников : учеб. пособие / В. Т. Дзюба. – Киев : НИИРИО КВШ МВД СССР, 1989. – 92 с.

80. Дії працівників міліції в умовах надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру / уклад. І. М. Копотун ; під заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 57 с.

81. Діяльність патрульної служби міліції щодо охорони громадського порядку в Україні : метод. рекомендації / В. Л. Костюк, В. А. Молотай, О. Г. Пелаша, В. С. Сивухін. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 40 с.

82. Доценко О. С. Управління органами внутрішніх справ в період ускладнення оперативної обстановки / О. С. Доценко // Митна справа. – 2015. – № 1 (97). – С. 70–79.

83. Європейська хартія місцевого самоврядування : від 15.10.1985 [ратиф. Україною законом від 15.07.1997 № 452/97-ВР] // Офіційний вісник України. – 2013. – № 39. – Ст. 1418.

84. Жила С. Ю. Забезпечення громадської безпеки національною поліцією: окремі питання / С. Ю. Жила // Південноукраїнський правничий часопис. – 2015. – № 2. – С. 137–140.

85. Жила С. Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної поліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Жила Сергій Юрійович. – Одеса, 2016. – 222 с.

86. Загородній А. Взаємодія суб'єктів нагляду при забезпеченні дотримання правил паспортно-реєстраційної системи / А. Загородній // *Legea și viața*. = Закон и жизнь. – 2013. – № 12. – С. 39–42.

87. Загальна декларація прав людини : прийн. і проголош. резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

88. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2002. – 432 с.

89. Закарпатська поліція виявила нелегалів, яких утримували у підвалі : відео [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uzhinform.com/inshi-zmi/zakarpatska-policiya-viyavila-nelegaliv-yakix-utrimovali-u-pidvali.html>.

90. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]. – Харків, 2016. – 408 с.

91. Заросило В. В. Теорія масових заходів та їх вплив на громадську безпеку / В. В. Заросило // Наукові праці МАУП. – 2014. – Вип. 42 (3). – С. 122–126.

92. Зеленская В. Ю. Психологические особенности развития садозащитных механизмов у подростков / В. Ю. Зеленская // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – № 2 (31). – С. 127–133.

93. Зеленський Є. С. Поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб: зміст та порядок застосування / Є. С. Зеленський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35, ч. 1, т. 2. – С. 116–119.

94. Зуєва О. І. Фінансовий контроль як складова частина державного механізму попередження економічної злочинності [Електронний ресурс] / О. І. Зуєва, С. І. Меженська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідорєнка. – 2011. – Вип. 3. – С. 217–227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vduvs_2011_3_28.

95. Иванов В. Т. Методическое пособие по организации охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий / В. Т. Иванов. – Ульяновск: [б. и.], 1981. – 264 с.

96. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М.: Юрид. лит., 1975. – 880 с.

97. Ирландия против Соединенного Королевства = Ireland v. the United Kingdom: постановление Европейского суда по правам человека от 18 янв. 1978 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский суд по правам человека. – Режим доступу: <http://european-court.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/irlandiya-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

98. Иванцов В. О. Деякі питання правового забезпечення реєстрації вимушених мігрантів в Україні / В. О. Иванцов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 3, т. 2. – С. 167–171.

99. Ільницький О. М. Правове регулювання охорони громадської безпеки в Україні / О. М. Ільницький // Європейські перспективи. – 2010. – № 3. – С. 31–33.

100. Інструкція з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події: затв. наказом МВС України від 22.10.2012 № 940 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>.

101. Інструкція про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: затв. наказом МВС України від 22.08.2016 № 859 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE29384.html.

102. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

103. Інструкція про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності : затв. наказом МВС України від 10.12.2015 № 1560 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0012-16>.

104. Інструкція про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп : затв. наказом МВС України від 20.10.2014 № 1107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1618-14>.

105. Інформаційний бюлетень Державної міграційної служби України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Київ, 2015. – 66 с. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/2014_byuleten.pdf.

106. Інформація по лінії роботи ДМС України з протидії нелегальній міграції (станом на 02.06.2017) // Державна міграційна служба України : офіц. сайт. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/stat/migrants_02_06_2017.pdf.

107. Казанчук І. Д. Механізм забезпечення громадського порядку силами громадських об'єднань: правові засади та досвід діяльності / І. Д. Казанчук // Наше Право. – 2008. – № 2, ч. 2. – С. 53–58.

108. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. / Н. В. Камінська. – Київ : КНТ, 2010. – 232 с.

109. Карпова Н. А. Правоохранительная функция правового государства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Карпова Наталья Анатольевна. – М., 2007. – 160 с.

110. Качинська М. О. Досвід Польської республіки у сфері попередження насильства в сім'ї / М. О. Качинська // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 2. – С. 134–136.

111. Качинська М. О. Причини латентності насильства в сім'ї / М. О. Качинська // Журнал східноєвропейського права. – 2016. – № 33. – С. 27–32.

112. Качинська М. О. Окремі причини вчинення насильства в сім'ї: психологічний аспект / М. О. Качинська // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 22–23 лип. 2016 р.) / ГО «Істина». – Запоріжжя, 2016. – С. 87–89.

113. Келлі Л. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм : посібник для Ради Європи / Л. Келлі. – Львів : Астролябія, 2011. – 175 с.

114. Кісіль З. Р. Професійна підготовка як різновид удосконалення службової діяльності співробітників органів внутрішніх справ України / З. Р. Кісіль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2013. – Вип. 1. – С. 142–152.

115. Кобзар О. Ф. Підрозділи поліції як суб'єкти забезпечення громадського порядку та громадської безпеки / О. Ф. Кобзар / Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3-2, т. 2. – С. 98–100.

116. Кобзар О. Ф. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян / О. Ф. Кобзар // *Visegrad Journal on Human Rights*. – 2014. – № 2. – С. 135–139.

117. Коваленко К. В. Дисциплінарна відповідальність працівників ОВС / К. В. Коваленко // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2009. – Вип. 46. – С. 130–136.

118. Кодекс законів про працю України : закон України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

119. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка : прин. резолюцией 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН от 17.12.1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.

120. Кодекс Украины об административных правонарушениях (научно-практический комментарий) / под общ. ред. А. С. Васильева. – Харьков : Одиссей, 2000. – 1007 с.

121. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X // *Відомості Верховної Ради Української РСР*. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

122. Кодекс України про адміністративні правопорушення : наук.-практ. комент. / [Калюжний Р. А., Комзюк А. Т., Погрібний О. О. та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Прав. єдність, 2008. – 655 с.

123. Кодекс цивільного захисту України : закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.

124. Колєнов О. М. Первинна підготовка рятувальника : навч. посіб. / О. М. Колєнов, О. С. Безуглов, В. М. Іщук. – Харків : НУЦЗУ, 2012. – 403 с.

125. Колодкин Л. М. Особенности подготовки личного состава к несению службы по охране общественного порядка в период проведения массовых мероприятий в условиях крупного города / Л. М. Колодкин // *Проблемы охраны общественного порядка и борьбы с преступностью в условиях крупного города : межвуз. сб. науч. тр. / МВД СССР, Моск. высшая шк. милиции ; редкол.: М. П. Журавлев (отв. ред.) и др. – М. : ВШ МВД СССР, 1984. – С. 17–22.*

126. Колодяжний М. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності / М. Колодяжний // *Вісник Академії правових наук України*. – 2012. – № 3 (70). – С. 265–273.

127. Коломоець Т. О. Адміністративне право України / Т. О. Коломоець. – Київ : Істина, 2012. – 458 с.

128. Колонтаевский Ф. Е. Организационные основы охраны общественного порядка в современных условиях : науч. докл. ... д-ра юрид. наук / Ф. Е. Колонтаевский. – М., 1996. – 58 с.

129. Коментар Закону України «Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ : навч. посіб. / [С. Г. Братель, В. І. Варивода, С. Ф. Константінов та ін.] ; за ред. В. В. Коваленка. – Київ : Дакор, 2011. – 128 с.

130. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : від 18.12.1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

131. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

132. Конвенція про права дитини : від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

133. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : від 10.12.1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

134. Конвенція Ради Європи № 210 про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 травня 2011 р. та пояснювальна доповідь [Електронний ресурс]. – Київ : К.І.С., 2014. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>.

135. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

136. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – Київ, 2008. – 213 с.

137. Корнєєнко С. В. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. [Електронний ресурс] / С. В. Корнєєнко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – 188 с. – Режим доступу: <http://chito.in.ua/kiyivsekij-nacionalenij-universitet-imenitarasa-shevchenka.html>.

138. Коротка О. М. Підстава і умови матеріальної відповідальності за трудовим правом / О. М. Коротка / Право і Безпека. – 2002. – № 2. – С. 74–76.

139. Криворучко Л. С. Організація професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних умовах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Криворучко Лариса Сергіївна. – Харків, 2008. – 20 с.

140. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Харків : Одисей, 2004. – 1148 с.

141. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, А. Т. Нора, М. Є. Шумила. – Київ : Юстиніан, 2012. – 1224 с.

142. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Харків : Одисей, 2012. – 360 с.

143. Кузьменко О. В. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Кузьменко. – Київ : Центр учб. літ., 2016. – 387 с.

144. Кузьменко О. В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні / О. В. Кузьменко. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2001. – 220 с.

145. Куліш А. М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Куліш Анатолій Миколайович. – Харків, 2009. – 432 с.

146. Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 869 с.

147. Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джуки. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.
148. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія / О. П. Кучинська. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
149. Ларин В. В. Понятие административно-правовой охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий: теория и практика совершенствования охраны общественного порядка : монография / В. В. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1985. – 240 с.
150. Ластович Д. М. Місце та значення поліцейських послуг в діяльності національної поліції [Електронний ресурс] / Д. М. Ластович // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 141–146. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_25.pdf.
151. Левченко К. Б. Національні механізми забезпечення прав людини в Україні : доповідь [Електронний ресурс] / К. Б. Левченко. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/index.php?id=1151414949>.
152. Лихачов С. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення громадської безпеки / С. Лихачов // Юридична Україна. – 2010. – № 9. – С. 113–117.
153. Ліончук Р. Термін «Гендер» у науковому дискусії: вітчизняний та зарубіжний підходи / Р. Ліончук // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 2. – С. 66–70.
154. Ложкин Н. Е. Планирование действий органов внутренних дел в особых условиях / Н. Е. Ложкин. – М. : Акад. МВД СССР, 1989. – 112 с.
155. Лошицький М. В. Адміністративно-правові відносини у сфері охорони громадського порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лошицький Михайло Васильович. – К., 2002. – 181 с.
156. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. / В. Я. Малиновський. – Вид. 2-ге, допов. та перероб. – Київ : Атіка, 2003. – 346 с.
157. Малиняк Х. В. Юридична відповідальність посадових осіб органів внутрішніх справ / Х. В. Малиняк // Митна справа. – 2013. – № 1 (85), ч. 2, кн. 2. – С. 264–267.
158. Мамонова В. В. Система місцевого самоврядування / Мамонова В. В. // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – С. 342–344.
159. Марчак В. Я. Судовий контроль за дотриманням прав людини згідно з кримінальним процесуальним законодавством України / В. Я. Марчак // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 141–146.
160. Маслова Я. І. Адміністративно-правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Маслова Яна Ігорівна. – Одеса, 2010. – 210 с.
161. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко ; за заг. ред. Р. С. Мельника. – Київ : Ваіте, 2014. – 376 с.

162. Мироненко В. П. Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності / В. П. Мироненко // Юридична наука. – 2011. – № 6. – С. 24–30.

163. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика : енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко. – Київ : Довіра, 1998. – 912 с.

164. Міжнародний пакт про громадські і політичні права : від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

165. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

166. Мороз А. В. Сутність феномену гендерного насильства як дискримінації за статевою ознакою / А. В. Мороз // Девіантологічні читання в Харківському національному університеті внутрішніх справ (2008–2012 рр.). 100 кращих тез доповідей : збірник / уклад. і ред. І. П. Руценко. – Харків : Золота миля ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 182–185.

167. Москаль Г. Г. Окремі питання механізму протидії незаконній міграції в Україні / Г. Г. Москаль // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. – 2005. – № 2. – С. 160–163.

168. Мосьонз С. Характеристика міграційного законодавства та органів виконавчої влади у сфері міграції / С. Мосьонз // Проблеми міграції. – 2002. – Т. 7. – С. 2–6.

169. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні : монографія / О. М. Музичук. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 654 с.

170. Мухін В. В. Правосвідомість як умова формування правової державності в Україні // Проблеми законності. – 2005. – № 74. – С. 148–152.

171. На початку лютого на Харківщині заплановано впровадження нових форм і методів роботи територіальних підрозділів поліції [Електронний ресурс] / ВК ГУНП в Харків. обл. // ГУНП в Харківській області : тимчас. веб-сайт. – 26.01.2016. – Режим доступу: <https://hk.npu.gov.ua/uk/publish/article/190209>.

172. Нагребельний В. П. Громадський порядок / Нагребельний В. П. // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 : А–Г. – С. 639.

173. Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів / В. Налуцишин // Вісник прокуратури. – 2006. – № 5 (59). – С. 46–53.

174. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. / уклад. А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброда. – Київ : Час друку, 2012. – 246 с.

175. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., перероб. та допов. – Київ, 2005. – 848 с.

176. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія / О. В. Негодченко. – Дніпропетровськ : Поліграфіст, 2002. – 416 с.

177. Нижник Н. Р. Теоретичні аспекти державного управління : монографія / Н. Р. Нижник, С. П. Мосов. – Чернівці : Технодрук, 2011. – 248 с.

178. Олефір В. І. Адміністративно-правове регулювання протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми : монографія / В. І. Олефір. – Київ : Друк. МВС України, 2004. – 308 с.

179. Олефір В. І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Олефір Віктор Іванович. – Київ, 2005. – 497 с.

180. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія / Н. М. Оніщенко. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 463 с.

181. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Осадчий Володимир Іванович. – Київ, 2004. – 36 с.

182. Основи міграцієзнавства : навч.-метод. посіб. / Я. Ю. Кондратьєв, Ю. І. Римаренко, В. І. Олефір ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 424 с.

183. Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка : от 07.09.1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334.

184. Всеукраїнська акція «16 днів проти насильства» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Шарногородської районної державної адміністрації Вінницької області : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://rda.sharrayrada.gov.ua/fakti/vseukrainska-akciya-16-dniv-proti-nasilstva/>.

185. Панова О. О. Специфіка використання сил і засобів ОВС при забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки за особливих умов / О. О. Панова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – № 29, ч. 2, т. 2. – С. 75–78.

186. Панова О. О. Функції органів внутрішніх справ із забезпечення громадської безпеки під час надзвичайних ситуацій / О. О. Панова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 3, ч. 2, т. 1. – С. 165–168.

187. Пейн Т. Права людини : монографія / Т. Пейн ; пер. з англ. І. Савчак. – Львів : Літопис, 2000. – 283 с.

188. Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ : монография / А. В. Петришин. – Харьков : Факт, 1998. – С. 142–144.

189. Пеший Д. А. Судовий контроль як засіб забезпечення законності у судовому кримінальному провадженні / Д. А. Пеший // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 10-1, т. 2. – С. 135–138.

190. Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 937 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248634004>.

191. Питання реформування органів внутрішніх справ України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-p>.

192. Піскун О. Основи міграційного права: порівняльний аналіз : навч. посіб. / О. Піскун. – Київ : Леся, 1998. – 360 с.
193. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. – Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 702 с.
194. Подоляка А. М. Місцеве самоврядування в охороні громадського порядку / А. М. Подоляка // Держава та регіони. Серія: Право. – 2009. – № 2. – С. 85–88.
195. Поліщук В. Г. Адміністративно-правове регулювання та практика проведення масових заходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поліщук Віктор Григорович. – Харків, 1999. – 17 с.
196. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
197. Положення про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України : затв. указом Президента України від 07.11.2001 № 1053/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053/2001>.
198. Положення про Управління превентивної діяльності ГУНП в Київській області: затв. наказом ГУНП в Київ. обл. від 31.12.2015 № 90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://upd.kv.npu.gov.ua/korisna-informacia/zakonodavcha-baza/2579/>.
199. Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру : затв. наказом Мінагропром України від 25.05.1999 № 214 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-99>.
200. Полуянов В. П. Система швидкого реагування на надзвичайні ситуації природного характеру / В. П. Полуянов, С. О. Кузниченко // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 1999. – Спецвип. – С. 130–139.
201. Попов Л. Л. Административное право и административная деятельность органов внутренних дел / Л. Л. Попов, А. П. Коренев, В. А. Круглов. – М. : Акад. МВС СССР, 1990. – 223 с.
202. Поповчук С. К. Адміністративно-правові режими в теорії адміністративного права та практиці діяльності правоохоронних органів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Поповчук Сергій Костянтинович. – Львів, 2013. – 235 с.
203. Порфирьев Б. Н. Государственное управление в чрезвычайных ситуациях: анализ методологии и проблемы организации / Б. Н. Порфирьев. – М. : Наука, 1991. – 136 с.
204. Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : затв. наказом МВС України від 25.11.2016 № 1250 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-16>.

205. Постійна комісія Київської міської ради з питань дотримання законності, правопорядку та боротьби з корупцією: заплановані засідання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmr.gov.ua/uk/comisii/34>.

206. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [В. Б. Авер'янов, М. А. Бояринцева, І. А. Кресіна, Д. М. Лук'янець та ін.]; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ : Наук. думка, 2007. – 587 с.

207. Права людини в діяльності поліції : практич. посіб. / О. Делеменчук, Д. Кобзін, О. Матвійчук [та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 79 с.

208. Права людини в діяльності української міліції – 2009 : звіт [Електронний ресурс] / Упр. моніторингу дотримання прав людини в діяльності органів внутр. справ України ; МВС України. – Харків : Права людини, 2010. – 380 с. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/1273303539.pdf>.

209. Права людини в Україні – 2015 : доп. правозахисних організацій / за заг. ред. А. П. Буценка, О. А. Мартиненка ; Укр. Гельсін. спілка з прав людини. – Київ : КИТ, 2016. – 260 с.

210. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ : Атіка, 2004. – 463 с.

211. Права людини у діяльності міліції : навч. посіб. / за заг. ред. О. О. Погребного та Є. Ю. Захарова. – Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2006. – 216 с.

212. Правила в'їзду та перебування в Україні для громадян іноземних держав [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/entering-ukraine/visa-requirements-for-foreigners>.

213. Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p>.

214. Правові засоби здійснення дозвільної системи органами внутрішніх справ України (збірник нормативних актів) : практич. посіб. : у 2 ч. / Л. В. Карабут, В. І. Ткаченко. – Луганськ : Луганськ. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – Ч. 2. – 904 с.

215. Правознавство : підручник / С. Е. Демський, В. С. Ковальський, А. М. Колодій (керівник авт. кол.) та ін. ; за ред. В. В. Копейчикова. – 7-ме вид., стер. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 448 с.

216. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-vr>.

217. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : указ Президента України від 26.07.2005 № 1135/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005>.

218. Про ветеринарну медицину : закон України від 25.06.1992 № 2498-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 531.

219. Про військовий обов'язок і військову службу : закон України від 25.03.1992 № 2232-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

220. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» : закон України від 23.12.2015 № 901-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901-19>.

221. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національної поліції : закон України від 10.11.2015 № 766-VIII // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 231.

222. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-2015-p>.

223. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції : закон України від 02.07.2015 № 577-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19>.

224. Про внесення змін до наказу Національної поліції від 06 листопада 2015 року № 73 : наказ Національної поліції України від 18.11.2015 № 96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/polozhennyaaproDPP-1.pdf>.

225. Про громадські об'єднання : закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

226. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 988 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248668490>.

227. Про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій : постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2015 № 910 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2015-p>.

228. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами : закон України від 19.06.2003 № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.

229. Про День Національної поліції України : указ Президента України від 09.12.2015 № 693/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693/2015>.

230. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : закон України від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

231. Про державний кордон України : закон України від 04.11.1991 № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

232. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : закон України від 21.11.1992 № 2811-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.

233. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : закон України від 23.06.2005 № 2713-IV // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 132.

234. Про державну службу : закон України від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

235. Про державну таємницю : закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

236. Про Дисциплінарний Статут органів внутрішніх справ України : закон України від 22.02.2006 № 3460-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>.

237. Про додаткові заходи із забезпечення гарантій реалізації прав та законних інтересів дітей : указ Президента України від 01.06.2013 № 312/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312/2013>.

238. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : закон України від 06.09.2005 № 2806-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>.

239. Про дорожній рух : закон України від 30.06.1993 № 3353-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>.

240. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13.01.2011 № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

241. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини : постанова Верховної Ради України від 23.03.2000 № 1592-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 45. – Ст. 93.

242. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : закон України від 16.11.1992 №2782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

243. Про Європейський кодекс поліцейської етики : рекомендація Рес (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи від 19.09.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

244. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

245. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : закон України від 08.09.2005 № 2866-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

246. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.

247. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : закон України від 02.03.2000 № 1533-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.

248. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

249. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : закон України від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

250. Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2013 № 717 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-p>.

251. Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2008 № 107 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 18. – Ст. 482.

252. Про затвердження Інструкції з автоматизованого обліку адміністративних правопорушень : наказ МВС України від 04.07.2016 № 595 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-16>.

253. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів : наказ МВС України, Міністерства Юстиції України, Верховного Суду України, Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної Судової Адміністрації України, Генеральної Прокуратури України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-15>.

254. Про затвердження Інструкції з організації контролю за виконанням документів у Національній поліції України : наказ МВС України від 13.06.2016 № 503 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0944-16>.

255. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : наказ МВС України від 19.12.2012 № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13>.

256. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>.

257. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі : наказ МВС України від 07.11.2015 № 1395 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15>.

258. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : наказ МВС України від 01.02.2016 № 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>.

259. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі : наказ МВС

України та Державного департаменту з питань виконання покарань від 04.11.2003 №1313/203 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2, т. 2. – Ст. 103.

260. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

261. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.1998 № 622 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>.

262. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : наказ МВС України та Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2015 № 1452/735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15>.

263. Про затвердження Інструкції про порядок переведення органів Національної поліції України на посилений варіант службової діяльності : наказ МВС України від 10.12.2015 № 1560 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0012-16>.

264. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських : наказ МВС України від 17.11.2015 № 1445 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15>.

265. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 12.03.2013 № 230 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 30. – Ст. 1043.

266. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї : наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, МВС України від 07.09.2009 № 3131/386 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.

267. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва, ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення та боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, Ліцензійних умов провадження господарської

діяльності з виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу : наказ Держкомпідприємництва, МВС України від 21.03.2001 № 53/213 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 14. – Ст. 637.

268. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї : наказ М-ва соц. політики України від 08.05.2014 № 281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/documents/770.html>.

269. Про затвердження Настанови про дії органів і підрозділів внутрішніх справ щодо організації й забезпечення охорони громадського порядку і безпеки громадян під час проведення масових заходів та акцій : наказ МВС України від 11.04.2005 № 230.

270. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.

271. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 609 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 68. – Ст. 2232.

272. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання : постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2007 № 795 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/795-2007-p>.

273. Про затвердження Положення про військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку Національної гвардії України : наказ МВС України від 16.06.2014 № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-14>.

274. Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : наказ голови Нац. поліції України від 09.11.2015 № 83.

275. Про затвердження Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України : наказ Нац. поліції України від 14.11.2015 № 90.

276. Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції : наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Polozhennya_DPP_zi_zminamy_vid_31_10_16.pdf.

277. Про затвердження Положення про дозвільну систему : постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-p>.

278. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p>.

279. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-p>.

280. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : наказ МВС України від 02.07.2015 № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.

281. Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення : наказ МВС України від 08.05.2014 № 447 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0490-14>.

282. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 10.10.2004 № 1177 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04>.

283. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 29.07.1991 № 114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-91-p>.

284. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.

285. Про затвердження Порядку взаємодії Державної міграційної служби України та Державної податкової служби України при перевірці достовірності реєстраційного номера облікової картки платника податків або серії та номера паспорта фізичної особи, яка звернулася за оформленням паспорта громадянина України для виїзду за кордон : наказ МВС України, Міністерства фінансів України від 21.06.2012 № 554/752 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 256.

286. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб) : постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2013 № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-p>.

287. Про затвердження Порядку відбору кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 15.01.2015 № 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/z0116-15>.

288. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2013 № 280 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 31. – Ст. 22.

289. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ МВС України від 10.08.2016 № 773 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 77. – Ст. 2582.

290. Про затвердження Порядку організації робіт із забезпечення громадського порядку та громадської безпеки під час проведення футбольних матчів : постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 № 341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2012-p>.

291. Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983 : постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 24. – Ст. 33.

292. Про затвердження Порядку підтвердження достатнього фінансового забезпечення іноземців та осіб без громадянства для в'їзду в Україну, перебування на території України, транзитного проїзду через територію України і виїзду за її межі та визначення розміру такого забезпечення : постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 № 884 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 97. – Ст. 31.

293. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – Ст. 15.

294. Про затвердження Порядку розгляду заяв іноземців та осіб без громадянства про продовження строку перебування на території України : наказ МВС України від 25.04.2012 № 363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0778-12>.

295. Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2003-p>.

296. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення : наказ М-ва соціальної політики України, МВС України, МОН України, МОЗ України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14>.

297. Про затвердження Порядку складання Присяги працівниками Національної поліції : наказ МВС України від 09.11.2015 № 1453 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-15>.

298. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання : наказ МВС України від 06.04.2016 № 260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16>.

299. Про затвердження Порядку тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках : постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 № 1102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2008-p>.

300. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2014 № 2186/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 88.

301. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 2. – Ст. 55.

302. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України : наказ МВС України від 28.07.1994 № 404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>.

303. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-п>.

304. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр>.

305. Про звернення громадян : закон України від 02.10.1996 № 393/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.

306. Про імміграцію : закон України від 07.06.2001 № 2491-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.

307. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

308. Про Кабінет Міністрів України : закон України від 27.02.2014 № 794-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

309. Про комітети Верховної Ради України : закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 19. – Ст. 134.

310. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції : постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 348 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 105.

311. Про міжнародні договори України : закон України від 29.07.2004 № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

312. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

313. Про місцеві державні адміністрації : закон України від 09.04.1999 № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

314. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : закон України від 21.10.1993 № 3543-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.

315. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

316. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : закон України від 01.07.2004 № 1961-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.

317. Про оборону України : закон України від 06.12.1991 № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1932-12>.

318. Про однострій поліцейських : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 823 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-p>.

319. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

320. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>.

321. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30.06.1993 № 3341-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

322. Про організацію взаємодії підрозділів Експертної служби МВС із територіальними органами з надання сервісних послуг МВС : наказ МВС України від 18.01.2016 № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0204-16>.

323. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань : наказ МВС України від 28.04.2009 № 181 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0786-09>.

324. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

325. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 05.04.2007 № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

326. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : закон України від 08.07.2011 № 3673-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3673-17>.

327. Про охоронну діяльність : закон України від 22.03.2012 № 4616-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.

328. Про охорону дитинства : закон України від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

329. Про очищення влади : закон України від 16.09.2014 № 1682-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.

330. Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях : указ Президента України від 09.12.2015 № 691/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691/2015>.

331. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання від 04.12.2014 № 22-VIII : постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 10.

332. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування : указ Президента України від 07.02.2008 № 109/2008 // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 10. – Ст. 207.

333. Про попередження насильства в сім'ї : закон України від 15.11.2001 № 2789-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.

334. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-вр>.

335. Про Правила дорожнього руху : постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п>.

336. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12>.

337. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – Ст. 250.

338. Про правовий режим надзвичайного стану : закон України від 16.03.2000 № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – Ст. 176.

339. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : закон України від 22.09.2011 № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.

340. Про прийняття за основу проекту Закону України про Дисциплінарний статут Національної поліції України : постанова Верховної Ради України від 15.11.2016 № 1739-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1739-19>.

341. Про програму «Українська родина» : постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 № 243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/243-2001-п>.

342. Про прокуратуру : закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

343. Про Раду національної безпеки і оборони України : закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

344. Про ратифікацію Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів : закон України від 15.11.2001 № 2791-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 7. – Ст. 53.

345. Про Рахункову палату : закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 36. – Ст. 360

346. Про реалізацію повноважень Національної поліції України з видачі та анулювання дозволів : наказ МВС України від 29.12.2015 № 1644 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1665-15>.

347. Про реалізацію повноважень Національної поліції України з питань видачі та анулювання дозволів : наказ МВС України від 29.12.2015 № 1644 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1665-15>.

348. Про Регламент Верховної Ради України : закон України від 10.02.2010 № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.

349. Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» : постанова Верховної Ради України від 22.03.2007 №817-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/817-16>.

350. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» : указ Президента України від 16.06.2015 №341/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2015>.

351. Про символіку Національної поліції України : указ Президента України від 09.12.2015 № 692/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692/2015>.

352. Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю : постанова Верховної Ради України від 26.01.1993 № 2931-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2931-12>.

353. Про статус народного депутата України : закон України від 17.11.1992 № 2790-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.

354. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>.

355. Про судовустрій і статус суддів : закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

356. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 229-р // Офіційний вісник України. – 2017. – № 31. – Ст. 951.

357. Про Уповноваженого Верховної ради України з прав людини : закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

358. Про утворення деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2015 № 314 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2015-п>.

359. Про утворення територіальних органів з надання сервісних послуг Міністерства внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 889 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-2015-п>.

360. Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідацію територіальних органів Міністерства внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 730 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/730-2015-p>.

361. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 20.06.2000 № 1835-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

362. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки : закон України від 23.04.1999 № 613-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-14>.

363. Про центральні органи виконавчої влади : закон України від 17.03.2011 № 3166-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

364. Протизаконне насильство в органах внутрішніх справ: соціологічний та історико-правовий аналіз / В. О. Соболев, О. Н. Ярмиш, О. А. Мартиненко та ін. ; за заг. ред. О. Н. Ярмиша ; передм. Ю. В. Луценка і Г. Й. Удовенка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ ; Харків. правозахисна група, 2005. – 212 с.

365. Пчолкін В. Д. Теоретико-правові аспекти забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності правоохоронних органів / В. Д. Пчолкін, О. В. Федосова // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 8–12.

366. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – Вид. 5-те, зі змін. – Київ: Атіка, 2001. – 176 с.

367. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – Вид. 9-те, зі змін. – Львів: Край, 2007. – 192 с.

368. Раджабова С. Ш. Ідентифікація як захисний механізм [Електронний ресурс] / С. Ш. Раджабова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2006. – Вип. 9, ч. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pspo/2006_9_1/doc_pdf/radjabova.pdf.

369. Разаренов Ф. С. Организационно-правовые основы охраны общественного порядка и обеспечение безопасности на транспорте / Ф. С. Разаренов, А. С. Прудников. – М. : Высш. юрид. заоч. шк. МВД СССР, 1990. – 44 с.

370. Регіональна Програма запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013–2015 роки: затв. рішенням Харківської обласної ради від 25.04.2013 № 686-VI [Електронний ресурс] // Харківська обласна рада: база даних нормативних документів. – Режим доступу: http://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=8407&base=77.

371. Резанов С. А. Адміністративний розсуд в діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Резанов Сергій Анатолійович. – Херсон, 2011. – 175 с.

372. Рекомендації щодо проведення щорічної акції «16 днів проти насильства» : затв. наказом М-ва соц. політики України від 17.09.2012 № 581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/documents/771.html>.

373. Ржевська В. С. Право держави на самооборону і міжнародна безпека / В. С. Ржевська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – Київ : Промінь, 2005. – 254 с.

374. Романов М. В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Романов Михайло Васильович. – Харків, 2002. – 213 с.

375. Руденко М. Про співвідношення державного контролю і прокурорського нагляду (концептуальні зауваження на перехідний період) / М. Руденко // Право України. – 1997. – № 5. – С. 29–33.

376. Сабіров Р. Ф. Діяльність органів внутрішніх справ за умов надзвичайних ситуацій природного характеру [Електронний ресурс] / Р. Ф. Сабіров // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 855–859. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_1_135.pdf.

377. Савченко О. І. Проблеми юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України / О. І. Савченко // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 25 трав. 2007 р.). – Дніпропетровськ, 2007. – С. 78–81.

378. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : монографія / О. Ю. Салманова. – Харків : Панов, 2016. – 460 с.

379. Сахно Ю. Протидії нелегальній міграції – державний підхід / Ю. Сахно // Міліція України. – 2005. – № 7 (97). – С. 9–10.

380. Семіног О. О. Правове регулювання паспортно-візової системи України / О. О. Семіног // Право і Безпека. – 2010. – № 2 (34). – С. 29–33.

381. Сергєєв А. В. Правові основи діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру / А. В. Сергєєв // Право і Безпека. – 2002. – № 2. – С. 118–120.

382. Сергєєв А. В. Проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності місцевої міліції щодо охорони громадського порядку під час проведення масових заходів / А. В. Сергєєв // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 30. – С. 125–132.

383. Серегин А. В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления / А. В. Серегин. – М. : [б. и.], 1975. – 194 с.

384. Серинг против Соединенного Королевства = Soering v. the United Kingdom : постановление Европейского суда по правам человека от 7 июля 1989 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский суд по правам человека. – Режим доступу: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/sering-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

385. Серова І. Теоретико-концептуальні проблеми міжнародно-правового визначення нелегальної міграції та механізмів протидії даному явищу / І. Серова // Юридичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 22–28.

386. Синявська О. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Синявська Олена Юхимівна. – Харків, 2008. – 466 с.

387. Синявська О. Ю. Щодо питання ефективності діяльності органів внутрішніх справ як соціальної системи / О. Ю. Синявська // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 24. – С. 295–301.

388. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
389. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Консум, 2000. – 704 с.
390. Скакун О. Ф. Теория держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
391. Словарь административного права / И. Л. Бачило, Т. М. Гандилов, А. А. Гришковец и др. – М. : Прав. культура, 1999. – 644 с.
392. Собакарь А. О. Державний контроль за безпекою руху транспортних засобів в Україні: проблеми теорії і практики : монографія / А. О. Собакарь. – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2011. – 488 с.
393. Соболий О. М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Соболий Олександр Михайлович. – Київ, 2010. – 20 с.
394. Советское трудовое право : учебник / под ред. А. С. Пашкова, О. В. Смирнова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Юрид. лит., 1982. – 502 с.
395. Сокуренько В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Сокуренько Валерій Васильович. – Харків, 2016. – 573 с.
396. Соловйов В. М. Поняття та сутність правового регулювання державного управління України / В. М. Соловйов // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3 (23). – С. 27–33.
397. Солодаренко М. А. Гарантії та засоби забезпечення законності у державному управлінні: зміст і співвідношення понять / М. А. Солодаренко // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 4. – С. 141–147.
398. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс] / Андрій Солодько. Анастасія Фітисова // Аналітичний центр CEDOS : сайт. – 4 берез. 2016. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
399. Стамбульський протокол. Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания [Електронний ресурс] / Упр. Верховного Комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. – Нью-Йорк ; Женева : ООН, 2004. – XI, 114 с. – (Сер. публ. по вопр. проф. подготовки № 8/Rev.1). – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1ru.pdf>.
400. Статистика з основної діяльності ДМС України [Електронний ресурс] // Державна міграційна служба України : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>.
401. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. – Київ : Вид. Москаленко О. М., 2013. – 588 с.
402. Статут патрульно-постової служби міліції України : затв. наказом МВС України від 28.07.1994 № 404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>.

403. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – Київ : Атіка, 2007. – 624 с.

404. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України (проект) [Електронний ресурс] // Національна поліція : тимчас. веб-сайт. – 10.11.2014. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1221365>.

405. Сукаленко Т. М. «Гендер» як соціолінгвістичне поняття / Т. М. Сукаленко // Лінгвістичні дослідження. – 2013. – Вип. 36. – С. 248–254.

406. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с.

407. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права) / В. М. Сущенко // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2012. – № 129. – С. 28–32.

408. Сущенко В. Права людини: за зачиненими дверима [Електронний ресурс] / В. Сущенко // Віче. – 2015. – № 23. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/5016/>.

409. Сягровець В. А. Фактори, що визначають особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій / В. А. Сягровець // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 2. – С. 204–207.

410. Тайрер против Соединенного Королевства = Tyrer v. the United Kingdom : постановление Европейского суда по правам человека от 25 апр. 1978 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский суд по правам человека. – Режим доступу: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/tajrer-protiv-soedinennogo-korolevstva-tyrer-v-the-united-kingdom-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

411. Тактика дій у спеціальній операції «Хвиля» : навч.-практ. посіб. / О. В. Павлов, О. І. Нікітенко, С. М. Курток. – Луганськ : ЛІВС, 1998. – 65 с.

412. Теорія держави та права : підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. – Київ : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.

413. Теорія управління в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. – Київ : КНТ, 2007. – 884 с.

414. Тернущак М. М. Аналіз адміністративного примусу та адміністративного сервісу в контексті публічного адміністрування в Україні / М. М. Тернущак // Юридичний науковий журнал. – 2015. – № 6. – С. 150–153.

415. Томази против Франции = Tomasi v. France : постановление Европейского суда по правам человека от 27 авг. 1992 г. [Електронний ресурс] // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский суд по правам человека. – Режим доступу: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/tomazi-protiv-francii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

416. Томусякова І. І. Проведення колекційних робіт з особами, які вчинили насильство в сімі та їх родинях / І. І. Томуськова // Право.ua. – 2014. – № 1. – С. 95–99.

417. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк // Економіка і держава. – 2010. – № 1. – С. 6–8.

418. Трубавіна І. М. Корекційна програма для осіб, які вчинили насильство в сім'ї – новий напрямок освіти дорослих в Україні / І. М. Трубавіна // Вісник Черкаського університету. – 2010. – № 183, ч. III. – С. 7–11.

419. Трубавіна І. М. Поняття корекційних програм для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, у теорії соціальної педагогіки / І. М. Трубавіна // Педагогічна теорія і практика. – 2010. – Вип. 1. – С. 317–325.

420. Трудове право України : курс лекцій / за ред. П. Д. Пилипенка. – Львів : Вільна Україна, 1996. – 159 с.

421. Трудовое право в вопросах и ответах : учеб.-справ. пособие / под ред. В. В. Жернакова. – Харьков : Одиссей, 2000. – 624 с.

422. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» : від 27.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/33/f439014n8.pdf>.

423. Управління забезпечення прав людини [Електронний ресурс] // Національна поліція : тимчас. веб-сайт. – 12.09.2016. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1998717>.

424. Фатхутдінов В. Г. Правове регулювання забезпечення громадської безпеки / В. Г. Фатхутдінов // Наше право. – 2013. – № 8. – С. 94–97.

425. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя и П. Ф. Юдина. – М. : Политиздат, 1963. – 544 с.

426. Фомина Е. «Океан Эльзы» собрал в Одессе больше 50 тысяч зрителей [Електронний ресурс] / Екатерина Фомина // Сегодня : сайт. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/regions/odessa/ocean-elzi-sobral-v-odesse-bolshe-50-tysyach-zriteley-532568.html>.

427. Фролова О. Г. До проблем вдосконалення організаційно-правових заasad управління в органах внутрішніх справ / О. Г. Фролова // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 1. – С. 108–118.

428. Хальота А. І. Методи діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню реалізації прав людини / А. І. Хальота // Право України. – 2001. – № 5. – С. 43–46.

429. Цвігун Д. П. Співвідношення контрольної та адміністративно-наглядової діяльності / Д. П. Цвігун // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2002. – № 140. – С. 37–39.

430. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

431. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

432. Чим відрізнятиметься нова поліція: головні факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viv.vgorode.ua/news/sobytyia/263243-chym-vidrizniatymetsia-nova-politsiia-holovni-fakty>.

433. Чіпець О. І. Забезпечення прав людини під час проведення досудового розслідування у кримінальному процесі України / О. І. Чіпець // Право і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 228–233.

434. Шатрава С. О. Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ / С. О. Шатрава // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – С. 276–277.

435. Шопіна І. М. Правові та організаційні засади підвищення ефективності професійної діяльності слідчих органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Шопіна Ірина Миколаївна. – Харків, 2004. – 192 с.

436. Шумило М. Є. Наукові основи реформування досудового слідства / М. Є. Шумило // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8 жовт. 2010 р.). – Одеса, 2010. – С. 375–380.

437. Що робити у випадку затримання : Проект «Справедливе правосуддя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Leaflet_What_to_Do_If_You_Are_Detained_Ukr_2016.pdf.

438. Энциклопедический словарь / издатели: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон ; под ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб. : Типо-Литография И. А. Ефрона, 1893. – Т. VIII-а: Германия – Го. – 497 с.

439. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – Київ : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 : А–Г. – 672 с.

440. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування / О. Г. Яновська // Адвокат. – 2013. – № 1. – С. 10–13.

441. Яременко А. О. Щодо визначення поняття масових заходів [Електронний ресурс] / А. О. Яременко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 34. – С. 32–38. – Режим доступу: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?controller=service&action=download&download=29494>.

442. Ярмачі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні : монографія / Х. П. Ярмачі. – Одеса : Юрид. літ., 2006. – 336 с.

443. Яценко С. С. Уголовно-правовая охрана общественного порядка: сравнительно-правовой аспект / С. С. Яценко. – Киев : Вища шк., 1986. – 126 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СТРУКТУРА АПАРАТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ (станом на 29.06.2017)

1. Керівництво.
2. Департамент забезпечення діяльності Голови.
3. Департамент карного розшуку (у складі кримінальної поліції).
4. Департамент кримінальної розвідки (у складі кримінальної поліції).
5. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (у складі кримінальної поліції).
6. Департамент протидії наркозлочинності (у складі кримінальної поліції).
7. Департамент оперативної служби(у складі кримінальної поліції).
8. Департамент оперативно-технічних заходів(у складі кримінальної поліції).
9. Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами(у складі кримінальної поліції).
10. Департамент превентивної діяльності.
11. Департамент організації діяльності «Корпусу оперативно-раптової дії» (у складі поліції особливого призначення).
12. Департамент Інтерполу та Європолу.
13. Головне слідче управління.
14. Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування.
15. Департамент інформаційної підтримки та координації поліції «102».
16. Правовий департамент.
17. Департамент кадрового забезпечення.
18. Департамент комунікації.
19. Департамент фінансового забезпечення та бухгалтерського облік.
20. Департамент внутрішнього аудиту.
21. Департамент управління майном.
22. Департамент зв'язку та телекомунікацій.
23. Департамент документального забезпечення.
24. Департамент вибухотехнічної служби.
25. Управління режиму та технічного захисту інформації.
26. Управління міжнародного співробітництва.
27. Управління забезпечення прав людини.
28. Управління з питань запобігання корупції та проведення люстрації.
29. Відділ організації кінологічної діяльності.
30. Відділ спеціального зв'язку.
31. Сектор з питань пенсійного забезпечення.

СТРУКТУРА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ (ГУНП)

1. Примірна структура головних управлінь Національної поліції в областях:

1) апарат:

- керівництво;
- слідче управління;
- управління (відділ) карного розшуку (у складі кримінальної поліції);
- відділ кримінальної розвідки (у складі кримінальної поліції);
- управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (у складі кримінальної поліції);
- управління (відділ) протидії наркозлочинності (у складі кримінальної поліції);
- управління (відділ) оперативної служби (у складі кримінальної поліції);
- управління оперативно-технічних заходів (у складі кримінальної поліції);
- управління (відділ) превентивної діяльності (у складі патрульної поліції);
- управління «Корпусу оперативно-раптової дії» (у складі поліції особливого призначення);
- відділ (сектор) Інтерполу та Європолу;
- управління (відділ) організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування;
- відділ (сектор) правового забезпечення;
- відділ (сектор) комунікації;
- відділ (сектор) організації діяльності ізоляторів тимчасового тримання;
- управління (відділ) кадрового забезпечення;
- управління (відділ) фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку;
- відділ (сектор) внутрішнього аудиту;
- управління (відділ) логістики та матеріально-технічного забезпечення;
- відділ (сектор) документального забезпечення;
- управління (відділ) режиму та технічного захисту інформації;
- управління (відділ) інформаційної підтримки та координації поліції «102»;
- управління (відділ) зв'язку та телекомунікацій;
- вибухотехнічне управління (відділ, сектор);
- відділ (сектор) спеціального зв'язку;
- сектор з питань пенсійного забезпечення;

2) відділ поліції:

- керівництво;
- слідчий відділ (відділення);
- відділ (сектор) кримінальної поліції;

- відділ (сектор) превенції (у складі патрульної поліції);
- сектори реагування патрульної поліції № 1 – № 4 (для відділів поліції, де відсутні підрозділи Департаменту патрульної поліції);
- сектор спеціальної поліції;
- відділ (сектор) моніторингу;
- сектор кадрового забезпечення;
- режимно-секретний сектор;
- канцелярія;
- сектор логістики та матеріально-технічного забезпечення;
- кінологічний сектор;
- сектор інформаційної підтримки;
- окремі посади спеціалістів зв'язку та спеціального зв'язку;

3) відділення поліції (у складі відділу поліції):

- керівництво;
- слідче відділення;
- сектор кримінальної поліції;
- сектор превенції (у складі патрульної поліції);
- сектори реагування патрульної поліції № 1 – № 4 (для відділень поліції, де відсутні підрозділи Департаменту патрульної поліції);
- чергова частина (за відсутності секторів реагування патрульної поліції);
- канцелярія;
- логістика;
- окремі посади спеціалістів з режиму секретності, кінологічної служби;

4) центр обслуговування підрозділів;

5) ізолятори тимчасового тримання;

6) стройовий підрозділ патрульної служби поліції особливого призначення;

7) стройовий підрозділ поліції особливого призначення;

8) тренінговий центр;

9) кінологічний центр;

10) приймальник-розподільник для дітей (у складі патрульної поліції);

11) стройовий підрозділ реагування патрульної поліції (забезпечення супроводження (у складі патрульної поліції));

12) стройовий підрозділ конвойної служби;

13) оркестр.

2. Структура територіальних (відокремлених) підрозділів Головних управлінь Національної поліції

Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління Національної поліції у Вінницькій області

Відділи поліції	Відділення поліції
Вінницький	Вінницьке районне Лівобережне
Бершадський	Крижопільське Ладижинське Піщанське Теплицьке Тростянецьке Чечельницьке
Гайсинський	Іллінецьке Оратівське
Жмеринський	Барське Гніванське Тиврівське Шаргородське
Калинівський	Козятинське Літинське Погребищенське Хмільницьке
Могилів-Подільський	Мурованокуриловецьке Томашпільське Чернівецьке Ямпільське
Немирівський	Липовецьке Тульчинське

Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління Національної поліції у Волинській області

Відділи поліції	Відділення поліції
Горохівський	Локачинське Іваничівське
Камінь-Каширський	Любешівське
Ківерцівський	Рожищенське
Ковельський	
Луцький	Луцьке районне
Любомльський	Шацьке
Маневийський	
Володимир-Волинський	Нововолинське Турійське
Ратнівський	Старовижівське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Дніпропетровській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Дніпровський	Амур-Нижньодніпровське Індустріальне Новокодацьке Самарське Соборне Чечелівське Шевченківське Солонянське Дніпровське районне в аеропорту на станції № 1 на станції № 2 в річковому порту Амур-Гавань в метрополітені
Криворізький	Металургійне Довгинцівське Покровське Інгулецьке Саксаганське Тернівське Криворізьке районне Широківське на станції Кривий Ріг-Головний
Кам'янський	Південне Дніпровське Криничанське
Жовтоводський	Вільногірське Верхньодніпровське П'ятихатське Софіївське
Нікопольський	Апостолівське Марганецьке Покровське Томаківське
Новомосковський	Магдалинівське Перещепинське Петриківське Царичанське
Павлоградський	Першотравенське Петропавлівське Тернівське Юр'ївське
Синельниківський	Васильківське Межівське Покровське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Донецькій області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Центральний	Приморське Кальміуське Лівобережне Мангушське
Бахмутський	Костянтинівське Торецьке
Краматорський	Олександрівське Дружківське
Слов'янський	Лиманське
Покровський	Мирноградське Селидівське Авдіївське Добропільське
Волноваський	Нікольське Великоновосілівське Мар'їнське Вугледарське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Житомирській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Бердичівський	Андрушівське Любарське Ружинське Чуднівське
Житомирський	Житомирське районне
Коростенський	Лугинське Овруцьке Олевське Народицьке
Коростишівський	Брусилівське Хорошівське Малинське Попільнянське Радомишльське Черняхівське
Новоград-Волинський	Баранівське Ємільчинське Романівське Пулинське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Закарпатській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Ужгородський	Ужгородське районне Перечинське Великобerezнянське
Берегівський	Виноградівське
Мукачівський	Мукачівське районне Свалявське Воловецьке
Хустський	Іршавське Міжгірське
Тячівський	Дубівське Рахівське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Запорізькій області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Дніпровський	Олександрівське Заводське Комунарське Вознесенівське Шевченківське Хортицьке Запорізьке районне
Бердянський	Більмацьке Розівське Приморське Чернігівське
Мелітопольський	Веселівське Кирилівське Приазовське Якимівське
Василівський	Дніпрорудненське Михайлівське
Пологівський	Гуляйпільське Вільнянське Токмацьке Оріхівське Новомиколаївське
Енергодарський	Великобілозерське Кам'янсько-Дніпровське
	в порту Запоріжжя
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Івано-Франківській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Івано-Франківський	
Тисменицький	Галицьке Рогатинське
Надвірнянський	Богородчанське Яремчанське
Косівський	Верховинське Снятинське
Коломийський	Городенківське Тлумацьке
Калуський	Долинське Рожнятівське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Київській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Білоцерківський	№ 1 № 2 Узинське
Бориспільський	в аеропорту Бориспіль
Броварський	Славутицьке
Васильківський	Фастівське на станції Фастів
Вишгородський	Іванківське
Сквирський	Володарське Ставищенське Тетіївське
Ірпінський	Бородянське Бучанське Макарівське
Києво-Святошинський	Вишнівське Центральне Чабанівське
Обухівський	Кагарлицьке Ржищівське
Переяслав-Хмельницький	Баришівське Березанське Згурівське Яготинське
Миронівський	Богуславське Рокитнянське Таращанське
зони Чорнобильської АЕС	

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Кіровоградській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Кропивницький	Кіровоградське районне
Новоукраїнський	Добровеличківське Бобринецьке
Голованівський	Вільшанське Новоархангельське
Гайворонський	Благовіщенське
Маловисківський	Новомиргородське
Знам'янський	Олександрівське
Світловодський	
Олександрійський	Олександрійське районне Онуфріївське
Долинський	Новгородківське Петрівське Устинівське Компаніївське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Луганській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Лисичанський	№ 1 № 2 Новодружеське
Рубіжанський	
Севєродонецький	
Біловодський	
Білокуракинський	
Кремінський	
Марківський	
Міловський	
Новоайдарський	№ 1
Новопсковський	
Попаснянський	№ 1
Сватівський	
Станично-Луганський	Петропавлівське
Старобільський	
Троїцький	
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції у Львівській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Дрогобицький	Бориславське Трускавецьке
Золочівський	Бродівське Перемишлянське
Кам'янка-Бузький	Жовківське Буське
Самбірський	Старосамбірське Турківське
Стрийський	Жидачівське Миколаївське Новороздільське Сколівське
Червоноградський	Радехівське Сокальське
Яворівський	Городоцьке Мостиське
Галицький	
Залізничний	на станції Львів
Личаківський	
Сихівський	
Франківський	Пустомитівське
Шевченківський	

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Миколаївській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Центральний	
Інгульський	
Заводський	
Корабельний	Вітовське
Баштанський	
Братський	Арбузинське
Вознесенський	Веселинівське Доманівське
Новоодеський	Єланецьке
Врадіївський	Кривоозерське
Новобузький	Казанківське
Очаківський	Березанське Миколаївське районне
Первомайський	Южноукраїнське
Снігурівський	Березнегуватське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Одеській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Арцизький	Тарутинське Татарбунарське
Балтський	Кодимське Любашівське Савранське
Білгород-Дністровський	Саратське
Ізмаїльський	Болградське Кілійське Ренійське
Київський у місті Одесі	Таїровське
Лиманський	Березівське Миколаївське Южненське
Подільський	Ананівське Окнянське
Малиновський у місті Одесі	Хмельницьке
Овідіопольський	Авангардівське Чорноморське
Приморський у місті Одесі	Портофранківське Шевченківське
Роздільнянський	Великомихайлівське Іванівське Захарівське Ширяївське
Суворовський у місті Одесі	Хаджибеївське
Біляївський	Усатівське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Полтавській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Полтавський	№ 1 № 2 Полтавське районне
Кременчуцький	№ 1 № 2 Кременчуцьке районне
Миргородський	Великобагачанське Диканське Шишацьке
Глобинський	Решетилівське
Лубенський	Оржицьке
Гадяцький	Зіньківське Котелевське

Відділи поліції	Відділення поліції
Кобеляцький	Козельщинське Новосанжарське
Карлівський	Машівське Чутівське
Гребінківський	Пирятинське
Лохвицький	Чорнухинське
Хорольський	Семенівське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Рівненській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Дубенський	Демидівське Млинівське Радивилівське
Костопільський	Корецьке
Варашський	Заріченське Володимирецьке
Рівненський	Рівненське районне
Острозький	Здолбунівське Гоцанське
Сарненський	Березнівське Дубровицьке Рокитнівське
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Сумській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Глухівський	Кролевецьке Путивльське
Конотопський	Буринське
Охтирський	Великописарівське Краснопільське Тростянецьке
Роменський	Липоводолинське Недригайлівське
Шосткинський	Середино-Будське Ямпільське
Сумський районний	Білопільське Лебединське
Сумський	
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Тернопільській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Тернопільський	Тернопільське районне Зборівське
Кременецький	Шумське Лановецьке
Підволочиський	Збаразьке Гусятинське
Бережанський	Козівське Підгаєцьке
Теребовлянський	Бучацьке Монастириське
Чортківський	Борщівське Заліщицьке

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Харківській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Холоднігорський	на станції Харків-Пасажирський
Шевченківський	
Київський	
Новобаварський	
Індустріальний	
Немишлянський	
Московський	
Слобідський	в аеропорту Харків
Основ'янський	на станції Основа
Дергачівський	Золочівське
Валківський	Коломацьке
Богодухівський	Краснокутське
Харківський	Люботинське Липецьке
Чугуївський	Печенізьке
Зміївський	
Вовчанський	Великобурлуцьке
Первомайський	Нововодолазьке
Красноградський	Зачепилівське
Сахновщинський	Кегичівське
Лозівський	Близнюківське
Балаклійський	Барвінківське
Ізюмський	Борівське
Куп'янський	Дворічанське Шевченківське
в метрополітені	
відділ спеціальної поліції	

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Херсонській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Херсонський	Дніпровське Корабельне Білозерське в порту Херсон
Бериславський	Великоолександрівське Високопільське Нововоронцовське
Генічеський	Новотроїцьке Чаплинське
Каховський	Горностаївське Великолетиське Верхньорогачицьке Нижньосірогоське Іванівське
Новокаховський	Олешківське Голопристанське Скадовське Каланчацьке

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Хмельницькій області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Дунаєвецький	Новоушицьке
Городоцький	Волочиське Чемеровецьке
Кам'янець-Подільський	Кам'янець-Подільське районне
Красилівський	Білогірське Теофіпольське
Летичівський	Деражнянське
Славутський	Нетішинське Ізяславське
Старокостянтинівський	Старосинявське
Хмельницький	Зарічанське Південно-Західне Хмельницьке районне
Шепетівський	Полонське
Ярмолинецький	Віньковецьке
	відділення спеціальної поліції

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Черкаській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Черкаський	Черкаське районне
Уманський	Уманське районне Жашківське Маньківське Христинівське Монастирищенське
Звенигородський	Лисянське Корсунь-Шевченківське Тальнівське Катеринопільське
Смілянський	Городищенське Кам'янське Чигиринське Шполянське
Золотоніський	Драбівське Канівське Чорнобаївське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Чернівецькій області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Чернівецький	Садгірське Шевченківське
Кельменецький	Новодністровське Сокирянське Хотинське
Кіцманський	Заставнівське Вижницьке Путильське
Сторожинецький	Герцаївське Глибоцьке Новоселицьке

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції в Чернігівській області**

Відділи поліції	Відділення поліції
Чернігівський	Куликівське Ріпкинське Чернігівське районне
Бахмацький	Борзнянське Коропське

Відділи поліції	Відділення поліції
Ніжинський	Бобровицьке Козелецьке Носівське
Новгород-Сіверський	Семенівське
Менський	Городнянське Корюківське Сосницьке Сновське
Прилуцький	Варвинське Ічнянське Срібнянське Талалаївське

**Територіальні (відокремлені) підрозділи Головного управління
Національної поліції у м. Києві**

Управління поліції	Відділи (відділення) поліції
Голосіївське	відділ відділення
Дарницьке	відділ відділ на станції Дарниця відділення
Деснянське	відділ № 1 відділ № 2
Дніпровське	відділ № 1 відділ № 2 відділ № 3 відділ № 4 відділення
Оболонське	відділ № 1 відділ № 2 відділення
Печерське	відділ
Подільське	відділення № 1 відділення № 2
Святошинське	відділ № 1 відділ № 2
Солом'янське	відділ № 1 відділ № 2 відділ на станції Київ-Пасажирський відділення в аеропорту Київ
Шевченківське	відділ № 1 відділ № 2 відділ № 3 відділ № 4
в метрополітені	
	відділ у річковому порту Київ

ДОДАТОК В

МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОРГАНИ

1. Департамент патрульної поліції.
2. Департамент внутрішньої безпеки (у складі кримінальної поліції).
3. Департамент кіберполіції (у складі кримінальної поліції).
4. Департамент захисту економіки (у складі кримінальної поліції).
5. Департамент поліції охорони.

ДЕРЖАВНІ УСТАНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1. Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України.
2. Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських.
3. Навчальний центр вибухотехнічної служби.
4. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 39 комбінованого типу (м. Вінниця).
5. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 271 (м. Дніпро).
6. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 17 (м. Житомир).
7. Дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) № 33 (м. Запоріжжя)
8. Дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) «Веселка» (м. Івано-Франківськ).
9. Дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) № 41 «Золотий ключик» (м. Кропивницький)
10. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 14 «Теремок» (м. Полтава).
11. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 6 (м. Рівне).
12. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) (м. Суми).
13. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Берізка» № 39 (м. Тернопіль).
14. Дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) № 69 (м. Харків).
15. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) (м. Херсон).
16. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Казка» (м. Чернівці).
17. Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 15 (м. Чернігів).

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Адміністративна діяльність органів поліції

- види 19, 43–48
- визначення 18
- напрямки 48–49
- ознаки 18
- принципи 19–22
- форми 50–51

Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів поліції

- адміністративна скарга 210
- визначення 193
- виконання постанов про накладення адміністративного стягнення 202–204
- вимоги до звернень громадян 207
- депутатський запит 213
- заява 207
- звернення громадян 207
- звернення військовослужбовців 213
- класифікація звернень громадян 210
- клопотання 207
- оскарження та опротестування постанови у справі, перегляд справи 201–202
- принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення 194
- провадження у справах про адміністративні правопорушення, підвідомчих органам поліції 194
- пропозиція (зауваження) 207
- протокол про адміністративне правопорушення 196–197
- робота зі зверненнями громадян 212
- розгляд справ про адміністративні правопорушення й винесення постанови 197–201
- скарга 207
- стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення 195–196

- стадія порушення справи і попереднього з'ясування її обставин 196–197
- строки розгляду звернень громадян 211–212

Взаємодія

- визначення 338–339
- мета 343
- місцеве самоврядування 345–346
- орган виконавчої влади 338
- паблік релейшнз 363–364
- принципи 343
- принципи взаємодії поліції та населення 360–363
- форми 344
- форми взаємодії поліції з органами виконавчої влади 344–345
- форми взаємодії між органами поліції та органами місцевого самоврядування 349

Дільничний офіцер поліції

- визначення 75
- завдання 75
- організація роботи 76–80
- оцінка результатів роботи 81
- форми взаємодії 81
- функції 76

Дозвільна система

- визначення 82
- дозвільна діяльність 82–83
- об'єкти 83–85
- порядок отримання дозволів 85–89

Контроль

- адміністративний нагляд 321–322, 325
- види 287
- види адміністративного нагляду 323–325
- визначення 287

- вимоги до контрольної діяльності 287–288
 - відмінність контролю від нагляду 288
 - внутрішньовідомчий (відомчий) контроль 307
 - громадський контроль 311
 - забезпечення законності в діяльності органів поліції 293
 - законність 291–293
 - контрольно-наглядова діяльність органів поліції 290
 - нагляд 289
 - особливості службової дисципліни в органах поліції 295
 - процес оскарження або розгляду скарги 318
 - службова дисципліна в органах поліції 293–295
 - суб'єкти 297
 - судовий контроль 310
 - форми здійснення громадського контролю за діяльністю поліції 312–316
- Надзвичайна ситуація
- види 256–257
 - визначення 255
 - введення посиленого варіанту службової діяльності для працівників поліції 258
 - воєнний стан 266
 - дії поліцейських у разі авіакатастрофи 276
 - дії поліцейських у разі аварії на об'єкті народного господарства 275
 - дії поліцейських у разі виникнення групових порушень публічного порядку та масових заворушень 277–278
 - дії поліцейських у разі виявлення радіоактивних або отруйних речовин і зараженості ними місцевості у дозах, небезпечних для життя 274
 - дії поліцейських у разі епідемії 273
 - дії поліцейських у разі епізоотії 274
 - дії поліцейських у разі залізничної катастрофи 275–276
 - дії поліцейських у разі масових отруень людей 274
 - дії поліцейських у разі нещасного випадку 273
 - дії поліцейських у разі пожежі 271–272
 - дії поліцейських у разі стихійного лиха 272–273
 - діяльність щодо підготовки органів поліції до дій в особливих умовах 269–270
 - екстремальні ситуації 260
 - надзвичайний стан 263
 - ознаки 255
 - причини виникнення 257
 - функції органів поліції під час надзвичайних ситуацій 261–262
- Національна поліція України
- завдання 27–28
 - визначення 26
 - обов'язки 31–32
 - повноваження 30–31
 - поліцейські послуги 33
 - публічні послуги, що надаються Національною поліцією та Міністерством внутрішніх справ України 35–38
 - публічно-сервісна діяльність 34–35, 38
 - структура 28
- Насильство в сім'ї
- алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки адміністративного правопорушення 172–174
 - алгоритм дій дільничного офіцера поліції під час розгляду заяв і повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, що містять ознаки злочину 174–176
 - алгоритм дій поліцейського в разі виявлення випадків насильства в сім'ї над дитиною 185–186

- види 165–166
 - визначення 165
 - гендер 164–165
 - гендернообумовлене насильство 164–165
 - жорстоке поводження з дитиною 184
 - захисний припис 181–182
 - корекційна програма 178–179
 - ознаки насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення над дитиною 185
 - офіційне попередження про неприпустимість насильства в сім'ї 177–178
 - підстави для вжиття спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї 177
 - повноваження поліції у сфері протидії насильству в сім'ї 171, 182–183
 - правове регулювання протидії 163
 - привід для порушення адміністративної справи про вчинення насильства в сім'ї 172
 - профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї 179–181
 - спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї, які віднесені до компетенції працівників поліції 177
- Нелегальна міграція
- адміністративна діяльність поліції щодо протидії нелегальній міграції 233
 - визначення 225
 - внутрішня (відомча) взаємодія 251
 - зовнішня (міжвідомча) взаємодія 247
 - механізм протидії нелегальній міграції 230–231
 - напрями протидії нелегальній міграції 230
 - незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України 244–247
 - незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України 243–244
 - об'єкт протидії нелегальній міграції 230
 - ознаки 225–226
 - повноваження поліції щодо протидії нелегальній міграції 231–233
 - порядок в'їзду іноземців в Україну та виїзду з України 237–242
 - причини 226–229
 - протидія нелегальній міграції 230
 - суб'єкти протидії нелегальній міграції 233–237
 - форми взаємодії 248–251
- Права людини
- адміністративне затримання 146
 - види 132–133
 - визначення 131
 - доставлення правопорушника 146–147
 - досудове розслідування 136
 - дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції 134–135
 - жорстоке, нелюдське поводження 141
 - забезпечення прав людини та стадії досудового розслідування 136–140
 - заходи, що обмежують право на свободу та особисту недоторканість 145
 - зобов'язання України стосовно протидії катуванню 143–144
 - катування 140
 - ознаки катування 140–141
 - охорона прав людини 154
 - підстави обмеження права людини на свободу та особисту недоторканість 145
 - поліцейське піклування 147
 - порушення прав і свобод людини в діяльності органів та підрозділів поліції 135, 140

- суб'єкти охорони прав людини 154–156
- Правоохоронна функція держави
 - визначення, поняття 8–9
 - ознаки 9
 - суб'єкти реалізації 10
- Превентивна поліцейська діяльність
 - види 71
 - визначення 71
 - поліцейські заходи 71–73
 - превентивні поліцейські заходи 73–75
 - суб'єкти застосування 75–96
- Проходження служби
 - атестування поліцейських 61–62
 - визначення 53
 - відпустки 65–66
 - звільнення зі служби в поліції 68–69
 - етапи 54
 - контракт про проходження служби в поліції 58–59
 - поліцейська комісія 55–56
 - поліцейський 55–58
 - професійне навчання поліцейських 60–61
 - службовці органів поліції 54
 - спеціальні звання поліцейських 62–65
- Публічний порядок
 - визначення 99
 - воєнний стан 124
 - етапи процесу організації та забезпечення публічного порядку 113–115
 - збройна агресія 124
 - масові заходи 110–113
 - мобілізаційна підготовка 125–126
 - надзвичайна ситуація 127
 - надзвичайні ситуації природного характеру 116–117
 - надзвичайні ситуації техногенного характеру 115–116
 - повноваження суб'єктів забезпечення публічного порядку 118–123, 128
 - правове регулювання 104–105
 - цивільний захист 127

Навчальне видання

СОКУРЕНКО Валерій Васильович
БЕЗПАЛОВА Ольга Ігорівна
ДЖАФАРОВА Олена В'ячеславівна та ін.

Адміністративна діяльність органів поліції України

Підручник

Редактори: *Г. Я. Ступницька, П. О. Білоус*
Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*
Дизайн обкладинки: *А. С. Тяпкін*

Підпис. до друку 03.08.2017. Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 25,2.
Обл.-вид. арк. 29,85. Тир. 250 пр. Зам. № 2017-3.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.